

आयोगको कामसँग सम्बन्धित कानूनहरूको संगालो

प्रकाशक

नेपाल सरकार

राष्ट्रिय भूमि आयोग

ताहाचल, काठमाडौं

आयोगको कामसँग सम्बन्धित कानूनहरूको संगालो

प्रकाशक

नेपाल सरकार

राष्ट्रिय भूमि आयोग

असार, २०७९

प्रकाशक : नेपाल सरकार
राष्ट्रिय भूमि आयोग
ताहाचल, काठमाडौं

प्रकाशन मिति : वि.सं. २०७९

प्रति : २,०००

सर्वाधिकार : © प्रकाशक

लेआउट डिजाइन : रिक्की महर्जन

माननीय शशी श्रेष्ठ

मन्त्री

भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय
सिंहदरवार, काठमाडौं ।

Government of Nepal

Hon. Shashi Shrestha

Minister

Ministry of Land Management, Cooperatives and
Poverty Alleviation, Singhadurbar, Kathmandu

प.सं. :

च.नं. :

भूमि विभाग

भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको आवास तथा भूमि माथीको पहुँच र स्वामित्व स्थापित गराई मुलुकबाट भूमिहीनताको अन्त्य, भूमिको महत्तम उपयोग र जनमुखी एवं न्यायपूर्ण भूमि व्यवस्था स्थापित गर्न योगदान गर्ने उद्देश्यले स्थापित राष्ट्रिय भूमि आयोगले आफ्नो कार्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐन कानूनको संगालोको प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई अत्यन्त खुसी लागेको छ । उक्त संगालोको प्रकाशनबाट आयोग र आयोगका जिल्ला समितिको काम कारवाहीमा थप प्रभावकारीता पाउने विश्वास लिएको छु ।

नेपालको संबिधानले आवासको हकलाई मौलिक हकको रूपमा अङ्गिकार गरी भूमिमा रहेको दोहोरो स्वामित्व अन्त्य गर्दै वैज्ञानिक भूमिसूधार गर्ने, भूमिको उत्पादनशीलता, प्रकृति तथा वातावरणीय सन्तुलन समेतका आधारमा समुचित उपयोग गर्ने, भूमिहीन दलितलाई एक पटक जमिन उपलब्ध गराउने, आवासहीन दलितलाई बसोबासको व्यवस्था गर्ने र भूमिहीन सुकुम्बासीहरूको अधिकार सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था गरेको छ । सोही अनुरूप भूमि सम्बन्धी ऐनमा संसोधन र अन्य कानूनी प्रावधानहरूको व्यवस्था मिलाइएको छ । संबैधानिक र कानूनी व्यवस्था अनुरूप लक्षित समुदायलाई भूमिमाथि पहुँच र स्वामित्व स्थापित गराउने कार्यमा राष्ट्रिय भूमि आयोग र मातहतका जिल्ला समितिहरू अघि बढिरहेका छन् ।

राज्यले अङ्गिकार गरेको संबैधानिक, नीतिगत तथा अन्य कानूनी प्रावधान अनुरूपका उद्देश्य तथा लक्ष्यहरू हासिल गर्नका लागि राष्ट्रिय भूमि आयोग सफल रहोस् भन्ने शुभकामनाका साथै आफ्ना काम कारवाहीमा निष्पक्षता, पारदर्शिता, जवाफदेहीता कायम गर्दै जनमुखी इमान्दार, मितव्ययी भई सहभागितामूलक लोकतान्त्रिक अभ्यास मार्फत सामाजिक न्याय स्थापित गर्ने दिशामा आयोगको काम कारवाही अघि बढने विश्वास व्यक्त गर्दछु । यो कानूनी संगालो भूमि व्यवस्थापनको क्षेत्रमा आम सरोकारवाला सबैका लागि अर्थपूर्ण र उपयोगी हुने अपेक्षा गरेको छु ।

धन्यवाद ।

२१ आषाढ, २०७९

शशी श्रेष्ठ

मन्त्री

भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय

नेपाल सरकार

राष्ट्रिय भूमि आयोग

ताहाचल, काठमाडौं

पत्र संख्या :- ०७८/०७९

चलानी नं :-

भूमिका

लामो समयदेखि नेपालको एक प्रमुख र जटिल समस्याका रूपमा रहेको भूमिहीन र अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापनको विषय राज्यको प्रमुख मुद्दाका रूपमा रहे पनि आजसम्म पूर्णतया समाधान हुन सकिरहेको छैन । विगतमा पनि पटक पटक यी समस्या समाधान गर्ने उद्देश्यले विभिन्न आयोगहरू बने । भूमिहीन सुकुम्बासीहरू विपत्तिको दृष्टिकोणले जेखिमपूर्ण स्थान तथा सरकारी ऐलानी, पर्ती जग्गामा बसिरहेका छन् । उनीहरूको व्यवस्थापन मुख्य चुनौतीका रूपमा रहेको छ । यसैगरी अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थित बसोबासको व्यवस्था गर्न जटिल र चुनौतीपूर्ण छ ।

यो समस्याको सुरुवातदेखि आजसम्म आइपुग्नका अनेकन राजनीतिक सामाजिक, सांस्कृतिक र संरचनागत कारणहरू छन् । यसको गहिरो र व्यवस्थित अध्ययनसमेत भएको छैन । भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबाससँग सम्बन्धित समस्या समाधान गर्न विगतमा प्रयासहरू भए तापनि ती पूर्ण हुन सकेनन् । यसका अनेकन कारणहरू छन् । आयोग गठनका उद्देश्यमा अस्पष्टता, स्रोत साधनको कमी छोटो र अस्थीर प्रकारको संरचना तथा आयोग निर्माण गर्ने सरकारको शीघ्र परिवर्तन आदि यसका मूल कारणहरू हुन् । समस्या सम्बोधनको लागि लिइएको रणनीति प्रभावकारी नहुनु पनि समस्या समाधान नहुनुको कारण हो ।

यही समस्याको छुट्टाभूमिमा संविधानमा नै उल्लिखित नेपाली नागरिकलाई आवास र खाद्य सुरक्षाको हक, भूमिहीन दलितलाई जग्गा उपलब्ध गराउने दलितको हक र अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थित गर्ने राज्यको नीति कार्यान्वयन गर्ने विषयलाई सम्बोधन गर्न नेपाल सरकारबाट भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को आठौं संशोधन गरी आवश्यक कानूनी र संरचनागत व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट लामो समयदेखि थाती रहेको समस्यालाई सम्बोधन गर्न सकिने विश्वास लिइएको छ ।

राज्यले यी समस्याको समाधान गर्ने उद्देश्यले मिति २०७८ भदौ २५ गते राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन गरी यसको काम कारवाही तदारुकतासाथ अधि बढिरहेको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ धारा ३७ मा आवासको हकको व्यवस्था गर्नुका साथै भाग ४ धारा ५१ मा राज्यका निर्देशक सिद्धान्तहरू अन्तर्गत कृषि र भूमि सुधार कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपले कार्यान्वयन गर्ने र अव्यवस्थित बसोबासलाई व्यवस्थापन गर्ने तथा योजनाबद्ध र व्यवस्थित बस्ती विकास गर्ने उल्लेख भएको छ । उक्त नीतिहरूलाई कार्यान्वयन गर्न नेपालमा एक राष्ट्रिय भूमि आयोगको गठन भएको छ । उक्त आयोगको काम कारवाहीलाई अधि बढाउने क्रममा भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालयले पनि यस आयोगको काम कारवाहीलाई प्राथमिकतामा राखेर आवश्यक स्रोत साधन र जनशक्ति उपलब्ध गराएको छ ।

यसैगरी नेपालको संविधानको भाग-३ को मौलिक हक र कर्तव्य अन्तर्गत दलितको हकमा भएका विषयमा राज्यले भूमिहीन दलितलाई कानून बमोजिम एक पटक जमिन उपलब्ध गराउने कार्यमा आयोग तदारुकताका साथ निरन्तर लागिरहेको छ । त्यस्तै आवासविहीन दलितलाई कानून बमोजिम बसोबासको व्यवस्था गर्ने विषयलाई आयोगले आधार तयार गर्नेछ भन्ने विश्वास लिएको छ ।

यस आयोगको उद्देश्यलाई सफल पार्न कार्यक्रम र बजेट भएर मात्र पुग्दैन । कार्यक्रम सफल पार्नका लागि कार्यक्रमसँग सम्बन्धित ऐन नियम कार्यविधिहरू आवश्यक पर्ने हुन्छ । त्यसका लागि यस आयोगको कार्यक्षेत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न निर्देशिका, कार्यविधिहरू तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको हुँदा यस्ता ऐन, नियम, नियमावली, निर्देशिका, कार्यविधिहरू सरोकारवालाको जानकारीका लागि आवश्यक पर्ने भएकोले यस आयोगले त्यस्ता सामग्रीहरूको सँगालो बनाई एउटै पुस्तकका रूपमा "आयोगको कामसँग सम्बन्धित कानूनहरूको सँगालो" प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई खुसी लागेको छ । यस सँगालोले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको समस्या समाधान गर्न सहजीकरणको भूमिका निर्वाह गर्नेछ भन्ने विश्वास लिएको छ ।

अन्त्यमा, यो संग्रह प्रकाशनमा सहयोग गर्नुहुने सम्बद्ध सबैप्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

२०७९ असार २१

अध्यक्ष

केशव निरौला

राष्ट्रिय भूमि आयोग

ताहाचल, काठमाडौं

नेपाल सरकार

राष्ट्रिय भूमि आयोग

ताहाचल, काठमाडौं

पत्र संख्या :- ०७८/०७९

चलानी नं :-

भनाइ

नेपाली जनताले संविधान सभामा निर्वाचित आफ्ना प्रतिनिधिहरूमाफत इतिहासमै पहिलोपटक आफैले लेखेको नेपालको संविधानले मौलिक हक र कर्तव्यमाफत प्रत्येक नागरिकका हक र अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वमाफत अवलम्बन गर्न दिशानिर्देश गरेको छ। फलस्वरूप राज्यले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने तथा अव्यवस्थित बसोबासीलाई समुचित व्यवस्थापनका लागि, भूमिहीन दलितलाई एकपटक जमिन उपलब्ध गराउन, आवास विहीनहरूलाई आवासको व्यवस्था गर्न, भूमिहीन सुकुम्बासीको अधिकार सुनिश्चित गर्न, किसानहरूको भूमिमाथिको पहुँच र अधिकार सुनिश्चित गर्न, भूमिको वैज्ञानिक र महत्तम उपयोग तथा बहुआयामिक व्यवस्थापन गर्दै सर्वसाधारणको सहज र सरल पहुँच वृद्धिका लागि आवश्यक पहलकदमी चालेको छ। तर भूमिसम्बन्धी समस्या बहुआयामिक समस्या भएकोले यसको समाधानको कार्य पनि चुनौतीपूर्ण रहेको छ।

किसान बाहुल्य देश नेपालका लागि भूमि मुख्य उत्पादनको साधन र पुँजी निर्माणको स्रोत हो। यो आम जनताको जीवन र जीविकाको आधार हो। यो भूमिहीन, सुकुम्बासी, अव्यवस्थित बसोबासी एवम् किसानहरूको जीवनमा समृद्धि ल्याउने र उनीहरूको सम्मानपूर्ण जीवनयापनको दिशामा पहिलो खुट्टिको हो। भूमि प्रकृतिप्रदत्त सम्पदा भएकोले यसमाथि मुलुकका सबै नागरिकको नैसर्गिक अधिकार रहेको छ। परन्तु पटक पटकका ऐतिहासिक राजनीतिक परिवर्तनहरूका बावजुद पनि लाखौं जनताको जीवन र जीविकामा ठोस परिवर्तन आउन सकेको छैन। आज पनि लाखौं नेपालीका लागि यो देश त आफ्नो छ, तर आफूले टेकेको भूमि, आफूले जोतेको खेतवारी र आफूले बनाएको भुक्रो, छाप्रो वा घर आफ्नो हुन सकेको छैन। सिंगो जीवन उत्पीडन र अभावमा गुञ्जिएको छ। ती भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीहरूको पहिचान, प्रमाणीकरण र अभिलेखीकरणको व्यवस्थित र वास्तविक लगत तयार गरी व्यवस्थापन नहुँदा विपत्तिको जोखिममा पर्ने, भूमि अधिकारबाट वञ्चित हुने, खाद्य असुरक्षा तथा लैङ्गिक हिंसाको सिकार हुने हुँदा अन्ततः त्यही वगं गरिबी र जलवायु परिवर्तनको मारमा समेत परेको छ। यी वास्तविक समस्या समाधानार्थ आम नेपाली नागरिकको आवास र भूमिमाथिको पहुँच तथा अधिकारसँगै खाद्यसम्पन्नतासहित समतामूलक, समुन्नत र समृद्ध नेपाल निर्माण गर्ने दायित्व रहेको छ। सोही दायित्वलाई कार्यान्वयन र व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनका लागि भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ५२कको उपदफा (३) र ५२खको उपदफा (६) बमोजिम नेपाल सरकारबाट २०७८ भदौ २५ गते राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश २०७८ जारी गरी राष्ट्रिय भूमि आयोगको गठन भएको छ। गठनसँगै देशका लाखौं भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको संविधानप्रदत्त अधिकार स्थापित गर्न आयोगको काँधमा जिम्मेवारी आएको छ। तीनै तहका सरकारहरूसँगको आवश्यक समन्वय र सहकार्यमा भूमि प्राप्तिको राष्ट्रिय अभियान तथा भूमिहीनता अन्त्यको राष्ट्रिय अभियानको रूपमा सो जिम्मेवारी पूरा गर्न आयोग प्रतिबद्ध रहेको छ। सबै नेपाली नागरिकको आवास तथा भूमिमाथिको पहुँच र स्वामित्व स्थापित गराई देशबाट सधैँका लागि भूमिहीनताको अन्त्य, भूमिको महत्तम उपयोग र जनमुखी एवं न्यायपूर्ण भूमि व्यवस्था स्थापित गर्न योगदान गर्ने आयोगको मूल ध्येय रहेको छ।

भूमिहीन दलित तथा भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउन र अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन गर्न स्थापित राष्ट्रिय भूमि आयोगको उद्देश्य परिपूर्ति गर्नका लागि आवश्यक पर्ने संवैधानिक, कानुनी तथा नीतिगत प्रावधानहरूलाई एकीकृत गरी सरोकारवाला सबैको कार्यमा सहजता ल्याउन यो सँगालो प्रकाशन गरिएको छ। आवश्यक सामग्रीहरूलाई संकलन, टंकण र सम्पादन गरी पुस्तकाकारमा प्रकाशन गर्न अहोरात्र खटिने राष्ट्रिय भूमि आयोग परिवारप्रति म हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। साथै, भविष्यमा पनि यस्तै सक्रियता र क्रियाशीलताको अपेक्षा राख्दछु।

२०७९ असार २१

नेहेन्द्र खड्का
उपाध्यक्ष
राष्ट्रिय भूमि आयोग
ताहाचल, काठमाडौं

विषयसूची

१.	नेपालको संविधान.....	१
२.	भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१.....	४
३.	भूउपयोग ऐन, २०७६.....	४७
४.	भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१.....	६५
५.	भूउपयोग नियमावली, २०७९.....	१२२
६.	राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ को दफा २६ मा उल्लेख भए बमोजिमका अधिकारहरू.....	१३८
७.	राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन (दोस्रो संशोधनसमेत) आदेश, २०७८.....	२३८
८.	भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलनसम्बन्धी कार्यविधि, २०७८..	२५४
९.	भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणको आधार र मापदण्ड, २०७८.....	३१६
१०.	विगतका आयोग, समिति र कार्यदलका बाँकी काम सम्पन्न गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८.....	३२६
११.	भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउनेसम्बन्धी कार्यविधि, २०७८.....	३३८

नेपालको संविधान

भाग-३

मौलिक हक र कर्तव्य

२५. **सम्पत्तिको हक:** (१) प्रत्येक नागरिकलाई कानूनको अधीनमा रही सम्पत्ति आर्जन गर्ने, भोग गर्ने, बेचबिखन गर्ने, व्यावसायिक लाभ प्राप्त गर्ने र सम्पत्तिको अन्य कारोबार गर्ने हक हुनेछ ।

तर राज्यले व्यक्तिको सम्पत्तिमा कर लगाउन र प्रगतिशील करको मान्यता अनुरूप व्यक्तिको आयमा कर लगाउन सक्नेछ ।

स्पष्टिकरण: यस धाराको प्रयोजनका लागि “सम्पत्ति” भन्नाले चल अचल लगायत सबै प्रकारको सम्पत्ति सम्झनुपर्छ र सो शब्दले बौद्धिक सम्पत्ति समेतलाई जनाउँछ ।

(२) सार्वजनिक हितका लागि बाहेक राज्यले कुनै व्यक्तिको सम्पत्ति अधिग्रहण गर्ने, प्राप्त गर्ने वा त्यस्तो सम्पत्ति उपर अरू कुनै प्रकारले कुनै अधिकारको सिर्जना गर्ने छैन ।

तर कुनै पनि व्यक्तिले गैरकानूनी रूपले आर्जन गरेको सम्पत्तिको हकमा यो उपधारा लागू हुने छैन ।

(३) उपधारा (२) बमोजिम सार्वजनिक हितका लागि राज्यले कुनै पनि व्यक्तिको सम्पत्ति अधिग्रहण गर्दा क्षतिपूर्तिको आधार र कार्यप्रणाली ऐन बमोजिम हुनेछ ।

(४) उपधारा (२) र (३) को व्यवस्थाले भूमिको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न, कृषिको आधुनिकीकरण र व्यवसायीकरण, वातावरण संरक्षण, व्यवस्थित आवास तथा सहरी विकास गर्ने प्रयोजनका लागि राज्यले कानूनबमोजिम भूमि सुधार, व्यवस्थापन र नियमन गर्न बाधा पर्ने छैन ।

(५) उपधारा (३) बमोजिम राज्यले सार्वजनिक हितका लागि कुनै व्यक्तिको सम्पत्ति अधिग्रहण गरेकोमा त्यस्तो सार्वजनिक हितको सट्टा अर्को कुनै सार्वजनिक हितका लागि त्यस्तो सम्पत्ति प्रयोग गर्न बाधा पर्ने छैन ।

३६. **खाद्य सम्बन्धी हक:** (१) प्रत्येक नागरिकलाई खाद्य सम्बन्धी हक हुनेछ ।
 (२) प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ ।
 (३) प्रत्येक नागरिकलाई कानूनबमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक हुनेछ ।
३७. **आवासको हक:** (१) प्रत्येक नागरिकलाई उपयुक्त आवासको हक हुनेछ ।
 (२) कानूनबमोजिम बाहेक कुनै पनि नागरिकलाई निजको स्वामित्वमा रहेको वासस्थानबाट हटाइने वा अतिक्रमण गरिने छैन ।
४०. **दलितको हक :** (५) राज्यले भूमिहीन दलितलाई कानूनबमोजिम एक पटक जमीन उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
 (६) राज्यले आवासविहीन दलितलाई कानूनबमोजिम बसोबासको व्यवस्था गर्नेछ ।
४२. **सामाजिक न्यायको हक**
 (४) प्रत्येक किसानलाई कानूनबमोजिम कृषि कार्यका लागि भूमिमा पहुँच, परम्परागत रूपमा प्रयोग र अवलम्बन गरिएको स्थानीय बीउ बिजन र कृषि प्रजातिको छनोट र संरक्षणको हक हुनेछ ।

भाग-४

निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व

- (ड) **कृषि र भूमिसुधार सम्बन्धी नीति:** (१) भूमिमा रहेको दोहोरो स्वामित्व अन्त्य गर्दै किसानको हितलाई ध्यानमा राखी वैज्ञानिक भूमिसुधार गर्ने,
 (२) अनुपस्थित भू-स्वामित्वलाई निरुत्साहित गर्दै जग्गाको चक्लाबन्दी गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने,
 (३) किसानको हक हित संरक्षण र संवर्धन गर्दै कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन भूउपयोग नीतिको अवलम्बन गरी भूमिको व्यवस्थापन र कृषिको व्यवसायीकरण, औद्योगिकीकरण, विविधीकरण र आधुनिकीकरण गर्ने,

(४) भूमिको उत्पादनशीलता, प्रकृति तथा वातावरणीय सन्तुलन समेतका आधारमा नियमन र व्यवस्थापन गर्दै त्यसको समुचित उपयोग गर्ने,

(५) कृषकका लागि कृषि सामग्री, कृषि उपजको उचित मूल्य र बजारमा पहुँचको व्यवस्था गर्ने ।

(ज) सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीति: (६) मुक्त कर्मैया, कम्हलरी, हरवा, चरवा, हलिया, भूमिहीन, सुकुम्बासीहरूको पहिचान गरी बसोबासका लागि घर घडेरी तथा जीविकोपार्जनका लागि कृषियोग्य जमिन वा रोजगारीको व्यवस्था गर्दै पुनःस्थापना गर्ने ।

भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१

भूमि सम्बन्धी (आठौं संशोधन) ऐन, २०७६।१०।२८ समेत

प्रस्तावना: मुलुकको आर्थिक विकासमा द्रुततर गति ल्याउन भूमिबाट निष्कृत्य पूँजी र जनसंख्याको भार झिकी अर्थ व्यवस्थाको अन्य क्षेत्रमा लगाउन, र

कृषियोग्य भूमिको न्यायोचित वितरण र कृषि सम्बन्धी आवश्यक ज्ञान र साधन सुलभ गराई भूमिमा आश्रित वास्तविक किसानहरूको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन, र

कृषि उत्पादनमा अधिकतम वृद्धि गर्न प्रोत्साहन प्रदान गरी सर्वसाधारण जनताको सुविधा र आर्थिक हित कायम राख्न वाञ्छनीय भएकोले,

श्री ५ महाराजाधिराज महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवबाट राष्ट्रिय पञ्चायतको सल्लाह र सम्मतिले यो ऐन बनाइबक्सेको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम, विस्तार र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम “भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१” रहेको छ ।

(२) परिच्छेद १, ७, ८, १० र ११ नेपालभर तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछन् र अरू परिच्छेद, दफा वा उपदफाहरू समय समयमा नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकेको क्षेत्रमा तोकेको मितिदेखि प्रारम्भ हुने छन् ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा-

(क) “जग्गावाला” भन्नाले प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम नेपाल सरकारमा मालपोत तिर्नुपर्ने गरी आफ्नो नाममा जग्गा दर्ता गरी सो दर्ताको नाताले जग्गामा हक हुने व्यक्ति सम्झनुपर्छ र सो शब्दले देहायको जग्गाको सम्बन्धमा देहायको व्यक्तिलाई समेत जनाउँछ :-

(१) बिर्ता उन्मूलन ऐन, २०१६ बमोजिम उन्मूलन भएको बिर्ता जग्गाको सम्बन्धमा जग्गावालाको हैसियतले दर्ता गरिने व्यक्ति,

(२) जिमीदारी साथको जग्गाको सम्बन्धमा जिमीदार,

(२क) किपटको हकमा रीतिथिति चलन अनुसार सरकारी तिरो तिरी त्यस्तो जग्गा भोग गर्ने व्यक्ति वा त्यस्तो व्यक्तिलाई तिरो तिरी त्यस्तो जग्गा भोग गर्ने व्यक्ति,

(३) त्यस्तो जग्गावालाको हकवाला वा अंशियार भएको नाताले वा त्यस्तो जग्गावालाले कानूनबमोजिम आफ्नो हक छोडी दिएकोले सो जग्गा आफ्नो नाममा दर्ता गराउने हक पुगेको व्यक्ति,

(४) त्यस्तो जग्गावालाको हकको जग्गा अरू कसैले भोग वा दृष्टि बन्धकीमा लिई कानूनबमोजिम भोगचलन गरी आएको भए त्यसरी भोग चलन गरुन्जेल सो व्यक्ति ।

(ख) “मोही” भन्नाले अरू जग्गावालाको जग्गा कुनै शर्तमा कमाउन पाई सो जग्गामा आफ्नो वा आफ्नो परिवारको श्रमले खेती गर्ने किसान सम्झनुपर्छ ।

(ग) कुनै व्यक्तिका सम्बन्धमा “परिवार” भन्नाले सो व्यक्ति र निजको देहायको अवस्थाका नातेदार सम्मलाई सम्झनुपर्छ:—

(१) अंश छुट्टिएको वा नछुट्टिएको जे भए तापनि पति वा पत्नी,

(२) बाबु वा आमा जीवित छउन्जेल अंश छुट्टिएको वा नछुट्टिएको जे भए तापनि १६ वर्ष उमेर नपुगेका छोरा, छोरी,

(घ) “कूत” भन्नाले जग्गावालाको जग्गा कमाउन लिए वापत मोहीले जग्गावालालाई बुझाउने नगदी वा जीन्सी वा दुवै सम्झनुपर्छ ।

(ङ) “घरवारी” भन्नाले मानिस बसोबास गर्ने घर र सो घरले चर्चेको जग्गा सम्झनुपर्छ र सो शब्दले घरसंग जोडिएको वा फरक रहेको गोठ, भकारी, इनार, पोखरी, ग्यारज, तबेला, फलफुलको बगैँचा, तरकारी बारी, बाँस घारी, खरबारी, खेलकूद वा मनोरन्जन गर्ने ठाउँ र सो सरहको अरू कुनै काममा लगाइएको जग्गालाई समेत जनाउँछ ।

(च) कुनै जग्गाको सम्बन्धमा “मुख्य वार्षिक उब्जनी” भन्नाले वर्षभरिमा सो जग्गामा लगाउने बाली मध्ये सबभन्दा बढी लाभ हुने बालीको उब्जनी सम्झनुपर्छ ।

(छ) “कृषक” भन्नाले खेतीमा लागेको व्यक्ति सम्झनुपर्छ ।

तर परिच्छेद ९ बमोजिम ऋण निश्चित गर्ने प्रयोजनका लागि सो शब्दले आफ्नो वा आफ्नो परिवारको श्रमले खेती गर्ने व्यक्ति सम्झनुपर्छ ।

(ज) “जिमिदारी” भन्नाले जिमिदार, पटवारी, तालुकदार, जिम्मावाल, मुखिया, थरी, द्वारे वा अरू कुनै नामबाट एजेण्ट खडा गरी निजद्वारा कानूनबमोजिम मालपोत असुल तहसील गरी नेपाल सरकारमा दाखिल गर्ने गराउने तथा किपट व्यवस्था समेतलाई सम्झनुपर्छ ।

(झ) “मालपोत” भन्नाले जग्गावालाले प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम नेपाल सरकारलाई तिर्नुपर्ने मालपोत र सो सरहको अरू कुनै तिरोलाई समेत जनाउँछ ।

(झ१) “मन्त्रालय” भन्नाले भूमि व्यवस्था सम्बन्धी विषय हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।

(झ२) “विभाग” भन्नाले भूमि व्यवस्थापन तथा अभिलेख विभाग सम्झनु पर्छ ।

(झ३) “कार्यालय” भन्नाले मन्त्रालयले तोकेको भूमि व्यवस्था सम्बन्धी काम गर्ने कार्यालय सम्झनु पर्छ ।

(झ४) “भूमि सुधार अधिकारी” भन्नाले कार्यालयको प्रमुख सम्झनुपर्छ । ”

(झ५) “सार्वजनिक संस्था” भन्नाले देहायको कुनै संस्था सम्झनु पर्छ:

(१) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व वा नियन्त्रण भएको कम्पनी, बैंक वा समिति वा प्रचलित कानूनबमोजिम स्थापित आयोग, संस्थान, प्राधिकरण, निगम, प्रतिष्ठान, बोर्ड, केन्द्र, परिषद् र यस्तै प्रकृतिका अन्य सङ्गठित संस्था,

(२) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहद्वारा सञ्चालित वा नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक अनुदान प्राप्त विश्वविद्यालय, महाविद्यालय, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालय, विद्यालय, अनुसन्धान केन्द्र र अन्य त्यस्तै प्राज्ञिक, शैक्षिक वा स्वास्थ्य संस्था,

(३) नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको ऋण, अनुदान वा जमानतमा सञ्चालित संस्था,

(४) उपखण्ड (१), (२) वा (३) मा उल्लिखित संस्थाको पूर्ण

- वा आंशिक स्वामित्व वा नियन्त्रण रहेको संस्था,
- (५) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी सार्वजनिक संस्था भनी तोकेका अन्य संस्था ।
- (झ६) “उद्योग” भन्नाले प्रचलित कानूनबमोजिम उद्योगको रूपमा दर्ता भएको संस्था सम्झनु पर्छ ।
- (झ७) “प्रतिष्ठान” भन्नाले प्रचलित कानूनबमोजिम दर्ता भएका उद्योग, शिक्षण संस्था, स्वास्थ्य संस्था र सहकारी संस्था सम्झनु पर्छ ।
- (झ८) “कम्पनी” भन्नाले कम्पनी सम्बन्धी प्रचलित कानूनबमोजिम दर्ता भएको कम्पनी सम्झनु पर्छ ।
- (झ९) “आयोजना” भन्नाले सरकारी, अर्धसरकारी, निजी वा कम्पनीबाट निश्चित अवधिका लागि सञ्चालित कुनै विकास आयोजना सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) “सूचित आदेश” भन्नाले नेपाल सरकारबाट नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित आदेश सम्झनुपर्छ ।
- (ट) “तोकिएको” वा “तोकिएबमोजिम” भन्नाले यो ऐन अन्तर्गतको नियम वा सूचित आदेशमा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद-२

जिमीदारी उन्मूलन

३. जिमीदारी उन्मूलन: जिमीदारी उन्मूलन गरिएको छ । त्यस्तो उन्मूलनको परिणामस्वरूप सम्बन्धित मौजामा जिमीदारीसित सम्बन्धित एजेण्टहरूको सबै हक र अधिकार स्वतः समाप्त भएको मानिनेछ ।

तर जिमीदारी साथको जग्गाको हकमा सो जग्गा सम्बन्धित जिमीदारको नाउँमा जग्गावालाको हैसियतले नम्बरीमा दर्ता गरिनेछ ।

३क. किपट सम्बन्धी व्यवस्था: (१) किपट जग्गा रैकर सरह फार्छे राजिनामा गर्न सकिनेछ ।

(२) किपट जग्गामा रैकर सरह मालपोत ठेकिनेछ ।

४. जिमीदारी सम्बन्धी कागजपत्र: (१) जिमीदारीको कागजपत्र जिम्मा भएको व्यक्तिले सो कागजपत्र तोकिएको अड्डा वा अधिकारीबाट आदेश भएका बखत निज छेउ बुझाउनु पर्छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कागजपत्र बुझाई नसकेकोमा त्यस्तो अड्डा वा अधिकारीले भूमि सम्बन्धी काममा सो कागजपत्र हेर्न चाहेका बखत निजलाई देखाई काम सकिएपछि फिर्ता लिई आफ्नो जिम्मामा सुरक्षित राख्नुपर्छ ।

५. मालपोत असुल तहसील गर्ने बारे अन्तरिम व्यवस्था : नेपाल सरकारले दफा ३ बमोजिम उन्मूलन भएको जिमीदारीको मालपोत असुल तहसील गर्ने अर्को व्यवस्था नगरेसम्म जिमीदारी उन्मूलन हुनु अघि मालपोत असुल तहसील गर्नुपर्ने कर्तव्य भएको व्यक्ति वा अरू कुनै तोकिएको व्यक्ति वा गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट तोकिएको शर्त अनुसार मालपोत असुल तहसीलको काम गराउन सक्नेछ ।

६. दण्ड सजाय: (१) कसैले दफा ४ बमोजिम पालन गर्नुपर्ने कर्तव्य पालन नगरेमा निजलाई तोकिएको अड्डा वा अधिकारीले रु.५०० । – पाँच सयसम्म जरिवाना वा तीन महीनासम्म कैद वा दुवै सजाय गरी त्यस्तो कागजपत्र आफ्नो कब्जामा लिन सक्नेछ ।

(२) दफा ५ बमोजिम मालपोत असुल तहसील गर्नुपर्ने कर्तव्य भएकाले कानूनबमोजिम असुल तहसील नगरेमा वा तत्सम्बन्धी अन्य कुनै

कर्तव्यको पालन नगरेमा तोकिएको अड्डा वा अधिकारीले त्यसबाट नेपाल सरकारलाई भएको हानी नोक्सानी निजको घर घरानाबाट असुलउपर गरी निजलाई रु.१,०००। – एक हजारसम्म जरिवाना वा छ महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद-३

जग्गाको हदबन्दी

७. जग्गावालाको हैसियतले राख्न पाउने जग्गाको अधिकतम हद: (१) कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारले जग्गावालाको हैसियतले नेपालमा जम्मा १० बिगहामा नबढ्ने गरी देहायको क्षेत्रमा देहायको हदसम्म मात्र जग्गा राख्न पाउनेछ:-

(क)	भित्री मधेश समेत सम्पूर्ण तराई क्षेत्रमा-	१० बिगहा
(ख)	काठमाडौँ उपत्यकामा-	२५ रोपनी
(ग)	काठमाडौँ उपत्यका बाहेक सम्पूर्ण पहाडी क्षेत्रमा-	७० रोपनी

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारले देहायमा लेखिएको हदमा नबढ्ने गरी घरबारीको निमित्त आवश्यक भएजति जग्गा उपदफा (१) मा लेखिएको जग्गामा थप गरी राख्न सक्नेछ:-

(क)	भित्री मधेश समेत सम्पूर्ण तराई क्षेत्रमा-	१ बिगहा
(ख)	काठमाडौँ उपत्यकामा-	५ रोपनी
(ग)	काठमाडौँ उपत्यकाबाहेक सम्पूर्ण पहाडी क्षेत्रमा-	५ रोपनी

(३) उपदफा (१) र (२) लागू भएको क्षेत्रको कुनै जग्गाको सम्बन्धमा कसैले जग्गावालाको हक सो उपदफाहरू प्रारम्भ हुनुभन्दा अगावै प्रचलित नेपाल कानूनले अंशमा हक पुग्ने हकवाला वा अंशियार बाहेक अरू कसैलाई बेचबिखन, दान दातव्य, सट्टा पट्टा गरी वा अरू कुनै व्यहोराले हक छाडी दिएको लिखत सो उपदफाहरू प्रारम्भ हुँदाको मितिसम्म रजिष्ट्रेशन पास भएको रहेनछ र त्यसरी हद छाडी दिएको जग्गा निज वा निजको परिवारको साथमा कायम रहेको अरू जग्गा समेत मिलाउँदा उपदफा (१) र (२) मा लेखिएको अधिकतम हद भन्दा बढी हुने रहेछ भने त्यस्तो हक

छाडी दिए लिएकोलाई यस दफाको तात्पर्यका लागि मान्यता दिइने छैन र त्यस्तो जग्गा हक छाडी दिने जग्गावालाकै साथमा कायम रहेको सरह मानी यो दफा लागू हुनेछ ।

तर यो दफा लागू हुनुभन्दा अगावै रजिष्ट्रेशन पास गराई माग्न दावी परिसकेकोमा यो उपदफा लागू हुने छैन ।

(४) उपदफा (१) र (२) लागू भएको क्षेत्रहरूमा सो उपदफाहरू प्रारम्भ भएको मितिसम्म सो उपदफाहरू बमोजिम राख्न पाउने अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा आफ्नो साथमा वा आफ्नो परिवारको साथमा हुने कुनै जग्गावालाले सो उपदफाहरू प्रारम्भ भएपछि त्यस्तो जग्गा नेपाल कानूनले अंशमा हक पुग्ने हकवाला अंशियार बाहेक अरू कसैलाई बेचविखन, दानदातव्य, सट्टा पट्टा गरी वा अरू कुनै व्यहोराले हक छाडी दिएको रहेछ भने सो लेनदेनको लिखत रजिष्ट्रेशन पास भएको वा नभएको जे भए तापनि त्यस्तो लेनदेनलाई यो दफाको तात्पर्यका लागि मान्यता दिइने छैन र त्यस्तो जग्गा हकछाडी दिने जग्गावालाकै साथमा कायम रहेको सरह मानी यो दफा लागू हुनेछ ।

तर कसैले सार्वजनिक शिक्षण संस्थाको निमित्त दिएको दान दातव्यको सम्बन्धमा यो उपदफा लागू हुने छैन ।

(५) उपदफा (१) को प्रयोजनका लागि मोही लागेको जग्गाको हकमा जग्गावाला र मोहीको आधा आधा हिस्सा गणना गरिनेछ ।

(६) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो दफा प्रारम्भ हुँदाको मितिसम्म साबिकमा हदबन्दी सम्बन्धी कारबाहीको निर्णय हुन बाँकी रहेको जग्गावालाको हकमा साबिकको व्यवस्था बमोजिम राख्न पाउने जग्गाको हदबन्दी सम्बन्धी कारबाही टुङ्गो लागेपछि मात्र यस दफा बमोजिमको अधिकतम हदबन्दी लागू हुनेछ ।

(७) दफा १३ बमोजिम हदबन्दीभन्दा बढी भएको जग्गा हदबन्दी छानबिनको टुङ्गो नलागेसम्म कार्यालयले रोक्का राख्नु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (७) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि जग्गा हदबन्दी छानबिनको टुङ्गो नलागे पनि सो जग्गामा मोहीले ऐन बमोजिम आफ्नो भाग बाँडफाँट गरी लिन बाधा पर्ने छैन ।

९. अरू कुनै नाउँबाट भोगेको जग्गा सम्बन्धी व्यवस्था: (१) कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारले आफैँले भोग गर्ने मनसायले अरू व्यक्ति खडा गरी आफ्नो जग्गा रजिष्ट्रेशन पास गरी वा अरू कुनै व्यहोराबाट हक छाडी दिई वा अरू व्यक्तिको नाउँमा कुनै व्यहोराबाट कुनै जग्गा प्राप्त गरी प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले त्यस्तो जग्गा आफैँले भोग गरेको रहेछ भने त्यस्तो जग्गा समेत निजकै साथमा कायम रहेको सरह मानी दफा ७ लागू हुनेछ ।

(२) कुनै जग्गावालाले उपदफा (१) बमोजिमको जग्गाका सम्बन्धमा दफा १३ बमोजिम पेस गर्नुपर्ने फाँटवारी सो दफा बमोजिमको म्यादभित्र पेस गरेमा सो जग्गा निजको नाउँमा कायम गरी यस ऐन बमोजिम कारबाई गरिनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको जग्गाका सम्बन्धमा कुनै जग्गावालाले दफा १३ बमोजिम पेस गर्नुपर्ने फाँटवारी सो दफा बमोजिमको म्यादभित्र पेस नगरी सो जग्गाको दर्तावालाले जग्गा निजको नाउँमा दर्ता रहे तापनि वास्तविक जग्गावाला अर्कै हो भनी जग्गावाला देखाई दफा १३ बमोजिमको विवरण पेस गरेमा त्यस्तो जग्गामा सो जग्गावालाको सबै हक समाप्त हुनेछ र त्यसमा दर्तावालाले हक कायम गरी यस ऐन बमोजिम कारबाई गरिनेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम जग्गावालाले वा उपदफा (३) बमोजिम दर्तावालाले विवरण पेस नगरी अरू कुनै व्यक्तिबाट सो कुरा थाहा हुन आएमा तोकिएको अधिकारीको आदेश बमोजिम त्यस्तो जग्गा जफत भई सो जग्गा नेपाल सरकारको स्वामित्वमा आउनेछ ।

(६) उपदफा (४) बमोजिम तोकिएको अधिकारीबाट जग्गा जफत हुने गरी भएको निर्णय अन्तिम भएमा तोकिएको अधिकारीले जफत भएको जग्गाको तोकिएको दरले हुन आउने मोलको पच्चीस प्रतिशत बराबरको रकम पुरस्कार बापत सो उपदफा बमोजिम जानकारी दिने व्यक्तिलाई दिनेछ ।

१०. जग्गा प्राप्त गर्नामा प्रतिबन्ध: (१) अंश वा अपुताली परेकोमा बाहेक कसैले जग्गावालको हैसियतले दफा ७ मा तोकिएको अधिकतम हदमा बढ्ने गरी आफ्नो वा अरू कसैको नाउँमा कुनै तवरले कुनै जग्गा प्राप्त गर्न हुँदैन ।

(२) कसैले कुनै तवरले जग्गा लिई रजिष्ट्रेशन पास गर्न आएमा सो जग्गा लिने व्यक्तिले आफ्नो वा अरू कसैको नाउँबाट नेपालभित्र

जग्गावालाको हैसियतले तत्काल राखेको जग्गाको कूल क्षेत्रफल यति छ भनी फाँटवारी लेखी रजिष्ट्रेशन गर्ने अधिकारी छेउ दाखिल नगरेसम्म त्यस्तो लेनदेनको लिखित पास हुने छैन ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम दाखिल भएको फाँटवारीबाट उपदफा (१) को विपरीत हुन जाने गरी लिएको जग्गा वा लिन खोजेको देखिएमा र जिष्ट्रेशन पास गर्ने अड्डाले त्यस्तो लेनदेनको लिखित पास गर्न हुँदैन ।

११. **दण्ड सजाय:** (२) कसैले दफा १० उल्लङ्घन गरी जग्गा प्राप्त गरेमा निजलाई तोकिएको अधिकारीको आदेशले रु.१००० । – एक हजारसम्म जरिवाना हुनेछ र त्यसरी प्राप्त गरेको जग्गामध्ये दफा ७ बमोजिम निजले राख्न पाउने हदभन्दा बढी भए जति जग्गा जफत हुनेछ ।

१२. **अधिकतम हदबन्दीमा छुट पाउने:** दफा ७ र दफा १० मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सो दफाहरूमा भएको व्यवस्था देहायको जग्गाको सम्बन्धमा लागू हुने छैनः—

- (क) नेपाल सरकारको भोग चलनमा रहेको जग्गा,
- (ख) प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको भोगचलनमा रहेको जग्गा,
- (ख१) नेपाल सरकारको पूर्ण स्वामित्वमा रहेका सार्वजनिक संस्थाले भोगचलन गरेको वा प्राप्त गर्ने जग्गा,
- (ख२) नेपाल सरकारद्वारा जारी सूचित आदेशमा उल्लिखित हद बमोजिम सार्वजनिक संस्था, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा आयोजनाले खरिद गरी लिएका जग्गा ।
- (ग) नेपाल सरकारले सूचित आदेशद्वारा तोकिएको शिक्षण वा स्वास्थ्य संस्थाहरूको भोग चलनमा रहेको, सोही आदेशमा तोकिएको हदसम्मको जग्गा त्यस्तो संस्थाको काममा रहेसम्म,
- (घ) नेपाल सरकारले सूचित आदेशद्वारा तोकिएको औद्योगिक काममा तोकिएको शर्त अनुसार लगाइएको सोही आदेशमा तोकिएको हदसम्मको जग्गा, त्यस्तो काममा रहेसम्म,
- (ङ) नेपाल सरकारले सूचित आदेशद्वारा तोकिएको कृषि उद्योगको काममा तोकिएको शर्त अनुसार लगाइएको सोही आदेशमा तोकिएको हदसम्मको जग्गा, त्यस्तो शर्त

अनुसार सो काममा रहेसम्म,

- (ड१) सम्बन्धित निकायबाट अनुमति लिएका कम्पनीले आवासीय क्षेत्रमा घर जग्गा व्यवसाय गर्ने प्रयोजनका लागि नेपाल सरकारको सूचित आदेशद्वारा तोकिएको शर्तको अधीनमा सोही आदेशमा तोकिएको हदसम्मको जग्गा,
- (च) गुठी संस्थान ऐन, २०३३ बमोजिमको गुठी संस्थानको अधीनस्थ जग्गा,
- (छ) नेपाल सरकारले सूचित आदेशद्वारा तोकिएको सहकारी खेती गर्ने संस्थाको नाउँमा रहेको, सोही आदेशमा तोकिएको हदसम्मको जग्गा, त्यस्तो संस्थाको काममा रहेसम्म र
- (ज) कुटनैतिक सुविधा प्राप्त विदेशी संस्था वा विदेशी राज्यले नेपाल सरकारको स्वीकृति लिई प्राप्त गरेको जग्गा त्यस्तो संस्था वा राज्यको काममा रहेसम्म ।

१२क. हदबन्दी छुटलाई नियमन गर्ने सम्बन्धी विशेष व्यवस्था: (१) यो दफा प्रारम्भ हुँदाका बखत निरन्तर सञ्चालनमा रहेको उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्थाले त्यस्तो उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्था सञ्चालन गर्न अत्यावश्यक भई यस ऐनमा तोकिएको हदबन्दी भन्दा बढी जग्गा नेपाल सरकारको स्वीकृति नलिई खरिद गरी उपयोग गरिरहेको रहेछ भने यो दफा प्रारम्भ भएको मितिले तीन महिनाभित्र एकपटकका लागि हदबन्दी भन्दा बढी जग्गा आवश्यक रहेको औचित्य पुष्टि हुने कारण खोली नेपाल सरकार समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त हुन आएको निवेदन उपर आवश्यक छानबिन गरी व्यहोरा मनासिब देखिएमा तराई र भित्री मधेशको हकमा प्रति बिगाहा एक लाख पचास हजार रुपैयाँ, काठमाडौँ उपत्यकामा प्रति रोपनी पचास हजार रुपैयाँ र अन्य पहाडी क्षेत्रको हकमा प्रति रोपनी दश हजार रुपैयाँको दरले दस्तुर लिई यस ऐन बमोजिम जारी भएको सूचित आदेश बमोजिमको हदबन्दीभित्रको जग्गा राख्न स्वीकृति दिन सक्नेछ । यसरी स्वीकृति दिँदा नेपाल सरकारले आवश्यक शर्तहरू तोक्न सक्नेछ ।

(३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि

सञ्चालनमा नरहेको वा आर्थिक, प्राविधिक वा अन्य कारणले सञ्चालन हुन सक्ने अवस्था समेत नरहेको उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्थालाई हदबन्दीभन्दा बढी जग्गा राख्न नेपाल सरकारले स्वीकृति दिने छैन ।

१२ख. प्रयोग गर्नुपर्ने: यस ऐन बमोजिम जारी भएको सूचित आदेश बमोजिम हदबन्दीभन्दा बढी जग्गा प्राप्त गरेका उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी, आयोजना, शिक्षण संस्था वा अन्य कुनै पनि संस्थाले सो आदेशमा तोकिएको शर्त बमोजिम जुन प्रयोजनका लागि प्राप्त गरेको हो सोही प्रयोजनका लागि मात्र त्यस्तो जग्गा प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।

१२ग. बिक्री वितरण गर्न वा सट्टापट्टा गर्न नहुने: यस ऐन बमोजिम जारी भएको सूचित आदेश बमोजिम खरिद गरेका जग्गा सम्बन्धित उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी, आयोजना, शिक्षण संस्था वा अन्य कुनै पनि संस्थाले कसैलाई पनि बिक्री वितरण गर्न वा कुनै प्रकारले हक हस्तान्तरण गर्न वा सट्टापट्टा गर्न पाउने छैन ।

तर,

(१) त्यस्तो उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्था कुनै कारणले विघटन हुने भएमा वा लिक्विडेशनमा जाने भएमा त्यस्तो उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्थाको दायित्व फरफारक गर्ने प्रयोजनका लागि यस ऐनको अधीनमा रही नेपाल सरकारको स्वीकृतिमा बिक्री वितरण गर्न बाधा परेको मानिने छैन ।

(२) नेपाल सरकारको सूचित आदेशद्वारा तोकिएको हदबन्दीभित्रको जग्गामा स्थापित कृषि फार्म, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्था अन्यत्र स्थानान्तरण गर्नु पर्ने वा सट्टापट्टा गर्नु पर्ने उचित र पर्याप्त कारण देखाई दिएको निवेदन मनासिब देखिएमा त्यस्तो कृषि फार्म, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्थाले भोगचलन गरिरहेको जग्गा यस ऐनको अधीनमा रही नेपाल सरकारले तोकेको शर्त बमोजिम अर्को ठाउँमा सट्टापट्टा वा स्थानान्तरणका लागि स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

१२घ. लिज वा भाडामा दिनु नहुने: यस ऐन अन्तर्गत जारी भएको सूचित आदेश बमोजिम खरिद गरिएको जग्गा अरू कसैलाई लिज वा भाडामा दिनु हुँदैन ।

१२ड. अनुगमन तथा निरीक्षण समिति: (१) दफा १२ बमोजिम हदबन्दा बढी जग्गा खरिद गर्न वा राख्न स्वीकृति पाएका उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी, आयोजना वा शिक्षण संस्था वा अन्य कुनै संस्थाले आफ्नो उद्देश्य अनुरूप कार्य सम्पादन गरे वा नगरेको सम्बन्धमा अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न प्रत्येक जिल्लामा देहायबमोजिमको एक अनुगमन तथा निरीक्षण समिति रहनेछ:

- (क) जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुख – संयोजक
- (ख) हदबन्दीभन्दा बढी जग्गा रहेको स्थानको स्थानीय तहको प्रमुख वा अध्यक्ष – सदस्य
- (ग) जिल्ला प्रशासन कार्यालयको अधिकृत प्रतिनिधि –सदस्य
- (घ) कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयको प्रमुख –सदस्य
- (ङ) नापी कार्यालयको प्रमुख –सदस्य
- (च) सम्बन्धित उद्योग, प्रतिष्ठान, आयोजना वा कम्पनीको नियमन गर्ने कार्यालयको प्रमुख – सदस्य
- (छ) कार्यालयको प्रमुख –सदस्य-सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिले आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले दुई महिनाभित्र सम्बन्धित स्थानीय तहको समेत परामर्शमा हदबन्दीभन्दा बढी जग्गा खरिद गर्न वा राख्न स्वीकृति पाएका कृषि फार्म, उद्योग, प्रतिष्ठान वा कम्पनीले स्वीकृति प्राप्त गर्दाको उद्देश्य अनुरूप प्रयोग गरे वा नगरेको सम्बन्धमा स्थलगत रूपमा अनुगमन तथा निरीक्षण गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम अनुगमन तथा निरीक्षण गर्दा हदबन्दीभन्दा बढी जग्गा प्राप्त गर्दाको उद्देश्य अनुरूप त्यस्तो जग्गाको प्रयोग भए नभएको सम्बन्धमा विभागमा प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ र त्यसको एक प्रति सम्बन्धित स्थानीय तहमा समेत दिनु पर्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्राप्त प्रतिवेदन उपर विभागले अध्ययन गरी एक महिनाभित्र आफ्नो राय सहित मन्त्रालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम पेस भएको प्रतिवेदनमा हदबन्दीभन्दा बढी भएको जग्गा उद्देश्य अनुरूप प्रयोग भएको नपाइएमा मन्त्रालयले उक्त जग्गा जफत गरी नेपाल सरकारको नाममा कायम गर्नेछ।

अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा प्राप्त गर्ने

१३. जग्गाको फाँटवारी दाखिल गर्ने: (१) तोकिएको अधिकारीले तोकिएबमोजिम सूचना जारी गरी अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा हुने जग्गावालाहरूलाई सो सूचना जारी भएको मितिले ३५ दिनभित्र तोकिएबमोजिमको फाँटवारी दाखिल गर्न गराउन आदेश दिन सक्नेछ ।
तर –

(क) सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन परी वा अरू कुनै मनासिब कारणले म्याद बढाउन पर्ने देखिएमा सो म्याद गुज्रेको मितिले ३५ दिनसम्मको थप म्याद तोकिएको अधिकारीले दिन सक्नेछ ।

(ख) कुनै सरकारी कर्मचारी वा विदेशमा गएका व्यक्तिले म्यादभित्र फाँटवारी दाखिल गर्न सकेको रहेनछ भने त्यस्तो व्यक्तिले म्याद बढाउन निवेदन दिएमा नेपाल सरकार वा तोकिएको अधिकारीले आवश्यक ठानेमा थप म्याद दिन सक्नेछ ।

(१क) उपदफा (१) बमोजिम फाँटवारी दाखिल गर्दा जग्गावालाले जग्गावाला वा मोहीको हैसियतले आफ्नो वा आफ्नो परिवारको नाममा नेपालमा रहेको सम्पूर्ण जग्गाको विवरण एउटै फाँटवारीमा खुलाई आफ्नो जग्गा रहेको कुनै एक जिल्लामा मात्र दाखिल गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) र (१क) बमोजिमको फाँटवारी दाखिल गर्नु गराउनु प्रत्येक जग्गावालाको कर्तव्य हुनेछ । त्यस्तो फाँटवारी परिवारको हकमा सो परिवारको मुख्यले र नावालक वा होश ठेगाना नभएको जग्गावालाको हकमा निजको अभिभावक वा हकवालाले दाखिल गर्नुपर्छ ।

(२क) भोग वा दृष्टिबन्धकी जग्गाका हकमा साहू वा आसामी मध्ये कुनै एक पक्षले मात्र फाँटवारी पेस गरेमा पनि यस दफाको तात्पर्यका लागि त्यस्तो जग्गाको सम्बन्धमा फाँटवारी पेस भएको मानिनेछ ।

(३) एक वा एक भन्दा बढी क्षेत्रमा दफा ७ बमोजिम राख्न पाउने अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा हुने जग्गावालाले यस दफा बमोजिम फाँटवारी पेस गर्दा त्यस्तो जग्गा मध्ये कुन जग्गा राख्ने र कुन जग्गा छोड्ने

भन्ने कुरा समेत सो फाँटवारीमा खुलाउनुपर्छ ।

१४. फाँटवारी तयार गर्ने: (१) दफा १३ बमोजिम दाखिल हुन आएको फाँटवारी र तत्सम्बन्धमा अन्य सुत्रबाट प्राप्त भएको सूचनाको आधारमा तोकिएको अधिकारीले कुनै भूल सच्याउन पर्ने देखेमा सो समेत सच्याई अन्तिम फाँटवारी तयार गर्नेछ ।

तर दफा १३ बमोजिम कसैले दिएको फाँटवारीमा कुनै कुरा सच्याउनु भन्दा अगावै तोकिएको अधिकारीले कम्तीमा पन्ध्र दिनको म्याद दिई सम्बन्धित व्यक्तिलाई सबूत प्रमाणसहितको स्पष्टिकरण दिने मौका दिनुपर्छ र निजले पेस गरेको सबूद प्रमाणको छानवीन गरेर मात्र तोकिएको अधिकारीले फाँटवारी सच्याउन सक्नेछ । सो बमोजिम फाँटवारी सच्याएमा त्यसको सूचना सम्बन्धित व्यक्तिलाई दिनु पर्छ ।

१४क उजुर गर्न सक्ने: (१) यस ऐन बमोजिम जग्गावालाको हैसियतले राख्न पाउने जग्गाको अधिकतम हद भन्दा बढी जग्गा भएको कुनै व्यक्ति वा परिवारले दफा १३ बमोजिम फाँटवारी पेस गर्दा जग्गा लुकाई फाँटवारी पेस गरेको जानकारी पाउने कुनै पनि व्यक्तिले तोकिएको अधिकारी समक्ष उजुरी गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको उजुरी जाँचबुझ गर्दा मनासिव ठहरमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले त्यस्तो जग्गा जफत भई नेपाल सरकारको स्वामित्वमा आउनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम जफत भएको जग्गाको तोकिएको दरले हुन आउने मोलको २५ प्रतिशत बराबरको रकम त्यस्तो उजुरी गर्ने व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीले पुरस्कार बापत दिनेछ ।

१५. अधिकतम हद भन्दा बढी जग्गा प्राप्त गर्ने: दफा १४ को उपदफा (१) बमोजिम प्रकाशित भएको फाँटवारीमा उजुर गर्ने म्याद गुज्री उजुर नलाग्ने भै सकेकोमा सो प्रकाशित फाँटवारी बमोजिम र उजुरी परेकोमा उजुरीको अन्तिम निर्णयबमोजिम तोकिएको अधिकारीले सम्बन्धित जग्गावालाहरूको यो परिच्छेद लागू भएको क्षेत्रमा दफा ७ मा तोकिएको अधिकतम हदभन्दा बढी भएको जग्गा तोकिएबमोजिम प्राप्त गर्नेछ । त्यसरी प्राप्त गरिएपछि सो जग्गामा सम्बन्धित जग्गावालाको हक तथा अधिकार स्वतः समाप्त भएको मानिनेछ ।

तर-

- (क) एक वा एक भन्दा बढी क्षेत्रमा कुनै जग्गावालाको दफा ७ बमोजिम राख्न पाउने अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा भै निजले दफा १३ बमोजिम फाँटवारी पेस गर्दा आफूले राख्न चाहेको जग्गा देखाई फाँटवारी पेस गरेको रहेछ भने निजले सो फाँटवारीमा रोजेको दफा ७ मा तोकिएको अधिकतम हद भित्रको जग्गा प्राप्त गरिने छैन ।
- (क१) अधिकतम हदभन्दा बढीको जग्गामा मोही लागेको भए मोहीको हक जतिको जग्गा नरमगरम मिलाइ छुट्याई बाँकी जग्गा नेपाल सरकारको स्वामित्वमा आउनेछ ।
- (क२) खण्ड (क१) बमोजिम मोहीको हक छुट्याउँदा सो जग्गा मोहीले स्वेच्छाले जोतभोग नगरेको भन्ने व्यहोरा अन्य कुराबाट प्रमाणित हुन आएमा मोहीको लगत कट्टा गरी त्यस्तो जग्गा नेपाल सरकारको नाममा कायम गरी दिनु पर्नेछ ।
- (ख) त्यसरी प्राप्त गरिएको जग्गा परिच्छेद ६ बमोजिम बिक्री वितरणमा पाउने व्यक्तिलाई हस्तान्तरण नभएसम्म साविक जग्गावालाले साविक बमोजिम नेपाल सरकारमा मालपोत तिर्नु पर्ने गरी भोग चलन गर्न पाउने छ ।

१६. अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा प्राप्त हुन आएमा गर्ने: (१) अंश पाई वा अपुताली परी वा खोलाले छोडी वा नरवेसी भै कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारलाई जग्गावालाको हैसियतले प्राप्त हुन आएको जग्गा र निजको सो अघि कुनै जग्गा भए सो समेत मिलाउँदा दफा ७ मा तोकिएको अधिकतम हदभन्दा बढी भएमा निजले सो प्राप्त भएको ३५ दिनभित्र तोकिएबमोजिमको फाँटवारी तोकिएको अधिकारी छेउ दाखिल गर्नुपर्छ ।

तर सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन परी म्याद बढाउनु पर्ने देखिएमा तोकिएको अधिकारिले बढीमा ७ दिनसम्मको थप म्याद दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कसैको फाँटवारी दाखिल भएपछि तोकिएको अधिकारिले त्यस्तो जग्गावाला र जग्गाको सम्बन्धमा समेत दफा १४ र दफा १५ बमोजिम कारबाई गर्नेछ ।

१७. **बन्धकी साहूको थैली कपाली हुने:** (१) कुनै जग्गा बन्धकी लिई भोग गरिरहेको साहूले दफा ७ बमोजिम सो जग्गा भोग गर्न नपाउने भै असामीले फिर्ता पाउने भएमा सो फिर्ता पाउने भएको मितिदेखि त्यस्तो साहूको बन्धकी थैली कपाली हुनेछ ।

(२) दुई वा सो भन्दा बढी जग्गावालको जग्गा बन्धकी लिई भोग गरिरहेका साहूले दफा ७ बमोजिम त्यस्तो सबै जग्गा भोग गर्न नपाउने भएमा लिखतको मितिको हिसाबले अधिल्लो असामीको जग्गा फिर्ता गर्नु पर्नेछ र त्यस्तोमा उपदफा (१) मा लेखिएको कुरा समेत लागू हुनेछ ।

१८. **दण्ड सजाय:** (१) कसैले दफा १३ वा दफा १६ बमोजिम दाखिल गर्नुपर्ने फाँटवारी दाखिल नगरेमा वा अधूरो फाँटवारी दाखिल गरेमा वा जानी जानी झुठ्ठा फाँटवारी दाखिल गरेमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले सम्बन्धित जग्गा जफत हुनेछ ।

तर—

(क) भोग वा दृष्टिबन्धकी जग्गाका हकमा साहू वा असामी कसैले पनि फाँटवारी पेस गरेको रहेनछ भने तोकिएको अधिकारीको आदेशले त्यसको जग्गामा साहूको परेको थैलीको कानूनी मान्यता लोप हुनेछ र त्यस्तो जग्गा समेत जफत हुनेछ ।

(ख) तोकिएको अधिकारीले सम्बन्धित जग्गा जफत गर्नु भन्दा अघि जफत किन हुनु नपर्ने भनी सम्बन्धित व्यक्तिलाई सबूद प्रमाणसहितको स्पष्टीकरण दिने मौका दिनु पर्दछ र सम्बन्धित व्यक्तिले पेस गरेको सबूद प्रमाणको समेत छानविन गरी तोकिएको अधिकारीले सम्बन्धित जग्गा जफत गर्ने वा नगर्ने निर्णय गर्नेछ ।

(२) कसैले दफा १५ बमोजिम जग्गा प्राप्त गरिने काममा तोकिएको अधिकारी वा निजको तर्फबाट काम गर्न खटिएको कर्मचारीलाई बाधा विरोध गरेमा त्यस्तो बाधा विरोध गर्ने व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीको आदेशले रु. ५०,००० । – पचास हजारसम्म जरिवाना वा ६ महीनासम्म कैद वा दुवै सजाय हुन सक्नेछ ।

परिच्छेद-५

क्षतिपूर्ति

१९. क्षतिपूर्ति दिइने: (१) दफा १५ बमोजिम प्राप्त गरिएको जग्गाको सम्बन्धमा तोकिएको दरले क्षतिपूर्तिको रकम नेपाल सरकारले दफा २० को अधीनमा रही जग्गावालालाई दिनेछ ।

(२) जग्गावालाको हक अरूलाई हस्तान्तरण भएपछि क्षतिपूर्तिको अड्कको सयकडा १० नगदमा १ वर्षभित्र दिइनेछ र बाँकीको निमित्त नेपाल सरकारबाट निष्काशित ऋणपत्रहरू दिइनेछ । यी ऋणपत्रहरूमा वार्षिक ३ प्रतिशतमा नघट्ने र ५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको दरले ब्याज दिइनेछ । ऋणपत्र निष्काशित गरिएको मितिले १० वर्षको अवधिभित्र ती ऋणहरूबाट नेपाल सरकारले तोकेको शर्त बमोजिम विकास योजनामा लगानी हुने पूजीको शेयर किन्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम दिइएको ऋणपत्र नेपाल सरकारमा बुझाउनु पर्ने डिपोजिट वा जमानतको निमित्त र कुनै स्वशासित संगठित संस्थामा धितो राखी उद्योगको निमित्त ऋण लिनका लागि ग्राह्य हुनेछ र त्यस्तो ऋणपत्रको नामसारी तथा बेचविखन हुन सक्नेछ ।

२०. भोग वा दृष्टि बन्धकीको जग्गाको क्षतिपूर्ति: दफा १५ बमोजिम कुनै जग्गावालाबाट प्राप्त गरिएको जग्गा अरू कसैले भोग वा दृष्टि बन्धकीमा लिएको रहेछ भने दफा १९ बमोजिम पाउने क्षतिपूर्ति सो भोग वा दृष्टि बन्धकीमा लिने साहूले पाउनेछ ।

तर क्षतिपूर्तिको रकम त्यस्तो साहूको थैली भन्दा बढी भएमा सो बढी भए जति रकम असामीले पाउनेछ । घटी भएमा सो घटी भए जति थैलीमा असामी उपर साहूले दावा गर्न पाउनेछैन ।

परिच्छेद-६

जग्गाको बिक्री वितरण

२१. जग्गाको बिक्री वितरण: (१) यस ऐन बमोजिम प्राप्त भएको वा जफत भएको जग्गा जुन गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट प्राप्त भएको वा जफत भएको हो सोही गाउँपालिका वा नगरपालिकाका स्थानीय व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीले तोकिएबमोजिम बिक्री वितरण गर्नेछ । यसरी बिक्री

वितरण गर्दा स्थानीय भूमिहीन व्यक्तिमध्ये मुक्त कर्मैया, दलित, आदिवासी र जनजातीलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम बिक्री वितरणमा पाएको जग्गा त्यस्तो व्यक्तिको नाममा जग्गावालाको हैसियतले दर्ता गरिनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण नभएसम्म त्यस्तो जग्गा साविक जग्गावाला, मोही वा अन्य कुनै व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीले कुनै शर्तमा कमाउन दिन सक्नेछ ।

२१ख. जग्गाको दर्ता किताब राख्ने: तोकिएको अधिकारीले दफा २१ बमोजिम बिक्री वितरण भएको जग्गा तोकिएबमोजिम दर्ता किताबमा दर्ता गरी त्यसको प्रतिलिपि माल अड्डामा वा माल अड्डा नभएको जिल्लामा भूमि प्रशासन कार्यालयमा पठाउने छ र सो बमोजिम माल अड्डा वा भूमि प्रशासन कार्यालयले जग्गा दाखिल खारेज गर्नु पर्छ ।

२२. जग्गाको मोल लिने: (१) दफा २१ बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण हुँदा जग्गा पाउने व्यक्तिले सो जग्गाको तोकिएको दरले हुन आउने मोलको रकम तोकिएबमोजिम एकमुष्ट वा किस्तावन्दीमा तोकिएको समय समयमा तोकिएबमोजिम नगदीमा बुझाउनु पर्नेछ । किस्तावन्दीमा भुक्तानी गर्नेसंग मोलको रकममा वार्षिक सयकडा ५ का दरले भुक्तानी हुने अवधिको ब्याज समेत लगाई असुल गरिनेछ ।

तर कसैले बुझाउनु पर्ने पुरै रकम वा एक वा सो भन्दा बढी किस्ता वा त्यसको कुनै अंश सो किस्ता बुझाउनु पर्ने तोकिएको म्याद अगावै कुनै समय बुझाउन चाहेमा बुझाउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम असुल हुने रकमलाई तोकिएको अधिकारीले बैंकमा एउटा छुट्टै खाता खोली तोकिएबमोजिम जम्मा गराउनेछ ।

(३) कसैले उपदफा (१) बमोजिम बुझाउनुपर्ने कुनै किस्ताको रकम म्यादभित्र नबुझाई म्याद नाघेको १ महीनासम्म बुझाउन ल्याएमा तोकिएको अधिकारीले सो किस्ताको रकमको सयकडा १० ले जरिवाना गरी किस्ताको रकम जम्मा गराउनेछ ।

(४) कसैले उपदफा (१) बमोजिम बुझाउनुपर्ने कुनै किस्ताको रकम म्याद नाघेको १ महीनासम्ममा पनि नबुझाएमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले सम्बन्धित जग्गा र सो जग्गाको मोल वापत कुनै किस्ता बुझाई

सकेको भए सो रकम समेत जफत गरिनेछ ।

२३. **जग्गा बेचबिखन गर्नमा प्रतिबन्ध:** दफा २१ बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण हुँदा जग्गा पाउने व्यक्तिले दफा २२ बमोजिम बुझाउनु पर्ने मोलको पूरा रकम चुक्ता नगरेसम्म वा जग्गा बाहली पाएको मितिले दश वर्ष नपुगेसम्म जुन पछिल्लो हुन्छ सो अवधिसम्म सो जग्गा बेचबिखन गर्न, कुनै किसिमले कसैलाई हक छाडि दिन, अंशबण्डा गर्न र बैंक बाहेक अरू कसैलाई धितो बन्धक दिन समेत हुँदैन ।

२४. **दण्ड सजाय:** (१) दफा २१ बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण हुँदा कसैले झुठ्ठा ब्यहोरा देखाई जग्गा प्राप्त गरेमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले सो जग्गा जफत गरिनेछ ।

(२) दफा २१ बमोजिम बिक्री वितरण हुँदा जग्गा पाउने कुनै व्यक्तिको दफा २३ मा लेखिएको कुनै कुरा उल्लंघन गरी सो जग्गा बेचबिखन गरेमा वा हक छाडी दिएमा वा अंशबण्डा गरेमा वा जग्गा वा त्यसको उब्जनी धितो बन्धक राखेमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले त्यस्तो लेनदेन बदर भै सम्बन्धित जग्गा र जग्गा लिने व्यक्तिको परेको थैली समेत जफत गरिनेछ ।

२४क. **झुठ्ठा ब्यहोरा देखाई वा नियम विरुद्ध प्राप्त गरेको जग्गा जफत हुने:**

(१) यो ऐन बमोजिम जफत भएको वा नेपाल सरकारलाई प्राप्त भएको जग्गा कसैले झुठ्ठा ब्यहोरा देखाई वा यस ऐन अन्तर्गतको नियम विरुद्ध बिक्री वितरणमा पाएकोछ भन्ने लागेमा नेपाल सरकारले कुनै अधिकृतद्वारा त्यस्तो जग्गाको सम्बन्धमा आवश्यक जाँचबुझ गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम भएको जाँचबुझबाट कसैले झुठ्ठा ब्यहोरा देखाई वा यस ऐन अन्तर्गतको नियम विरुद्ध कुनै जग्गा बिक्री वितरणमा पाएको देखिएमा नेपाल सरकारले त्यस्तो जग्गा जफत गरी तोकिएबमोजिम पुनः बिक्री वितरण गर्न गराउन सक्नेछ ।

मोही सम्बन्धी व्यवस्था

२५. मोहीको हक प्राप्त हुने अवस्था: (१) यो दफा प्रारम्भ भएको मितिसम्म कुनै जग्गावालाको जग्गा मोहीको हैसियतले कमाई आएको व्यक्तिलाई सो जग्गामा यो परिच्छेद बमोजिमको मोहीको हक प्राप्त हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो उपदफा प्रारम्भ भएपछि दफा २६ को उपदफा (१) बमोजिम मोहियानी हक प्राप्त हुनेमा बाहेक कसैले कुनै जग्गावालाको जग्गा कुनै शर्तमा कमाए बापत त्यस्तो व्यक्तिलाई सो जग्गामा मोहियानी हक प्राप्त हुने छैन ।

तर

(१) यो उपदफा प्रारम्भ हुनु अघि कसैले कुनै जग्गावालाको जग्गा मोहियानीमा कमाई जग्गावाल र मोही बीचमा दोहोरो लिखित कबुलियतनामा गरी त्यसको प्रमाणित प्रतिलिपि जग्गा रहेको गाउँपालिका वा नगरपालिकामा दाखिल गरेको रहेछ र सो जग्गाको मोहीले यो उपदफा प्रारम्भ भएको मितिले छ महिनाभित्र त्यस्तो जग्गामा मोहियानी हक कायम गरी पाउन निवेदन दिएमा तोकिएको अधिकारीले दोहोरो लिखित कबुलियतनामा लगायत आवश्यक अन्य प्रमाण बुझि निवेदकलाई त्यस्तो जग्गामा मोहियानी हक कायम गराई दिन सक्नेछ ।

(२) यो उपदफा प्रारम्भ हुनु अघि कुनै समिति, कार्यालय वा अदालतमा मोही सम्बन्धी कुनै मुद्दा परी छिन्न बाँकी रहेका मुद्दामा यस ऐनमा तत्काल कायम रहेको व्यवस्था बमोजिम मुद्दाको निर्णय गर्नलाई यस उपदफाले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।

(३) मोहियानी लागेको जग्गा बाहेक तोकिएको क्षेत्रको अरू कुनै जग्गावालाबाट भोग बन्धकीमा लिई साहुले आफैँले कमाएको रहेछ भने दफा ८ का अधीनमा रही त्यस्तो जग्गामा साहुले मोहियानी हक प्राप्त गर्नेछ । दफा ८ मा तोकिएको अधिकतम हदभन्दा बढी हुने जति मोहियानी हक असामीकै कायम रहनेछ ।

(४) उपदफा (१), (२) र (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि:-

(क) कसैले जग्गावालाबाट कमाउन लिएको जग्गा आफ्नो वा आफ्नो परिवारको श्रमले नकमाई अरू कसैलाई कमाउन

दिएको रहेछ भने सो जग्गाका सम्बन्धमा सो खास कमाउने व्यक्तिको बीचमा रही खाने व्यक्तिको सबै अधिकार समाप्त हुनेछ ।

(ख) मोहीले प्राप्त गरेको मोहीयानी हक तोकिएको दर्ता किताबमा दर्ता गराई राख्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (१), (२), (३) र (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको व्यक्तिलाई मोहीको हक प्राप्त हुनेछैन:-

(क) घरवारीको जग्गा कमाउने व्यक्ति, वा

(ख) गैर नेपाली नागरिक, वा

(ग) नेपाल सरकारको स्वामित्व भएको जग्गा कमाउने व्यक्ति, वा

(घ) औद्योगिक व्यवसायको निमित्त नेपाल सरकारले तोकिएको जग्गा कमाउने व्यक्ति ।

२६. **मोहीको हक र दायित्व:** (१) यस परिच्छेदको अन्य दफाहरूको अधीनमा रही मोहीले कमाई आएको जग्गामा मोही सम्बन्धी निजको हक अपुताली सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिमको हकवालालाई प्राप्त हुनेछ ।

तर-

(क) दफा २५ को उपदफा (४) को खण्ड (ख) बमोजिम दर्ता भएको मोहीयानी हकको जग्गा मोहीले छाड्न चाहेमा खेतीको यामभन्दा कमसेकम १ महिना अगावै तोकिएको अधिकारी र जग्गावालालाई लिखित सूचना दिनुपर्दछ र तोकिएको अधिकारीले सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिका समेत बुझी सो छानविन गरी दर्ता किताबमा सच्याएको सूचना मोहीले प्राप्त गरेपछि मात्र जग्गा छाडेको मानिनेछ ।

(ख) कुनै जग्गावालाले कुनै किसानलाई आफ्नो जग्गा कमाउन दिएमा त्यस्ता जग्गावालाले तोकिएको अधिकारीलाई त्यसको सूचना १ महिना भित्र दिनु पर्छ र तोकिएको अधिकारीले सम्बन्धित जग्गावाला र मोहीलाई आवश्यक भए झिकाई बुझी दर्ता किताबमा दर्ता गराउनु पर्दछ ।

(ग) कुनै मोहीले जग्गा छाडी भागेमा वा बेपत्ता भएमा वा तोकिएबमोजिम कूत नबुझाई मोहियानी हक समाप्त भएमा सो कुराको जग्गावालाले लिखित सूचना तोकिएको अधिकारी छेउ २५ दिनभित्र दिनुपर्दछ र तोकिएको अधिकारीले सो कुरा जाँचबुझ गरी दफा २५ को उपदफा (४) को खण्ड (ख) बमोजिम दर्ता किताबमा मोहियानी हक समाप्त भएको व्यहोरा जनाई प्रमाणित गरी राख्नु पर्नेछ ।

(२) मोहीले कमाइरहेको जग्गा नरबेसी भै वा खोलाले छाडी बढी हुन आए त्यस्तो बढमा यो ऐनको अन्य दफाहरूको अधीनमा रही मोहीको हक निजलाई प्राप्त हुनेछ ।

(३) मोहीले सम्बन्धित जग्गाको खेतीका लागि आवश्यक आली धुरी, बार, पर्खाल, ढल, पुल, कुलो इनार जस्ता कच्ची पक्की चीजहरू र कुरुवा छाप्रोसमेत बनाउन हुन्छ । तर, खेतीलाई आवश्यक नभएको घर इत्यादि जग्गावालाको मन्जुरी नलिई बनाउन हुँदैन ।

(४) मोहीले कमाइ आएको कुनै जग्गामा यस ऐनबमोजिम निजको मोहियानी हक टुट्ने भएमा निजले सो जग्गामा जोडेको अचल सम्पत्तिबाहेक अरू सम्पत्ति निजको सो जग्गामा हक टुटेको ३० दिनभित्र हटाउन पाउनेछ ।

तर, गाउँपालिका वा नगरपालिकाले तोकेको बिगो जग्गावालाले मोहीलाई दिन्छ भने जग्गाको स्थायी उन्नतिको निमित्त बनेको कुनै चीज वस्तु हक टुट्ने भएको जग्गाबाट हटाउन पाउने छैन ।

(५) मनासिब टुटफुट वा दैवी परी वा मोहीको सामर्थ्यभन्दा बाहिरको कारणबाट हेरफेर भएकोमा बाहेक मोहीले जग्गा छोड्दा निजले जग्गा कमाउन लिंदाको अवस्थाभन्दा बिग्रेको अवस्थामा जग्गा छोड्न हुँदैन ।

(६) जग्गावाला र मोहीको बीच उब्जनी बालीको बाँडफाँड हुनु अगावै आगामी वर्षका लागि चाहिने बीउ मोहीले कटाई लिन पाउनेछ । यस प्रकार कटाइएको बीउ वापत जग्गावालले मोहीसँग ब्याज लिन पाउनेछैन ।

(७) जग्गावालाले आफ्नो कुनै जग्गा बेच बिखन, दान दातव्य वा अंशबन्डा गर्दा सो सम्बन्धी लिखतमा मोहीको नाम, थर, वतन र मोहीसँग भएको शर्त कबुलियतको उल्लेख गर्नुको साथै त्यस्तो शर्त कबुलियतको लिखत भए सो लिखतको प्रमाणित नक्कल पनि त्यस्तो लिखतसाथ नत्थी गर्नुपर्छ ।

(८) कुनै जग्गा बेचबिखन, दान दातव्य वा अंशबण्डा भएकोमा सो सम्बन्धी लिखत भएको १५ दिनभित्र जग्गावालाले जुन व्यक्तिलाई सो जग्गा बेचबिखन, दान दातव्य वा अंशबण्डा गरी दिएको हो सो व्यक्तिको नाम, थर वतन खुलाई मोही र गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई सो कुराको सूचना दिनुपर्छ ।

२६क. मोहीयानी हक खरीद बिक्री नहुने: प्रचलित नेपाल कानूनमा जेसुकै लेखिएको भए तापनि मोहीयानी हक खरीद गर्न वा दान दातव्यको रूपमा वा अरू किसिमले हक छोडाई लिन पाइने छैन । सरकारी वा गैर सरकारी बिगो वा सजायमा लिलाम बिक्री हुनेछैन ।

तर यो ऐन प्रारम्भ हुनु भन्दा अगावै कुनै मोहीले जग्गावालाको स्वीकृति लिई वा परापूर्वदेखि पक्की घर बनाएको रहेछ भने सो घरवारीको जग्गा बिक्री गर्न वा अन्य कुनै प्रकारले हक छोडी दिन सक्नेछ र त्यस्तो जग्गाका हकमा दफा ८ को अधिकतम हद सम्बन्धी कुरा लागू हुने छैन ।

२६ख. जग्गावाला र मोहीलाई जग्गा बाँडफाँड गर्न सक्ने: तोकिएको अधिकारीले दफा २६ग., २६घ., २६घ२ र २६ङ. को अधीनमा रही मोही लागेको जग्गा जग्गावाला र मोहीलाई बाँडफाँड गर्न सक्नेछ ।

२६ग. जग्गावाला र मोहीले संयुक्त निवेदन दिन सक्ने: (१) मोही लागेको जग्गाका जग्गावाला र मोही दुवैजनाले आपसी सहमतिद्वारा मोही लागेको जग्गा बाँडफाँड गरी लिन दिन चाहेमा वा त्यसरी आफूले लिन मञ्जुर गरेको जग्गा वापतको प्रचलित दर भाउले हुने मूल्य बराबरको रकम लिई जग्गावाला वा मोही मध्ये कसैलाई पूरै जग्गा छाडी मोही लगत कट्टा गर्न चाहेमा सो कुराको सम्पूर्ण विवरण खुलाई आफूसंग भएको प्रमाणहरू संलग्न गरी तोकिएको अधिकारी समक्ष संयुक्त निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कुनै निवेदन पर्न आएमा तोकिएको अधिकारीले निवेदन साथ संलग्न प्रमाणहरू जाँचबुझ गर्दा निवेदकको मागबमोजिम जग्गा बाँडफाँड गर्न वा पूरै जग्गा जग्गावाला र मोही मध्ये कुनै एकजनाको नाउँमा कायम गर्न मनासिब देखेमा तदनुरूप जग्गा बाँडफाँड गरिदिन वा पूरै जग्गा एकजनाको नाउँमा कायम गरी मोहीको लगत समेत कट्टा गरिदिन सक्नेछ ।

२६घ. जग्गाधनी र मोहीबीच जग्गा बाँडफाँट गर्नु पर्ने: (१) दफा २६ग. को उपदफा (१) बमोजिम संयुक्त निवेदनका लागि जग्गाधनी र मोही दुवै थरी आपसमा मन्जुर हुन नसकी जग्गाधनी वा मोहीमध्ये कुनै एक पक्षले निवेदन दिएमा तोकिएको अधिकारीले जग्गाधनी वा मोहीलाई झिकाई आवश्यक प्रमाण बुझ्नु पर्ने भए सो समेत बुझी असल कमसल मिलाई बाँडफाँट गर्नु पर्ने जग्गाको क्षेत्रफल वा मूल्याङ्कनको आधारमा आधा-आधा हुने गरी जग्गा बाँडफाँट गरी मोही लगत कट्टा गरिदिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मोही र जग्गाधनीबीच जग्गा बाँडफाँट गर्दा निजी गुठीको हकमा जग्गाधनीको पुर्जामा मात्र निजी गुठी जनाई दिनु पर्नेछ ।

२६घ१. निवेदन दिनु पर्ने: दफा २६ग. र २६घ. को प्रयोजनका लागि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकिएको अवधिभित्र निवेदन दिनु पर्नेछ ।

२६घ२. जग्गा बाँडफाँड गरी दिने: दफा २६घ१ बमोजिमको म्यादभित्र जग्गा बाँडफाँड गर्न जग्गावाला वा मोहीमध्ये कसैको पनि निवेदन पर्न नआएमा तोकिएको अधिकारीले ७ नम्बर फाँटवारी र उपलब्ध भएसम्मका प्रमाणहरू बुझी मोही लागेको जग्गा यस ऐनका अन्य दफाहरूमा उल्लिखित व्यवस्थाको अधीनमा रही बाँडफाँड गरी दिनेछ ।

२६घ३. कारवाही टुङ्गो लगाइसक्नुपर्ने: मोही लागेको जग्गा यस ऐन बमोजिम जग्गावाला र मोही बीच बाँडफाँड गर्न कारवाही तोकिएको अधिकारीले नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकिएको अवधिभित्र टुङ्गो लगाई सक्नु पर्नेछ ।

२६घ४. टोली खटाउन सक्ने: (१) दफा २६घ२ बमोजिम जग्गाधनी र मोहीबीच छिटो छरितो रूपमा जग्गा बाँडफाँड गर्नका लागि तोकिएको अधिकारीले ठोस कार्ययोजना बनाई कार्य सम्पादन गर्नु पर्नेछ र सो कार्य सम्पन्न गर्ने प्रयोजनको निमित्त आवश्यकताअनुसार आफ्नो जिल्लाभित्रको कुनै ठाँउमा टोली खटाई कार्य सम्पादन गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खटिएको टोलीले जग्गा बाँडफाँड गर्ने सम्बन्धमा अपनाउनु पर्ने यस ऐनमा लेखिएदेखि बाहेक अन्य कार्यविधि तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

२६६. जग्गावाला र मोहीमध्ये एकजनाको नाउँमा मात्र जग्गाको हक कायम गर्न सक्ने: (१) यस ऐनको अन्यत्र दफाहरूमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायका अवस्थामा तोकिएको अधिकारीले मोही लागेको सम्पूर्ण जग्गा जग्गावाला वा मोही मध्ये कुनै एकजनाको नाउँमा कायम हुने निर्णय गर्न सक्नेछः—

(क) जग्गावाला वा मोही मध्ये कुनै एकजनाले आफ्नो भागमा परेको जग्गाको प्रचलित दरभाउले हुने मूल्य बराबरको रकम अर्को पक्षसँग लिई आफ्नो भागमा परेको सम्पूर्ण जग्गा छोड्न मन्जूर गरेमा त्यस्तो जग्गा लिन मन्जूर गर्ने व्यक्तिको नाउँमा ।

(ख) जग्गावाला र मोहीलाई जग्गा बाँडफाँड गर्दा सहरी वा शहरोन्मुख क्षेत्रमा घर बनाउनका लागि तोकिएको न्यूनतम क्षेत्रफलभन्दा कम क्षेत्रफल जग्गा हुने भएमा सो ठाउँमा घर बनाउन कम जग्गा भएका वा जग्गा नै नभएका जग्गावाला वा मोहीलाई प्राथमिकता दिई निजको नाउँमा ।

स्पष्टीकरण: यस खण्डको प्रयोजनका लागि कुनै जग्गा “सहरी क्षेत्र” वा “शहरोन्मुख क्षेत्र” को हो वा होइन भन्ने कुराको विवाद परेमा सो कुराको निर्णय दफा २६ज. बमोजिमको मूल्य निर्धारण समितिले गर्नेछ ।

(ग) मोहियानी लागेको जग्गामा मोहीले घर बनाएको रहेछ भने +जग्गाधनी र मोहीलाई जग्गा बाँडफाँड गर्दा जग्गाधनीलाई कम जग्गा पर्न गए पनि सो घर र सो घरले चर्चेको जमिन र सो घरमा आउने जाने बाटोका लागि आवश्यक पर्ने जग्गा मोहीको नाउँमा ।

(२) उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम जग्गावाला र मोही मध्ये कुनै एकजनाको नाउँमा सम्पूर्ण जग्गा कायम हुने भएमा वा खण्ड (ग) बमोजिम मोहीको नाउँमा जग्गा कायम गर्दा जग्गाधनीको भागमा कम जग्गा पर्न आएमा त्यसरी जग्गा नै कायम नगरिएका वा कम जग्गा कायम भएका जग्गाधनी वा मोहीलाई निजले पाउने जग्गाको प्रचलित दरभाउले हुने मूल्य बराबरको रकम अर्को पक्षले दिनु पर्नेछ ।

(३) दफा १५ को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको खण्ड (क१) बमोजिम

मोहीको हक जतिको जग्गा मोहीको नाममा छुट्याई नेपाल सरकारको स्वामित्वमा आउने बाँकी जग्गा प्राविधिक रुपले किताकाट गर्न नमिल्ने भएमा दफा २६ज. बमोजिमको समितिले निर्धारण गरेको रकम राजस्व खातामा जम्मा गरेपछि त्यस्तो जग्गा मोहीको नाममा एकलौटी कायम गरिदिनु पर्नेछ।

२६च. पुनरावेदन नलाग्ने: यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि दफा २६ख., २६ग., २६घ., २६घ२ र २६ङ. बमोजिम तोकिएको अधिकारीले गरेको निर्णय उपर कुनै अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने छैन।

२६छ. दाखिल खारेज तथा श्रेस्ता मिलानका लागि पठाउनु पर्ने: (१) तोकिएको अधिकारीले यस ऐन बमोजिम जग्गावाला र मोहीलाई जग्गा बाँडफाँड गरेपछि वा निजहरूमध्ये कुनै एकजनाको नाउँमा मात्र सो जग्गाको हक कायम हुने निर्णय गरेपछि दाखिल खारेज तथा श्रेस्ता मिलानका लागि सो कुराको सम्पूर्ण विवरणहरू सम्बन्धित कार्यालय पठाउनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको विवरणहरू प्राप्त भएपछि त्यस्तो कार्यालयले समेत दाखिल खारेज लगायत जो गर्नु पर्ने गरी त्यसको जानकारी विवरण पठाउने अधिकारीलाई दिनु पर्नेछ।

(३) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपदफा (२) बमोजिम दाखिल खारेज लगायतका तत्सम्बन्धी अन्य कुनै कार्य गर्दा प्रचलित कानूनबमोजिम लाग्ने रजिष्ट्रेशन लगायतको कुनै दस्तुर लाग्ने छैन।

२६ज. मूल्य निर्धारण समिति गठन हुने: (१) दफा २६ङ. बमोजिम जग्गाको मूल्य निर्धारण गर्नको निमित्त प्रत्येक जिल्लामा देहायबमोजिमको एक मूल्य निर्धारण समिति रहनेछः—

(क)	कार्यालयको प्रमुख	— संयोजक
(ख)	जग्गा रहेको स्थानीय तहको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत वा निजले तोकेको अधिकृत स्तरको प्रतिनिधि	— सदस्य
(ग)	जिल्ला प्रशासन कार्यालयको अधिकृत स्तरको कर्मचारी	— सदस्य
(घ)	प्रतिनिधि, आन्तरिक राजस्व कार्यालय वा कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय	— सदस्य

(ड) नापी कार्यालयको प्रमुख – सदस्य

(च) कार्यालयको वरिष्ठ कर्मचारी – सदस्य-सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिम समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सो समिति आफैँले निर्धारण गर्नेछ ।

२६. नेपाल सरकारले रकमको व्यवस्था गर्न सक्ने: यस ऐन बमोजिम जग्गावाला र मोही बीच जग्गा बाँडफाँड भईसकेपछि जग्गावाला र मोहीलाई एक अर्काको भागमा परेको जग्गा खरिद गर्न प्रोत्साहन गर्न नेपाल सरकारले आफैँ वा कुनै वितीय संस्थामार्फत त्यस्ता व्यक्तिलाई आवश्यक रकमको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

२६. संयुक्त जग्गाधनी कायम गर्ने: कार्यालयले जग्गाधनी र मोहीबीच जग्गाको बाँडफाँट गर्दा प्राविधिक कारणले निर्धारित मापदण्ड अनुसारको कित्ताकाट गर्न नमिल्ने भएमा सो जग्गाको हकमा मोही तथा जग्गाधनीको नाममा संयुक्त जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा बनाउनु पर्नेछ ।

२९. मोहीयानी हकको समाप्ति: (१) दैवी परी वाली नास भएमा वा उब्जा हुन नसकेमा बाहेक मोहीले कूत बुझाएन भन्ने कुराको जग्गावालाले उजुर दिएमा तोकिएको अधिकारीले त्यस्तो मोहीलाई निष्कासन गर्ने आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) देहायको कुनै अवस्था परी जग्गावालाले निवेदन दिएमा जिल्ला अदालतले मोहीलाई जग्गाबाट निष्कासन गर्ने आदेश जारी गर्न सक्नेछः-

(क) जानी बुझी जग्गाको मोल वा उब्जा घट्ने गरी कुनै काम गरेको वा मनासिब रेखदेख नपुऱ्याएको कारणले जग्गाको मोल वा उब्जा घटेमा, वा

(ख) आफ्नो काबू भन्दा बाहिरको परिस्थितिमा बाहेक १ वर्षसम्म खेती नगरेमा वा खेतीमा हेलचेक्रयाई गरेमा ।

(३) उपदफा (१) वा उपदफा (२) को खण्ड (ख) बमोजिमको अवस्थामा जग्गावालालाई मोहीबाट कूत समेत भराई दिन सक्नेछ ।

२९क. मोहीलाई निष्काशन गर्ने हद म्याद: दफा २९ बमोजिम मोहीलाई निष्काशन गर्नु परेमा देहायका म्यादभित्र निवेदन दिईसक्नुपर्छ । सो म्याद गुज्रेपछि निवेदन लाग्न सक्दैनः-

- (क) दफा २९ को उपदफा (२) को खण्ड (क) मा उल्लेख भएको अवस्थामा सो खण्डमा तोकिएको काम कुरा भए गरेको मितिले ३५ दिनभित्र,
- (ख) दफा २९ को उपदफा (२) को खण्ड (ख) मा उल्लेख भएको अवस्थामा सो खण्डमा लेखिएको काम कुरा भए गरेको मितिले एक वर्ष नाघेको ३५ दिनभित्र ।
- (ग) दफा २९ को उपदफा (१) मा उल्लेख भएको अवस्थामा दफा ३६ को उपदफा (२) मा तोकिएको म्याद नाघेका मितिले ३० दिनभित्र ।

३०. जग्गा, जग्गावाला र मोहीको लगत खडा गर्ने: (१) जग्गा, जग्गावाला र मोहीको लगत लिने र मोहीहरूलाई मोहीयानी हकको प्रमाणपत्र दिने व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

तर यो दफा प्रारम्भ हुनु भन्दा अघि त्यस्तो लगत लिने र मोहीको हकको प्रमाणपत्र दिने सम्बन्धमा नेपाल सरकारबाट भए गरेको सबै काम कारबाई यसै दफा बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कामको निमित्त नेपाल सरकारले वा नेपाल सरकारबाट अधिकार प्राप्त अधिकारीले प्रयोग गर्न पाउने अधिकार र अपनाउन पर्ने कार्यविधि यो ऐन अन्तर्गत बनेका नियमहरूमा लेखिए जति कुरामा सोहीबमोजिम र नलेखिएकोमा जग्गा (नाप जाँच) ऐन, २०१९ अन्तर्गतको तोकिएको अधिकारी सरह हुनेछ ।

३१क. मोहीयानी हकको प्राप्ति वा तेरो मेरो सम्बन्धी मुद्दा: (१) कुनै जग्गाका सम्बन्धमा यो परिच्छेद बमोजिमको मोहीयानी हकको प्राप्ति वा मोहीयानी हकको तेरो मेरो सम्बन्धी पर्न आएको झगडाको निर्णय तोकिएको अधिकारीले गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको अधिकारीले गरेको निर्णयानुसार कायम हुन आएको मोहीलाई जग्गा चलन गर्न दिन सम्बन्धित व्यक्तिलाई १५ दिनसम्मको म्याद दिइनेछ ।

३२. दण्ड सजाय: (१) जग्गावाला वा निजको तर्फबाट काम गर्ने कुनै व्यक्तिले:—

- (क) यो परिच्छेद बमोजिम अदालत वा गाउँपालिका वा

नगरपालिकाको आदेश नभई अरू कुनै किसिमले मोहीलाई निजको भोग चलनको जग्गाबाट जबर्जस्ती झिकेमा वा निष्काशन गरेमा, वा

(ख) जालसाजी गरी वा धोखा दिई वा अरू किसिमबाट बेइमानी गरी मोहीलाई निजको भोग चलनको जग्गाबाट हटाएमा त्यस्तो गर्ने व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीको आदेशले रु. दश हजारसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(२) अदालतले जग्गावालालाई उपदफा (१) अन्तर्गत कसुरदार ठहराएमा जग्गावालाको नाउँमा देहायको निर्देश समेत जारी गर्नुपर्छ:-

(क) मोहीलाई सो जग्गामा फेरी भोग चलन दिनु भनी, र

(ख) जग्गावालाले गैर कानूनी तरीकाबाट मोहीलाई झिके वा निष्काशन गरे वापत निज मोहीको सो जग्गामा भोग चलन कायम गरेको अवस्थामा खान पाउने मोहीबोटी बमोजिम हर्जाना दिनु भनी ।

(३) कसैले दफा २६ को उपदफा (५), (७) वा (८) मा लेखिएको कुनै कुरा उल्लङ्घन गरेमा निजलाई तोकिएको अधिकारीको आदेशले रु. पाँच हजारसम्म जरिवाना हुनेछ र सो उपदफा (५) उल्लङ्घन गर्ने मोहीबाट अदालतले मनासिब देखेको क्षतिपूर्ति समेत जग्गावालालाई भराउन सक्नेछ ।

(४) कसैले दफा ३० अन्तर्गत लगत तयार गर्ने काम कारबाईमा बाधा, विरोध गरेमा वा यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गतको नियम वा आदेश बमोजिम पालन गर्नुपर्ने कुनै कर्तव्यको पालन नगरेमा निजलाई तोकिएको अधिकारीको आदेशले रु. दश हजारदेखि पच्चीस हजारसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(५) दफा २६ को उपदफा (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको खण्ड (ख) र (ग) बमोजिम सूचना नदिने जग्गावालालाई रु. पाँच हजारदेखि पच्चीस हजारसम्म तथा दफा २६क. को उल्लङ्घन गर्ने मोहीलाई रु. तीन हजारसम्म जरिवाना तोकिएको अधिकारीले गर्न सक्नेछ र सो खरीद बिक्री स्वतः बदर हुनेछ ।

परिच्छेद-८

कूतको व्यवस्था

३३. कूतको व्यवस्था: जग्गावालाले मोहीबाट जग्गाको मुख्य वार्षिक उब्जनीको आधाभन्दा बढी हुनेगरी उब्जनीको भाग बाँडी लिन वा कूत ठेकी लिन हुँदैन ।

तर-

(क) काठमाडौँ उपत्यकामा जग्गा हुने जग्गावालाले मोहीबाट सो जग्गाको मुख्य वार्षिक उब्जनीको निम्नलिखित दर भन्दा बढी कूत ठेकी लिन हुँदैन ।

	खेत	पाखो
अवल रोपनी १ को	१।३।	।१०।१
द्वयम रोपनी १ को	१८।६	।७।२
सीम रोपनी १ को	१३।	।४।३
चाहार रोपनी १ को	८।५	।२।७

(ख) यो दफा प्रारम्भ हुँदा सो भन्दा घटी दरले उब्जनीको भाग बाँडी लिने वा कूत ठेकी लिने गरी आएकोमा सोही घटी दर नै कायम हुनेछ । सो घटी दरमा बढाई जग्गावालाले मोहीबाट उब्जनीको भाग बाँडी लिन वा कूत ठेकी लिन हुँदैन ।

(ग) नेपाल सरकारले कुनै जग्गा वा तोकिएको क्षेत्रको जग्गाको निमित्त जग्गाको किसिम र उब्जनीको आधारमा मुख्य वार्षिक उब्जनीको औसत निर्धारित गरी सो औसतको आधारमा यस दफा बमोजिम मोहीले जग्गावालालाई बुझाउन पर्ने मुख्य वार्षिक उब्जनीको ५० प्रतिशत कूत तोकिदिन सक्नेछ । सो बमोजिम कूत निर्धारित भएपछि प्रत्येक वर्ष सोहीबमोजिम कूत लिने दिने गर्नुपर्छ ।

स्पष्टीकरण:- यो दफाको तात्पर्यका लागि जग्गाको किसिमको आधारमा लिनु दिनु पर्ने कूत यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम अनुसार दिईने मोहियानी हकको प्रमाणपत्र वा जोताहाको अस्थायी निस्सामा लेखिएबमोजिम हुनेछ, लेनदेन भैसकेकोमा बाहेक त्यस्तो कूत मूल ऐन प्रारम्भ भएकै मिति देखि दिने लिने गर्नुपर्छ ।

३५. **कूत मिन्हा दिने बारे:** कुनै वर्ष मोहीले प्राकृतिक प्रकोप वा प्रतिकूलताले गर्दा वाली लगाउन सकेन वा फसल राम्रो हुन सकेन भने त्यसको सूचना यथासम्भव चाँडो जग्गावाला वा निजको तर्फबाट कूत बाली बुझ्ने व्यक्तिलाई दिनुपर्छ र जग्गावालाले पनि आवश्यक देखिएजति कूत मिन्हा दिनु पर्छ वा उब्जनीको अनुपातमा भाग बाँडी लिनुपर्छ ।

३६. **कूत बुझाउने समय र तत्सम्बन्धी अरू व्यवस्था:** (१) मोहीले बुझाउनु पर्ने कूत जग्गावालालाई प्रत्येक साल तोकिएको समयभित्र बुझाई सक्नुपर्छ ।

तर उब्जनी बाली कटनी मडनी हुँदाकै बखत थला वा खरिहानमै बाँडी लिने शर्त भएकोमा जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधिलाई नराखी मोहीले उब्जनी बाली उठाउन हुँदैन । पूर्व सूचना दिँदा पनि जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधि नआए सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकामा दरखास्त दिई सो गाउँपालिका वा नगरपालिकाको कम्तीमा एकजना सदस्य र दुईजना सँधियारहरूलाई साक्षी राखी निस्सा गराई मोहीले जग्गावालाको भाग छुट्याई आफ्नो जिम्मा राख्न सक्नेछ र यसरी छुट्याएको भाग जग्गावालाले मञ्जुर गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कूत बुझाउँदा जग्गावाला वा निजका प्रतिनिधिले कबुलियतमा उल्लेख भएको कूत बुझी नलिएमा मोहीले कूत बुझाउने म्यादा नाघेको ३० दिनभित्र दरखास्त साथ बुझाउनु पर्ने कूत बजार भाउले नगदीमा परिणत गरी गाउँपालिका वा नगरपालिका वा जिल्ला माल अड्डा वा भूमि प्रशासन कार्यालयमा धरौटी राख्न सक्नेछ ।

तर आफूले बुझाउनुपर्ने कूतको सकयडा १० प्रतिशत भन्दा कम हुनेगरी धरौटी दाखिल गरेको देखिए मोहीले यस उपदफा बमोजिम कूत बुझाएको मानिनेछैन र त्यस्तो भाउ वा अंकमा फरक पारी वा झुठ्ठा व्यहोरा देखाई धरौटी राखेको देखिए उपदफा (५) बमोजिम जग्गावालाबाट लिइने सयकडा २ प्रतिशत धरौटी राख्ने मोहीबाट असुल गरिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम मोहीले धरौटी राख्न आएमा धरौटी राख्ने गाउँपालिका वा नगरपालिका वा माल अड्डा वा भूमि प्रशासन कार्यालयले सो धरौटी राख्न ल्याएको रकम धरौटीमा आम्दानी बाँधी सो रुपैयाँ बुझ्ने ७ दिनभित्र जग्गावालाका नाउँमा सूचना जारी गर्नुपर्छ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम सूचना पाएपछि सो कूत बुझ्न नपर्ने कुनै कारण छ भने जग्गावालाले बाटोको म्याद बाहेक १५ दिनभित्र धरौटी राख्ने गाउँपालिका वा नगरपालिका वा माल अड्डा वा भूमि प्रशासन कार्यालयमा आफैं गई वा प्रतिनिधि पठाई उजुर गर्न सक्नेछ । उक्त म्यादभित्र उजुर नगरेमा सो धरौटी रहेको कूत बुझ्न जग्गावाला मन्जुर भएको मानिनेछ ।

(५) उपदफा (२) बमोजिम कूत धरौटी रहेको जनाउ पाएको वा झगडा परी अड्डाबाट अन्तिम निर्णय भएको मितिले १ वर्षभित्र सो धरौटी रुपैयाँ पाउँ भनी जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधिले दरखास्त दिन आएमा धरौटी अंकको सयकडा २ दस्तूर लिई सो रुपैयाँ धरौटी राख्ने गाउँपालिका वा नगरपालिका वा माल अड्डा वा भूमि प्रशासन कार्यालयले निजलाई बुझाईदिनुपर्छ । सो म्यादभित्र सो बमोजिम दरखास्त नदिएमा सो अवधि भुक्तान भएपछि सो धरौटी स्वतः नेपाल सरकारको संचित कोषमा जम्मा हुनेछ ।

(६) उपदफा (२) र (५) बमोजिम धरौटी अंकको सयकडा २ को दरले गाउँपालिका वा नगरपालिकाले दस्तूर लिएको रकम सोही गाउँपालिका वा नगरपालिकाको कोषमा आम्दानी बाँधी खर्च गर्न सक्नेछ ।

(७) मोहीले कुत वापत कार्यालय वा स्थानीय तहमा धरौटीमा राखेको रकममा अदालत वा अन्य निकायमा मुद्दा परेकोमा बाहेक जग्गाधनी आफैँले जानकारी लिई दुई वर्षभित्र बुझी लैजानुपर्नेछ र सो अवधिभित्र बुझी नलगेमा कार्यालय वा सम्बन्धित स्थानीय तहले सोही आर्थिक वर्षभित्र राजस्व खातामा सदर स्याहा गर्नुपर्नेछ ।

३६क. कूत भराई माग्ने हद म्याद: कूत बुझाउन म्याद नाघेको मितिले ९० दिन वा यो दफा लागू भएको मितिले ३५ दिनभित्र जुन पछि हुन्छ सो म्यादभित्र जग्गावालाले मोहीबाट कूत भराई लिन नालेस दिनु पर्छ । सो म्याद गुज्रेपछि कूत भराईमाग्ने नालेस लाग्न सक्दैन ।

३७. अरू काम लगाउन वा रकम लिन नहुने: जग्गावालाले उचित मजुरी नदिई मोहीलाई बेठ बेगारी इत्यादि कुनै किसिमको काम लगाउन वा जग्गा कमाउन दिए वापत कूत बाहेक अरू कुनै किसिमको रकम लिन हुँदैन ।

३८. **दण्ड सजाय:** (१) दफा ३३ वा ३५ को उल्लङ्घन गरी कुनै जग्गावालाले मोहीबाट कुनै रकम कलम उठाएको ठहरमा तोकिएको अधिकारीले सो उठाएको रकम मोहीलाई भराई दिई जग्गावालालाई विगो बमोजिम जरिवाना समेत गर्न सक्नेछ ।

(२) दफा ३४ को उल्लङ्घन गरी कुनै जग्गावालाले मोहीलाई रसिद नदिएमा तोकिएको अधिकारी, अदालत वा गाउँपालिका वा नगरपालिकाले निजलाई रु. ५०० । – पाँच सयसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(३) दफा ३७ को उल्लङ्घन गरी कुनै जग्गावालाले मोहीलाई कुनै काम लगाएको ठहरमा गाउँपालिका वा नगरपालिकाले स्थानीय दरले दिइने मजुरीको दोब्बर मजुरी सो जग्गावालाबाट मोहीलाई भराई दिनुपर्छ ।

(३क) दफा ३७ को उल्लङ्घन गरी कुनै जग्गावालाले मोहीबाट कुनै रकम कलम उठाएको ठहरमा तोकिएको अधिकारी, अदालत वा गाउँपालिका वा नगरपालिकाले सो उठाएको रकम मोहीलाई भराई दिई जग्गावालालाई बिगोबमोजिम जरिवानासमेत गर्न सक्नेछ ।

(४) माथि उपदफाहरूमा लेखिएदेखि बाहेक यस परिच्छेदको उल्लङ्घन गरी अन्य कुनै काम कुरा गर्ने व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारी, अदालत वा गाउँपालिका वा नगरपालिकाले रु. १०० । – एक सयसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

३९. **मोही सम्बन्धी पुरानो मुद्दाको विशेष व्यवस्था:** यो दफा प्रारम्भ हुनु भन्दा अघिल्लो मिति सम्म जग्गावालाले आफ्नो जग्गा कमाउने मोही वा किसानसँग बाली बाँकी वापत सो मोही वा किसानलाई निष्काशित गरी पाउँ भन्ने सम्बन्धमा विभिन्न अदालतमा दायर गरी छिन्न बाँकी रहेको मुद्दाको प्रचलित नेपाल कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि वाली बाँकी वापत अदालतले मोही वा किसानलाई निष्काशन गर्ने आदेश दिनु हुँदैन । बाली बाँकी ठहरेमा सो बाली सम्बन्धित मोही वा किसानबाट जग्गावालालाई भराई दिनुपर्छ । त्यस्तो बाँकी हो होइन भन्ने कुराको जाँचबुझ गर्न सम्बन्धित अदालतले आवश्यक देखेमा सरजमीन बुझ्न सक्नेछ ।

अधिकारी र कार्यविधि

५२. समितिको गठन र अधिकारीहरूको नियुक्ति: यो ऐनको उद्देश्य पूर्ति गर्नका लागि नेपाल सरकारले आवश्यक अधिकारीहरूको नियुक्ति र समितिहरूको गठन गर्न सक्नेछ ।

५२क. जमिन उपलब्ध गराउने: (१) नेपाल सरकारले भूमिहीन दलितलाई एक पटकका लागि तोकिएबमोजिम तीन वर्षभित्र जमिन उपलब्ध गराउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उपलब्ध गराइएको जमिन नामसारी र अंशवण्डा बाहेक अन्य प्रक्रियाबाट कसैलाई पनि दश वर्षसम्म हक हस्तान्तरण गर्न पाइने छैन ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी आयोग, समिति वा कार्यदल गठन गर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको आयोग, समिति वा कार्यदल गठन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

५२ख. भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने: (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि भूमिहीन सुकुम्बासीलाई एकपटकका लागि नेपाल सरकारले उपदफा (४) को अधीनमा रही निजहरूले आबाद कमोत गर्दै आएको स्थानमा वा नेपाल सरकारले उपयुक्त ठहर्‍याएको अन्य कुनै सरकारी जग्गामा तोकिएको क्षेत्रफलको हदमा नबढ्ने गरी जग्गा उपलब्ध गराउनेछ ।

(२) भूमिहीन सुकुम्बासीलाई तोकिएको क्षेत्रफलभन्दा बढी जग्गा आबाद वा कमोत गरी आएको अवस्था रहेछ भने त्यसरी तोकिएको क्षेत्रफलभन्दा बढीको जग्गा यस दफाको अधीनमा रही अन्य भूमिहीन सुकुम्बासीलाई उपलब्ध गराउन वा नेपाल सरकारले अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग गर्नेछ ।

(३) यस दफा बमोजिम भूमिहीन सुकुम्बासीलाई उपलब्ध गराइएको जग्गा अंशवण्डा र अपुतालीको अवस्थामा बाहेक अन्य कुनै प्रक्रियाबाट दश वर्षसम्म हस्तान्तरण गर्न पाइने छैन र सो अवधिपश्चात् समेत त्यस्तो जग्गा स्वामित्वविहीन हुने गरी कुनै व्यहोराले हक हस्तान्तरण गर्न पाइने

छैन ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउँदा देहायको जग्गा उपलब्ध गराइने छैन:-

- (क) धार्मिक, सांस्कृतिक तथा सामरिक महत्वका क्षेत्रभित्रका जग्गा,
- (ख) प्राकृतिक प्रकोप, विपद् व्यवस्थापन र वातावरणीय संरक्षणको दृष्टिबाट सुरक्षित गर्न आवश्यक देखिएको जग्गा,
- (ग) सार्वजनिक जग्गा, नदी, खोला वा नहर किनाराको जग्गा, जोखिमयुक्त स्थानमा बसोबास गरिएको जग्गा, राष्ट्रिय निकुञ्ज वा संरक्षित क्षेत्रको जग्गा, हाल रूख बिस्वाले ढाकिएको वनको जग्गा र सडक सीमाभित्रका जग्गा,
- (घ) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको प्रयोगका लागि आवश्यक रहेको जग्गा, र
- (ङ) अन्य तोकिएबमोजिमका स्थानका जग्गा ।

(५) कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारलाई नेपाल सरकारले कुनै प्रकारले सरकारी जग्गा वा आवास उपलब्ध गराएको रहेछ भने त्यस्तो व्यक्ति वा परिवारलाई यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(६) यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि भूमिहीन सुकुम्बासीको पहिचान गरी लगत लिने, जग्गा पहिचान गर्ने, स्थलगत अध्ययन गरी जग्गाको लगत लिने र प्रमाण संकलन गरी निजहरूलाई जग्गा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी एक आयोग गठन गर्न सक्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम गठन हुने आयोगमा रहने अध्यक्ष तथा सदस्यहरू, आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यावधि गठन हुँदाका समयमा तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

(८) उपदफा (६) बमोजिम गठन हुने आयोगले यो ऐन प्रारम्भ हुनुअघि नेपाल सरकारको निर्णयबमोजिम गठन भएका विभिन्न आयोग वा कार्यदलले वितरण गरेका जग्गाहरूको स्वामित्व वा दर्ता श्रेस्ता वा नक्सा प्रमाणित लगायतका विषयमा देखिएका समस्याहरूको समेत समाधान गर्नेछ ।

(९) उपदफा (६) बमोजिमको आयोगको काम, कारबाहीलाई सहयोग, समन्वय र सहजीकरण गर्न नेपाल सरकारले आवश्यकताअनुसार जिल्लास्तरमा समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(१०) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि काठमाडौँ उपत्यका लगायतका सहरी क्षेत्रमा भूमिहीन सुकुम्बासीहरूलाई आवश्यकताअनुसार नेपाल सरकारले तोके बमोजिम आवास उपलब्ध गराउन वा सामुदायिक बसोबासको व्यवस्था मिलाउन वा जग्गा विकासको माध्यमबाट जग्गा उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(११) यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

स्पष्टीकरण:

- (क) यस दफाको प्रयोजनका लागि “भूमिहीन सुकुम्बासी” भन्नाले नेपाल राज्यभित्र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्वमा जग्गा जमिन नभएको र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको आय आर्जन, स्रोत वा प्रयासबाट जग्गाको प्रबन्ध गर्न असमर्थ व्यक्ति सम्झनु पर्छ र सो शब्दले निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्य समेतलाई जनाउनेछ ।
- (ख) यस दफा र दफा ५२ग. को प्रयोजनका लागि “परिवार” भन्नाले भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीको पति, पत्नी, बाबु, आमा र छोरा, छोरी सम्झनु पर्छ ।

तर, सो शब्दले कानूनबमोजिम अंशवण्डा गरी मानो छुट्टिई आ-आफ्नो पेशा व्यवसाय गरी बसेको परिवारको सदस्यलाई जनाउने छैन ।

५२ग. अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने: (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो दफा प्रारम्भ हुँदाका बखत ऐलानी वा अन्य सरकारी जग्गा वा अभिलेखमा वन क्षेत्र जनिएको भए तापनि आबादीमा परिणत भएको जग्गामा कम्तीमा दश वर्ष अघिदेखि आबाद कमोत गरिआएका अव्यवस्थित बसोबासीलाई एकपटकका लागि नेपाल सरकारले निजहरूले आबाद कमोत गर्दै आएको स्थानमा तोकिएको क्षेत्रफलको हदमा नबढ्ने गरी जग्गा उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अव्यवस्थित बसोबासीहरू दफा ५२ख. को उपदफा (४) मा उल्लिखित जग्गामा बसोबास

गरिआएका रहेछन् भने निजहरूलाई त्यस्तो जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउँदा निजको आर्थिक अवस्था, बसोबासको स्थिति, जग्गाको प्रकृति, क्षेत्रफल, मूल्याङ्कन, आबाद कमोतको अवधि र अन्यत्र जग्गा भए, नभएको लगायतका आधारमा तोकिएबमोजिम वर्गीकरण गरी वर्गीकरण अनुसार तोकिएबमोजिमको दस्तुर लिई जग्गाको स्वामित्व उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(४) अव्यवस्थित बसोबासीले तोकिएको क्षेत्रफलभन्दा बढी जग्गामा आबाद कमोत गरिआएको अवस्था रहेछ भने त्यसरी तोकिएको क्षेत्रफलभन्दा बढीको जग्गा नेपाल सरकारले अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग गर्न सक्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीका लागि जग्गा उपलब्ध गराउँदा जग्गा सट्टाभर्नाको क्रममा बसोबास गरेका अव्यवस्थित बसोबासीलाई निजले भोगचलन गरिआएको सरकारी जग्गामध्येबाट सट्टाभर्नाको समयमा सम्बन्धित निकायबाट उपलब्ध गराएको कागज प्रमाणमा उल्लिखित क्षेत्रफलमा नबढ्ने गरी जग्गा उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम उपलब्ध गराइएको जग्गा अंशवण्डा र अपुतालीको अवस्थामा बाहेक अन्य कुनै पनि प्रक्रियाबाट दश वर्षसम्म कुनै पनि व्यक्तिलाई हक हस्तान्तरण गर्न पाइने छैन ।

(७) यस दफा बमोजिम कुनै अव्यवस्थित बसोबासी वा निजको परिवारलाई नेपाल सरकारले कुनै प्रकारले सरकारी जग्गा वा आवास उपलब्ध गराएको रहेछ भने त्यस्तो व्यक्ति वा परिवारलाई यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(८) यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान गरी लगत लिने, स्थलगत अध्ययन गरी प्रमाण संकलन गरी जग्गा उपलब्ध गराउने समेतको कार्य दफा ५२ख. को उपदफा (६) बमोजिमको आयोगले गर्नेछ ।

(९) यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनको लागि:-

- (क) “अव्यवस्थित बसोबासी” भन्नाले सरकारी ऐलानी, पर्ती वा सरकारी अभिलेखमा वन जनिएको भए तापनि लामो समयदेखि आबाद कमोत गरी घर, टहरा बनाई बसोबास गरेका उपदफा (३) को आधारमा वर्गीकरण गरिएका व्यक्तिलाई सम्झनु पर्छ र सो शब्दले निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्य समेतलाई जनाउनेछ ।
- (ख) “ऐलानी जग्गा” भन्नाले सरकारका नाममा दर्ता भए वा नभएको, सरकारी अभिलेखमा वन जनिएको भए तापनि लामो समयदेखि आबाद कमोत गरिआएको वा तत्कालिन समयमा आबाद कमोत गर्न दिएको जग्गालाई सम्झनु पर्छ ।

५२घ. दण्ड सजाय: दफा ५२ख. बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउँदा वा दफा ५२ग. बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने क्रममा कुनै व्यक्तिले जग्गा प्राप्त गर्ने उद्देश्यले देहायको कार्य गरेमा तोकिएको अधिकारीले देहायबमोजिम सजाय गर्न सक्नेछ:-

- (क) आफ्नो विवरण नदिएको वा गलत विवरण वा अभिलेख पेस गरेको तर जग्गा र संरचना प्राप्त गरिनसकेको अवस्था भएमा पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना ।
- (ख) आफ्नो विवरण नदिएको वा गलत विवरण वा अभिलेख पेस गरी जग्गा वा संरचना प्राप्त गरेको कुरा प्रमाणित हुन आएकोमा त्यस्तो जग्गा वा संरचना जफत गरी एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय ।
- (ग) झुठो विवरण लेखी सर्जमिन गर्ने वा झुठो सिफारिस गर्नेलाई पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना,

५२ङ. समन्वय गर्ने: दफा ५२ख. बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउँदा र दफा ५२ग. बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्दा नेपाल सरकारले प्रदेश सरकार र स्थानीय तहसँग समन्वय गर्नेछ ।

५२च. जग्गाको स्वामित्व र भोग सम्बन्धमा समस्या समाधान गर्ने: (१) यो दफा प्रारम्भ हुनु अघि नेपाल सरकारको निर्णयबमोजिम गठन भएको आयोगले सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गा संरक्षण सम्बन्धमा दिएको

सुझाव अनुसार रोक्का भएका जग्गाहरूको स्वामित्व र रोक्का फुकुवाको सम्बन्धमा छानबिन गरी त्यस्ता समस्या समाधानका लागि आवश्यक सिफारिश गर्न मन्त्रालयले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी समिति वा कार्यदल गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समिति वा कार्यदलले दिएको सिफारिशको आधारमा मन्त्रालयले सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको स्वामित्व र रोक्का सम्बन्धी विषय टुंगो लगाउनुपर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारले उपयुक्त देखेमा नेपाल सरकारका सम्बन्धित निकाय मार्फत उपदफा (१) बमोजिमका कार्य गराउन सकिनेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने समिति वा कार्यदलको गठन प्रक्रिया तथा काम, कर्तव्य र अधिकार र कार्यावधि लगायतका व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछन् ।

५३. **अधिकार र कार्य प्रणाली:** (१) यो ऐन अन्तर्गत कुनै मुद्दा मामिलाको कार्यवाही तथा किनारा गर्दा यो ऐन अन्तर्गत अधिकार प्राप्त गाउँपालिका वा नगरपालिका, समिति, अदालत वा अधिकारीले विशेष अदालत ऐन, २०५९ बमोजिमको अख्तियारी र कार्य प्रणाली अपनाउनेछ ।

(२) यस ऐनको दफा ६, दफा ९, दफा ११, दफा १८, दफा २४, दफा ५१ र दफा ५९ बमोजिम सजाय हुने कसुर सम्बन्धी मुद्दा नेपाल सरकार वादी भै हेरिनेछ ।

(३) यो ऐन अन्तर्गत तोकिएको कुनै गाउँपालिका वा नगरपालिका, अड्डा, अदालत, समिति वा अधिकार नतोकिएको कारणले कसैको नालिस, उजुर वा पुनरावेदन गर्ने हदम्याद गुज्रमा त्यस्तो गाउँपालिका वा नगरपालिका, अड्डा, अदालत, समिति वा अधिकारी तोकिएपछि सो मितिले ३५ दिनसम्म निजको हदम्याद कायम रहेको मानिनेछ ।

५४. **दायरी मुद्दा मामिला सार्ने र दोहोर्‍याई हेर्ने:** यो दफा प्रारम्भ हुँदाको मितिसम्म देहायको विषयमा सर्वोच्च अदालत बाहेक अरू कुनै अड्डा वा अदालतमा दायर भै छिन्न बाँकी रहेको जति मुद्दा यो दफा प्रारम्भ भएपछि तोकिएको अदालतमा सर्नेछ र सो अदालतबाट कारबाई र किनारा हुनेछः—

(क) मोहीयानी हकको तेरो मेरो,

(ख) मोहीयानी हकको प्राप्ति वा निष्काशन,

- (ग) कूत सम्बन्धी,
- (घ) अरूको नाउँबाट भोगेको जग्गा सम्बन्धी,
- (ङ) किसान र खेतीहर मजदूर ऋणी भएको लेनदेन, र
- (च) माथि लेखिएको मुद्दाबाट उठेको अरू मुद्दा ।

५५. **पुनरावेदन:** (१) यो दफा प्रारम्भ भएपछि यो ऐनमा अन्यथा लेखिएकोमा बाहेक यो ऐन अन्तर्गत जिल्ला अदालत वा तोकिएको अधिकारी, समिति वा संस्थाले गरेको निर्णय उपर पैँतीस दिनभित्र उच्च अदालतमा पुनरावेदन लाग्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था हुनु भन्दा पहिले तत्काल प्रचलित कानूनबमोजिम कुनै अदालत वा अधिकारी समक्ष पुनरावेदन परी कारबाई चलिरहेको भए त्यसमा सो उपदफामा लेखिएको कुनै कुराले असर पार्ने छैन ।

५६. **घर जग्गाभित्र प्रवेश गर्ने अधिकार:** यो ऐन बमोजिम कुनै कुराको जाँचबुझ गर्ने प्रयोजनको निमित्त सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिका, अड्डा, समिति वा अधिकारीले सम्बन्धित जुनसुकै व्यक्तिको घर जग्गामा पूर्वसूचना दिई प्रवेश गर्न पाउनेछ ।

तर, त्यस्तो अधिकारीले कसैको घर जग्गामा प्रवेश गर्दा गाउँपालिका वा नगरपालिकाको १ जना सदस्यलाई साक्षी राख्नुपर्छ ।

५७. **अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने:** नेपाल सरकारले यो ऐन बमोजिम पाएको कुनै अधिकार सूचित आदेशद्वारा कुनै अधिकारी वा समितिलाई सुम्पन सक्नेछ ।

५७क. **अदालती शुल्क र बक्सौनी नलाग्ने:** प्रचलित नेपाल कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियमहरू अन्तर्गत कुनै अदालत वा अधिकारी छेउ पर्न आउने मोहीयानी हक र ऋण निश्चित गर्ने सम्बन्धित मुद्दा वा उजुरीमा अदालती शुल्क नलिई कार्यवाही किनारा गरिनेछ र यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियमहरू अन्तर्गत पर्ने मुद्दामा मिलापत्र गर्दा गराउँदा बक्सौनी लाग्नेछैन ।

परिच्छेद-११

विविध

५८. अरू दण्ड सजाय: (१) यो ऐनको अन्य दफामा अन्यथा लेखिएकोमा बाहेक यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गतको नियम वा आदेशको कुनै कुरा उल्लङ्घन गर्ने वा यस ऐन अन्तर्गत अधिकार प्राप्त कुनै व्यक्ति, गाउँपालिका वा नगरपालिका वा अधिकारीलाई कुनै झुट्टा विवरण, सूचना वा उजुरी दिने व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीको आदेशले बढीमा रु. ५०० | – पाँच सयसम्म जरिवाना हुनेछ ।
- ५८क. झुट्टा उजुरी गरेमा अदालती शुल्क सरह जरिवाना हुने: कुनै व्यक्तिले तोकिएको अदालत वा तोकिएको अधिकारी समक्ष दिएको उजुरी झुट्टा ठहरेमा त्यस्तो झुट्टो उजुरी दिए वापत त्यस्तो उजुरी दिँदा निजले दिनुपर्ने अदालती शुल्क सरहको अड्क निजलाई जरिवाना हुनेछ ।
- ५८ख. फैसलाको कार्यान्वयन: यस ऐन बमोजिम कुनै अदालत वा तोकिएको अधिकारीले गरेको निर्णय अदालतबाट कार्यान्वयन नहुने अवस्थामा तोकिएको अधिकारीले कार्यान्वित गर्नेछ ।
- ५८ग. फर्स्योट हुन बाँकी मिसिल सम्बन्धमा: मोहीको हदबन्दी सम्बन्धी फर्स्योट हुन बाँकी मिसिलहरू यस ऐन बमोजिम फर्स्योट गर्नु पर्नेछ ।
५९. खेती गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारले निर्देशन दिन सक्ने: (१) नेपाल सरकारले आवश्यक सुविधा दिई सुचित आदेशद्वारा कुनै क्षेत्रको जग्गामा कुनै खास वा खास जातका एक वा बढी वाली लगाई सोही सूचनामा निर्धारण गरिएको तारिका र व्यवस्था समेत अपनाई खेती गर्ने निर्देशन दिन सक्नेछ र सो निर्देशन बमोजिम खेती गर्नु सम्बन्धित जग्गावाला र मोहीको कर्तव्य हुनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम दिइएको निर्देशन बमोजिम कसैले खेती नगरेमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले निज जग्गावाला भए निजको सम्बन्धित बाली जफत गर्न सकिनेछ र मोही भए निजलाई सम्बन्धित जग्गाबाट निष्काशित गरिनेछ ।

५९क. सार्वजनिक प्रकृतिको जग्गा प्रयोग गर्न सकिने: सरकारी विद्यालय, सरकारी स्वास्थ्य केन्द्र वा अस्पतालको वा सरकारी प्रयोजनका लागि जग्गा आवश्यक भई त्यस्तो स्थानमा सरकारी जग्गा नरहेको वा भए पनि प्रयोग गर्न उपयुक्त नरहेको कारण त्यस्तो स्थानमा रहेको सार्वजनिक प्रकृतिको जग्गा प्रयोग गर्न उपयुक्त र आवश्यक हुने देखिएमा नेपाल सरकारको स्वीकृति लिएर प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

५९ख. बचत रकम फिर्ता गर्नुपर्ने: (१) कुनै व्यक्तिले अनिवार्य बचतको रकम फिर्ता लिन चाहेमा यो दफा प्रारम्भ भएको मितिले एक वर्षभित्र सोको प्रमाणसहित कार्यालयमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन पर्न आएमा कार्यालयले आवश्यक जाँचबुझ गरी प्रचलित कानूनबमोजिम नेपाल सरकारबाट निकासालाई निवेदकलाई बचत रकम फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको म्यादभित्र निवेदन पर्न नआएमा यस ऐन बमोजिम अनिवार्य बचतको रूपमा जम्मा भएको रकम कार्यालयले राजस्व खातामा दाखिल गर्नु पर्नेछ । ”

६०. गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई सूचना दिनु पर्ने: कृषि सम्बन्धी कामका लागि किसानलाई दिइने रु. ५० । – पचासभन्दा माथिको नगदी वा रु. ५० । – पचासभन्दा बढी मोल पर्ने जिन्सी ऋण दिँदा लिँदा सो कुराको सूचना गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई दिनु पर्छ ।

तर यस ऐन बमोजिम तोकिएको समिति वा अधिकारी वा सहकारी बैंक वा सहकारी संस्थाले ऋण दिँदा सो बमोजिम सूचना नदिएपनि हुन्छ ।

६१. नियम बनाउने अधिकार: यो ऐनको उद्देश्य पूर्ति गर्नका लागि नेपाल सरकारले नियम बनाउन सक्नेछ ।

६२. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार: (१) यो ऐन कार्यान्वित गर्न कुनै बाधा अड्काउ परेमा सो फुकाउन यस ऐनको परिधिभित्र रही नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी चाहिँदो आदेश निकाल्न सक्नेछ र त्यस्तो आदेश यसै ऐनमा परेको सरह मानिनेछ ।

(२) उपदफा (१) अन्तर्गत निकालिएको प्रत्येक आदेशको प्रतिलिपिलाई व्यवस्थापिका-संसद्को अधिवेशन तत्काल चालू रहेको

भए सोही अधिवेशनमा एक हप्ताभित्र र चालू नरहेको भए त्यसपछि आउने अधिवेशनमा एक हप्ताभित्र टेवुल गरिनेछ ।

६३. **बाझिएमा गर्ने:** यो ऐनमा र यस अन्तर्गत बनेका नियमहरूमा लेखिएकोमा सोहीबमोजिम र अरूमा प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम हुनेछ ।

६४. **खारेजी:** देहायको नेपाल कानून खारेज गरिएको छ:—

(१) जग्गा र जग्गा कमाउनेको लगत खडा गर्ने ऐन, २०१३,

(२) भूमि सम्बन्धी ऐन, २०१४ समय समयमा त्यसमा भएको संशोधन र भूमि सम्बन्धी नियमहरू २०१७, र

(३) कृषि सम्बन्धी (नयाँ व्यवस्था) ऐन, २०१९ ।

भूउपयोग ऐन, २०७६

भूउपयोगको सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन

प्रमाणीकरण र प्रकाशन मिति २०७६/०५/०६

प्रस्तावना: भूमिको वर्गीकरण, समुचित उपयोग र प्रभावकारी व्यवस्थापनको माध्यमबाट अधिकतम र दिगो लाभ हासिल गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले, सङ्घीय संसदले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम “भूउपयोग ऐन, २०७६” रहेको छ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,—

(क) “आवासीय क्षेत्र” भन्नाले मानवीय बासस्थानका लागि प्रयोग भएका घर रहेको जग्गा तथा घरसँग जोडिएको वा नजोडिएको गोठ, भकारी, ग्यारेज, तवेला, इनार, फलफुल बगैँचा, करेसाबारी, आँगन वा त्यस्तै अरू कुनै काममा प्रयोग गरिएको जग्गा सम्झनु पर्छ र सो शब्दले बसोबासका लागि प्रचलित कानूनबमोजिम तोकिएको कुनै क्षेत्रलाई समेत जनाउँछ ।

(ख) “औद्योगिक क्षेत्र” भन्नाले कुनै पनि कार्यस्थल वा वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योग तथा सो सञ्चालन गर्ने प्रयोजनका लागि निर्माण गरिएका भवन, घर, टहराले चर्चेको जग्गा लगायत सो प्रयोजनका लागि छुट्याइएका जग्गा सम्झनु पर्छ र सो शब्दले कुनै निश्चित भौगोलिक क्षेत्रमा उद्योग प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानूनबमोजिम तोकिएको

विशेष आर्थिक क्षेत्रलाई समेत जनाउँछ ।

- (ग) “कार्यान्वयन समिति” भन्नाले दफा २० बमोजिमको स्थानीय भूउपयोग कार्यान्वयन समिति सम्झनु पर्छ ।
- (घ) “कृषि क्षेत्र” भन्नाले कृषि बाली उत्पादन, पशुपन्छी पालन, फार्म हाउस, मत्स्यपालन, माहुरीपालन, रेशम खेति लगायत कृषिजन्य उत्पादन, वागवानी वा वन बाटिका, जडिबुटी र कृषि वनका लागि प्रयोग भएको वा हुन सक्ने जग्गा सम्झनु पर्छ ।
- (ङ) “खानी तथा खनिज क्षेत्र” भन्नाले प्रचलित कानूनबमोजिम खानी तथा खनिज पदार्थको उत्खनन, उत्पादन, शुद्धीकरण, प्रशोधन, सञ्चय गर्ने प्रयोजनले छुट्याइएको क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।
- (च) “तोकिएको” वा “तोकिएबमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्झनु पर्छ ।
- (छ) “प्रदेश भूउपयोग परिषद्” भन्नाले दफा १६ बमोजिमको प्रदेश भूउपयोग परिषद् सम्झनु पर्छ ।
- (ज) “भूउपयोग” भन्नाले भूमिको उपयोग सम्झनु पर्छ ।
- (झ) “भूउपयोग क्षेत्र” भन्नाले दफा ४ बमोजिम वर्गीकरण गरिएको क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) “भूउपयोग क्षेत्र नक्सा” भन्नाले दफा ५ बमोजिम तयार गरिएको नक्सा सम्झनु पर्छ ।
- (ट) “भूउपयोग योजना” भन्नाले भूउपयोगलाई व्यवस्थित गर्न दफा ६ बमोजिम तयार गरिएको योजना सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) “भूमि” भन्नाले पृथ्वीको सतह, सतहभन्दा सिधा तल पृथ्वीको केन्द्रसम्म र सतहभन्दा माथि पृथ्वीको गुरुत्वाकर्षणले भेट्ने सीमासम्मको भाग सम्झनु पर्छ ।
- (ड) “मन्त्रालय” भन्नाले भूमि व्यवस्था सम्बन्धी विषय हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
- (ढ) “वन क्षेत्र” भन्नाले प्रचलित कानूनबमोजिम तोकिएको वन क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।

- (ण) “व्यावसायिक क्षेत्र” भन्नाले बैंक, सहकारी र वित्तीय संस्था, पसल, होटेल, प्रदर्शनी कक्ष, पेट्रोल पम्प, गोदामघर, चलचित्रघर, स्वास्थ्य, सञ्चार, मनोरञ्जन सम्बन्धी सेवा, वस्तुको खरिद बिक्री हुने स्थान, कुनै साहित्यिक, वैज्ञानिक, प्राविधिक सेवा, सूचना तथा परामर्श उपलब्ध गराउने संस्था, अन्य कुनै व्यावसायिक प्रयोजनका लागि निर्माण गरिएका भवनले चर्चेको जग्गा तथा सो प्रयोजनका लागि छुट्याइएका जग्गा तथा पर्यटन व्यवसायले चर्चेको जग्गा सम्झनु पर्छ र सो शब्दले कुनै निश्चित भौगोलिक क्षेत्रमा बजार विस्तार गर्ने गरी प्रचलित कानूनबमोजिम तोकिएको क्षेत्रलाई समेत जनाउँछ ।
- (त) “सङ्घीय भूउपयोग परिषद्” भन्नाले दफा १४ बमोजिमको सङ्घीय भूउपयोग परिषद् सम्झनु पर्छ ।
- (थ) “सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्वको क्षेत्र” भन्नाले धार्मिक स्थल, धर्मशाला, पुरातात्विक महत्वका दरवार तथा प्रचलित कानूनबमोजिम सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्वका भनी तोकिएका क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।
- (द) “सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र” भन्नाले विद्यालय, विश्वविद्यालय, छात्रावास, अन्त्येष्टिस्थल, सडक, सिँचाई कूलो वा नहर, इनार, कुवा, चौतारी, पाटी, पौवा, गौशाला, उद्यान, बसपार्क, विमानस्थल, गौचर, खेलकूद मैदान तथा अन्य सार्वजनिक उपयोगका लागि निर्माण गरिएका भवन, घर, टहरा, स्थान तथा त्यस्ता संरचनाले चर्चेको जग्गा सम्झनु पर्छ र सो शब्दले कुनै निश्चित भौगोलिक क्षेत्रमा सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र भनी प्रचलित कानूनबमोजिम तोकिएको क्षेत्रलाई समेत जनाउँछ ।
- (ध) “स्थानीय भूउपयोग परिषद्” भन्नाले दफा १८ बमोजिमको स्थानीय भूउपयोग परिषद् सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद-२

भूउपयोग कार्यक्रम सञ्चालन, भूउपयोग क्षेत्र, भूमिको वर्गीकरण, भूउपयोग योजना

३. भूउपयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने: (१) नेपाल सरकारले भूमिको समुचित उपयोग तथा सार्वजनिक हित समेतलाई ध्यानमा राखी नेपालको सबै क्षेत्रमा भूउपयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपूर्व सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

४. भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण: (१) यस ऐन बमोजिम नेपालको भूबनोट, भूमिको क्षमता तथा उपयुक्तता, भूमिको मौजुदा उपयोग र आवश्यकता समेतका आधारमा भूमिलाई देहायबमोजिम भूउपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछः-

- (क) कृषि क्षेत्र,
- (ख) आवासीय क्षेत्र,
- (ग) व्यावसायिक क्षेत्र,
- (घ) औद्योगिक क्षेत्र,
- (ङ) खानी तथा खनिज क्षेत्र,
- (च) वन क्षेत्र,
- (छ) नदी, खोला, ताल, सीमसार क्षेत्र,
- (ज) सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र,
- (झ) सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्त्वको क्षेत्र,
- (ञ) नेपाल सरकारबाट आवश्यकताअनुसार तोकिएका अन्य क्षेत्र ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सोही उपदफाको खण्ड (क) मा उल्लिखित क्षेत्र बाहेक अन्य क्षेत्रमा वर्गीकरण भएको जग्गा त्यस्तो क्षेत्रमा उपयोगमा नआउँदासम्मको लागि स्थानीय भूउपयोग परिषद्लाई जानकारी गराई कृषि क्षेत्रको रूपमा उपयोगमा ल्याउन बाधा पर्ने छैन ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम वर्गीकरण गरिएका क्षेत्रहरूलाई तोकिएबमोजिमका उपक्षेत्रहरूमा वर्गीकरण गर्न सकिनेछ ।

(४) कुनै प्रदेश वा स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रमा उपदफा (१) बमोजिम वर्गीकरण गरिएको क्षेत्र बाहेकको अन्य कुनै भूउपयोग क्षेत्रको रूपमा वर्गीकरण गर्न आवश्यक देखेमा त्यस्तो क्षेत्रलाई भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरणमा समावेश गर्न सङ्घीय भूउपयोग परिषद्मा लेखी पठाउनु पर्नेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम लेखी आएकोमा सङ्घीय भूउपयोग परिषद्ले थप वर्गीकरण गर्नु पर्ने आवश्यक देखेमा भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गर्न सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय तहलाई सहमति दिन सक्नेछ।

(६) सम्बन्धित स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले यस ऐन बमोजिम निर्धारित भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरणका आधार, मापदण्ड तथा मन्त्रालयले तयार गरेको कार्यविधि बमोजिम आफ्नो क्षेत्रभित्रको भूमिलाई भूउपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण गर्नु पर्नेछ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम क्षेत्र वर्गीकरण गर्दा स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले कुनै सङ्घीय वा प्रदेशस्तरको योजना सञ्चालनमा रहेका वा सञ्चालन हुने भनी तोकिएका क्षेत्रहरूलाई सोहीबमोजिम वर्गीकरण गर्नु पर्नेछ।

(८) स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गरेको सूचना सर्वसाधारणको जानकारीका लागि स्थानीय पत्रपत्रिका तथा विद्युतीय सञ्चार माध्यमबाट प्रकाशन तथा प्रसारण गर्नु पर्नेछ।

(९) स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले वर्गीकरण गरिसकेको क्षेत्रमा नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारले तोकिएको वर्गीकरणभन्दा कुनै फरक योजना सञ्चालन गर्नु परेमा दफा ड बमोजिम मौजुदा भूउपयोग परिवर्तन गर्नु पर्नेछ।

(१०) भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गर्ने आधार, मापदण्ड र क्षेत्रफल तोकिएबमोजिम हुनेछ।

५. **भूउपयोग क्षेत्र नक्सा तयार गर्नु पर्ने:** (१) मन्त्रालयले प्रत्येक स्थानीय तहको भूउपयोग क्षेत्र नक्सा तयार गर्नु, गराउनु पर्नेछ।

(२) यो ऐन प्रारम्भ भएको एक वर्षभित्र मन्त्रालयले स्थानीय तहका भूउपयोग नक्सा तयार गरी हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमका नक्साहरूलाई स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले आवश्यकताअनुसार अद्यावधिक गरी लागू गर्नु पर्नेछ।

(४) स्थानीय तहको आवश्यकताअनुसार भूउपयोग क्षेत्र नक्सा अद्यावधिक गर्ने कार्यका लागि मन्त्रालय वा तोकिएको निकायले

आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम मन्त्रालयले भूउपयोग क्षेत्र नक्सा तयार गर्दा प्राकृतिक विपद्को सम्भावना रहेका जोखिमयुक्त क्षेत्रको पहिचान गरी नक्सामा त्यस्तो क्षेत्र जनाउनु पर्नेछ ।

६. **भूउपयोग योजना तर्जुमा:** (१) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहले भूउपयोग योजना तर्जुमा गर्नु अघि भूमिको वस्तुस्थिति, जनसङ्ख्या वृद्धिदर, खाद्य तथा आवासको आवश्यकता, आर्थिक विकास तथा पूर्वाधार निर्माणको लागि भूमिको मागमा हुने वृद्धि लगायतका विषयमा अध्ययन गरी दीर्घकालीन भूउपयोग योजनाको आधारपत्र तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) मन्त्रालयले उपदफा (१) बमोजिमको दीर्घकालीन भूउपयोग योजनाको आधारपत्र तथा समग्र आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार विकास लगायतका विषय समेतको आधारमा सङ्घीय भूउपयोग योजना तयार गरी सङ्घीय भूउपयोग परिषद्बाट स्वीकृत गराई लागू गर्नु पर्नेछ ।

(३) प्रदेश सरकारले आफ्नो प्रदेश अन्तर्गतको आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार विकास लगायतका विषय समेतको आधारमा प्रदेशस्तरीय भूउपयोग योजना तयार गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्रदेशस्तरीय भूउपयोग योजना तर्जुमा गर्दा सङ्घीय भूउपयोग योजनासँग प्रतिकूल नहुने गरी प्रादेशिक भूउपयोग परिषद्बाट स्वीकृत गराई लागू गर्नु पर्नेछ ।

(५) प्रत्येक स्थानीय तहले भूउपयोग क्षेत्र नक्सा तथा आफ्नो क्षेत्रभित्रको आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार विकास लगायतका विषय समेतको आधारमा सङ्घीय र प्रदेश स्तरीय भूउपयोग योजनासँग प्रतिकूल नहुने गरी स्थानीय भूउपयोग योजना तयार गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम तयार गरिएको भूउपयोग योजना स्थानीय भूउपयोग परिषद्बाट स्वीकृत गराई लागू गर्नु पर्नेछ ।

(७) स्थानीय तहले उपदफा (५) बमोजिम भूउपयोग योजना तयार गर्दा आवश्यकताअनुसार ग्रामीण र सहरी क्षेत्रको बेग्लाबेग्लै योजना तर्जुमा गर्न सक्नेछ ।

(८) भूउपयोग योजना तयार गर्दा देहायका क्षेत्र देखिने गरी तयार गर्नु पर्नेछः-

(क) औद्योगिक करिडोर,

- (ख) विशेष आर्थिक क्षेत्र,
- (ग) राष्ट्रिय परियोजना,
- (घ) अन्तरप्रदेश फैलिएका परियोजना,
- (ङ) संरक्षण योग्य राष्ट्रिय महत्वका प्राकृतिक तथा भौतिक सम्पदाहरू,
- (च) अन्तर्राष्ट्रिय पहिचान र मानवीय आस्था बोकेका धार्मिक, सांस्कृतिक महत्वका स्थानहरू,
- (छ) विद्यालय वा अन्य शैक्षिक क्षेत्र, सडक, स्वास्थ्य संस्था, सिँचाई कूलो वा नहर रहेको क्षेत्र,
- (ज) राष्ट्रिय सुरक्षाको दृष्टिले संवेदनशील स्थानहरू,
- (झ) विपद् जोखिमयुक्त क्षेत्र,
- (ञ) वातावरणीय स्वच्छता तथा जैविक विविधता संरक्षणका लागि सुरक्षित क्षेत्र,
- (ट) अन्य आवश्यक क्षेत्र ।
- (ठ) भूउपयोग योजना सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-३

जग्गाधनी सेस्ता र प्रमाण पुर्जा अद्यावधिक तथा भूउपयोग परिवर्तन

७. जग्गाधनी सेस्ता र प्रमाण पुर्जा अद्यावधिक गर्नु पर्ने: (१) स्थानीय तहले भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण नक्सा बमोजिम आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गाको जग्गाधनी सेस्ता र प्रमाण पुर्जामा तत्-तत् क्षेत्र देखिने गरी अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम अद्यावधिक गरिएको कार्यमा चित्त नबुझे जग्गाधनीले जिल्ला अदालत समक्ष त्यस्तो कार्य भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र उजुरी दिन सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिमको उजुरी उपर जिल्ला अदालतले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

८. **भूउपयोग परिवर्तन गर्न नहुने:** (१) दफा ४ बमोजिम एउटा प्रयोजनका लागि वर्गीकरण गरिएको जग्गा अर्को प्रयोजनमा प्रयोग गर्ने गरी भूउपयोग परिवर्तन गर्न पाइने छैन ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै व्यक्तिले निजको हकभोगमा रहेको जग्गा निर्धारित प्रयोजनमा भन्दा फरक प्रयोजनमा प्रयोग गर्नु पर्ने भएमा सोको आधार र कारण खुलाई सम्बन्धित स्थानीय भूउपयोग परिषद्मा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा वा आफ्नो क्षेत्रभित्रको कुनै जग्गाको निर्धारित भूउपयोग परिवर्तन गर्नु पर्ने भएमा सम्बन्धित स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले सोको आधार र कारण खुलाई प्रादेशिक भूउपयोग परिषद्समक्ष अनुरोध गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम अनुरोध प्राप्त भएमा प्रादेशिक भूउपयोग परिषद्ले सो प्रयोजनका लागि अध्ययन गरी प्राविधिक प्रतिवेदन पेस गर्न माटो, भूगर्भ, कानून, भूउपयोग योजना, कृषि, वन तथा वातावरण, भूमि, नापी तथा सहरी योजना क्षेत्रका विशेषज्ञ र सम्बन्धित स्थानीय तहको प्रमुख वा उपप्रमुख रहेको एक समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको समितिले दिएको प्राविधिक प्रतिवेदन समेतको आधारमा माग बमोजिम भूउपयोग परिवर्तन गर्न उपयुक्त देखिएमा प्रादेशिक भूउपयोग परिषद्ले सङ्घीय भूउपयोग परिषद् समक्ष सिफारिस गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम सिफारिस प्राप्त भएमा सङ्घीय भूउपयोग परिषद्ले विद्यमान भूउपयोग परिवर्तन गर्न सक्नेछ ।

(७) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारले देहायका स्थानको विद्यमान भूउपयोग परिवर्तन गर्न सक्नेछः—

- (क) ठोस, तरल वा ग्यास अवस्थाका महत्वपूर्ण प्राकृतिक स्रोत रहेको भूमिको सतह वा सतह भन्दा मुनिको स्थान,
- (ख) राष्ट्रिय गौरवका वा प्राथमिकता प्राप्त विकास आयोजनाहरू, औद्योगिक क्षेत्र, विशेष आर्थिक क्षेत्र लगायतका आयोजना स्थापना गर्नु पर्ने स्थान,
- (ग) राष्ट्रिय सूरक्षाका दृष्टिले महत्वका क्षेत्र, अन्तर्राष्ट्रिय सीमा, विश्व सम्पदा सूचीमा परका सांस्कृतिक, प्राकृतिक,

ऐतिहासिक र पुरातात्विक महत्त्वका स्थान,

(घ) अन्तर प्रदेश भूउपयोग क्षेत्र व्यवस्थापन गर्नु पर्ने स्थान,

(ङ) नेपाल सरकारले आवश्यक ठानेका अन्य क्षेत्र ।

(८) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सम्बन्धित स्थानीय भूउपयोग परिषद्को सिफारिसमा प्रदेश सरकारले देहायका अवस्थामा विद्यमान भूउपयोग परिवर्तन गर्न सक्नेछः-

(क) अन्तरस्थानीय तह भूउपयोग क्षेत्र व्यवस्थापन गर्नु परेमा,

(ख) दुई वा सोभन्दा बढी स्थानीय तहको भौगोलिक क्षेत्रमा पर्ने कुनै प्रदेशस्तरीय विकास आयोजना सञ्चालन गर्नु परेमा ।

(९) भूउपयोग परिवर्तनको स्वीकृति दिने प्रक्रिया सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

९. **भूउपयोग परिवर्तन गर्न सकिने:** (१) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्रको कुनै स्थान वा बस्ती कुनै विपद् वा प्राकृतिक प्रकोपको कारण असुरक्षित भएमा त्यस्तो क्षेत्रलाई असुरक्षित वा अव्यवस्थित स्थान घोषणा गरी त्यस्तो स्थानमा बसोबास गरेको परिवार वा समुदायलाई सुरक्षित तथा व्यवस्थित स्थानमा बसोबासको व्यवस्था मिलाउन भूउपयोग परिवर्तन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम भूउपयोग परिवर्तन गराउँदा अन्यत्र जग्गा उपलब्ध हुन नसकेको अवस्थामा मात्र कृषि क्षेत्रमा बसोबासको व्यवस्था मिलाउने गरी भूउपयोग परिवर्तन गर्न सकिनेछ ।

१०. **जग्गाको खण्डीकरण नियन्त्रण तथा चक्लाबन्दी गर्ने:** (१) जग्गाको खण्डीकरण नियन्त्रण तथा कित्ताकाट गर्ने कार्यलाई नियमन गर्न आवश्यक आधार र मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(२) मन्त्रालय, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले कृषि भूमिमा आधुनिकीकरण, यान्त्रीकरण, व्यवसायीकरण, सहकारी खेती, सामूहिक खेती तथा सार्वजनिक खेती गर्न तोकिए बमोजिमको क्षेत्रफलका कित्ता जग्गा एकीकरण गरी चक्लाबन्दी कार्यक्रम गर्न, गराउन सक्नेछ ।

(३) चक्लाबन्दी र जग्गा एकीकरण कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गर्न मन्त्रालय, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले विशेष सुविधाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

(४) चक्लाबन्दी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

११. नयाँ घर निर्माण वा बसोबासका पूर्वाधारहरू थप वा विस्तार गर्न नसकिने: (१) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत कृषि क्षेत्रमा रहेको घरमा साविक बमोजिम बसोबास गरेकोमा बाहेक नयाँ घर निर्माण वा बसोबासका पूर्वाधारहरू थप वा विस्तार गर्न सकिने छैन ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि साविक बमोजिम बसोबास गरिआएको घर कुनै कारणले भत्केको वा पुरानो भई नयाँ बनाउनु पर्ने अवस्था भएमा घर निर्माणका लागि निजको अन्यत्र कुनै जग्गा नभएमा कृषि क्षेत्रमा नयाँ घर निर्माण गर्न वा कृषि प्रयोजनका लागि आवश्यक पर्ने संरचना बनाउन बाधा पर्ने छैन ।

१२. घडेरी विकसित गर्न नपाइने: यस ऐन बमोजिम आवासीय प्रयोजनका लागि वर्गीकरण गरिएको क्षेत्र बाहेकका अन्य क्षेत्रमा कुनै पनि प्रयोजनले व्यावसायिक रूपमा घडेरी विकसित गर्न र सोको बिक्री वितरण गर्न पाइने छैन ।

१३. जग्गाको मूल्याङ्कन र करको निर्धारण: स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गाको मूल्याङ्कन गर्दा र भूमि सम्बन्धी करको निर्धारण गर्दा भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरणलाई समेत आधार मान्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-४

भूउपयोग कार्यान्वयन संरचना

१४. संघीय भूउपयोग परिषद्: (१) भूउपयोग सम्बन्धी नीति, योजना र मापदण्ड कार्यान्वयन गर्न सङ्घीय तहमा देहायबमोजिम सङ्घीय भूउपयोग परिषद् रहनेछ:-

(क) मन्त्री/राज्यमन्त्री, भूमि व्यवस्था सम्बन्धी विषय हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय – अध्यक्ष

(ख) सदस्य, राष्ट्रिय योजना आयोग (भूमि व्यवस्था विषय हेर्ने) – सदस्य

(ग) सचिव, भूमि व्यवस्था सम्बन्धी विषय हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय – सदस्य

- (घ) सचिव, अर्थ सम्बन्धी विषय हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय – सदस्य
- (ङ) सचिव, वन तथा वातावरण सम्बन्धी विषय हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय – सदस्य
- (च) सचिव, सङ्घीय मामिला सम्बन्धी विषय हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय – सदस्य
- (छ) सचिव, सहरी विकास सम्बन्धी विषय हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय – सदस्य
- (ज) सचिव, कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय – सदस्य
- (झ) सचिव, उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय – सदस्य
- (ञ) भूउपयोग सम्बन्धी विशेषज्ञहरूमध्येबाट नेपाल सरकारद्वारा मनोनित कम्तीमा दुईजना महिला सहित चारजना – सदस्य
- (ट) सहसचिव, भूमि व्यवस्था सम्बन्धी विषय हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय – सदस्य-सचिव

(२) उपदफा (१) को खण्ड (ञ) बमोजिम मनोनित सदस्यको पदावधि तीन वर्षको हुनेछ र पदीय जिम्मेवारी सन्तोषजनक रूपमा पूरा नगरेमा, सङ्घीय भूउपयोग परिषद्को हितविपरीत कुनै काम गरेमा, कार्यक्षमताको अभाव वा खराब आचरण भएमा नेपाल सरकारले त्यस्तो सदस्यलाई जुनसुकै समयमा पदबाट हटाउन सक्नेछ ।

तर कुनै सदस्यलाई पदबाट हटाउनु पूर्व निजलाई आफ्नो सफाई पेस गर्ने मनासिब मौका उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको परिषद्ले आवश्यक देखेमा कुनै सरोकारवाला वा विशेषज्ञलाई परिषद्को बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (१) को खण्ड (ञ) बमोजिम तोकिएका सदस्यहरूको सेवा र शर्त सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(५) सङ्घीय भूउपयोग परिषद्को बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सो परिषद्ले आफैँले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

१५. संघीय भूउपयोग परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार: यस ऐनमा अन्यत्र उल्लिखित काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त सङ्घीय भूउपयोग परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

- (क) दीर्घकालीन तथा आवधिक विकास योजना र कार्यान्वयन क्षमतालाई आधार मानी राष्ट्रिय स्तरको भूउपयोग योजना बनाई लागू गर्ने, गराउने,
- (ख) भूउपयोग योजना सञ्चालन गर्न नेपाल सरकारका विभिन्न निकायबीच आवश्यक समन्वय गर्ने,
- (ग) भूउपयोग योजना सञ्चालन गर्न आवश्यक भूउपयोग नक्सा डाटा तयार गर्न लगाउने,
- (घ) भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण, योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन सम्बन्धी अन्य आवश्यक आधार तथा मापदण्ड तयार गर्ने,
- (ङ) तोकिए बमोजिम अन्तरप्रादेशिक भूउपयोग सम्बन्धी विवाद समाधान गर्ने ।

१६. प्रदेश भूउपयोग परिषद्: (१) प्रदेशस्तरको भूउपयोग सम्बन्धी कार्य गर्न प्रत्येक प्रदेशमा देहाय बमोजिमको प्रदेश भूउपयोग परिषद् रहनेछः-

- (क) मन्त्री, भूमिव्यवस्था सम्बन्धी विषय हेर्ने प्रदेश सरकारको मन्त्रालय – अध्यक्ष
- (ख) सचिव, अर्थ, कृषि, वन, कानून, उद्योग, सहरी विकास, स्थानीय विकास सम्बन्धी विषय हेर्ने प्रदेश सरकारको मन्त्रालय – सदस्य
- (ग) भूउपयोग सम्बन्धी विशेषज्ञहरूमध्ये प्रदेश सरकारबाट मनोनित कम्तीमा दुईजना महिला सहित चारजना – सदस्य
- (घ) सचिव, भूमिव्यवस्था सम्बन्धी विषय हेर्ने प्रदेश सरकारको मन्त्रालय – सदस्य-सचिव

(२) उपदफा (१) को खण्ड (ग) बमोजिम मनोनित सदस्यको कार्यावधि तीन वर्षको हुनेछ र पदीय जिम्मेवारी सन्तोषजनक रूपमा पूरा नगरेमा, प्रदेश भूउपयोग परिषद्को हित विपरीत कुनै काम गरेमा, कार्यक्षमताको अभाव वा खराब आचरण भएमा प्रदेश सरकारले त्यस्तो

सदस्यलाई जुनसुकै समयमा पदबाट हटाउन सक्नेछ ।

तर कुनै सदस्यलाई पदबाट हटाउनुपूर्व निजलाई आफ्नो सफाई पेश गर्ने मनासिब समय उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(३) प्रदेश भूउपयोग परिषद्ले आवश्यक देखेमा कुनै सरोकारवाला वा विशेषज्ञलाई परिषद्को बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (१) को खण्ड (ग) बमोजिम मनोनीत सदस्यको सेवा र शर्त सम्बन्धी व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

(५) प्रदेश भूउपयोग परिषद्को बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सो परिषद् आफैँले निर्धारण गरेबमोजिम हुनेछ ।

१७. **प्रदेश भूउपयोग परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार:** यस ऐनमा अन्यत्र उल्लिखित काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त प्रदेश भूउपयोग परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछः—

(क) प्रदेशस्तरको भूउपयोग सम्बन्धी नीति निर्माण र कार्यान्वयन तथा नियमन गर्ने,

(ख) प्रदेशस्तरीय भूउपयोग योजना र मापदण्ड तयार गर्ने,

(ग) तोकिए बमोजिम अन्तर स्थानीय तहको भूउपयोग सम्बन्धी विवाद समाधान गर्ने,

(घ) प्रदेश तहको भूउपयोग नक्सा डाटाबेस तयार गर्ने र अभिलेख अद्यावधिक गर्ने,

(ङ) उपयोग नभएको वा कम उपयोग भएको वा दुरुपयोग भएको वा दोहन भएको जग्गाहरूको आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने, गराउने ।

१८. **स्थानीय भूउपयोग परिषद्:** (१) भूउपयोग क्षेत्र तथा भूउपयोग योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनका लागि प्रत्येक स्थानीय तहमा एक स्थानीय भूउपयोग परिषद् रहनेछ ।

(२) सम्बन्धित गाउँ कार्यपालिका वा नगर कार्यपालिकाले स्थानीय भूउपयोग परिषद्को रूपमा कार्य गर्नेछ ।

(३) स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले आफ्नो कार्य सम्पादनको क्रममा विषय विज्ञको सहयोग लिन सक्नेछ ।

(४) स्थानीय भूउपयोग परिषद्को बैठक आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

(५) स्थानीय भूउपयोग परिषद्को बैठक सम्बन्धी कार्यविधि परिषद् आफैँले निर्धारण गरेबमोजिम हुनेछ ।

१९. **स्थानीय भूउपयोग परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार:** यस ऐनमा अन्यत्र उल्लिखित काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त स्थानीय भूउपयोग परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) स्थानीय भूउपयोग योजना स्वीकृत गर्ने,
- (ख) भूमि सम्बन्धी लगत संकलन, विश्लेषण र उपयोग गर्ने,
- (ग) आफ्नो तहको भूउपयोग क्षेत्र नक्सा अद्यावधिक गराउने,
- (घ) आवश्यकताअनुसार आफ्नो तहको भूउपयोग उपक्षेत्र वर्गीकरण गर्ने,
- (ङ) भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण सम्बन्धी सूचना तोकिए बमोजिम सरोकारवालाको पहुँचमा पुऱ्याउन स्थानीय भूउपयोग कार्यान्वयन समितिलाई निर्देशन दिने,
- (च) स्थानीय तहको भूउपयोग योजना कार्यान्वयनका प्रक्रिया र मापदण्ड तयार गरी लागू गर्ने,
- (छ) भूउपयोग योजना कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने,
- (ज) भूउपयोग परिवर्तनका लागि स्पष्ट आधार र कारणसहित सिफारिस गर्ने,
- (झ) तोकिएको उपयोगभन्दा फरक उपयोग गरेकोमा कारबाही गर्ने,
- (ञ) भूउपयोगमा उल्लेखनीय योगदान गर्ने व्यक्ति, परिवार वा संस्थालाई पुरस्कृत गर्ने,
- (ट) धार्मिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, पुरातात्विक, सार्वजनिक, सामुदायिक, स्थलहरूको संरक्षण गर्ने,
- (ठ) आफ्नो तहको भूउपयोग सम्बन्धी आवश्यक नीतिहरू तर्जुमा गरी पारित गर्ने ।

२०. **कार्यान्वयन समिति:** (१) स्थानीय भूउपयोग परिषद्को कार्यमा सहयोग गर्न प्रत्येक स्थानीय तहमा देहाय बमोजिमको एक भूउपयोग कार्यान्वयन समिति रहनेछ:-

- (क) सम्बन्धित गाउँ कार्यपालिका वा नगर कार्यपालिकाको अध्यक्ष वा प्रमुख – अध्यक्ष
- (ख) सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्ष – सदस्य
- (ग) स्थानीय तहका कृषि, वन, भूमि, सहरी विकास र भौतिक पूर्वाधारसँग सम्बन्धित शाखाका प्रमुखहरू – सदस्य
- (घ) सरोकारवालामध्येबाट स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले तोकेको दुईजना महिला सहित चारजना –सदस्य
- (ङ) सम्बन्धित स्थानीय तहको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत –सदस्य-सचिव

(२) उपदफा (१) को खण्ड (घ) बमोजिम तोकिएका सदस्यहरूको पदावधि तीन वर्षको हुनेछ ।

(३) कार्यान्वयन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछः-

- (क) स्थानीय भूउपयोग परिषद्बाट स्वीकृत भूउपयोग योजना कार्यान्वयन गर्ने,
- (ख) वर्गीकृत क्षेत्रको सूचना तोकिएबमोजिम सरोकारवालाको जानकारीका लागि सार्वजनिक गर्ने,
- (ग) प्रत्येक वडाको वडास्तरीय भूउपयोग योजना तयार गर्ने,
- (घ) वडास्तरीय भूउपयोग योजना वडा समितिबाट अनुमोदन गराई सोका आधारमा स्थानीय तहको समष्टिगत भूउपयोग योजना तयार पारी स्थानीय भूउपयोग परिषद्मा पेस गर्ने,
- (ङ) कार्यान्वयनको क्रममा देखिएका समस्याहरू समाधानका लागि विकल्प सहित स्थानीय भूउपयोग परिषद्मा पेस गर्ने,
- (च) भूमिको संरक्षण र दिगो उपयोगका लागि सचेतना अभिवृद्धि गर्ने,
- (छ) तोकिएको उपयोगभन्दा फरक उपयोग गरेकोमा वा तोकिएबमोजिम नगरेमा कारबाहीका लागि स्थानीय भूउपयोग परिषद्मा सिफारिस गर्ने,
- (ज) कृषियोग्य जमिन बाँझो रहे, नरहेको अनुगमन गर्ने,
- (झ) सामुदायिक भूमिको पहिचान गरी सामूहिक हितमा उपयोगको व्यवस्था मिलाउने,

(ज) भूउपयोगमा उल्लेखनीय योगदान गर्ने व्यक्ति, परिवार वा संस्थालाई पुरस्कृत गर्न सिफारिस गर्ने ।

(४) कार्यान्वयन समितिको बैठक सम्बन्धी व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

२१. **भूमि बैङ्कसम्बन्धी व्यवस्था:** (१) भूउपयोग वर्गीकरणसम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न, भूमिको अधिकतम उपयोग गरेर उत्पादकत्व वृद्धि गर्न नेपाल सरकारले आवश्यकता अनुसार स्थानीय तहमा भूमि बैङ्कको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(२) भूमि बैङ्कसम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

२२. **सुविधा तथा प्रोत्साहन:** कृषियोग्य जमिनको अधिकतम उपयोग गर्ने कृषकलाई प्रोत्साहन गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

२३. **भूउपयोग योजनाको पुनरावलोकन:** नेपाल सरकारले प्रत्येक सात वर्षमा, प्रदेश सरकारले प्रत्येक पाँच वर्षमा र स्थानीय तहले आवश्यकताअनुसार भू-उपयोग योजनाको पुनरावलोकन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-५

कसुर तथा सजाय

२४. **कसुर गरेको मानिने:** देहायबमोजिमका कार्य गरेमा यस ऐन बमोजिम कसुर गरेको मानिनेछः-

(क) तहगत भूउपयोग नक्सा र भूउपयोग योजना बमोजिम कार्य नगरेमा,

(ख) काबुबाहिरको पारिस्थिति उत्पन्न भई जग्गा बाँझो राख्नु पर्ने उचित र पर्याप्त कारण सहितको सूचना सम्बन्धित स्थानीय तहमा दिएको अवस्थामा बाहेक कृषि क्षेत्रमा वर्गीकृत जमिन लगातार तीन वर्षदेखि बाँझो राखेमा,

(ग) यस ऐनमा उल्लिखित अवस्थामा बाहेक निर्धारित भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण परिवर्तन गरेमा ।

२५. **सजाय:** (१) कसैले देहायका कसुर गरेमा तोकिएको अधिकारीले देहायबमोजिमको सजाय गर्न सक्नेछः—

(क) दफा २४ को खण्ड (क) बमोजिमको कसुर गरेमा दुई लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना ।

(ख) दफा २४ को खण्ड (ख) बमोजिमको कसुर गरेमा उत्पादन अनुमानको आधारमा एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना ।

(ग) दफा २४ को खण्ड (ग) बमोजिमको कसुर गरेमा तीन लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अधिकारीले दफा २४ को खण्ड (ग) बमोजिमको कसुर गरी निर्धारित भूउपयोग परिवर्तन गरेमा उपदफा (१) मा उल्लिखित जरिवानाका अतिरिक्त त्यस्तो जग्गा छ महिनाभित्र साविक बमोजिम भूउपयोग कायम गर्ने गरी आदेश दिन सक्नेछ ।

२६. **अदालतलाई भए सरहको अधिकार हुने:** दफा २४ बमोजिमको कसुरको सम्बन्धमा कारबाही र किनारा गर्दा पक्ष झिकाउने, बयान लिने, प्रमाण बुझ्ने, कागजपत्र दाखिला गराउने लगायतका विषयमा तोकिएको अधिकारीलाई प्रचलित कानून बमोजिम अदालतलाई भएसरहको अधिकार हुनेछ ।

२७. **उजुर गर्न सक्ने:** दफा २४ बमोजिमको कसुर गरेकोमा तोकिएको निकायमा उजुर गर्न सकिनेछ ।

२८. **पुनरावेदन:** दफा २५ बमोजिम भएको सजाय उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

२९. **संक्षिप्त कार्यविधि अपनाइने:** दफा २४ बमोजिमको कसुरसँग सम्बन्धित मुद्दाको कारबाही र किनारा गर्दा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८ बमोजिमको कार्यविधि अपनाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-६

विविध

३०. **अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्ने:** यस ऐन बमोजिम तोकिएको अधिकारीले आफूलाई प्राप्त अधिकारमध्ये मुद्दा हेर्ने अधिकारबाहेक अन्य सबै वा केही अधिकार आफ्नो मातहतको अधिकृतलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

३१. समावेशिताको आधारमा मनोनयन गर्नुपर्ने: नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारले यस ऐन बमोजिम सङ्घीय भूउपयोग परिषद् वा प्रदेश भूउपयोग परिषद्मा विज्ञ सदस्य मनोनयन गर्दा समावेशिताको आधारमा गर्नु पर्नेछ ।
३२. नियम बनाउने अधिकार: यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।
३३. निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउन सक्ने: यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियमहरूको अधीनमा रही मन्त्रालय, प्रदेश र स्थानीय तहले आवश्यक निर्देशिका वा कार्यविधि बनाई लागू गर्न सक्नेछन् ।
३४. खारेजी र बचाउ: (१) भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को परिच्छेद ९क. खारेज गरिएको छ ।
(२) भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को परिच्छेद ९क. को व्यवस्था बमोजिम भए गरेका कामहरू यसै ऐन बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१

भूमि सम्बन्धी (उन्नाइसौँ संशोधन) नियमहरू

२०७८।०२।१० समेत

भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ६१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले देहायका नियमहरू बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम, विस्तार र प्रारम्भ:** (१) यी नियमहरूको नाम “भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१” रहेको छ ।
(२) यी नियमहरूको सबै वा केही नियमहरू नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकेको क्षेत्रमा तोकेको मितिदेखि प्रारम्भ हुने छन् ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यी नियमहरूमा:—
 - (क) “ऐन” भन्नाले भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ सम्झनु पर्छ ।
 - (क१) “मन्त्रालय” भन्नाले भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
 - (क२) “जिल्ला भूमिसुधार कार्यालय” भन्नाले भूमिसुधार अधिकारीको कार्यालय सम्झनु पर्छ र सो शब्दले भूमिसुधार कार्यालय नभएको ठाउँमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयलाई समेत जनाउँछ ।
 - (ख) “भूमिसुधार अधिकारी” भन्नाले जिल्ला भूमिसुधार कार्यालयको प्रमुख वा निजको अधिकार प्रयोग गर्न पाउने गरी तोकिएको अन्य कुनै अधिकृत वा भूमिसुधार कार्यालय नभएको जिल्लामा मालपोत अधिकृत सम्झनु पर्छ ।

- (ग) “भूमिसुधार टोली” भन्नाले भूमिसुधार अधिकारीद्वारा खटाइएको सरकारी कर्मचारीहरू तथा गैरसरकारी व्यक्तिहरूको टोली सम्झनु पर्छ ।
- (घ) “सूचीत आदेश” भन्नाले ऐनको दफा २ को खण्ड (ञ) बमोजिमको आदेश सम्झनु पर्छ ।
- (ङ) “वडा समिति” भन्नाले यी नियमहरू बमोजिम गठित वडा समिति सम्झनु पर्छ ।
- (च) “बैंक” भन्नाले नेपाल कानून अनुसार गठन भएको बैकिङ्गको काम गर्ने कुनै संस्था वा त्यसको एजेन्ट सम्झनुपर्छ ।
- (छ) “सहकारी संस्था” भन्नाले सहकारी ऐन, २०७४ अन्तर्गत रजिष्टर भएको मध्ये नेपाल सरकारबाट तोकिएको सहकारी संस्था सम्झनुपर्छ ।
- (ज) “ग्राम समिति” भन्नाले यी नियमहरू बमोजिम गठित ग्राम समिति सम्झनुपर्छ ।
- (झ) “नगर समिति” भन्नाले यी नियमहरू बमोजिम गठित नगर समिति सम्झनुपर्छ ।
- (झ१) “नगरपालिका” भन्नाले प्रचलित कानूनबमोजिम गठन भएको नगरपालिका सम्झनु पर्छ र सो शब्दले महानगरपालिका र उपमहानगरपालिका समेतलाई जनाउँछ ।
- (झ२) “मूल्य निर्धारण समिति” भन्नाले ऐनको दफा २६ज. बमोजिम गठित मूल्य निर्धारण समिति सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) “जिल्ला मोल निर्धारण समिति” भन्नाले यी नियमहरू बमोजिम संकलित वा संकलन हुने खाद्यान्नको मूल्य निर्धारण प्रयोजनका लागि नेपाल सरकारबाट गठित समिति सम्झनुपर्छ ।
- (ट) “भू-उपयोग समिति” भन्नाले नियम ३९ज. बमोजिम गठित भू-उपयोग समिति सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) “मूल्याङ्कन समिति” भन्नाले नियम ३९त. बमोजिम गठित मूल्याङ्कन समिति सम्झनु पर्छ ।

- (ड) “परिषद्” भन्नाले ऐनको दफा ५१च. बमोजिम गठित भू-उपयोग परिषद् सम्झनु पर्छ ।
- (ढ) “भू-उपयोग” भन्नाले जग्गाको उपयोग अनुसार विभिन्न क्षेत्रमा विभिन्न प्रकारले जग्गाको विभाजन गरी प्रयोगमा ल्याउने प्रकृया सम्झनु पर्छ ।
- (ण) “चक्लाबन्दी” भन्नाले कृषि योग्य जग्गामा उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन स-साना कित्तामा छरिएर रहेका जग्गालाई एकीकरण गर्ने प्रकृया सम्झनु पर्छ ।
- (त) “खण्डीकरण” भन्नाले मौजुदा जग्गालाई स-साना कित्तामा बिभाजन गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ ।
- (थ) “स्थानीय तह” भन्नाले नगरपालिका र गाउँपालिका सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद-२

मोहीयानी हक, मोहीहरूको लगत तथा मोहीयानी हक सम्बन्धी हदबन्दी

३. **लगत लिने:** (१) आफ्नो जग्गा आफैं कमाउने जग्गावालाहरू र अरूको जग्गा कमाउने मोहीहरूको लगत लिने काममा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले विभिन्न भूमिसुधार टोलीहरू खटाउन सक्नेछ ।
- (२) आफ्नो जग्गा आफैं कमाउने जग्गावालाहरू र अरूको जग्गा कमाउने मोहीहरूको लगत भूमिसुधार टोलीले प्रत्येक वार्डमा गई अनुसूची-१ बमोजिमको ढाँचामा तयार गर्नेछ ।
- (३) उपनियम (२) बमोजिम भूमिसुधार टोलीले लगत लिंदा त्यसको साथ-साथ अरूको जग्गा कमाउने प्रत्येक मोहीको सम्बन्धमा नागरिकता सम्बन्धी विवरण पनि अनुसूची-१ (क) बमोजिमको ढाँचामा लिनु पर्दछ । कुनै मोहीको सम्बन्धमा प्राप्त भएको उक्त विवरणबाट गैरनेपाली नागरिक भन्ने देखिएमा भूमिसुधार टोलीले सो व्यहोरा निजको सम्बन्धमा अनुसूची-१ को ढाँचामा लिइएको लगतमा कैफियत गरी जनाई दिनु पर्दछ ।
४. **सूचना दिने:** यी नियमहरू बमोजिम कुनै गाउँपालिका वा नगरपालिका अन्तर्गतको क्षेत्रको जग्गा कमाउने जग्गावाला र मोहीहरूको लगत लिनु भन्दा अगावै जिल्ला भूमिसुधार अधिकारी वा निज मातहतको भूमिसुधार टोलीले सो कुराको सूचना सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र सबैले देख्ने ठाउँमा टाँसी र अन्य उपायद्वारा समेत स्थानीय जनतालाई जानकारी गराउनु पर्दछ र स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाका अध्यक्ष वा प्रमुखलाई चाहिँ लिखित सूचना दिनु पर्दछ ।
५. **हाजिर हुने:** नियम ४ बमोजिम सूचना जारी गरिएपछि लगत लिने समयमा सम्बन्धित जग्गावाला, मोही, सँधियार, जिमिदारीको एजेन्ट वा निजहरूको प्रतिनिधिले लगत लिन खटिएको भूमिसुधार टोलीहरूको सामुने हाजिर भई सो लगतको काम समाप्त नभएसम्म रूजु हाजिर रही लगत दिनु दिलाउनुपर्छ । भूमिसुधार टोलीले मागेको बखत पेस गर्न सकिने गरी जिमिदारीको एजेन्ट वा निजका प्रतिनिधिले सम्बन्धित जग्गाको आफूसँग भएको श्रेस्तासाथ हाजिर हुनु पर्दछ । लगत लिने समय सम्बन्धित सबै व्यक्तिहरू हाजिर हुन नआएमा हाजिर भएसम्मका सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई राखी लगत लिन सकिनेछ ।

६. **तयारी लगतको प्रकाशन:** भूमिसुधार टोलीले कुनै गाउँपालिका वा नगरपालिकाको कुनै एक वार्डको लगत अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी सकेपछि सो लगत वार्डको यथासम्भव सबै व्यक्तिहरूलाई एकत्रित गरी सुनाउनु पर्दछ र त्यसको एक प्रति गाउँपालिका वा नगरपालिकाको कार्यालयमा बुझाई दिनु पर्दछ र एक प्रति भूमिसुधार अधिकारी छेउ पठाई दिनु पर्दछ ।

तर कुनै व्यक्तिको नियम ३ बमोजिम लगत लिन छुट हुन गै अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा तयार भएका लगत प्रकाशनमा नाम तथा जग्गा छुट हुन गएको देखिएमा पुनः लगत लिई सो छुट लगत प्रकाशित गर्न सक्नेछ ।

७. **उजुर गर्न सक्ने:** (१) नियम ६ अनुसार प्रकाशित गरिएको लगतमा कसैको चित्त नबुझेमा निजले लगत प्रकाशित भएको ३५ दिनभित्र स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकामा कारणसहित लिखित उजुरी दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्राप्त उजुरीलाई स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाले जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीकहाँ पठाइदिनु पर्दछ ।

८. **लगत लिने सम्बन्धमा अधिकार:** भूमिसुधार टोलीले यी नियमहरू अन्तर्गत जग्गा कमाउने जग्गावाला र मोहीहरूको लगत लिने प्रयोजनको निमित्त वा लिइएको सबै लगत तथा तत्सम्बन्धी विवरण र खबर साँचो हो होइन भन्ने कुराको जाँचबुझ गर्नको निमित्त देहाय बमोजिम गर्न सक्नेछः

(क) सम्बन्धित मोही, जग्गावाला, सँधियार, जिमिदारीको एजेन्टको भोगचलन वा नियन्त्रणमा रहेको कुनै जग्गामा प्रवेश गर्न,

(ख) त्यो व्यक्तिको भोगचलन वा नियन्त्रणमा रहेको कुनै लिखित आफू छेउ पेस गर्ने आदेश दिन र त्यसको जाँच गर्न, र

(ग) लगत सम्बन्धी कुनै विवरण वा खबर कुनै व्यक्तिलाई थाहा छ भन्ने मनासिब माफिकको विश्वास भएमा निजसँग कुनै प्रश्न सोध्न ।

९. **मोहीहरूलाई मोहियानी हकको प्रमाणपत्र दिने:** (१) नियम ६ बमोजिम प्रकाशित भएको लगतमा उजुर गर्ने म्याद गुज्री उजुर नलाग्ने भइसकेकोमा सो प्रकाशित फाँटवारीको आधारमा र म्याद भित्रै उजुरी परेकोमा उजुरीको

अन्तिम निर्णयबमोजिम भूमिसुधार अधिकारी वा निजले खटाएको निजको कार्यालयका कर्मचारीले मोहीहरूको हक छुट्याई अनुसूची-३ मा तोकिएको ढाँचामा त्यसको प्रमाणपत्र सम्बन्धित मोहीहरूलाई दिने व्यवस्था गर्नु पर्दछ र त्यसको प्रतिलिपि सम्बन्धित नगरपालिका वा गाउँपालिका समितिमा र माल अड्डामा दिनुपर्छ । प्रमाणपत्रमा नेपाल सरकारको तर्फबाट भूमिसुधार टोलीमा खटिएको सरकारी कर्मचारी वा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले र स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाको तर्फबाट सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाका अध्यक्ष वा प्रमुख वा निज नभएमा गाउँपालिका वा नगरपालिकाले तोकेको अन्य कुनै सदस्य वा गाउँपालिका वा नगरपालिकाको सचिवले सहीछाप गर्नुपर्दछ । सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाका अध्यक्ष वा प्रमुख वा तोकिएको अन्य कुनै सदस्य वा सचिवको अनुपस्थिति भएमा वा गाउँपालिका वा नगरपालिकाका तर्फबाट सम्बन्धित व्यक्तिको सहीछाप हुन नसकेमा सो व्यहोराको मुचुल्का खडा गरी प्रमाणपत्र दिन सकिनेछ ।

(२) उपनियम (१) अन्तर्गत अनुसूची-३ बमोजिमको प्रमाणपत्र दिनुभन्दा पहिले भूमिसुधार टोलीले यी नियमहरू बमोजिम लिइएको लगतको आधारमा अनुसूची-४ मा तोकिएको ढाँचाको जोताहाको अस्थायी निस्सा दिनु पर्दछ ।

(३) नियम ७ बमोजिम उजुर गर्ने म्याद समाप्त भएपछि यस नियमको उपनियम (२) बमोजिमको दिइएको जोताहाको अस्थायी निस्सालाई मोहीको सम्बन्धमा मोहीयानी हकको प्रमाणपत्र सरह मानिनेछ ।

१०. लगतको जिम्मा: (१) नियम ६ बमोजिम प्रकाशित भएको लगतमा म्यादभित्र कसैको उजुरी नपरेकोमा सो प्रकाशित लगत नै र म्यादभित्र उजुरी परी जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीको निर्णयबमोजिम सो लगतमा कुनै हेरफेर गर्न परेकोमा सो बमोजिम हेरफेर गरिएको लगत स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाको जिम्मा राखिनेछ ।

(२) उपरोक्त लगत बमोजिम जग्गा, जग्गावाला र मोहीमा कुनै हेरफेर भएमा सो भएको ३५ दिनभित्र सम्बन्धित जग्गावाला र मोहीले सो कुराको लिखित सूचना स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकामा दिनुपर्छ र त्यस्तो सूचना प्राप्त भएपछि स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाले सो सूचनाको व्यहोरा आफ्नो कार्यालय र स्थानीय प्रमुख स्थानहरूमा टाँसी प्रकाशित

गर्नुपर्छ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम प्रकाशित भएको सूचनामा चित नबुझे व्यक्तिले सो सूचना प्रकाशित भएको ७ दिनभित्र स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकामा उजुर गर्न सक्नेछ ।

तर सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन परी म्याद बढाउनु पर्ने देखिएमा स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाले बढीमा ७ दिनसम्मको म्याद थप दिन सक्नेछ ।

(४) उपनियम (२) बमोजिम प्रकाशित भएको सूचनामा म्यादभित्र कसैको उजुरी परेमा स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाले आवश्यक देखेमा जाँचबुझ गरी आफ्नो निर्णय पुनः उपनियम (२) बमोजिम प्रकाशित गर्नेछ र त्यसको लिखित सूचना सम्बन्धित जिल्ला भूमिसुधार अधिकारी, सम्बन्धित जग्गावाला र मोहीलाई समेत पठाउनुपर्छ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाले गरेको निर्णयमा चित नबुझे व्यक्तिले सो निर्णयको सूचना पाएको मितिले ३५ दिनभित्र जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ । त्यस्तो पुनरावेदन परी जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले निर्णय गरेपछि त्यसको सूचना यथाशीघ्र स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई दिनुपर्छ । सो निर्णयबमोजिम स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाले आवश्यक हेरफेर गरी लगत दुरुस्त राख्नुपर्छ ।

(६) ऐनको दफा २५ को उपदफा (४) को खण्ड (ख) बमोजिम मोहीको दर्ता किताब अनुसूची १६ मा तोकिएबमोजिमको ढाँचाको हुनेछ । सो दर्ता किताबमा नियम ६ बमोजिम प्रकाशित लगत अनुसार र नियम ७ बमोजिमको उजुरीको निर्णय तथा पछि हुने कुनै हेरफेर समेत जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले दर्ता गरी राख्नु पर्नेछ ।

१२. अधिकारी तोकने: ऐनको दफा ९ को उपदफा (४) र दफा ११ को उपदफा (१) र (२) को प्रयोजनका लागि अधिकारीमा भूमिसुधार अधिकारीलाई तोकिएको छ ।

१३. जग्गाको मोल कायम गर्ने: (१) ऐनको दफा ९ को उपदफा (६) को प्रयोजनको निमित्त जग्गाको मोल कायम गर्दा नियम २१ अनुसार तोकिएको दरले कायम गरिनेछ ।

१४. अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गाको मोहीयानी हक प्राप्त गर्ने: (१)
 नियम ६ बमोजिम प्रकाशित भएको फाँटवारीमा उजुर गर्ने म्याद गुज्री उजुर नलाग्ने भैसकेकोमा सो प्रकाशित फाँटवारी बमोजिम र उजुरी परेकोमा उजुरीको अन्तिम निर्णयबमोजिम जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले ऐनको दफा ८ मा तोकिएको अधिकतम हदभन्दा बढी भएको जग्गाको मोहीयानी हक सम्बन्धित व्यक्तिबाट प्राप्त गर्ने क्रममा ऐनले व्यवस्था गरेबमोजिम मोही र जग्गा धनीको बीचको बाँडफाँडको कार्य सम्पन्न गरी यस पछिका नियमहरू अनुसार बिक्री वा वितरण गर्नेछ । त्यसरी प्राप्त गरिएपछि सम्बन्धित व्यक्तिको सो जग्गामा मोहीयानी हक तथा अधिकार स्वतः समाप्त भएको मानिनेछ ।

तर-

- (अ) ऐनको दफा ८ मा तोकिएको अधिकतम हदभित्र पारी मोहीयानी हक कायम राख्न निजले रोजेको जग्गाबाट निजलाई झिकिने छैन ।
- (आ) यो नियम प्रारम्भ हुनुभन्दा अघिदेखि नै कुनै जग्गाको मोहीयानी हक बन्धकी लिई भोग गरिरहेको साहुले ऐनको दफा ८ बमोजिम सो हक भोग गर्न नपाउने भएमा त्यस्तो जग्गाको मोहीयानी हक ऐनको दफा ८ मा तोकिएको अधिकतम हद भित्र पारी असामीलाई फिर्ता गर्न सकिने जति असामीलाई फिर्ता दिलाइनेछ । त्यस्तो दुई वा सो भन्दा बढी व्यक्तिको मोहीयानी हक बन्धकी लिई भोग गरिरहेको भए लिखतको मितिको हिसाबले अघिल्लो असामीलाई फिर्ता दिलाइनेछ ।
- (इ) यस नियमबमोजिम प्राप्त गरेको जग्गा यसपछिका नियमहरू बमोजिम बिक्री वा वितरणमा पाउने व्यक्तिलाई हस्तान्तरण नभएसम्म साबिक मोहीले साबिक बमोजिम भोग चलन गर्न पाउनेछ ।

(२) यस नियमबमोजिम मोहीबाट हदबन्दीमा प्राप्त भएको जग्गा बिक्री वितरण नभएसम्म रोक्का राख्न सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा लेखी पठाउनुपर्ने छ ।

१५. **क्षतिपूर्ति:** (१) नियम १४ बमोजिम प्राप्त गरिएको कुनै क्षेत्रको जग्गाको मोहियानी हकको सम्बन्धमा क्षतिपूर्ति दिने भन्ने नेपाल सरकारले निर्णय गरेमा नियम २१ अनुसार तोकिएको दरले हुने जग्गाको मोलको सयकडा २५ का दरले सम्बन्धित प्रत्येक व्यक्ति वा निजको परिवारलाई दिनु पर्ने क्षतिपूर्तिको रकम जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले निर्धारित गरी त्यसको सूचना स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिका तथा आफ्नो कार्यालयको सूचना बोर्डमा टाँसी प्रकाशित गर्नु पर्छ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम क्षतिपूर्ति निर्धारणको सूचना प्रकाशित भएको १५ दिनभित्र क्षतिपूर्तिको रकममा दावी गर्ने वा क्षतिपूर्ति निर्धारणमा चित्त नबुझेको उजुरीबाट वा अरू कुनै सुत्रबाट क्षतिपूर्तिको निर्धारण दोहोर्‍याउनु पर्ने देखिन आएमा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले दोहर्‍याई पुनः माथि लेखिए बमोजिम प्रकाशित गर्नेछ ।

(३) उपनियम (१) बमोजिम प्रकाशित भएको क्षतिपूर्ति निर्धारणको सूचनामा वा उपनियम (२) बमोजिम दोहर्‍याई प्रकाशित गरिएको सूचनामा चित्त नबुझेको व्यक्तिले अवस्थानुसार सो सूचना प्रथम पटक प्रकाशित भएको वा दोहोर्‍याई प्रकाशित भएको मितिले १० दिनभित्र सूचित आदेशमा तोकिएको अदालतमा उजुर गर्न सक्नेछ ।

(४) माथि लेखिए बमोजिम प्रकाशित भएको क्षतिपूर्ति निर्धारणको सूचनामा उजुर गर्ने म्याद गुज्री उजुर नलाग्ने भई सकेकोमा सो प्रकाशित फाँटवारी बमोजिम र उजुरी परेको मा उजुरीको अन्तिम निर्णय बमोजिम जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले क्षतिपूर्तिको रकम उपनियम (५) अनुसार सम्बन्धित व्यक्तिलाई दिनेछ ।

तर-

(क) सम्बन्धित जग्गाको मोहियानी हकको तेरो मेरो सम्बन्धी झगडा परी कुनै मुद्दा अगावै देखि अधिकार प्राप्त कुनै अदालत वा अधिकारी छेउ परी टुंगो लाग्न बाँकी रहेकोमा सो टुंगो नलागेसम्म झगडा परे जति मोहियानी हकको क्षतिपूर्ति रोक्का राखिने छ ।

(ख) यो नियम प्रारम्भ हुनुभन्दा अघिदेखि नै नियम १४ बमोजिम कुनै व्यक्तिबाट प्राप्त गरिएको मोहियानी हक अरू कसैको भोग वा दृष्टिबन्धकीमा लिएको रहेछ भने यो नियम बमोजिम पाउने क्षतिपूर्ति सो भोग वा दृष्टिबन्धकीमा

लिने साहुले पाउने छ । क्षतिपूर्तिको रकम यस्तो साहुको थैलीभन्दा बढी भएमा सो बढी भएजति रकम असामीले पाउने छ र घटी भएमा सो घटी भएजति थैलीमा असामी उपर साहुले दावा गर्न पाउनेछ ।

(ग) कुनै जग्गाको मोहियानी हक बन्धकी लिई भोग गरिरहेको साहुले ऐनको दफा ८ बमोजिम सो हक भोग गर्न नपाउने भई खण्ड (ख) बमोजिम असामीले फिर्ता पाउने भएमा सो फिर्ता पाउने भएको मितिदेखि त्यस्तो साहुको बन्धकी थैली कपाली हुनेछ ।

(घ) मोहियानी हक बापतको जग्गा अरू व्यक्तिलाई हस्तान्तरण भएपछि क्षतिपूर्तिको रकम ५ वार्षिक किस्तासम्ममा सम्बन्धित व्यक्तिलाई नगदीमा दिइने छ । क्षतिपूर्तिको रकममा वार्षिक ५ प्रतिशतको दरले ब्याज दिइनेछ ।

१६. अधिकतम हदभन्दा बढी भएको मोहियानी हक बापतको जग्गा

बिक्री वा वितरण: (१) ऐनको दफा ११ को उपदफा (१) बमोजिम सजाय भएको व्यक्तिलाई निष्काशन गरी प्राप्त गरिएको मोहियानी हक रहेको जति जग्गामध्ये ऐनले व्यवस्था गरेबमोजिम बाँडफाँड गरी छुट्टयाई मोही भागमा पर्ने जति जग्गा र नियम १४ बमोजिम प्राप्त गरिएको मोहियानी हक बापतको जग्गा भूमिसुधार अधिकारीले ऐनको दफा २१ को अधीनमा रही बिक्री वितरण गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्राप्त गरी बिक्री गरिएको जग्गाको सम्बन्धमा नियम १५ बमोजिम त्यसको क्षतिपूर्ति साविक मोहीलाई दिने भन्ने नेपाल सरकारले निर्णय गरेको रहेछ भने नियम १४ बमोजिम प्राप्त गरिएको त्यस्तो जग्गा उपनियम (१) बमोजिम बिक्री वितरणमा पाउने व्यक्तिले नियम १५ बमोजिम निर्धारित रकम एकमुष्ट वा पाँच वार्षिक किस्तासम्ममा नगदीमा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारी छेउ वा निजले सो कामका लागि तोकिएको ठाउँमा बुझाउनु पर्नेछ । किस्ताबन्दीमा भुक्तानी गर्नेसँग वार्षिक दश प्रतिशतका दरले भुक्तानी हुने अवधिको ब्याज समेत लगाई असुल गरिनेछ ।

तर अधिकतम हद भन्दा बढी जग्गा कमाई निष्काशन भएको मोहीको हकमा उक्त व्यवस्था लागू हुने छैन ।

(३) उपनियम (२) बमोजिमको किस्ताको रकम प्रत्येक सालको माघ मसान्तसम्ममा बुझाउनु पर्नेछ ।

तर कसैले बुझाउनु पर्ने पूरा रकम वा एक वा एकभन्दा बढी किस्ता वा त्यसको कुनै अंश सो किस्ता बुझाउनु पर्ने म्याद अगावै कुनै समय बुझाउन चाहेमा बुझाउन सक्नेछ ।

(४) यस नियमबमोजिम असुल हुने रकमलाई जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले बैंकमा एउटा छुट्टै खाता खोली जम्मा गर्नु गराउनुपर्छ ।

(५) कसैले यस नियम बमोजिम बुझाउनु पर्ने कुनै किस्ताको रकम म्यादभित्र नबुझाएमा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीको आदेशले सम्बन्धित जग्गाबाट निजलाई निष्काशन गरी यी नियमहरू बमोजिम अरू व्यक्तिलाई बिक्री वितरण गरिनेछ ।

(६) उपनियम (१) बमोजिम जग्गा बिक्री वितरणमा पाउने व्यक्तिलाई भूमिसुधार अधिकारीले अनुसूची-५ बमोजिमको ढाँचामा प्रमाणपत्र दिनेछ ।

(७) यस नियम बमोजिम बिक्री वितरण भएको जग्गाको दर्ता किताब अनुसूची-१८ बमोजिमको ढाँचामा राखिनेछ र बिक्री वितरणमा पाउने व्यक्तिको नाउँमा दाखिल खारेज गर्न सोको प्रतिलिपि मालपोत कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

१६क. जग्गा सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण गर्न निवेदन दिन सक्ने: (१) ऐनको दफा १२ग. को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको खण्ड (२) बमोजिमका कृषि फार्म, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्थाले भोगचलन गरिरहेको जग्गा सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण गरी अन्य स्थानमा त्यस्तो कृषि फार्म, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्था सञ्चालन गर्न चाहेमा देहायका विवरण तथा कागजात संलग्न गरी अनुसूची-५क. बमोजिमको ढाँचामा विभागमा निवेदन दिन सक्नेछ:-

- (क) जग्गा सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण गर्नु परेको उचित र प्रयाप्त कारण तथा सोलाई पुष्टि गर्ने कागजात,
- (ख) सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण गर्दा त्यस्तो कृषि फार्म, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्थाको उद्देश्य विपरीत नहुने गरी सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण गर्ने प्रतिबद्धता,
- (ग) भूउपयोग सम्बन्धी प्रचलित कानूनको अधीनमा रही

भूउपयोग गर्ने र सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण पश्चात साबिकको उत्पादन नघट्ने गरी प्रस्तावित जग्गा खरिद गर्ने योजना तथा कबुलियतनामा,

- (घ) साबिकमा आफूले उपयोग गरेको जग्गा भन्दा कम क्षेत्रफल जग्गा खरिद नगरिने सुनिश्चितता सहितको कबुलियतनामा,
- (ङ) यो नियम प्रारम्भ हुँदाका बखत उपलब्ध गराउँदै आएको रोजगारीको सङ्ख्याभन्दा कम नहुने कबुलियतनामा,
- (च) सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण गर्दा सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण भई जाने स्थानको वातावरणीय प्रभावका सम्बन्धमा प्रचलित कानून बमोजिम स्वीकृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन,
- (छ) त्यस्तो कृषि फार्म, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्था दर्ता गर्ने निकायको सिफारिसपत्र ।

(२) उपनियम (१) मा उल्लिखित विवरण तथा कागजातहरू निवेदनसाथ संलग्न भए वा नभएको सम्बन्धमा विभागले जाँच गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम जाँच गर्दा उपनियम (१) मा उल्लिखित विवरण तथा कागजातहरू संलग्न रहेको नदेखिएमा सात दिनभित्र आवश्यक विवरण तथा कागजातहरू पेस गर्न सम्बन्धित कृषि फार्म, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्थालाई सूचना दिनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (२) बमोजिम जाँच गरेपछि वा उपनियम (३) बमोजिम विवरण तथा कागजात प्राप्त भएपछि विभागले आवश्यकताअनुसार त्यस्तो कृषि फार्म, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्थाको स्थलगत निरीक्षण गरी निवेदकको माग उपयुक्त रहे वा नरहेको सम्बन्धमा विस्तृत प्रतिवेदन तयार गरी आफ्नो राय सहितको प्रतिवेदन, निवेदन र सो साथ संलग्न विवरण तथा कागजात मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम प्राप्त विवरण तथा कागजातको अध्ययन गर्दा निवेदकको माग उपयुक्त देखिएमा मन्त्रालयले स्वीकृतिका लागि सो सम्बन्धी प्रस्ताव नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद् समक्ष पेस गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपनियम (५) बमोजिम पेस भएको प्रस्ताव उपयुक्त देखिएमा नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्ले त्यस्तो कृषि फार्म, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्थाको नाममा रहेको जग्गा सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण गर्न आवश्यक शर्त तोकी स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

(७) उपनियम (६) बमोजिम जग्गा सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण गर्न स्वीकृति प्राप्त गरेका कृषि फार्म, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्थाले साबिकमा प्रयोग गरेको जग्गा त्यस्तो सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण पछि कायम हुने जग्गाधनीले ऐनको दफा १२ को अधीनमा रही हदबन्दी छुटको स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-३

जग्गाको अधिकतम हदबन्दी क्षतिपूर्ति तथा बिक्री वितरण

१७. अधिकारी तथा अदालत तोकने: (१) ऐनको परिच्छेद ४ को प्रयोजनका लागि अधिकारीमा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीलाई तोकिएको छ ।

१८. जग्गाको फाँटवारी दाखिल गर्ने सूचना: (१) ऐनको दफा १३ को उपदफा (१) र (१क) बमोजिम भूमिसुधार अधिकारीले सूचना प्रकाशन गर्दा अनुसूची-६ बमोजिमको ढाँचामा प्रकाशन गर्नु, गराउनु पर्नेछ र सो सूचना जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय र अन्य स्थानीय प्रमुख स्थानमा टाँसी प्रकाशन गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम सूचना प्रकाशित भएपछि जग्गावाला वा मोही वा निजको तर्फबाट अरू कसैले दाखिल गर्नु पर्ने फाँटवारीको ढाँचा अनुसूची-७ बमोजिमको हुनेछ । त्यस्तो फाँटवारी दाखिल गर्दा फाँटवारीको दुई प्रति राखी ऐनको म्याद भित्रै दाखिल गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम फाँटवारी पेस गर्नुपर्ने कर्तव्य भएका व्यक्तिले त्यस्तो फाँटवारी ऐनको दफा १३ को उपदफा (१क) को अधीनमा रही भूमिसुधार कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ ।

१९. ऐनको दफा १३ बमोजिम दाखिल भएको फाँटवारी र तत्सम्बन्धमा अन्य सुत्रबाट प्राप्त भएको सूचनाको जाँचबुझ गर्ने कार्यविधि:

(१) ऐनको दफा १३ बमोजिम फाँटवारी दाखिल भएपछि भूमिसुधार अधिकारीले स्थानीय निकायको प्रतिनिधि, मालपोत कार्यालय, नापी शाखा र सम्बन्धित अन्य निकाय वा अधिकारीको राय समेत बुझ्नु पर्ने देखिएमा बुझी जग्गा र मोहीको लगत र उपलब्ध भएको अन्य कागज प्रमाण हेरी आवश्यक जाँचबुझ गर्न सक्नेछ ।

(२) जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले आवश्यक देखेमा सम्बन्धित

जग्गामा हक दावी गर्न जग्गावाला वा मोहीबाट पेस हुन आएको लिखत प्रमाणहरू पनि जाँचबुझ गर्न सक्नेछन् ।

(३) जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले आवश्यक देखेमा आफैं गई वा मातहतका कर्मचारी खटाई सरजमीन समेत बुझ्न लगाउन सक्नेछ ।

(४) दुई वा दुई भन्दा बढी जिल्ला भित्र जग्गा हुने जग्गावालाको जग्गाको सम्बन्धमा उपरोक्त बमोजिम भूमिसुधार अधिकारीहरूले जाँचबुझ गरिसके पछि त्यसको नतिजाको १ प्रति सम्बन्धित जग्गावालाको जग्गा भएको क्षेत्रको अन्य जिल्ला भूमिसुधार अधिकारी छेउ र निज नभएको जिल्लामा भए माल अड्डामा पनि पठाउनु पर्दछ ।

(५) यस नियमबमोजिम भूमिसुधार अधिकारीले जग्गाको फाँटवारी सम्बन्धी जाँचबुझ गर्ने कार्य समाप्त नगरेसम्म त्यस्तो जग्गाको कुनै किसिमले स्वामित्व हस्तान्तरण गर्न वा धितोबन्धक राख्न नपाउने गरी रोक्का राख्न सम्बन्धित मालपोत कार्यालयलाई लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(६) उपनियम (५) बमोजिम लेखी आएमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयले त्यस्तो जग्गा रोक्का राखी त्यसको जानकारी सम्बन्धित भूमिसुधार कार्यालयलाई दिनु पर्नेछ ।

२०. ऐनको दफा १४ को उपदफा (१) अन्तर्गत फाँटवारी तयार गरी प्रकाशित गर्ने: (१) नियम १९ बमोजिम आवश्यक जाँचबुझ गरिसकेपछि जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले ऐनको दफा ७ मा तोकिएको अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा हुने प्रत्येक जग्गावालाको सम्बन्धमा अनुसूची-८ बमोजिमको ढाँचामा फाँटवारी तयार गरी आफ्नो कार्यालय वा स्थानीय जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालयको सूचना बोर्डमा टाँसी प्रकाशित गर्नेछ ।

(२) जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले त्यसरी तयार गरी प्रकाशित गरेको प्रत्येक फाँटवारीको १ प्रतिलिपि नेपाल सरकार, भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयमा पनि पठाउनु पर्छ ।

२०क. नेपाल सरकारको नाममा जग्गा दर्ता गर्ने: (१) ऐनको दफा ९ को उपदफा (४) र दफा १४क. को उपदफा (२) बमोजिम भूमिसुधार अधिकारीले जफत गरेको जग्गा नेपाल सरकारको नाममा दर्ता गर्न सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम जग्गा दर्ताका लागि लेखी आएमा मालपोत कार्यालयले त्यस्तो जग्गा नेपाल सरकारको नाममा दर्ता गरी त्यसको जानकारी सम्बन्धित भूमिसुधार कार्यालयलाई दिनु पर्नेछ ।

२०ख. पुरस्कार: (१) ऐनको दफा ९ को उपदफा (६) र दफा १४क. को उपदफा (३) बमोजिम कसैले पुरस्कार पाउने भएमा भूमिसुधार अधिकारीले नियम २०क. बमोजिम काम सम्पन्न भईसकेपछि त्यस्तो पुरस्कारको रकम निकासका लागि भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन विभागमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम रकम निकासका लागि लेखी पठाउँदा नियम २०क. बमोजिम नेपाल सरकारको नाममा दर्ता हुन आएको जग्गा र पुरस्कार पाउने व्यक्तिको विवरण तथा पुरस्कार वापत दिनु पर्ने रकम समेत उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (१) को प्रयोजनका लागि त्यस्तो जग्गाको मोल कायम गर्दा रजिष्ट्रेशन प्रयोजनका लागि तोकिएको न्यूनतम मूल्याङ्कनलाई आधार लिईनेछ ।

२१. जग्गावालालाई दिइने क्षतिपूर्ति: (१) ऐनको दफा १५ अन्तर्गत प्राप्त गरिएको जग्गाको सम्बन्धमा जग्गावालालाई ऐनको परिच्छेद-५ अन्तर्गत क्षतिपूर्ति दिँदा मूल्य निर्धारण समितिले निर्धारण गरेको दरले दिइनेछ । मूल्य निर्धारण समितिले क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गर्दा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयले रजिस्ट्रेशन प्रयोजनका लागि कायम गरेको न्यूनतम मूल्याङ्कनको तीस प्रतिशतमा नघटाई र पचास प्रतिशतमा नबढाई आवश्यक जाँचबुझ गरी निर्धारण गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण भएपछि भूमिसुधार अधिकारीले प्रत्येक जग्गावालाको सम्बन्धमा निर्धारित गरिएको क्षतिपूर्तिको रकमको तालिका अनुसूची-१७ बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी सो तालिका आफ्नो तथा जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय र मालपोत कार्यालयको सूचनापाटीमा घटीमा पैँतीस दिनको म्याद तोकी सूचना प्रकाशन गर्नेछ ।

(३) ऐनको दफा १५ बमोजिम कुनै जग्गावालाबाट प्राप्त गरिएको जग्गा दुई वा दुई भन्दा बढी जिल्ला भित्र परेमा त्यस्तो जग्गावालाको जग्गा

सम्बन्धमा सम्बन्धित जिल्लाको मूल्य निर्धारण समितिले उपनियम (१) बमोजिम क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गरी उपनियम (२) बमोजिम सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ र त्यस्तो सूचनाको एक प्रति फाँटवारी पेस गरेको कार्यालयमा समेत पठाउनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (२) र (३) बमोजिम प्रकाशित क्षतिपूर्ति निर्धारणको तालिकामा चित्त नबुझेने व्यक्तिले सो तालिका प्रकाशित भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित पुनरावेदन अदालत समक्ष पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

(५) उपनियम (२) र (३) बमोजिम प्रकाशित क्षतिपूर्ति निर्धारण तालिकामा उपनियम (४) बमोजिम पुनरावेदन गर्ने म्याद गुज्नी पुनरावेदन नलाग्ने भई सकेकोमा सो प्रकाशित तालिका बमोजिम र पुनरावेदन परेकोमा पुनरावेदन अदालतबाट अन्तिम निर्णय भएबमोजिम जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले सम्बन्धित जग्गावालालाई ऐनको परिच्छेद-५ बमोजिम क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्था गर्नेछ ।

(६) सम्बन्धित जग्गाको तेरो मेरो सम्बन्धी झगडा परी कुनै मुद्दा अदालत वा अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष विचाराधीन रहेकोमा सो टुंगो नलागेसम्म झगडा परेजति जग्गाको क्षतिपूर्ति रोक्का राखिनेछ ।

२२. **अधिकारी तोक्ने:** ऐनको परिच्छेद-६ को प्रयोजनको निमित्त अधिकारीमा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीलाई तोकिएको छ ।

२३. **जग्गाको बिक्री वितरण:** (१) ऐन बमोजिम प्राप्त र जफत भएको जग्गालाई भूमिसुधार अधिकारीले ऐनमा तोकिएको प्राथमिकताको आधारमा देहायको हदसम्म बिक्री वितरण गर्नेछ र सो प्रयोजनको निमित्त बिक्री वितरणमा जग्गा लिन चाहने व्यक्तिबाट दरखास्त आव्हान गर्नेछ । यसरी आव्हान गरिएको सूचना जिल्ला भित्रका सम्बन्धित सबै गाउँपालिका वा नगरपालिकामा पठाउनु पर्नेछ र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले सो सूचना आफ्नो इलाकाभित्र प्रकाशन गरी सो को जानकारी भूमिसुधार कार्यालयमा पठाउनुपर्नेछ ।

(क) तराई क्षेत्र अन्तर्गत सहरी इलाकामा बढीमा दुई कट्टा र अन्य इलाकाको जग्गाको हकमा बढीमा दश कट्टासम्म,

(ख) काठमाडौँ उपत्यकाको सहरी क्षेत्रमा बढीमा आठ आना र अन्य क्षेत्रमा बढीमा एक रोपनीसम्म,

- (ग) पहाडी क्षेत्रको सहरी इलाकामा बढीमा एक रोपनी र अन्य क्षेत्रमा बढीमा पाँच रोपनीसम्म, र
- (घ) शिक्षण संस्था र अन्य सार्वजनिक संघ संस्थाका हकमा क्षेत्रगत आधारमा सामान्यतया माथि खण्ड (क) देखि (ग) सम्म उल्लेख भएको हदसम्म ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण गर्दा भूमिसुधार अधिकारीले सम्भव भएसम्म एकासगोलका पति र पत्नीको नाउँमा संयुक्त रूपमा रहने गरी बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।

(३) उपनियम (१) बमोजिम बिक्री वितरणमा जग्गा पाउने व्यक्ति वा संस्थाको नाम जग्गावालाको हैसियतले दर्ता भइसकेपछि भूमिसुधार अधिकारीले निजलाई अनुसूची-९ बमोजिमको ढाँचामा प्रमाणपत्र दिनेछ ।

(४) ऐनको दफा २१ख. बमोजिम जग्गाको दर्ता किताब अनुसूची-१८ बमोजिमको ढाँचामा राखिनेछ ।

(५) उपनियम (१) को खण्ड (घ) बमोजिम शिक्षण संस्था वा संघ संस्थाका नाउँमा बिक्री वितरण भएको जग्गाको साविक जग्गावालालाई दिइने क्षतिपूर्तिको सम्बन्धमा नेपाल सरकारले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ ।

(६) ऐनको दफा २२ को उपदफा (४) बमोजिम जफत भएको जग्गा भूमिसुधार अधिकारीले देहाय बमोजिम पुनः बिक्री वितरण गर्न सक्नेछः-

(क) कसैले यी नियमहरू लागू हुनुभन्दा अघि कायम रहेका नियमहरू बमोजिम जग्गा पाई ऐनको दफा २२ को उपदफा (४) बमोजिम जफत भएको जग्गाको सम्बन्धमा त्यस्तो जग्गा बिक्री वितरणमा पाएको व्यक्ति वा निजको परिवारले नै कमाई आएको रहेछ भने यी नियमहरू बमोजिम निर्धारित मूल्य तथा बक्यौता मालपोतसमेत लिई निजलाई नै उक्त जग्गा पुनः बिक्री वितरण गर्न,

(ख) खण्ड (क) बमोजिमको जग्गा सो खण्डमा उल्लेख भएको व्यक्तिले नकमाई अन्य व्यक्तिले कमाई आएको रहेछ भने सो सम्बन्धमा ऐनको दफा २१ को अधीनमा रही उपनियम (१) र (२) बमोजिम बिक्री वितरण गर्न ।

(७) ऐनको दफा २४क. को उपदफा (२) बमोजिम जफत भएको जग्गाको हकमा उपनियम (१) र (२) को अधीनमा रही पुनः बिक्री वितरण गरिनेछ ।

२४. जग्गाको मोल लिनः (१) ऐनको दफा २१ बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण हुँदा जग्गा पाउने व्यक्तिले सो जग्गाको सम्बन्धमा नियम २१ बमोजिम कायम भएको मोलको रकम एकमुष्ट वा बढीमा १० वार्षिक किस्ता सम्ममा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारी छेउ वा निजले सो कामका लागि तोकिएको अड्डा वा अधिकारी छेउ बुझाउनु पर्नेछ ।

(२) त्यस्तो किस्ताको रकम काठमाडौँ उपत्यका समेत पहाडी क्षेत्रकाले प्रत्येक सालको माघ मसान्तसम्ममा र तराई तथा भित्री मधेसकाले प्रत्येक सालको फाल्गुण मसान्त सम्ममा बुझाउनु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (१) अनुसार बुझाइएको रकमलाई सो बुझिलिने कार्यालय वा अधिकारीले बैंकमा दाखिल गर्नु पर्नेछ ।

२४क. जग्गावाला र मोहीले संयुक्त निवेदन दिनुपर्नेः (१) ऐनको दफा २६ग. बमोजिम जग्गावाला र मोहीले आपसी सहमतिद्वारा जग्गा बाँडफाँड गरी लिन दिन चाहेमा वा त्यसरी आफूले लिन मन्जुर गरेको जग्गा बापतको रकम लिई पुरै जग्गा जग्गावाला वा मोहीलाई छाडी मोहीको लगत कट्टा गर्न चाहेमा सो कुराहरू खुलाई अनुसूची-१९ (क) बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित भूमिसुधार अधिकारी समक्ष संयुक्त निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको कुनै निवेदन पर्न आएमा भूमिसुधार अधिकारीले निवेदन साथ संलग्न प्रमाणहरू जाँचबुझ गर्दा व्यहोरा मनासिब देखिएमा निवेदकहरूको माग बमोजिम जग्गा बाँडफाँड गरिदिनु वा पुरै जग्गा एकैजनाको नाममा कायम गरी मोहीको लगत समेत कट्टा गरिदिनु पर्नेछ ।

२४ख. जग्गाधनी वा मोही एकजनाले आफ्नो भाग जग्गा छुट्याई लिन निवेदन दिनु पर्नेः (१) नियम २४क. बमोजिम जग्गाधनी र मोहीको संयुक्त निवेदन पर्न नसकी जग्गाधनी वा मोहीमध्ये कुनै पक्षले मोही लागेको जग्गा बाँडफाँड गरी लिन चाहेमा सोही व्यहोरा खुलाई तत्सम्बन्धी संपूर्ण प्रमाणसहित अनुसूची-१९ (ख) बमोजिमको ढाँचामा भूमिसुधार अधिकारी समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको कुनै निवेदन पर्न आएमा भूमिसुधार अधिकारीले अर्को पक्षलाई बाटोको म्याद बाहेक पन्ध्र दिनभित्र झिकाई मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालय समेतमा रहेका तत्सम्बन्धी दर्ता श्रेस्ता प्रमाण जाँचबुझ गरी आवश्यकता अनुसार बाँडफाँड गरिने जग्गाको स्थलगत निरीक्षण र सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाको राय समेत

बुझी जग्गाधनी र मोहीलाई नरम करम मिलाई आधा आधा हुने गरी जग्गा बाँडफाँड गरी मोहीको लगत समेत कट्टा गरिदिनु पर्नेछ ।

२४ग. थप प्रमाण बुझ्न सक्ने: ऐनको दफा २६ड बमोजिम मोही लागेको सम्पूर्ण जग्गा जग्गावाला र मोहीमध्ये कुनै एक जनाको नाममा कायम हुने निर्णय गर्दा भूमिसुधार अधिकारीले तत्सम्बन्धमा आवश्यक सम्झेको थप प्रमाण बुझ्न सक्नेछ ।

२४घ. बाटोको प्रयोजनका लागि जग्गा छुट्याउनु पर्ने: मोही लागेको जग्गामा बनेको घरमा आउने जाने बाटोका लागि जग्गा छुट्याउँदा कम्तीमा तीन फीट चौडाईमा नघटाई साविक देखि सो भन्दा बढी चौडाईको बाटो प्रयोग हुँदै आएको भए सो बाटोलाई कायमै हुने गरी जग्गा छुट्याउनु पर्नेछ ।

२४ङ. जग्गाको मूल्य कायम गर्ने: (१) मूल्य निर्धारण समितिले जग्गाको मूल्य निर्धारण गर्दा जग्गावाला र मोही बीच आपसी सहमतिबाट मूल्य कायम गरिएको भए सोही मूल्य, त्यसरी मूल्य कायम हुन नसकेकोमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयबाट रजिष्ट्रेशनको प्रयोजनका लागि कायम भएको मूल्यको अभिलेख र सो जग्गाको आसपासमा कुनै जग्गा बिक्री भएको भए सो बिक्री गर्दा कायम गरिएको थैलीको रकम समेतको आधारमा मूल्य निर्धारण गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम जग्गाको मूल्य निर्धारण गर्दा मूल्य निर्धारण समितिले आवश्यकताअनुसार सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाको राय बुझ्न तथा सो जग्गाको स्थलगत अध्ययन र सरजमिन समेत गर्न सक्नेछ ।

२४च. जग्गाको रकम बुझाउनु पर्ने: (१) ऐनको दफा २६ड. बमोजिम भूमिसुधार अधिकारीबाट जग्गाधनी वा मोहीमध्ये एकजनाको नाममा जग्गा कायम हुने निर्णय गरेको जानकारी पाएको मितिले नब्बे दिनभित्र सम्बन्धित पक्षले जग्गा बापतको रकम अर्को पक्षलाई बुझाई सक्नु पर्नेछ ।

तर सो म्यादभित्र रकम बुझाउन नसकेको मनासिब माफिकको कारण उल्लेख गरी म्याद थपका लागि सम्बन्धित पक्षको निवेदन परेमा भूमिसुधार अधिकारीले पैंतीस दिन सम्मको म्याद थप गरिदिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम सम्बन्धित पक्षले बुझ्नु पर्ने रकम नबुझेमा वा बुझ्न इन्कार गरेमा सो म्याद नाघेको पन्ध्र दिनभित्र रकम बुझाउने पक्षले सोही व्यहोरा खुलाई सम्बन्धित भूमिसुधार कार्यालयमा रकम धरौटी राख्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम सम्बन्धित पक्षले रकम धरौटी राखेमा भूमिसुधार कार्यालयले सो रकम धरौटी खातामा जम्मा गरी सात दिनभित्र रकम बुझ्नका लागि सम्बन्धित व्यक्तिको नाममा सूचना पठाउनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिमको सूचना पाएपछि सम्बन्धित व्यक्तिले धरौटी रकम बुझ्नु नपर्ने कुनै कारण भए बाटोको म्याद बाहेक पन्ध्र दिनभित्र भूमिसुधार कार्यालयमा लिखित जानकारी दिनु पर्नेछ र म्यादभित्र त्यस्तो जानकारी नआएमा सम्बन्धित व्यक्तिले सो रकम बुझ्न मन्जुर गरेको मानिनेछ ।

(५) उपनियम (१) बमोजिम रकम पाउनु पर्ने व्यक्तिले उपनियम (३) बमोजिम रकम बुझ्ने सूचना पाएको मितिले दुई वर्ष भित्र धरौटी रकम बुझ्न आवश्यक प्रमाणसहित निवेदन दिएमा भूमिसुधार कार्यालयले धरौटी रकमको सयकडा दुई प्रतिशतका दरले हुने रकम कटाई बाँकी रकम सम्बन्धित व्यक्तिलाई फिर्ता गर्नु पर्नेछ । सो म्यादभित्र पनि धरौटी रकम बुझ्नलिन नआएमा म्याद समाप्त भएपछि सो रकम नेपाल सरकारले निर्णय गरेबमोजिम हुनेछ ।

(६) उपनियम (१) बमोजिम रकम बुझाउनु पर्ने दायित्व भएको व्यक्तिले म्यादभित्र रकम नबुझाएमा वा उपनियम (२) बमोजिम सम्बन्धित भूमिसुधार कार्यालयमा धरौटी समेत नराखेमा रकम पाउनु पर्ने व्यक्तिले बाँडफाँड गरिने जग्गा लिलाम गराई रकम असुल गरी पाउन सम्बन्धित भूमिसुधार कार्यालयमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(७) उपनियम (६) बमोजिमको कुनै निवेदन पर्न आएमा भूमिसुधार कार्यालयले त्यस्तो जग्गा प्रचलित कानून बमोजिम लिलाम गरी सम्बन्धित व्यक्तिलाई रकम भराई दिनु पर्नेछ । लिलाम गर्दा निवेदन दिने व्यक्तिले पाउनु पर्ने रकमभन्दा बढी रकममा जग्गा लिलाम भई बढी रकम प्राप्त भएमा त्यसरी बढी भएको जति रकम भूमिसुधार कार्यालयको धरौटी खातामा जम्मा गरिनेछ ।

(८) उपनियम (७) बमोजिम धरौटी खातामा जम्मा भएको रकम सम्बन्धित व्यक्तिलाई फिर्ता बुझी लिन भूमिसुधार कार्यालयले उपनियम

(३) बमोजिम सूचना गर्नेछ । त्यसरी दिईएको सूचना बमोजिम सम्बन्धित व्यक्तिले धरौटी रकम उपनियम (५) बमोजिमको म्यादभित्र बुझी लिन आवश्यक प्रमाणसहित निवेदन दिएमा भूमिसुधार कार्यालयले धरौटी रकमको सयकडा दुई प्रतिशतका दरले हुने रकम कटाई बाँकी रकम सम्बन्धित व्यक्तिलाई फिर्ता गर्नु पर्नेछ । सो म्यादभित्र पनि धरौटी रकम बुझी लिन नआएमा म्याद समाप्त भएपछि सो रकम नेपाल सरकारले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ ।

(९) यस नियम बमोजिम धरौटी रकम बुझ्नु पर्ने वा बुझाउनु पर्ने कर्तव्य भएको व्यक्तिको वतन खुल्न नसकी वा पत्ता नलागी म्याद वा सूचना तामेल हुन नसकेमा सम्पूर्ण व्यहोरा खुलाई राष्ट्रियस्तरको समाचारपत्रमा पैँतीस दिने सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(१०) उपनियम (९) बमोजिम सूचना प्रकाशन भएपछि पनि रकम बुझ्न नआएमा त्यस्तो धरौटी रकम सम्बन्धमा नेपाल सरकारले निर्णय गरेबमोजिम हुनेछ ।

२४छ. मोही र जग्गाधनी बीच बाँडफाँडसम्बन्धी अन्य व्यवस्था:

(१) ऐनको दफा २६घ१. बमोजिम पर्न आएका निवेदनको फर्स्योट नियम २४ख. को उपनियम (२) को प्रकृया पूरा गरी गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम निवेदन नपरी ऐनको दफा २६घ२. बमोजिम बाँडफाँड गर्दा ऐनको दफा १३ को उपदफा (१क) बमोजिम फाँटवारीमा देखाइएको मोही लागेको जग्गा तथा मोहीमा कमाएको जग्गाको फाँटवारी छानविन गर्ने र जग्गाधनी तथा मोहीले भरेका फाँटवारी विवरण मिलान भएपछि मिलान भएको र नभएको छुट्टाछुट्टै लगत तयार गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम तयार भएको लगत अनुसार ऐनको दफा २६घ. बमोजिम जग्गाधनी तथा मोहीलाई झिकाई आवश्यक प्रमाण बुझ्नु पर्ने भएमा सो समेत बुझी बाँडफाँडको कारबाही गरिनेछ ।

(३क) ऐनको दफा २६घ१. बमोजिम प्रकाशित सूचनामा उल्लिखित म्यादभित्र जग्गा बाँडफाँडका लागि जग्गाधनी वा मोही कसैले पनि निवेदन पेस नगरेमा त्यस्तो जग्गाधनी र मोहीलाई संयुक्त जग्गाधनी कायम गरी मोहीको लगत कट्टा गरिनेछ । त्यसरी संयुक्त जग्गाधनी कायम गरी सकेपछि साबिकको मोही वा जग्गाधनीले जग्गा बाँडफाँडका लागि मालपोत कार्यालयमा निवेदन दिएमा त्यस्तो जग्गा बाँडफाँड गरी दिनु पर्नेछ । ”

(४) जग्गाधनीको मृत्यु भई निजको हकदारको नाममा हक नसरेको अवस्थाको जग्गाको मोहीले बाँडफाँड गरी पाउँ भनी माग गरेमा ऐन र यी नियमहरूमा तोकिएको प्रकृया पूरा गरी बाँडफाँड गरिदिनु पर्नेछ ।

(५) मोहीको मृत्यु भई निजको हकदारको नाममा मोहीयानी हक नामसारी नभएको अवस्थामा बाँडफाँडका लागि जग्गाधनीले निवेदन गरेकोमा बुझ्दा मृतक मोहीका एकासगोलका हकदार उपस्थित भई स्वीकार गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी सोही अनुसार बाँडफाँड गरिदिनु पर्नेछ । त्यसरी स्वीकार नगरेको अवस्थामा अन्य बुझ्नु पर्ने प्रमाण बुझी ऐनको दफा २६छ. को अधीनमा रही बाँडफाँड हुन सक्ने भएमा मोहीको भागमा पर्न जाने जग्गाको हकमा पछि हकदारले हक कायम गरी माग आएका बखत दाखिल खारेज हुने गरी कित्ता छुट्याई जग्गाधनीकै नाममा रोक्का राखी बाँडफाँड गर्नु पर्नेछ ।

(६) मोही लागेको जग्गा ऐन बमोजिम बाँडफाँड गर्दा वा ऐनको व्यवस्था बमोजिम वा अदालतको निर्णयले मोही लगत कट्टा गर्नु पर्ने भएमा अनुसूची-१६क. बमोजिमको लगत राखी मोहीको दर्ता किताब अनुसूची-१६ वा सो सम्बन्धी अन्य प्रमाणमा निर्णयको छोटकरी व्यहोरा जनाई लगत कट्टा गर्नु पर्नेछ र सोही व्यहोराको जानकारी मालपोत कार्यालयमा पठाई मालपोत कार्यालयमा रहेको जग्गा धनी दर्ता श्रेस्ता र जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा समेत अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ ।

२४छ१. जग्गा बाँडफाँडको कार्यविधि: (१) ऐनको दफा २६घ४. को उपदफा (१) को प्रयोजनका लागि टोली खटाउनु अघि भूमिसुधार अधिकारीले देहायको विवरण तयार गर्नु पर्नेछ:

- (क) ऐनको दफा ९ को उपदफा (४) र दफा १४क. को उपदफा (२) बमोजिम नेपाल सरकारको स्वामित्वमा आउने मोही लागेका जग्गाहरूको विवरण,
- (ख) ऐनको दफा २६घ१. बमोजिम परेका निवेदनहरूको विवरण,
- (ग) ऐनको दफा २६घ१. बमोजिमको म्यादभिन्न जग्गा बाँडफाँड गर्न जग्गावाला र मोही कसैको पनि निवेदन नपरेमा कार्यालयको अभिलेखबाट लगत कट्टा हुन बाँकी मोहीको विवरण ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम विवरण तयार गरिसकेपछि जग्गावाला र मोहीबीच जग्गा बाँडफाँडका लागि भूमिसुधार अधिकारीले आफ्नो मातहतको कुनै कर्मचारीको नेतृत्वमा नापी कार्यालयको प्राविधिक कर्मचारी सहितको टोली खटाउन सक्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिमको टोली खटाइसकेपछि भूमिसुधार अधिकारीले सो विषयको सूचना सम्बन्धित स्थानीय निकायलाई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (२) बमोजिम खटिएको टोलीले सम्बन्धित जग्गाको स्थलगत निरीक्षण र आवश्यकताअनुसार सरजमिनसमेत गरी जग्गाधनी र मोही बीच जग्गा छुट्याई त्यस्तो जग्गाको ट्रेस नक्सासमेत तयार गरी सो को प्रतिवेदन भूमिसुधार अधिकारी समक्ष पेस गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि भूमिसुधार अधिकारीले सो विषयमा आवश्यक जाँचबुझ गरी ऐन तथा यी नियमहरू बमोजिम जग्गाधनी र मोही बीच जग्गा बाँडफाँडसम्बन्धी निर्णय गर्नेछ ।

२४ज. जग्गा रोक्का राख्न सक्ने: ऐन बमोजिम जग्गा बाँडफाँड गरी पाउँ भनी मोहीको निवेदन परेपछि सो निवेदनमा टुङ्गो नलागेसम्म त्यस्तो जग्गा कुनै किसिमले हक हस्तान्तरण हुन नपाउने गरी रोक्का राखी बाँडफाँडको कारवाही गरिनेछ ।

२५. अधिकारी तोक्ने: (१) ऐनको परिच्छेद-७ र दफा ३८ को प्रयोजनका लागि अधिकारीमा भूमिसुधार अधिकारीलाई तोकिएको छ ।

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारले उक्त प्रयोजनका लागि ट्रिब्युनलको गठन गरेकोमा सो ट्रिब्युनल सम्बन्धित जिल्लामा रहेको अवस्थामा सो अवधिभर सो अधिकार उक्त ट्रिब्युनलले नै प्रयोग गर्नेछ र भूमिसुधार अधिकारी छेउ परको सम्बन्धित उजुरी पनि सोही ट्रिब्युनलमा सर्नेछ ।

अनिवार्य बचत तथा ऋणको व्यवस्था

२६. अनिवार्य बचतको दर र सो जम्मा गर्ने म्याद: (१) ऐनको दफा ४० बमोजिम अनिवार्य बचत जम्मा गर्नु पर्ने प्रत्येक जग्गावाला र मोहीले आफ्नो वा आफूले कमाएको जग्गाको मुख्य वार्षिक उब्जनी बालीको देहाय बमोजिमको अनिवार्य बचत नियम २८क. अन्तर्गत गठित नगर वा ग्राम समिति (यसपछि समिति भनिएको) मा जम्मा गर्नु पर्ने गरी तोकिएको छः-

- (क) प्रत्येक जग्गावालाले आफूले कमाएको जग्गाको बिगाहा १ को १/२ आधा मन र १ रोपनीको तीन मानाका दरले,
- (ख) प्रत्येक मोहीले सो हैसियतले कमाएको जग्गाको बिगाहा १ को ६ सेर र रोपनी १ को १ मानाको दरले,
- (ग) प्रत्येक जग्गावालाले अरूलाई कमाउन दिएको जग्गाको बिगाहा १ को १४ सेर र रोपनी १ को २ मानाको दरले ।

तर वार्षिक उब्जनीको आधाभन्दा कम कूत लिने चलन भएको क्षेत्रमा भने प्रत्येक मोहीले सो हैसियतले कमाएको जग्गाको बिगाहा १ को १४ सेर र रोपनी १ को २ मानाको दरले, प्रत्येक जग्गावालाले अरूलाई कमाउन दिएको जग्गाको बिगाहा १ को ६ सेर र रोपनी १ को १ मानाको दरले अनिवार्य बचत गर्नु पर्नेछ ।

(२) खाद्यान्न बाहेक अरू नगदी बाली लागेको जग्गाको हकमा उपनियम (१) मा उल्लेख गरिए बमोजिम नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको जिन्सी बराबरको नगदीमा अनिवार्य बचत जम्मा गर्नुपर्छ ।

(३) प्रत्येक बचतकर्ताले प्रतिवर्षको उपनियम (१) र (२) मा लेखिए बमोजिमको बचत देहाय बमोजिमको जग्गाको सम्बन्धमा देहाय बमोजिमको समयभित्र बुझाई सक्नुपर्छः-

- (क) तराई र भित्री मधेशको जग्गाको सम्बन्धमा फागुन मसान्तसम्म ।
- (ख) काठमाडौँ उपत्यका र पहाडको जग्गाको सम्बन्धमा माघ मसान्तसम्म ।

(४) कुनै साल जग्गा कमाउने व्यक्तिको काबुभन्दा बाहिरको परिस्थिति परी जग्गामा बाली लगाउन नसकेमा वा बिल्कुल उब्जनी नभएमा वा उब्जनी भए तापनि बाली नष्ट भएमा सो जग्गा कमाउने व्यक्तिले यथासम्भव चाँडो त्यसको सूचना समितिलाई दिनुपर्छ र समितिले जाँची बुझी साँचो ठहर्‍याएमा सम्बन्धित भूमिसुधार अधिकारीको निकासालाई सो सालको उपनियम (१) र (२) बमोजिम जग्गा गर्नु पर्ने बचत सम्बन्धित मोही र जग्गा धनीलाई जग्गा गर्नु नपर्ने गरी छुट दिन सक्नेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम बचत बुझाउन छुट पाएका व्यक्तिबाहेक उपनियम (३) बमोजिम म्यादभित्र बचत नबुझाउने व्यक्तिहरूको नामावली बचत बुझाउने म्याद नाघेको १५ दिनभित्र समितिले भूमिसुधार अधिकारी छेउ पेस गर्नुपर्छ ।

२६क. अनिवार्य बचत तथा कृषि ऋणलाई नगदीमा परिणत गर्ने: (१) ऐनको दफा ४१, को उपदफा (२) र दफा ४६ (क) को प्रयोजनका लागि समितिमा नेपाल सरकारबाट गठित जिल्ला मोल निर्धारण समिति तोकिएको छ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम जिल्ला मोल निर्धारण समितिले जिन्सी बचतलाई नेपाल सरकारबाट स्वीकृत गरिएको भाउमा मोल निर्धारण गर्नेछ । मोल निर्धारण गर्दा सो सालको बाली कटानी फँडानी हुँदाको स्थानीय प्रचलन दरलाई आधार मानी निर्धारण गर्नेछ र यसरी मोल निर्धारण गर्दा सम्बन्धित जिल्लाको क्षेत्र वा गाउँपालिका वा नगरपालिका छुट्याई मोल निर्धारण गर्न पनि सकिनेछ ।

२६ख. जिन्सी ऋण दिने र बढी जिन्सी मौज्जात बिक्री गर्ने: (१) नियम २६क. को उपनियम (२) अन्तर्गत मोल निर्धारण भएपछि सो दर भाउमा नघटाई समितिले ऋण दिनु पर्छ र बढी जिन्सी मौज्जात बिक्री गर्दा सो भाउमा बढाबढ गराई हुन आएको दर भाउमा बिक्री गर्न सक्नेछ । यस विषयको प्रयोजनका लागि वर्षको एक पटक मोल निर्धारण गरिनेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम जिन्सी मौज्जात बढाबढ गर्दा निर्धारित भाउमा बिक्री हुन नसकेमा नेपाल सरकारको निर्णयानुसार गर्नु पर्छ ।

२७. बचतको रसिद दिने: (१) ऐनको दफा ४० बमोजिम प्रत्येक जग्गावाला वा मोहीबाट समितिमा जग्गा हुन आएको रकमको अनुसूची-१०(क) मा तोकिएको ढाँचा बमोजिमको प्रमाणपत्र वा अनुसूची-१० मा तोकिएको

ढाँचा बमोजिमको रसिद दिनुपर्छ र त्यस्तो रसिदमा क्रमसंख्या राखी ३ प्रति बनाई एक प्रति बचतकर्तालाई दिनुपर्छ र दोश्रो प्रति भूमिसुधार अधिकारी कहाँ पठाउनु पर्छ र तेश्रो प्रति आफू कहाँ राख्नु पर्छ । त्यस्तो रसिदमा समितिका तर्फबाट सो समितिको अध्यक्षले वा निजको अनुपस्थितिमा समितिले तोकेको एकजना सदस्यले सहीछाप गरेको हुनुपर्छ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्रमाणपत्र दिईएकोमा बुझाउन ल्याएको बचत रकम सो प्रमाणपत्रमा चढाई ग्राम समितिका तर्फबाट समितिको अध्यक्ष वा निजको अनुपस्थितिमा समितिले तोकेको एकजना सदस्यले र सो कामका लागि तोकिएको कर्मचारी भए निजले समेत सहीछाप गरेको हुनुपर्छ ।

२८. **बचत रकमको जिम्मा:** (१) समितिले उठाएको नगदी र जिन्सी बचत रकमको छुट्टाछुट्टै हिसाब समितिले दुरुस्त राख्नेछ ।

(२) मसलन्दको लागि असुल भएको बचत रकमको आधा प्रतिशत छुट्टयाई र ऋण वितरण गर्ने समयमा नगदी रू. ५००।- मौज्दात बाँकी राखी बढी रकम ७ दिनभित्र भूमिसुधार बचत संस्थानको खातामा वा सम्बन्धित भूमिसुधार कार्यालयमा जम्मा गर्नुपर्छ ।

तर समितिले यो उपनियमबमोजिम राख्न सक्ने मौज्दातको रकमलाई लामो अवधिसम्म निष्क्रिय रहने गरी राख्नु हुँदैन ।

(३) समितिले उठाएको बचतको रकम दुरुपयोग वा हिनामिना भएमा समितिका सबै सदस्यहरू सामूहिक र व्यक्तिगत रूपले जवाफदेही हुनेछन् र त्यस्तो हिनामिना भएको रकम सरकारी बाँकी सरह असूलउपर गरिनेछ ।

२८क. **ग्राम समिति तथा नगर समितिको गठन:** (१) प्रत्येक स्थानीय नगरपालिका र गाउँपालिका समितिमा भूमिसुधार अधिकारीले क्रमशः नगर समिति र ग्राम समिति गठन गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम गठित समितिमा स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाको अध्यक्ष वा प्रमुख र उपाध्यक्ष वा उपप्रमुख वा निजहरूको काम सम्हाल्ने व्यक्तिहरू अध्यक्ष र उपाध्यक्ष रहने छन् ।

(३) स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाका सबै वडाका निर्वाचित सदस्यहरू समितिका सदस्य मनोनीत हुनेछन् ।

(४) स्वीकृत नीति र कार्यक्रमको अधीनमा रही समितिको काममा मद्दत गर्न भूमिसुधार अधिकारीले एकजना कर्मचारी सदस्य-सचिव हुने गरी खटाउन सक्नेछ ।

(५) समिति गठन नभएको स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकामा सो गाउँपालिका वा नगरपालिका भित्रका वडा समितिलाई आ-आफ्नो वडामा समिति-सहरकै काम, कर्तव्य तथा अधिकार हुनेछ । वडा समितिका सदस्यहरूले समितिका सदस्यहरूले पाउने सरह नै पारिश्रमिक पाउनेछन् ।

२८ख. समितिले ऋण लिन सक्ने: समितिले आवश्यक परेमा बचत संस्थानसँग ऋण लिन सक्नेछ ।

२८ग. समितिको सञ्चालन: (१) अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा समितिको बैठक बस्नेछ, त्यस्तो बैठकको गणपुरक संख्या अध्यक्ष समेत गरी कूल सदस्य संख्याको एकतिहाइ हुनेछ । गणपुरक संख्या नपुगी बैठक हुन नसकेकोमा अध्यक्ष र सचिवको निर्णयअनुसार गरिनेछ ।

(२) समितिको बैठक बचत ऋण असुली र ऋण वितरण गर्ने समयभन्दा पहिले अनिवार्य रूपले र पछि आवश्यकतानुसार बस्नेछ ।

(३) ऋण दिन र असुल गर्न समितिले ऐन नियमको अधीनमा रही आफ्नो कार्यक्रम बनाउनेछ ।

(४) भूमिसुधार अधिकारीले बैठक बसाल्ने निर्देशन दिएमा समितिको बैठक बस्नेछ ।

(५) समितिको कूल सदस्य संख्याको एकतिहाइ सदस्यले लिखित रूपमा बैठकको माग गरेमा अध्यक्षले वा उपाध्यक्षले बैठक नबोलाएमा भूमिसुधार अधिकारीले आफैं बैठक बोलाउने वा सदस्य सचिवलाई बैठक बोलाउन आदेश दिन सक्नेछ ।

(६) समितिको अनुमतिबिना मनासिब माफिकको कारण नभै लगातार ३ पटकसम्म बैठकमा अनुपस्थित हुने अध्यक्ष, उपाध्यक्ष वा सदस्यले अनुपस्थितको अवधिका लागि यी नियमहरू बमोजिमको पारिश्रमिक पाउने छैन ।

(७) बचतको हिनामिना ऋणको दुरुपयोग तथा नियम र कार्यक्रमको प्रतिकूल व्यवहार गरेमा सो गर्ने अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा सदस्यको सद्दा भूमिसुधार अधिकारीले अर्को पदाधिकारी वा सदस्य मनोनीत गर्न सक्नेछ ।

(८) उपनियम (५) बमोजिम अध्यक्ष, उपाध्यक्ष वा सदस्यहरू अनुपस्थित भएको वितरण सम्बन्धित समितिले यथाशीघ्र भूमिसुधार कार्यालयमा पठाउनु पर्छ र कारण मनासिब नभएको निर्णय भूमिसुधार अधिकारीले गर्नेछ।

(९) समितिले आफ्नो कार्यविधि आफैं तोक्न सक्नेछ।

२९. **अधिकारी र समिति तोक्ने:** ऐनको दफा ४४, ४५, ५० र ५१ को प्रयोजनको निमित्त अधिकारीमा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीलाई र दफा ४६, ४७ र ४८ को प्रयोजनको निमित्त समितिमा समितिलाई तोकिएको छ।

३०. **कृषिसम्बन्धी ऋणको फाँटवारी दाखिल गर्ने सूचना:** (१) ऐनको दफा ४४ को उपदफा (१) बमोजिम जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले सूचना जारी गर्दा अनुसूची-११ बमोजिमको ढाँचामा आफ्नो कार्यालय स्थानीय जिल्ला समन्वय समिति तथा सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट टाँस गर्नु गराउनु पर्छ।

(२) उपरोक्त सूचना बमोजिम कृषिसम्बन्धी ऋणको सावाँ र ब्याज र फिर्ता गरी लिनु पर्ने गोरु र कृषिका अन्य साधनको फाँटवारी सम्बन्धित साहुले दाखिल गर्दा अनुसूची-१२ बमोजिमको ढाँचामा दाखिल गर्नु गराउनु पर्छ।

३१. **ऋणको सावाँ र ब्याजको वास्तविक रकम निश्चित गर्ने:** (१) ऐनको दफा ४४ बमोजिम फाँटवारी दाखिल भएपछि जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले सो फाँटवारी र उपनियम (३) बमोजिम लिइएको लगत भिडाई सम्बन्धित साहु असामी र साक्षीहरू समेत बुझ्नुपर्ने देखेमा बढीमा ३५ दिनसम्मको म्याद दिई झिकाई आवश्यक जाँचबुझ गर्नेछ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम आवश्यक जाँचबुझ गरी र ऐनको दफा ४९ बमोजिम जग्गावालाले खेतीको कामको निमित्त मोहीलाई दिएको गोरु वा कृषिको अन्य साधनको मोल स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट कायम गराई जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले प्रत्येक साहु र असामी किसानको सम्बन्धमा चालू वर्षको र सो अधिको छुट्टा छुट्टै कृषिसम्बन्धी ऋणको वास्तविक रकम निश्चित गरी अनुसूची-१३ बमोजिमको ढाँचामा त्यसको फाँटवारी तयार गरी जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीको कार्यालयको सूचना बोर्डमा टाँसी प्रकाशित गर्ने र त्यसको

एक प्रति सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाको वार्ड समितिमा समेत पठाई दिनु पर्दछ ।

(३) किसानहरूले साहुबाट लिएको ऋणसम्बन्धी लगत भूमिसुधार टोलीले पनि अनुसूची-१४ मा तोकिएको ढाँचामा लिनेछ ।

३२. असामी किसानहरूबाट ऋण असुल गर्ने: (१) नियम ३१ को उपनियम (२) बमोजिम भूमिसुधार अधिकारीले प्रत्येक असामी किसानको सम्बन्धमा निश्चित गरेको वास्तविक ऋणमध्ये चालू वर्षको ऋणको सावाँ र त्यसको ऐन बमोजिमको ब्याज असामी किसानबाट मुख्य उब्जनी वाली काटेपछि तुरुन्तै असुलउपर गर्नुपर्छ । चालू वर्ष भन्दा अधिको पुरानो ऋणको हकमा त्यसको सावाँ र ऐन बमोजिमको ब्याज असामी किसानबाट एक मुष्ट वा ५ वार्षिक किस्तासम्ममा असुलउपर गर्नुपर्छ । किस्ताको रकम प्रत्येक वर्षको मुख्य उब्जनी बाली काटेपछि तुरुन्तै असुल उपर गर्नु पर्छ । समितिले असुल उपर गरेको ऋणको अनुसूची-१५ मा तोकिएको ढाँचाको रसिद सम्बन्धित किसानलाई दिनुपर्छ ।

तर नियम ३१ को उपनियम (२) बमोजिम कृषिसम्बन्धी ऋणको वास्तविक रकम निश्चित भएपछि सोही बमोजिम हिसाब मिलाउने गरी उक्त रकम निश्चित नहुँदै पनि समितिले नियम ३१ को उपनियम (३) बमोजिम लिइएको लगतको आधारमा असामी किसानसँग चालू वर्षको ऋणको सावाँ र ब्याज मुख्य उब्जनी बाली काटेपछि तुरुन्तै असुलउपर गर्न सक्नेछ र त्यसको रसिद अनुसूची-१५ मा तोकिएको ढाँचामा सम्बन्धित किसानलाई दिनु पर्दछ ।

(२) उपनियम (१) अनुसार असुल भएको रकमको लिखित सूचना सम्बन्धित साहुलाई अनुसूची-१९ मा तोकिए बमोजिमको ढाँचामा दिनु पर्दछ तथा हिसाब-किताब दुरुस्त राख्नुपर्छ र सो रकम हिनामिना भएमा समितिका सबै सदस्यहरू सामूहिक र व्यक्तिगत रूपले जवाफदेही हुनेछन् ।

३३. किसानहरूलाई ऋण उपलब्ध गराउने: माथिका नियमहरू अनुसार अनिवार्य बचत रकम र कृषिसम्बन्धी ऋणको असुलीबाट जम्मा भएको रकमलाई यसपछिको नियमहरूमा लेखिएको शर्त र तरिका अनुसार समितिद्वारा किसानहरूलाई ऋण उपलब्ध गराउने काममा प्रयोग गरिनेछ ।

३४. **ऋण दिने प्रयोजनः** (१) यी नियमहरू अन्तर्गत समितिले आफ्नो क्षेत्रभित्रका बचत बुझाउने किसानलाई देहायको कुनै प्रयोजनका लागि ऋण दिनेछ। त्यस्तो किसानले प्रमाणपत्र पाएको रहेछ भने सो लिएको ऋण रकम प्रमाणपत्रमा जनाई दिनुपर्छ।

- (क) बीउ लगाउन,
- (ख) खान,
- (ग) खेतालालाई ज्याला दिन,
- (घ) मल तथा कृषि औजार किन्न,
- (ङ) मालपोत वा पानी पोत तिर्न,
- (च) गोरु किन्न वा भाडामा लिन,
- (छ) बिरामी भएको अवस्थामा साधारण उपचारका लागि,
- (ज) बिहाबारीको निमित्त (रु. १५०।- सम्म),
- (झ) काज क्रियाको निमित्त (रु. ५०।- सम्म),
- (ञ) सिँचाइको निमित्त, बाँध, पैन, कुलो बनाउन, इनार, पोखरी खन्न, मरमत गर्न वा पाइप वा पावर मेसिन किन्न,
- (ट) टयाक्टर किन्न वा भाडामा लिन,
- (ठ) कृषि विकासका लागि कृषिसँग सम्बन्धित उद्योग खोल्न वा व्यवस्था गर्न,
- (ड) आफू मोही भै कमाएको जमिन खरिद गर्न।

(२) काबुबाहिरको कारणले ऋण तिर्न नसकेकोमा बाहेक लिएको ऋण नतिर्ने व्यक्तिलाई ऋण चुक्ता नगरेसम्म पुनः थप ऋण दिइने छैन।

(३) साधारणतः मल, बीउ, औजार, गोरु औषधिको कामका लागि बाहेक अरू कामका लागि जम्मा गरेको बचतभन्दा बढी बिना धितो ऋण दिइने छैन।

(४) समितिले उपनियम (१) बमोजिम दिएको ऋण र बचत संस्थाबाट प्राप्त रकमबाट वितरण भएको ऋण जुन उद्देश्य र कार्यका लागि दिइएको हो सोही उद्देश्य वा कार्यमा मात्र सो ऋणको प्रयोग गर्नु गराउनु पर्नेछ।

३५. **ऋणको किसिम र प्राथमिकताः** (१) यी नियमहरू अन्तर्गत किसानहरूलाई ऋण दिँदा आगामी मुख्य उब्जनीको बालीको कटनी हुँदा फिर्ता भुक्तानी लिने गरी दिनु पर्दछ।

तर, आगामी मुख्य उब्जनी बालीको कटनी हुँदा कुनै किसानले कुनै कारणबश ऋण फिर्ता भुक्तानी गर्न सक्ने अवस्था नभएमा र जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले मनासिब देखेमा नेपाल सरकारको स्वीकृति लिई त्यस्ता किसानको ऋण फिर्ता भुक्तानी गर्न आवश्यक थप म्याद दिन सक्नेछ ।

(२) किसानहरूलाई खान र खेताला लगाउनको निमित्त ऋण दिँदा एक एक महिनाभन्दा बढी अवधिका लागि एकै पटक ऋण नदिई पटक-पटक गरी दिइनेछ ।

(३) किसानलाई ऋण दिँदा निजको नभई नहुने आवश्यकता हेरी अनि मात्र दिइनेछ र मुख्य बाली उठ्न सक्ने रकमभन्दा बढी ऋण दिइने छैन ।

(४) किसानहरूलाई दिइएको ऋणको हिसाब-किताब समितिले दुरुस्त राख्नु पर्दछ ।

(५) आफूले किसानलाई दिएको ऋण असुल गर्नको निमित्त समितिले आवश्यक परेमा किसानको चल अचल सम्पत्ति लिलाम बढाबढ गरी असुलउपर गर्न सक्नेछ र त्यस्तो चल अचल सम्पत्तिमा समितिको सबभन्दा पहिलो हकदाबी हुनेछ ।

(६) समितिबाट किसानहरूलाई ऋण दिइँदा ऋण भुक्तानी गर्ने अवधि तोकी कबुलियत गराई दिइनेछ र ऋण भुक्तानी भएपछि त्यसको रसिद अनुसूची-२० मा तोकिए बमोजिमको ढाँचामा दिनु पर्नेछ ।

३६. ब्याजको दर: यी नियमहरू अन्तर्गत दिइने नगदी र जिन्सी दुवै किसिमको ऋणको ब्याज वार्षिक सयकडा १० का दरले लिइनेछ ।

३६क. ऋण असुल गर्ने: (१) यी नियमहरू अन्तर्गत किसानलाई दिएको ऋण सो ऋण दिँदाको सर्त अनुसार सो सर्तमा उल्लिखित अवधिभित्र असुल गर्नुपर्छ:-

तर सम्बन्धित बाली कटानी हुँदा कुनै किसानले कुनै दैवी कारणवश ऋण भुक्तानी गर्न नसक्ने अवस्था भएमा र जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले त्यस्तो कारण मनासिब देखेमा त्यस्ता किसानलाई ऋण भुक्तानी गर्न आवश्यक थप म्याद दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम ऋण असुल गर्दा जिन्सीमा ब्याजको अतिरिक्त सयकडा ३ का दरले जति पनि असुल गरिनेछ ।

(३) लगानी भएको जिन्सी ऋण र त्यसको ब्याज असुल गर्दा जिन्सीमा नै असुल हुन नसक्ने भएमा जिन्सीको सट्टा निर्धारित दरमा नगदीमा असुल गर्न सकिनेछ ।

(४) लगानी भएको ऋण म्यादभित्र असुल हुन नसकेमा त्यस्तो ऋण दिने समितिले म्याद नाघेको ३५ दिनभित्र ऋण चुक्ता नगर्नेहरूको नामावली जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीकहाँ पठाउनेछ र जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले त्यस्तो ऋण सरकारी बाँकीसरह असुलउपर गर्न सक्नेछ ।

(५) उपनियम (१), (२), (३) र (४) बमोजिम पूरा वा आंशिक ऋण असुल हुँदा त्यसको रसिद अनुसूची-२० मा तोकिएबमोजिमको ढाँचामा दिनुपर्छ र प्रमाणपत्र पाएकोमा सो कुरा प्रमाणपत्रमा समेत जनाई दिनुपर्छ ।

३७. **वार्ड समितिको बैठकको कार्यविधि:** (१) वार्ड समितिको अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा वार्ड समितिको बैठक हुनेछ ।

(२) वडा समितिको बैठक गर्नलाई कमसेकम २ जना सदस्यहरूको उपस्थिति अनिवार्य हुनेछ ।

३८. **समितिका सदस्यहरूलाई पारिश्रमिक:** (१) कमिशन नपाउने गरी तोकिएको ऋण बाहेक समितिबाट लगानी भएको ऋणको ब्याजबाट प्राप्त रकममध्ये समितिको कोषका लागि १० प्रतिशत छुट्याई अनिवार्य बचत रकमको संरक्षण र सञ्चालनको निमित्त आवश्यक मसलन्द र अरू आवश्यक काममा ५ प्रतिशत नबढाई खर्च गरी ३० प्रतिशत समितिका सदस्यले र नियम ३९ग. बमोजिम हिसाब-किताबको जिम्मेवारी लिने व्यक्तिसमेतले सोही नियममा लेखिए बमोजिम पाउनेछन् ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम पाउनेबाहेक समितिका सदस्यहरूले आफूले वर्षभरिमा संकलन गरेको बचत रकमको १ प्रतिशतले हुन आउने रकमसमेत पाउनेछन् ।

(३) समितिको कोषका लागि छुट्याएको कमिसनको प्रतिशत समिति कोषमा जम्मा गरिनेछ ।

३९. **वार्ड समिति र समितिको निरीक्षण:** वार्ड समिति र समितिले हिसाब-किताब दुरुस्त राखे नराखेको तथा अरू काम रीतपूर्वक गरे नगरेको जाँच गर्नका लागि भूमिसुधार अधिकारीले निरीक्षकहरू खटाउन सक्नेछ । यस्ता निरीक्षकहरूले दिएको निर्देशन पालन गर्नु वार्ड समिति र समितिको कर्तव्य

हुनेछ ।

३९क. हिसाब-किताब: (१) समितिले आफ्नो कारोबारको लेखा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले दिएको निर्देशन बमोजिम ठीक दुरुस्त राख्नुपर्छ र भए गरेको कारोबारको फाँटवारी जिल्ला भूमिसुधार अधिकारी छेउ पठाउनु पर्छ ।

(२) समितिले हिसाब-किताब ठीक दुरुस्त राखे नराखेको तथा अरू काम ठीक दुरुस्तसँग गरे नगरेको जाँच गर्नका लागि जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले कर्मचारी खटाउन सक्नेछ ।

३९ख. बर-बुझारथ: (१) समितिको अध्यक्ष वा सदस्य हेरफेर भएमा आफू जिम्माको नगदी जिन्सी हिसाब-किताब र सो सम्बन्धी कागजात तुरुन्त हालवालालाई वा सो नभए समितिको सचिवलाई बरबुझारथ गर्नु पर्छ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम बर-बुझारथ गरी दिएको एक प्रतिलिपि जानकारीका लागि जिल्ला भूमिसुधार कार्यालयमा पठाउनु पर्छ ।

३९ग. हिसाब-किताबको जिम्मेवारी: समितिको हिसाब-किताब ठीक दुरुस्त राख्ने सम्पूर्ण जिम्मेवारी सदस्य सचिव भएको समितिमा निजको हुनेछ र निज नभएको समितिमा समितिको अध्यक्षको वा समितिले तोकेको व्यक्तिको हुनेछ । त्यस्तो हिसाब-किताब राख्ने सदस्यले समितिका सदस्यहरूले सामूहिक रूपमा पाउने पारिश्रमिक रकम मध्ये २५ प्रतिशत निजलाई दिई बाँकी रहेको अरू सदस्यहरूले दामासाहीले पाउनेछन् ।

३९घ. बहुमुखी सहकारी संस्थाले गरेको काम गर्ने: (१) नेपाल सरकारले तोकिदिएमा नियम २८क. को उपनियम (१) बमोजिम गठित समितिले नेपाल सरकारद्वारा निर्धारित रकमबाट बहुमुखी सहकारी संस्थाले गर्ने काम गर्न सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम कुनै समिति बहुमुखी सहकारी संस्थाको काम गर्ने गरी तोकिएमा सो संस्थाको हैसियतमा सो समितिको क्षेत्र अन्तर्गत पर्ने अरू समितिले नियम २६ बमोजिम बचत मात्र उठाउने गरी जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले निर्देशन दिन सक्छ ।

३१ड. समितिका सदस्यहरूको पारिश्रमिक: नियम ३९घ. बमोजिम बहुमुखी सहकारी संस्थाको काम गर्ने समितिका सदस्यहरू र हिसाब-किताबको जिम्मेवारी हुनेले कारोवारमा भएको खूद नाफामध्ये ३० प्रतिशत बचत संरक्षण कोषमा जम्मा गरी बाँकी ७० प्रतिशत वा नियम ३८ को उपनियम (१) बमोजिम हुने रकम, जुन बढी हुन्छ सो हिसाबले नियम ३९ग. मा तोकिएबमोजिम पारिश्रमिक पाउनेछन् ।

परिच्छेद – ५

विविध

४१. भूमिसुधार अधिकारीहरूको नियुक्ति: ऐन र यी नियमहरूलाई कार्यान्वित गर्न नेपाल सरकारले प्रत्येक जिल्लाको निमित्त एक-एकजना जिल्ला भूमिसुधार अधिकारी र त्यस्तो अधिकारीलाई विभिन्न कार्यमा मद्दत गर्न अरू आवश्यक कर्मचारी नियुक्ति गर्नेछ । त्यसरी भूमिसुधार अधिकारी नियुक्त नभएको जिल्लामा सोही जिल्लाको कुनै अधिकृतलाई भूमिसुधार अधिकारीको काम गर्न तोकन सक्नेछ ।

४१क. समिति गठन गर्ने: (१) यी नियमहरूमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारले आवश्यक देखेमा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकेको जिल्लामा ऐन बमोजिम तोकिएको अधिकारीले गर्नुपर्ने काम कारबाईमध्ये सोही सूचनामा तोकिएको काम कारबाई गर्नका लागि अध्यक्ष लगायत तीनजना सदस्य भएको एक समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) समितिले अध्यक्ष र अर्को एक जना सदस्यको उपस्थितिमा उपनियम (१) बमोजिम तोकिएको सबै काम कारबाई र किनारा गर्न सक्नेछ । तर कारबाईको हकमा समितिको अध्यक्ष वा कुनै सदस्यले गर्न सक्नेछ ।

(३) समितिले काम कारबाई वा किनारा गर्दा सदस्यहरूको भिन्दाभिन्दै राय भई बहुमत कायम हुन नसकेमा अध्यक्षको राय बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

(४) कुनै जिल्लामा उपनियम (१) बमोजिम समिति गठन भई कायम रहुन्जेल सम्म सो समितिले गर्ने भनी तोकिएका काम कारबाई अन्य अधिकारीले गर्न पाउने छैन ।

४१ख. भूमिहीन दलित र सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने: (१) आयोगले भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीको परिवारलाई एकपटकका लागि आवास वा कृषिमध्ये कुनै एक प्रयोजनार्थ बढीमा देहाय बमोजिमको क्षेत्रफलको जग्गा उपलब्ध गराउनेछः—

(क) आवासको लागि:

(१) काठमाडौँ उपत्यका र महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका तथा नगरपालिकाकाको सहरी क्षेत्रमा एक सय तीस वर्ग मिटर,

(२) उपखण्ड (१) मा उल्लिखित क्षेत्रबाहेकको अन्य क्षेत्रमा तीन सय चालीस वर्ग मिटर ।

(ख) कृषिको लागि:

(१) तराई र भित्री मधेशमा दुई हजार वर्ग मिटर,

(२) हिमाल तथा पहाडमा तीन हजार वर्ग मिटर ।

स्पष्टीकरण: यस परिच्छेदको प्रयोजनका लागि—

(१) “आयोग” भन्नाले ऐनको दफा ५२ख. को उपदफा (६) बमोजिम गठित भूमिसम्बन्धी समस्या समाधान आयोग सम्झनु पर्छ ।

(२) “सहरी क्षेत्र” भन्नाले जनसङ्ख्या, जनघनत्व, सहरी सेवा सुविधा, सहरी पूर्वाधार, आर्थिक क्रियाकलापको सम्भावनाको आधारमा सहरी क्षेत्र भनी प्रचलित कानूनबमोजिम तोकिएको सहरी क्षेत्र वा स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्र सहरी क्षेत्र भनी वर्गीकरण गरेको क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।

(२) उपनियम (१) को उपखण्ड (ख) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि काठमाडौँ उपत्यका र महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका तथा नगरपालिकाको सहरी क्षेत्रमा कृषि प्रयोजनका लागि जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(३) उपनियम (१) बमोजिम जमिन उपलब्ध गराउँदा सम्भव भएसम्म भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासी परिवारले बसोबास वा आबाद कमोत गरी आएको स्थानमा नै निजहरूलाई जग्गा उपलब्ध गराइनेछ ।

(४) उपनियम (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको

अवस्था भई निज बसोबास गरिआएको स्थानमा जग्गा उपलब्ध गराउन नमिल्ने भएमा आयोगले सम्बन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरी छनौट गरेको अन्य स्थानमा आवास वा कृषि प्रयोजनका लागि भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउनेछः

- (क) ऐनको दफा ५२ख. को उपदफा (४) मा उल्लिखित जग्गामा बसोबास वा आबाद कमोत गरेको,
- (ख) कसैको निजी घरजग्गामा भाडा तिरी वा नतिरी आबाद कमोत गरेको,
- (ग) भूउपयोगसम्बन्धी प्रचलित कानूनबमोजिम भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरणविपरीत भई आवास वा कृषि प्रयोजनका लागि जग्गा उपलब्ध गराउन नसकिने भएको ।

(५) उपनियम (४) बमोजिमको जग्गामा बसोबास गरेका वा आबाद कमोत गरेका भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासीलाई आयोगले तोकेको स्थानमा उपनियम (१) बमोजिमको क्षेत्रफलमा नबढ्ने गरी योजनाबद्ध ढङ्गले जग्गा विकास गरी जग्गा उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(६) कुनै भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासीले बसोबास वा आबाद कमोत गरी आएको जग्गा यी नियमहरूबमोजिम आयोगले उपलब्ध गराउने जग्गाको क्षेत्रफलभन्दा घटी भई सो जग्गाको सट्टा आयोगले उपलब्ध गराउने अन्य स्थानमा जग्गा लिन चाहेमा निजलाई उपनियम (१) मा उल्लिखित क्षेत्रफलमा नबढ्ने गरी अन्य स्थानमा जग्गा उपलब्ध गराइनेछ ।

तर त्यस्तो भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासीले निजले उपभोग गरी आएको सो जग्गामा बसोबास वा आबाद कमोत गर्न छाड्नु पर्नेछ ।

(७) यस नियममा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासीले आफूले आबाद कमोत गरी आएको जग्गा उपनियम (१) बमोजिम प्राप्त हुने जग्गाको हदभन्दा बढी हुने भई त्यस्तो आबाद कमोत गरेको सबै जग्गा पाउन दाबी गरेमा त्यस्तो भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासीलाई नियम ४१ग. मा उल्लिखित जग्गाको क्षेत्रफलको हदमा नबढ्ने गरी नियम ४१च. बमोजिम निर्धारण भएको दस्तुर लिई निजलाई जग्गा उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

(८) यस नियम बमोजिम भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई

कृषि प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराएको जग्गा कृषि बाहेक अन्य प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्न पाइने छैन ।

(९) यस नियम बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउँदा एउटै बस्तीमा सम्भव भएसम्म सबैलाई समान क्षेत्रफल हुने गरी जग्गा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

४१ग. अव्यवस्थित बसोबासीलाई उपलब्ध गराउने जग्गाको स्थान र क्षेत्रफल: (१) ऐनको दफा ५२ग. बमोजिमको अव्यवस्थित बसोबासी को परिवारलाई आयोगले निजले आबाद कमोत गर्दै आएको स्थानमा आवास वा कृषि प्रयोजनका लागि बढीमा देहायबमोजिमको क्षेत्रफलको जग्गा उपलब्ध गराउन सक्नेछ:-

(क) आवास प्रयोजनको लागि:

(१) काठमाडौँ उपत्यका र महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका तथा नगरपालिकाको सहरी क्षेत्रमा एक सय तीस वर्ग मिटर,

(२) उपखण्ड (१) मा उल्लिखित क्षेत्रबाहेकको अन्य क्षेत्रमा एक हजार वर्ग मिटर ।

(ख) कृषि प्रयोजनका लागि दश हजार वर्ग मिटर ।

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा देहायबमोजिम हुनेछ:-

(क) काठमाडौँ उपत्यका र महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका तथा नगरपालिकाको सहरी क्षेत्रमा कृषि प्रयोजनका लागि जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(ख) उपनियम (१) मा उल्लिखित क्षेत्रफल भन्दा कम क्षेत्रफलमा अव्यवस्थित बसोबासीले बसोबास वा आबाद कमोत गरिआएको भएमा त्यस्तो बसोबास वा आबाद कमोत गरिआएको क्षेत्रफलको हदसम्मको जग्गा निजलाई उपलब्ध गराइनेछ ।

(ग) ऐनको दफा ५२ख. को उपदफा (४) मा उल्लिखित जग्गामा बसोबासी वा आबाद कमोत गरी आएको अव्यवस्थित बसोबासीलाई सो जग्गा वा त्यसको क्षतिपूर्ति वा सो जग्गाको सट्टामा अन्यत्र कुनै जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(घ) कुनै अव्यवस्थित बसोबासीले उपनियम (१) को खण्ड

- (क) को उपखण्ड (१) मा उल्लिखित क्षेत्रफलभन्दा बढी क्षेत्रफलमा स्थायी संरचना बनाई बसोबास गरेको र त्यस्तो संरचना प्राविधिक दृष्टिले छुट्याउन नसकिने भए बढीमा छयालीस वर्ग मिटरसम्म र संरचना नबनाएको भए निजले बसोबास वा आबाद कमोत गरेको जग्गासँग सिमाना जोडिएको अन्य सरकारी जग्गामा मिलान गर्दासमेत भूमिहीन दलित वा सुकुम्बासीलाई यी नियमहरू बमोजिम जग्गा दिन पर्याप्त नहुने वा अन्य सरकारी वा सार्वजनिक प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्न नसकिने रहेछ भने पाँच मिटरभन्दा कम मोहडा भएको बढीमा छयालीस वर्ग मिटरसम्म थप जग्गा निजलाई उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।
- (ङ) अव्यवस्थित बसोबासीले एकै जिल्लाको आपसमा सिमाना जोडिएको एक भन्दा बढी स्थानीय तहको छुट्टा छुट्टै स्थानमा बसोबास र आबाद कमोत गरेको रहेछ भने निजलाई आवासका लागि उपनियम (१) को खण्ड (क) मा उल्लिखित क्षेत्रफलसमेत गरी सोही उपनियमको खण्ड (ख) मा उल्लिखित क्षेत्रफलमा नबढाई निजलाई बसोबास र आबाद कमोतका लागि जग्गा उपलब्ध गराइनेछ ।

तर एकै जिल्लाको आपसमा सिमाना नजोडिएको स्थानीय तह वा एक भन्दा बढी जिल्लामा बसोबास र आबाद कमोत गरेको अव्यवस्थित बसोबासीलाई निजले रोजेको कुनै एक स्थानीय तह वा जिल्लामा आवासका लागि उपनियम (१) को खण्ड (क) मा उल्लिखित क्षेत्रफलसमेत गरी सोही उपनियमको खण्ड (ख) मा उल्लिखित क्षेत्रफलमा नबढाई निजलाई सोही स्थानमा बसोबास र आबाद कमोत गरेको क्षेत्रफलसम्मको जग्गा मात्र उपलब्ध गराइनेछ ।

(३) यस नियममा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै सरकारी वा सार्वजनिक जग्गासँग साँध जोडिएको कुनै जग्गाधनीले त्यस्तो सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा आफ्नो जग्गामा घुसाइ आबाद कमोत गरी आएको भए निजलाई त्यस्तो जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(४) यस नियमबमोजिम कृषि प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराइएको जग्गा कृषि बाहेक अन्य प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्न पाइने छैन ।

(५) नियम ४१च. बमोजिम निर्धारण भएको दस्तुर लिई आयोगले अव्यवस्थित बसोबासीलाई उपनियम (१) बमोजिमको क्षेत्रफलको हदमा नबढ्ने गरी जग्गाको स्वामित्व उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(६) उपनियम (५) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थाका आर्थिक रूपले विपन्न अव्यवस्थित बसोबासीले आवासको हकमा उपनियम (१) को खण्ड (क) बमोजिमको क्षेत्रफलको जग्गा र कृषिको हकमा पन्ध्र सय वर्ग मिटरसम्म आबाद कम्ती गरेको रहेछ भने स्थानीय तहको सिफारिससमेतका आधारमा आयोगले ४१च. बमोजिम निर्धारण भएको दस्तुरको पच्चीस प्रतिशतसम्म दस्तुर लिई आवास वा कृषि प्रयोजनका लागि जग्गा उपलब्ध गराउन सक्नेछ:

- (क) परिवारका सदस्यको जीवनयापन गर्ने कुनै आधार वा सम्पत्ति नभएको,
- (ख) पारिवारिक मुख्य व्यक्ति वा सदस्य शारीरिक वा मानसिक रूपले अशक्त भई श्रम गर्न नसक्ने अवस्था भएको र परिवारका अन्य सदस्यहरूको समेत आय आर्जनको कुनै स्रोत नभएको, र
- (ग) परिवारको पालन पोषण तथा हेरचाह गर्ने व्यक्तिबाट समेत सहयोग हुन सक्ने अवस्था नभएको ।

स्पष्टीकरण: यस नियमको प्रयोजनका लागि “आर्थिक रूपले विपन्न” भन्नाले नेपाल सरकारले तोकेको आयभन्दा कम आय भएको व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

(७) नियम ४१च. बमोजिम निर्धारण भएको दस्तुर आर्थिक रूपले विपन्न भएको कारणले एकमुष्ट बुझाउन नसक्ने कारण खोली कुनै अव्यवस्थित बसोबासीले आयोगसमक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(८) उपनियम (७) बमोजिम प्राप्त निवेदनमा छानबिन गर्दा त्यस्तो अव्यवस्थित बसोबासीको निवेदनमा उल्लिखित कारण विश्वसनीय देखिएमा आयोगले त्यस्तो अव्यवस्थित बसोबासीले तीन वर्षभित्र दस्तुर चुक्ता गर्ने गरी किस्ता तोक्न सक्नेछ ।

(९) उपनियम (८) बमोजिमको दस्तुर चुक्ता नगरेसम्म आयोगले अव्यवस्थित बसोबासीको नाममा तयार भएको दर्ता स्रेस्ता बमोजिमको जग्गा रोक्का राख्नेछ ।

(१०) अव्यवस्थित बसोबासीले सम्पूर्ण दस्तुर बुझाएपछि सम्बन्धित मालपोत कार्यालयले निजको नाममा जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा जारी गर्नेछ ।

४१घ. विवरण तथा तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु पर्ने: (१) आयोगले भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीको हकमा आयोगले तोकेको ढाँचामा र अव्यवस्थित बसोबासीको हकमा अनुसूची-२१ बमोजिमको ढाँचामा विवरण तथा तथ्याङ्क संकलन गरी पठाउन प्रत्येक स्थानीय तहलाई अनुरोध गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम अनुरोध भई आएमा स्थानीय तहले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको विवरण तथा तथ्याङ्क संकलन गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम विवरण तथा तथ्याङ्क संकलन गर्दा सम्बन्धित स्थानीय तहको वडा समितिले आफ्नो वडाभित्र बसोबासी गर्ने भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको विवरण तथा तथ्याङ्क संकलन गरी त्यस्तो विवरण तथा तथ्याङ्कको सत्यताको सम्बन्धमा आवश्यक जाँचबुझ गरी सिफारिससहित स्वीकृतिका लागि गाउँ वा नगर कार्यपालिका समक्ष पेस गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (घ) बमोजिम पेस भएको विवरण तथा तथ्याङ्कका सम्बन्धमा सम्बन्धित गाउँ वा नगर कार्यपालिकाले आवश्यक जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो विवरण तथा तथ्याङ्क स्वीकृत गर्न उपयुक्त हुने देखिएमा गाउँ वा नगर कार्यपालिकाको निर्णयबमोजिम भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको छुट्टा छुट्टै नामावलीसहितको विवरण तथा तथ्याङ्क स्वीकृत गरी आयोग वा आयोगले तोकेको निकायमा पठाउनु पर्नेछ ।

तर भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासी एउटै भए सोही व्यहोरा जनाई एउटै नामावलीमा समावेश गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम प्राप्त विवरण र तथ्याङ्कको सम्बन्धमा आयोगले आवश्यकताअनुसार जाँचबुझ गर्न सक्नेछ ।

४१ङ. अव्यवस्थित बसोबासीको वर्गीकरण गर्ने: (१) नियम ४१घ. बमोजिम स्थानीय तहबाट प्राप्त अव्यवस्थित बसोबासीको विवरण तथा तथ्याङ्क र अनुसूची-२२ मा उल्लिखित आधार, मापदण्ड र अडकभार बमोजिम आयोगले अव्यवस्थित बसोबासीको वर्गीकरण गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम गरिएको अव्यवस्थित बसोबासीको वर्गीकरण सम्बन्धी विवरण आयोगले सम्बन्धित सबैको जानकारीका लागि सार्वजनिक रूपमा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम सार्वजनिक भएको विवरणमा कुनै त्रुटि देखिएमा त्यस्तो त्रुटि सच्याउनका लागि कुनै अव्यवस्थित बसोबासीले त्यस्तो विवरण प्रकाशन भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र सम्बन्धित स्थानीय तह मार्फत आयोगसमक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम निवेदन पर्न आएमा आयोगले सम्बन्धित स्थानीय तहको सिफारिस समेतका आधारमा जाँचबुझ गरी त्यस्तो निवेदन एक्काईस दिनभित्र फछ्यौट गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम जाँचबुझ गर्दा अव्यवस्थित बसोबासीको वर्गीकरणमा कुनै त्रुटि देखिएमा आयोगले त्यस्तो वर्गीकरणमा रहेको त्रुटि सच्याउन सक्नेछ ।

४१च. दस्तर निर्धारण: नियम ४१ड. बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीको वर्गीकरणको आधारमा आयोगले अनुसूची-२३ बमोजिम दस्तर निर्धारण गर्नेछ ।

४१छ. सूचना प्रकाशन गर्नु पर्ने: ऐनको दफा ५२क., ५२ख. र ५२ग. बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि आयोगले निवेदन साथ पेश गर्नु पर्ने विवरण समेत उल्लेख गरी राष्ट्रियस्तरको दैनिक पत्रिकामा पैंतीस दिनको म्याद दिई सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नेछ र सो सूचनालाई सम्बन्धित स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्र प्रचार प्रसार समेत गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

४१छ१. म्याद थप गर्न सक्ने: (१) नियम ४१छ. बमोजिम सार्वजनिक रूपमा प्रकाशित सूचनामा तोकिएको अवधिभित्र निवेदनसाथ पेश गर्नु पर्ने विवरणको संकलन गर्ने काम सम्पन्न हुन नसकेको आधार र कारण खुलाई सम्बन्धित स्थानीय तहले सो प्रयोजनको लागि म्याद थप गर्न आयोगसमक्ष अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम म्याद थपको लागि अनुरोध भई आएमा आवश्यकता र औचित्यता हेरी आयोगले एकपटकका लागि पैंतीस दिनको म्याद थप गर्न सक्नेछ । त्यस्तो म्याद थपसम्बन्धी सूचना आयोगले राष्ट्रियस्तरको दैनिक पत्रिकामा सार्वजनिक रूपमा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिमको म्याद थपसम्बन्धी सूचनालाई सम्बन्धित स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्र प्रचारप्रसारसमेत गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

४१ज. निवेदन दिनुपर्ने: (१) नियम ४१छ. बमोजिम प्रकाशित सूचनामा तोकिएको अवधिभित्र सोही सूचनामा उल्लिखित विवरण सहित भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीले बसोबास गरेको वा आबाद कमोत गरेको जग्गा रहेको सम्बन्धित स्थानीय तहमा निवेदन पेस गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आयोगले तोकेको ढाँचामा स्थानीय तहले संकलन गरेको विवरणमा भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीले सहिछाप गरी व्यहोरा प्रमाणित गरेमा छुट्टै त्यस्तो निवेदन दिनु पर्ने छैन ।

(३) अव्यवस्थित बसोबासीले आफूलाई उपलब्ध गराउन माग गरेको जग्गामा निजले दश वर्ष अघिबाट आबाद कमोत गरी आएको हो भनी प्रमाणित गरेको सम्बन्धित गाउँ वा नगर कार्यपालिकाको निर्णयबमोजिमको सिफारिस समेत पेस गरेको हुनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम गाउँ वा नगर कार्यपालिकाले सिफारिस गर्ने प्रयोजनका लागि त्यस्तो अव्यवस्थित बसोबासीले सो जग्गामा दश वर्षअघिबाट आबाद कमोत गरेको हो वा होइन भन्ने सम्बन्धमा यकिन गर्न आवश्यकताअनुसार हवाई फोटो वा भू उपग्रह तस्वीर वा अन्य प्रमाणित अभिलेखको समेत आधार लिन सक्नेछ ।

४१झ. दस्तुर नलाग्ने: भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र ऐनको दफा ५२ग. को उपदफा (५) बमोजिम सट्टा भर्नामा जग्गा पाएका अव्यवस्थित बसोबासीलाई त्यस्तो जग्गाको स्वामित्व उपलब्ध गराउँदा कुनै किसिमको दस्तुर लिइने छैन ।

४१ञ. जग्गाको पहिचान तथा छनौट गर्ने: (१) नियम ४१ख. को उपनियम (४) मा उल्लिखित जग्गामा बसोबास वा आबाद कमोत गरेका भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने स्थानको पहिचान र छनौट निजहरूको परामर्शमा स्थानीय तहले गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई

जग्गा उपलब्ध गराउने स्थानको पहिचान र छनौट सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्न नसकेमा आयोगले प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी त्यस्तो स्थानको पहिचान र छनौट गर्नेछ ।

४१८. आबाद कमोत गर्न छाड्नु पर्ने: नियम ४१ग. बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीले आबाद कमोत गरिआएको जग्गा नियम ४१च. बमोजिमको दस्तुर बुझाई आफ्नो नाममा कायम गराउन नचाहेमा निजले त्यस्तो जग्गामा आबाद कमोत गर्न छाडी खाली गर्नु पर्नेछ ।

४१ठ. जग्गाबाट हटाउने: (१) आयोगले ऐनको दफा ५२ख. को उपदफा (४) मा उल्लिखित जग्गा, नियम ४१ख. वा ४१ग. मा उल्लिखित क्षेत्रफलभन्दा बढी जग्गामा बसोबास वा आबाद कमोत गरेको वा नियम ४१ट. बमोजिम जग्गा खाली नगर्ने भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीलाई सो जग्गाबाट हट्न वा जग्गा खाली गर्न बढीमा तीन महिनाको म्याद दिई सार्वजनिक रूपमा सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको म्यादभित्र त्यस्तो जग्गाबाट नहट्ने वा खाली नगर्ने भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीलाई आयोगले सम्बन्धित स्थानीय तह र प्रहरीको सहयोगमा त्यस्तो जग्गाबाट हटाउनेछ ।

(३) उपनियम (२) को प्रयोजनका लागि आयोगले सहयोग मागेमा सम्बन्धित स्थानीय तह र प्रहरीले त्यस्तो सहयोग उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

४१ड. आवास उपलब्ध गराउन सक्ने: (१) यी नियमहरूमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आयोगले काठमाडौँ उपत्यका र महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका तथा नगरपालिकाको सहरी क्षेत्रमा भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गाको सट्टा नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्डबमोजिमको सामूहिक वा एकल आवासीय इकाई उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(२) आयोगले काठमाडौँ उपत्यका र महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका तथा नगरपालिकाको सहरी क्षेत्रका झुपड (स्लम) बस्तीलाई नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्डबमोजिम सामुदायिक एकीकृत बस्ती विकास वा जग्गा विकासको माध्यमबाट बस्ती व्यवस्थापन गर्न वा गराउन सक्नेछ ।

४१६. प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको समन्वयमा काम गर्ने: (१) आयोगले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउँदा सम्बन्धित प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको समन्वयमा काम गर्नेछ ।

(२) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीले आबाद कमोत गरी आएको जग्गा ऐनको दफा ५२ख. को उपदफा (४) मा उल्लिखित जग्गा भए नभएको सम्बन्धमा यकीन गर्नु पर्ने भएमा आयोगले नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहसँग समन्वय गरी यकीन गर्नेछ ।

(३) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा स्थानीय तहबाट भए गरेका कार्यको अनुगमन सम्बन्धित प्रदेश सरकारले गर्न सक्नेछ ।

(४) भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउँदा र अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनका लागि प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले आयोगलाई आवश्यक सहयोग गर्नु पर्नेछ ।

४१७. नेपाल सरकारले जग्गा उपयोगमा ल्याउने: भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीले नियम ४१ख. र अव्यवस्थित बसोबासीले नियम ४१ग. मा उल्लिखित क्षेत्रफल भन्दा बढी जग्गामा बसोबास गरेको वा आबाद कमोत गरी आएको रहेछ भने त्यसरी बसोबास गरेको वा आबाद कमोत गरेको बढी जग्गा नेपाल सरकारले अन्य भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासीलाई उपलब्ध गराउन वा अन्य सरकारी वा सार्वजनिक प्रयोजनका लागि उपयोगमा ल्याउन सक्नेछ ।

४१८. नेपाल सरकारको नाममा दर्ता गर्न लेखी पठाउने: (१) कुनै उद्योग वा व्यावसायिक संस्थाले प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम स्वीकृति नलिई सरकारी जग्गा भोगचलन गरेको देखिएमा आयोगले त्यस्तो उद्योग वा व्यवसायिक संस्थालाई प्रचलित कानूनबमोजिम कारबाही गर्न तथा त्यस्तो जग्गा नेपाल सरकारको नाममा दर्ता कायम नभएको भए नेपाल सरकारको नाममा दर्ता कायम गर्न सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम नेपाल सरकारको नाममा दर्ता कायम भएको जग्गामा रहेको त्यस्तो उद्योग वा व्यावसायिक संस्थाले त्यस्तो जग्गा भोगचलन गर्नु पर्ने भएमा प्रचलित कानूनबमोजिम स्वीकृति लिई

भोगचलन गर्न सक्नेछ ।

४१थ. जग्गा उपलब्ध गराउनेसम्बन्धी अन्य व्यवस्था: (१) ऐनको दफा ५२क., ५२ख. र ५२ग. बमोजिम भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउँदा साबिकमा नापी भएको जग्गा भए विद्यमान फिल्डबुक तथा प्लट रजिष्टर र नापी नभएको जग्गा भए नाप नक्सा गरी सोही आधारमा तयार भएको प्रमाणित जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता बमोजिम निजलाई जग्गा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम तयार भएका नक्सा, फिल्डबुक र प्लट रजिष्टर आयोगबाट प्रमाणित गरी नापी कार्यालयमा र सोसँग सम्बन्धित जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता, मिसिल तथा निर्णय पुस्तिका आयोगबाट प्रमाणित गरी मालपोत कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम प्राप्त जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता मालपोत कार्यालयबाट अद्यावधिक भए पछि मात्र लागू हुनेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम श्रेस्ता अद्यावधिक गरेपछि मालपोत कार्यालयले यी नियमहरू बमोजिम तयार भएको जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता र जारी गरेको जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा सहित भूसूचना प्रणालीमा अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ र त्यसरी अद्यावधिक गर्दा सो जग्गा अद्यावधिक गरेको मितिले दश वर्षसम्म बिक्री वितरण गर्न नपाउने व्यहोरा जनाउनु पर्नेछ ।

(५) यी नियमहरू बमोजिम जग्गा नाप नक्सा गर्दा सरकारी जग्गा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको कार्यालय वा निकाय वा सामुदायिक विद्यालयले भोगचलन गरेको पाइएमा आयोगले त्यस्तो जग्गाको जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता र जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जामा नेपाल सरकारको स्वामित्व कायम गरी सम्बन्धित निकायलाई उपयोग गर्न दिन सक्नेछ ।

(६) यी नियमहरू बमोजिम आयोगले जग्गा उपलब्ध गराउँदा भूमिहीन दलितलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

४१द. जग्गा उपलब्ध नगराइने: (१) कुनै व्यक्ति वा संस्थाको नाममा दर्ता कायम रहेको जग्गामा बसोबास गरेका भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीलाई त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थाको जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्रचलित कानूनबमोजिम बसोबास व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले नेपाल सरकारद्वारा स्थापित संस्थाको जग्गामा बसोबास वा आबाद कमोत गरेका भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासी समेतको एकीकृत र समन्वयात्मक ढङ्गले व्यवस्थापन गर्न उपयुक्त हुने देखिएमा त्यस्तो संस्थाको सम्बन्धित कानून र यी नियमहरूको अधीनमा रही आयोग र सम्बन्धित संस्थाको सहमतिमा नियम ४१ख. वा ४१ग. मा उल्लिखित क्षेत्रफलमा नबढ्ने गरी त्यस्तो संस्थाको जग्गाबाट यी नियमहरू बमोजिम भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन गर्न सकिनेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम जग्गा प्राप्त गर्ने भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई आयोगले नियम ४१ख. बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने छैन ।

४१ध. जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा उपलब्ध गराउने: नियम ४१ख. र ४१ग. बमोजिम भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउँदा पति र पत्नी सगोलमा रहेको भए दुवैको संयुक्त नाममा जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा बनाई स्थानीय तहमार्फत उपलब्ध गराईनेछ ।

४१न. स्वामित्व वा दर्ता श्रेस्तासम्बन्धी समस्या समाधान गर्ने: (१) आयोगले यो नियम प्रारम्भ हुनुअघि नेपाल सरकारको निर्णयबमोजिम गठन भएका विभिन्न आयोग वा कार्यदलले वितरण गरेका जग्गाहरूको स्वामित्व वा दर्ता श्रेस्ता वा नक्सा प्रमाणितलगायतका विषयमा कुनै समस्या भए सो सम्बन्धमा निवेदन दिनका लागि राष्ट्रियस्तरको दैनिक पत्रिकामा पैंतीस दिनको म्याद दिई सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नेछ । त्यस्तो सूचना सार्वजनिक सञ्चारका माध्यमबाट समेत प्रसारण गर्न सकिनेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्रकाशित सूचनामा उल्लिखित म्यादभित्र निवेदन पर्न आएमा आयोगले साबिक आयोग वा कार्यदलले गरेको काम कारबाही सम्बन्धी अभिलेख सम्बन्धित निकायबाट माग गर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम प्राप्त अभिलेख र स्थलगत वस्तुस्थिति समेतको आधारमा आयोगले जग्गाको स्वामित्व वा जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता वा नक्सा प्रमाणित लगायतका विषयमा देखिएका समस्या समाधान गर्नेछ ।

४१प. अभिलेख राख्ने: ऐनको दफा ५२क., ५२ख. र ५२ग. बमोजिम आयोगले उपलब्ध गराएको जग्गा र त्यस्तो जग्गा प्राप्त गर्ने भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको अभिलेख सम्बन्धित स्थानीय तह र प्रदेशले आफ्नो क्षेत्रभित्रको र मन्त्रालयले मुलुकभरको राख्नु पर्नेछ ।

४१फ. सजाय गर्ने अधिकारी: (१) ऐनको दफा ५२घ. बमोजिमको सजाय गर्ने अधिकार सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई हुनेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारीबाट भएको निर्णयउपर चित्त नबुझेमा सम्बन्धित जिल्ला अदालत समक्ष एक्काईस दिनभित्र पुनरावेदन गर्न सकिनेछ ।

४२. वार्ड समितिको गठन: (१) प्रत्येक गाउँपालिका वा नगरपालिकाको ईलाकाभित्र प्रत्येक वार्ड पिच्छे देहायका सदस्यहरूको एक समिति गठन गरिनेछ:-

(क) स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकामा सम्बन्धित वार्डबाट छानिएको सो गाउँपालिका वा नगरपालिकाको सदस्य – अध्यक्ष

(ख) भूमिसुधार टोलीले वार्डका जनताको राय बुझी मनोनित गरेको सम्बन्धित वार्डको अन्य दुईजना साक्षर प्रतिष्ठित व्यक्तिहरू – सदस्य

(२) वार्ड समितिको कुनै सदस्यले आफ्नो उत्तरदायित्व सन्तोषजनक ढंगले पूरा नगरेमा निजलाई अधिकारीले हटाई अन्य कुनै व्यक्तिलाई उक्त पदमा नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

४३. अधिकार प्रत्यायोजन: जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले आफ्नै जवाफदेहीमा आफ्नो अधिकार आफूमातहतका अरू कर्मचारीद्वारा प्रयोग गराउन सक्नेछ ।

४५. अधिकारी, अदालत र समिति तोक्ने: (१) ऐनको दफा ४० र दफा ६० को प्रयोजनका लागि समितिमा नियम २८क. अन्तर्गत गठित समितिलाई तोकिएको छ ।

(२) ऐनको दफा ५८ को उपदफा (१) को प्रयोजनका लागि अधिकारीमा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीलाई र सोही दफाको उपदफा

(३) को प्रयोजनका लागि अदालतमा पुनरावेदन अदालतलाई तोकिएको छ ।

४६. कूत बुझाउने समय: ऐनको दफा ३६ को उपदफा (१) बमोजिम मोहीले बुझाउनु पर्ने कूत जग्गावालालाई देहायबमोजिमको जग्गाको सम्बन्धमा देहायबमोजिमको समयभित्र बुझाइसक्नु पर्छ:-

- (क) वर्षे बाली मुख्य वार्षिक उब्जनी हुने तराई र भित्री मधेशको जग्गाको सम्बन्धमा माघ मसान्तसम्म ।
- (ख) वर्षे बाली मुख्य वार्षिक उब्जनी हुने काठमाडौँ उपत्यका र पहाडको जग्गाको सम्बन्धमा पौष मसान्तसम्म ।
- (ग) हिउँदे बाली नै मुख्य वार्षिक उब्जनी हुने जग्गाको सम्बन्धमा जेष्ठ मसान्तसम्म ।

४६क. निर्देशिका जारी गर्न सक्ने: नेपाल सरकारले यी नियमहरूको उद्देश्य पूरा गर्न आवश्यक निर्देशिका जारी गर्न सक्नेछ ।

अनुसूची-५क

(नियम १६क. को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

जग्गा सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण गर्नका लागि दिने निवेदनको ढाँचा

श्री भूमि व्यवस्थापन तथा अभिलेख विभाग,

..... काठमाडौँ ।

विषय: जग्गा सट्टापट्टा वा स्थानान्तरण गर्ने सम्बन्धमा ।

..... प्रदेश..... जिल्ला

..... महा/उप/नगर/गाउँपालिका वडा नं
..... स्थानमा रहेको निवेदक कृषि फार्म/उद्योग/प्रतिष्ठान/कम्पनी/
संस्था हाल सञ्चालन रहेको स्थानबाट भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ र भूमि सम्बन्धी
नियमहरू, २०२१ ले तोकेको शर्त र अधीनमा रही प्रदेश

जिल्ला महा/उप/नगर/गाउँपालिका

वडा नं. स्थानमा जग्गा सट्टापट्टा गर्न वा स्थानान्तरण हुन चाहेको हुँदा
स्वीकृतिका लागि अनुरोध छ । कागजात तथा विवरण यसैसाथ संलग्न गरेको छु ।

तपसिल

- (क) निवेदक कृषि फार्म/उद्योग/प्रतिष्ठान/कम्पनी/संस्थाको दर्ता प्रमाणपत्र,
- (ख) निवेदक कृषि फार्म/उद्योग/प्रतिष्ठान/कम्पनी/संस्थाको प्रबन्धपत्र तथा
नियमावली वा यस्तै अन्य कागजात,
- (ग) निवेदक कृषि फार्म/उद्योग/प्रतिष्ठान/कम्पनी/संस्थाको गत आर्थिक
वर्षसम्मको कर चुक्ता प्रमाणपत्र,
- (घ) नियम १६क. बमोजिमका कागजात तथा विवरण,
- (ङ) विभागले तोकेका अन्य कागजात ।

निवेदकको दस्तखत.....

निवेदकको नाम, थर र वतन:

अनुसूची - २१

(नियम ४१घ. को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

स्थानीय तहबाट अव्यवस्थित बसोबासीको विवरण संकलन गर्ने ढाँचा

अव्यवस्थित बसोबासीको कोड नं.....स्थानीय तह:..... वडा नं.

१. बसोबासीको आर्थिक अवस्था:

(क) आर्थिक स्थिति: निजको परिवारको नाममा कायम कूल सम्पतिको मूल्य (एकीकृत सम्पत्ति कर प्रयोजनका लागि अन्यत्र जग्गा रहेको स्थानीय तहले निर्धारण गरेको मूल्याङ्कनलाई आधार लिईने र चल सम्पत्तिको हकमा निज वा निजको परिवारको नाममा रहेको गाडी, स्कूटर, सुन, चाँदी, बैंक ब्यालेन्स तथा नगदसमेतको आधारमा निजले स्वघोषणा गरेबमोजिम) रु.....

(ख) जीवननिर्वाहको आधार (परिवारका मुख्य सदस्य वा अन्य सदस्यहरूले गरेको पेशा व्यवसाय समेतको आधारमा):

(ज्याला मजदुरी/कृषि कार्य/अस्थायी वा वैदेशिक रोजगारी/स्थायी रोजगारी/दर्तावाल व्यापार व्यवसाय)

(ग) जीवनयापनको स्तर (निज वा निजको परिवारले उपयोग गरेको आवास, घरायसी उपभोगका सामानहरू, प्रयोग गर्ने उपकरणहरू, सवारीसाधन, छोरा र छोरीले अध्ययन गर्ने स्कूल तथा कलेजलगायतका आधारमा):.....

(अति कमजोर/कमजोर/सामान्य/मध्यम र उच्च)

२. बसोबास र आबाद कमोतको स्थिति (निज वा निजको परिवारले जग्गामा बसोबास वा आबाद कमोत गरेका आधारमा):.....

.....

(स्थायी बसोबास वा आबाद कमोत/अस्थायी वा मौसमी आबाद कमोत/ अन्य व्यक्तिमार्फत आबाद कमोत)

३. जग्गाको प्रकृति (निज वा निजको परिवारले भोगचलन गरेको जग्गाको प्रकृतिको आधारमा):

(आबाद लायक ऐलानी जग्गा र पर्ती, नदी उकास लगायतका अन्य सरकारी जग्गा र वन क्षेत्र जनिएको हाल आबाद भएको जग्गा)

४. भोगचलन गरेको जग्गाको क्षेत्रफल (वर्ग मिटरमा) (निज वा निजको परिवारले भोगचलन गरेको जग्गाको किसिम र क्षेत्रफलको आधारमा):
आवास कृषि
५. बसोबास र आबाद कमोतको प्रकारको मूल्याङ्कन (जग्गामा निज वा निजको परिवारको हालको बसोबास र आबाद कमोतको स्थलगत वस्तुस्थितिको आधारमा):
- (खेतीपाती समेतको बसोबासर घरबास मात्र र खेतीपाती मात्र र व्यवसायिक उपयोग/बाँझो)
६. जग्गा आबाद कमोतको अवधि (जग्गामा निज वा निजको परिवारले बसोबास वा आबाद कमोत गरेको स्थानीय तहको सिफारिससमेतको आधारमा) :
७. अन्यत्र रहेको जग्गाको क्षेत्रफल (वर्ग मिटरमा) (बसोबासीको अन्यत्र रहेको दर्तावाल जग्गाको क्षेत्रफल)
घर/घडेरी..... पाखो/खेत.....
८. बाटोको पहुँच (निजले वा निजको परिवारले आबाद कमोत गरेको जग्गामा बाटो जोडिए वा नजोडिएको भन्ने आधारमा):.....
(बाटो नभएको/गोरटो बाटो/कच्ची मोटर बाटो/ग्राभेल मोटर बाटो/पक्की सडक (६ मिटर सम्म) र पक्की सडक (६ मिटर देखि ८ मिटरसम्म) र पक्की सडक (८ मिटरभन्दा बढी)/राजमार्ग)
९. जग्गा रहेको स्थान (निजले वा निजको परिवारले आबाद कमोत गरेको जग्गाको अवस्थितिको आधारमा) :
- (गाउँपालिकाको (ग्रामीण क्षेत्र)/ गाउँपालिकाको (शहरोन्मुख क्षेत्र)/ गाउँपालिकाको (सहरी क्षेत्र)/गाउँपालिकाको केन्द्र/नगरपालिकाको (ग्रामिण क्षेत्र)/नगरपालिकाको (शहरोन्मुख क्षेत्र)/नगरपालिकाको (सहरी क्षेत्र)/ काठमाडौँ उपत्यका)

तयार गर्ने

चेकजाँच गर्ने

प्रमाणित गर्ने

अनुसूची २२

(नियम ४१ड. को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

अव्यवस्थित बसोबासीको वर्गीकरण

(क) अव्यवस्थित बसोबासीको वर्गीकरणको आधार र मापदण्ड

क्र.स.	वर्गीकरणको आधार	मापदण्ड	अंकभार
१	३० जन-सङ्ख्याको आर्थिक	क) आर्थिक स्थिति: निजको परिवारको नाममा कायम कुल सम्पत्तिको मूल्य (एकीकृत सम्पत्ति कर प्रयोजनका लागि अन्यत्र जग्गा रहेको स्थानीय तहले निर्धारण गरेको मूल्याङ्कनलाई आधार लिईने र चल सम्पत्तिको हकमा निज वा निजको परिवारको नाममा रहेको गाडी, स्कूटर, मुन, चाँदी, बैंक ब्यालेन्स तथा नगद समेतको आधारमा निजले स्व:घोषणा गरेबमोजिम)	१ ३ ५ ७ १०

क्र.स.	वर्गिकरणको आधार	मापदण्ड	अंकभार
		(ख) जीवन निर्वाहको आधार: (परिवारका मुख्य सदस्य वा अन्य सदस्यले गरेको पेशा व्यवसाय समेतको आधारमा)	ज्याला मजदुरी कृषि कार्य अस्थायी वा वैदेशिक रोजगारी स्थायी रोजगारी उपरोक्तमध्ये एकभन्दा बढी दत्तवाल व्यापार व्यवसाय व्यापार व्यवसायसहित एकभन्दा बढी
		(ग) जीवनयापनको स्तर: (निज वा निजको परिवारले उपयोग गरेको आवास, घरायसी उपभोगका सामानहरू, प्रयोग गर्ने उपकरणहरू, सवारी साधन, छोरछोरीले अध्ययन गर्ने स्कूल तथा कलेज लगायतका आधारमा)	अति कमजोर कमजोर सामान्य मध्यम उच्च
२	बसोबास स्थिति	१५ बसोबास र आबाद कमोतको स्थिति: (निज वा निजको परिवारले जगामा बसोबास वा आबाद कमोत कसरी गरिआएको छ भन्ने आधारमा)	स्थायी बसोबास वा आबाद कमोत अस्थायी वा मौसमी आबाद कमोत अन्य व्यक्तिमार्फत आबाद कमोत

क्र.स.	वर्गिकरणको आधार	मापदण्ड		अंकभार			
३	जग्गाको प्रकृति	५	निज वा निजको परिवारले भोगचलन गरेको जग्गाको प्रकृतिको आधारमा	आबाद लायक ऐलानी जग्गा पती, नदी उकास लगायतका सरकारी जग्गा वन क्षेत्र जनिएको भए तापनि हाल आबाद भएको जग्गा	१ ३ ५		
४	क्षेत्रफल	१५	भोगचलन गरेको जग्गाको क्षेत्रफल (निज वा निजको परिवारले भोगचलन गरेको जग्गाको (आवास वा कृषि) प्रकृति र सो जग्गाको क्षेत्रफलको आधारमा) दुवै क्षेत्रमा भोगचलन गरेको भए जुन क्षेत्रको आधारमा बढी अड्क हुन्छ सोहीबमोजिम हुने ।	आवास/व्यावसायिक (वर्गमिटरसम्म) नगरपालिकाको सहरि क्षेत्र बाहेकको अन्य क्षेत्र काठमाडौँ उपत्यका तथा नगरपालिकाको सहरि क्षेत्रमा	कृषि (वर्ग मिटरसम्म)	१ ३ ६ १० १५	
				३४० ५०० ७०० ८५० १०००	८० ९६ ११२ १२७ १३०	७५० ३००० ५००० ७५०० १००००	१ ३ ६ १० १५

क्र.स.	वर्गिकरणको आधार	मापदण्ड		अंकभार
५	बसोबासको मूल्याङ्कन	१०	आबाद कर्मोत र बसोबासको प्रकारको प्रकाशको मूल्याङ्कन (जगामा निज वा निजको परिवारको वर्तमानको बसोबास र आबाद कर्मोतको स्थलगत वस्तुस्थितिको आधारमा)	१ २ ४ ७ १० ० २ ५ ८ १०
६	आबाद कर्मोतको अवधि	१५	जग्गा भोगचलन गरेको समयावधि (जगामा निज वा निजको परिवारले बसोबासी वा आबाद कर्मोत गरेको स्थानीय तहको सिफारिस समेतको आधारमा)	० २ ५ ८ १०
७	अन्यत्र जग्गा भए नभएको	१५	बसोबासको अन्यत्र रहेको दर्तावाल जग्गाको क्षेत्रफल	पाखो खेत ३००० वर्ग मिटर सम्म ५००० वर्ग मिटर सम्म ७५०० वर्ग मिटर सम्म

क्र.स.	वर्गिकरणको आधार	मापदण्ड		अंकभार
		१००० वर्ग मिटर सम्म	१,०००० वर्ग मिटर सम्म	१०
		१००० वर्ग मिटर भन्दा बढी	१,०००० वर्ग मिटर भन्दा बढी	१२
		जति क्षेत्रफल भएपनि दुवै किसिमको जग्गा भएकोमा		१५

(ख) खण्ड (क) बमोजिमको आधार र मापदण्डको आधारमा अव्यवस्थित बसोबासीको वर्गीकरण

अङ्कभार		समूह
७५ भन्दा माथि अङ्क प्राप्त गर्ने		"क"
६६ देखि ७५ सम्म अङ्क प्राप्त गर्ने		"ख"
५६ देखि ६५ सम्म अङ्क प्राप्त गर्ने		"ग"
४६ देखि ५५ सम्म अङ्क प्राप्त गर्ने		"घ"
३६ देखि ४५ सम्म अङ्क प्राप्त गर्ने		"ङ"
२६ देखि ३५ सम्म अङ्क प्राप्त गर्ने		"च"
१६ देखि २५ सम्म अङ्क प्राप्त गर्ने		"छ"
१५ वा सो भन्दा कम अङ्क प्राप्त गर्ने		"ज"

अनुसूची २३
(नियम ४१च सँग सम्बन्धित)

अव्यवस्थित बसोबासीका लागि दस्तुरको निर्धारण

अव्यवस्थित बसोबासको वर्ग	क्र.सं.	जग्गाको प्रयोजन र क्षेत्रफल वर्ग मिटरसम्म		क्र.सं.	जग्गाको न्यूनतम मूल्याङ्कन	क्र.सं.	बाटोको पहुँच	क्र.सं.	जग्गा रहेको स्थान	क्र.सं.
		बसोबासी	कृषि							
ज	५	१३०	२०००	१	रु.दस लाखसम्म	१	बाटो नभएको	०	गाउँपालिकाको (ग्रामीण क्षेत्र)	१
छ	८	२५०	३०००	२	रु. दस लाखभन्दा माथि रु. बीस लाखसम्म	२	गोरेटो बाटो	२	गाउँपालिकाको (सहरोन्मुख क्षेत्र)	३
च	१३	४००	४०००	३	रु. बीस लाखभन्दा माथि रु. तीस लाखसम्म	४	कच्ची मोटर बाटो	४	गाउँपालिकाको (सहरी क्षेत्र)	५
ड	२२	५५०	५०००	५	रु. तीस लाखभन्दा माथि रु. पचास लाखसम्म	७	ग्राभेल मोटर बाटो	६	गाउँपालिकाको केन्द्र	७

अव्यवस्थित बसोबासको वर्ग	सं.क्र.सं.	जग्गाको प्रयोजन र क्षेत्रफल वर्ग मिटरसम्म		जग्गाको न्यूनतम मूल्याङ्कन	बाटोको पहुँच	सं.क्र.सं.	जग्गा रहेको स्थान	सं.क्र.सं.
		बसोबासी	कृषि					
घ	३५	६५०	६०००	रु. पचास लाखभन्दा माथि रु. सत्तरी लाखसम्म	पक्की सडक (६ मिटरसम्म)	१५	नगरपालिकाको (ग्रामीण क्षेत्र)	५
ग	५२	७५०	८०००	रु. सत्तरी लाखभन्दा माथि रु. एक करोडसम्म	पक्की सडक (६ देखि ८ मि.सम्म)	२६	नगरपालिकाको (सहरोन्मुख क्षेत्र)	७
ख	७२	८७५	९०००	रु. एक करोडभन्दा माथि रु. एक करोड पचास लाखसम्म	पक्की सडक (८ मिटरभन्दा बढी)	४०	नगरपालिकाको (सहरी क्षेत्र)	१२
क	९७	१०००	१००००	रु. एक करोड पचास लाखभन्दा माथि	राजमार्ग	५६	काठमाडौँ उपत्यका	१५

दृष्टव्यः यस अनुसूचीबमोजिम कायम भएको अड्कभारलाई सोही स्थानको आँटा जोडिएको सोही प्रकृतिको जग्गाको रजिष्ट्रेशन प्रयोजनका लागि निर्धारण गरिएको जग्गाको न्यूनतम मूल्याङ्कन वा आँटा जोडिएको जग्गाको न्यूनतम मूल्याङ्कन निर्धारण गरिएको भएमा मालपोत ऐन, २०३४ बमोजिम न्यूनतम मूल्याङ्कन समितिबाट मूल्याङ्कन गर्न लगाई कायम भएको मूल्याङ्कनबमोजिमको रकमले गुणा गरी आएको गुणनफललाई सयले भाग गर्दा आएको भागफल बराबरको दस्तुर निर्धारण गरिने।

भूउपयोग नियमावली, २०७९

नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित मिति

२०५९।०२।२२

भूउपयोग ऐन, २०७६ को दफा २२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले देहायका नियमहरू बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

- संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यी नियमहरूको नाम "भूउपयोग नियमावली, २०७९" रहेको छ ।
(२) यो नियमावली तुरन्त प्रारम्भ हुनेछ ।
- परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्का अर्थ नलागेमा यस नियमावलीमा,-
 - "ऐन" भन्नाले भूउपयोग ऐन, २०७६ सम्झनु पर्छ ।
 - "विभाग" भन्नाले नापी विभाग सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद- २

भूउपयोग कार्यक्रम, भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण तथा भूउपयोग क्षेत्र नक्सा

- भूउपयोग कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सूचना प्रकाशन गर्ने: (१) नेपाल सरकारले भूउपयोग कार्यक्रम सञ्चालन हुने सम्बन्धित स्थानीय तहको नाम र मिति समेत खुलाई नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गर्नछ र त्यस्तो सूचना राष्ट्रिय, प्रदेश तथा स्थानीयस्तरमा प्रकाशन हुने अन्य छापा तथा विद्युतीय सञ्चारमाध्यममा समेत प्रकाशन गर्न सकिनेछ ।
 - उपनियम (१) बमोजिम सूचना प्रकाशन गर्न अघि नेपाल सरकारले भूउपयोग कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धमा सम्बन्धित स्थानीय तहसँग परामर्श गर्न सक्नेछ ।
 - उपनियम (१) बमोजिम सूचना प्रकाशन भूपछि सम्बन्धित स्थानीय तहले आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र भूउपयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।
 - सम्बन्धित स्थानीय तहले आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र सञ्चालन हुने

भूउपयोग कार्यक्रमको सम्बन्धमा सर्वसाधारणको जानकारीको लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

४. **भूउपयोग क्षेत्र नक्सा तथा विवरण तयार गरी हस्तान्तरण गर्न:** (१) ऐनको दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिम नेपालको भूबनौट, भूमिको क्षमता तथा उपयुक्तता, भूमिको मौजुदा उपयोग र आवश्यकता समेतको आधारमा वर्गीकरण गरिएको भूउपयोग क्षेत्रमा मन्त्रालयले ऐनको दफा ५ को उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि प्रत्येक स्थानीय तहको भूउपयोग क्षेत्रनक्सा तथा सोको विवरण तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम भूउपयोग क्षेत्र नक्सा तथा सोको विवरण तयार गर्दा त्यस्तो जग्गामा बाढी, पहिरो, नदी डुबान, कटान, वर्षायाममा पर्न पानी, भूक्षय, जमिन भासिने, आगलागी, प्रदूषण, औद्योगिक जोखिम, जङ्गली जनावरको जोखिम, विद्युतीय प्रसारण लाइनले गर्दा हुन सक्ने जोखिम, भूकम्पबाट हुन सक्ने जोखिम तथा अन्य सम्भावित जोखिमको विश्लेषण गरी नक्साङ्कन गर्नु पर्ने ।

(३) उपनियम (१) बमोजिम तयार भएको भूउपयोग क्षेत्र नक्सा तथा विवरण सम्बन्धित स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ र त्यस्तो नक्साको अभिलेख विभागमा समेत राख्नु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम हस्तान्तरण भएको नक्सा तथा विवरण सम्बन्धित स्थानीय तहले प्रयोगमा ल्याउन सक्नेछ । त्यसरी हस्तान्तरण भएको नक्सा तथा विवरणमा भौगोलिक अवस्थामा आएको परिवर्तन तथा अन्य स्थानीय आवश्यकता वा परिस्थिति अनुसार अद्यावधिक वा भूउपयोग क्षेत्र परिमार्जन गर्नुपर्ने देखिएमा सम्बन्धित स्थानीय तहले अद्यावधिक गरी प्रयोगमा ल्याउन सक्नेछ ।

(५) उपनियम (३) बमोजिम हस्तान्तरण भएको भूउपयोग क्षेत्र नक्सा उपनियम (४) बमोजिम अद्यावधिक गर्न प्रयोजनको लागि स्थानीय तहले प्राविधिक सहयोग माग गरेमा वा अद्यावधिक गर्न अनुरोध गरेमा विभागले आवश्यक सहयोग गर्न पर्नेछ ।

५. **स्थानीय तहमा भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण:** (१) नियम ४ को उपनियम (३) बमोजिम भूउपयोग क्षेत्र नक्सा तथा विवरण प्राप्त भूपछि भूउपयोग कार्यक्रम सञ्चालन भएको स्थानीय तहको स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले ऐनको दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिम भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गर्दा देहायका कुरालाई समेत विचार गरी आफ्नो सीमानाभित्र भूउपयोग

क्षेत्रवर्गीकरण गर्नु पर्नेछः-

- (क) स्थानीय आवश्यकता,
- (ख) नियम ४ बमोजिम प्राप्त भूउपयोग क्षेत्र नक्सा,
- (ग) नियम ८ मा उल्लिखित भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरणका आधार, मापदण्ड र क्षेत्रफल ।

(२) उपनियम (१) को प्रयोजनको लागि भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण सम्बन्धी प्राविधिक स्पेसिफिकेशन माग भूईं आएमा विभागले सम्बन्धित स्थानीय भूउपयोग परिषद्लाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (१) बमोजिम वर्गीकरण गरिएको भूउपयोग क्षेत्रलाई सम्बन्धित स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले आवश्यकता र ओचित्यको आधारमा भूउपयोग उमपक्षेत्रमा वर्गीकरण गर्न सक्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम उपक्षेत्रमा वर्गीकरण गदा नियम ९ को अधीनमा रही त्यस्तो उपक्षेत्रको सङ्ख्या, प्रकार र सो निर्धारण गर्न आधार र मापदण्ड स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(५) यस नियम बमोजिम भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गरिसकेपछि स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले सोको विवरण विभाग, प्रदेश भूउपयोग परिषद् र सङ्घीय भूउपयोग परिषदमा पठाउनु पर्नेछ ।

(६) यस नियम र नियम ६ बमोजिम गरिएको भूउपयोग वर्गीकरणको सूचना सम्बन्धित स्थानीय तहले सवसाधारणको जानकारीको लागि स्थानीय पत्रपत्रिका र आफ्नो वेबसाइटमा समेत प्रकाशन गर्न पर्नेछ ।

(७) यस नियम बमोजिम भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण नभएको स्थानीय तहमा कृषियोग्य जग्गाको संरक्षण गर्न गाउँ कार्यपालिका वा नगर कायपालिकाले कायान्वयन समितिको सिफारिसमा आफ्नो सीमानाभित्र यो नियमावली प्रारम्भ भएको मितिले छ महिनाभित्र चाराकिल्ला खुलाई कृषि क्षेत्र तोक्नु पर्नेछ ।

६. **अन्य भूउपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण गर्न सकिने:** (१) नियम ५ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि ऐनको दफा ४ को उपदफा (४) बमोजिम प्रदेश वा स्थानीय तहले अन्य कुनै भूउपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण गर्नुपर्ने भएमा वर्गीकरणमा समावेश गर्नुपर्ने क्षेत्र र सोको भौगोलिक विवरण समेत खुलाई सङ्घीय भूउपयोग परिषदमा सहमतिको लागि लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरणको लागि

लेखी आएमा सङ्घीय भूउपयोग परिषद्ले आवश्यकता र ओचित्यताको आधारमा प्रदेश वा स्थानीय तहलाई सहमति दिन सक्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम सहमति प्राप्त भूएमा प्रदेश वा स्थानीय तहले त्यस्तो भूउपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण गर्नेछ ।

(४) उपनियम (२) बमोजिम भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गरिसकेपछि स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले सोको विवरण विभाग, प्रदेश भूउपयोग परिषद् र सङ्घीय भूउपयोग परिषदमा पठाउनु पर्नेछ ।

७. **नक्सा तथा तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने:** (१) प्रदेश सरकारबाट आफ्नो प्रदेशभित्र पर्ने सम्पूर्ण स्थानीय तहको नक्सा तथा तथ्याङ्क उपलब्ध गराउन माग भई आएमा विभागले त्यस्तो प्रदेशको भूउपयोग नक्सा तथा तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(२) नेपाल सरकारको कुनै मन्त्रालय वा मातहतको निकाय वा स्थानीय तहबाट उद्देश्य र प्रयोजन खुलाई भूउपयोग नक्सा वा सो सम्बन्धी विवरण माग भई आएमा विभागले त्यस्तो नक्सा वा सो सम्बन्धी विवरण उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

८. **भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरणका आधार, मापदण्ड र क्षेत्रफल:** भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गर्ने आधार, मापदण्ड तथा भूउपयोग क्षेत्रको न्यूनतम क्षेत्रफल अनुसूची-१ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।

९. **भूउपयोग योजना तर्जमा गर्ने:** (१) नियम ५ र ६ बमोजिम भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गरेका प्रत्येक स्थानीय तहले भूउपयोग कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न ऐनको दफा ६ बमोजिम भूउपयोग योजना तर्जमा गर्नु पर्नेछ ।

(२) मन्त्रालय र प्रदेश सरकारले भूउपयोग योजना तर्जमा गर्न कार्यलाई प्रोत्साहन गर्न आवश्यक छुट तथा सुविधाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

परिच्छेद-३

जग्गाधनी स्रेस्ता, प्रमाणपर्जा अद्यावधिक र भूउपयोग परिवर्तन

१०. **जग्गाधनी दर्ता स्रेस्ता र जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपर्जा अद्यावधिक गर्ने** **पर्ने:** (१) स्थानीय तहले भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण नक्सा बमोजिम आफ्नो सीमाना भित्रको प्रत्येक कित्ता जग्गाको जग्गाधनी दर्ता स्रेस्ता र जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपर्जामा भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण जनाई अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम अद्यावधिक गर्न प्रयोजनको लागि स्थानीय तहले सम्बन्धित मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालयलाई लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम स्थानीय तहबाट लेखी आएमा मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालयले आफूसँग रहेको जग्गाधनी दता खस्ता र सो सम्बन्धी विद्युतीय अभिलेखमा प्रत्येक कित्ता जग्गाको भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण खुलाई अद्यावधिक गरी स्थानीय तहलाई जानकारी दिनु पर्नेछ ।

(४) स्थानीय तहले जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जामा भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरणको व्यहोरा अद्यावधिक गर्न सर्वसाधारणको जानकारीको लागि सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम सूचना प्रकाशन भूएपछि जग्गाधनी दता प्रमाणपूर्जामा भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरणको व्यहोरा अद्यावधिक गर्न जग्गाधनीले आफ्नो जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जाको सक्कल प्रति सहित मालपोत कार्यालयमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(६) उपनियम (५) बमोजिम निवेदन परेमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयले उपनियम (३) बमोजिम अद्यावधिक भएको जग्गाधनी दर्ता खेस्ता बमोजिम जग्गाधनी दता प्रमाणपूर्जामा भूउपयोग क्षेत्रको वर्गीकरण जनाई दिनु पर्नेछ ।

(७) उपनियम (१) बमोजिम अद्यावधिक भएको जग्गाको जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जामा यस नियम बमोजिम अद्यावधिक नगराएको जग्गाधनीले त्यस्तो जग्गाको कनै कर वा दस्तुर बुझाउन आएमा स्थानीय तहले आफ्नो अभिलेख भिडाई अभिलेखमा उल्लिखित भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण बमोजिमको कर वा दस्तुर लिई त्यस्तो जग्गाधनी दता प्रमाणपूर्जा अद्यावधिक गर्न मालपोत कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(८) उपनियम (७) बमोजिम कनै जग्गाधनीले भूउपयोग क्षेत्र अद्यावधिक गर्न आएमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयले निजको जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जामा प्रत्येक कित्ता जग्गाको भूउपयोग क्षेत्र जनाई दिनु पर्नेछ ।

(९) यस नियम बमोजिम अद्यावधिक गरिएको भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण सम्बन्धी विवरणको अभिलेख मालपोत कार्यालयले राख्नु पर्नेछ ।

११. भूउपयोग क्षेत्र परिवर्तनका लागि निवेदन दिन सक्ने: (१) ऐनको दफा

८ को उपदफा (२) बमोजिम कनै व्यक्तिले आफ्नो हकभोगमा रहेको जग्गा निर्धारित प्रयोजन भन्दा फरक प्रयोजनको लागि प्रयोग गर्नु परेमा सोको आधार र कारण खुलाई भूउपयोग परिवर्तन गर्न अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा स्थानीय भूउपयोग परिषदमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम परेको निवेदनउपर छानबिन गर्दा स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले भूउपयोग परिवर्तन गर्न उपयुक्त देखेमा सोको आधार र कारण खुलाई त्यस्तो निवेदन प्रदेश भूउपयोग परिषद्ले पठाउनु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले निवेदन पठाउँदा एकमुष्ट रुपमा पुष मसान्त र असार मसान्तमा पठाउनु पर्नेछ ।

(४) ऐनको दफा ८ को उपदफा (४) बमोजिमको समितिले दिएको प्रतिवेदन समेतको आधारमा प्रदेश भूउपयोग परिषद्ले भूउपयोग परिवर्तनका लागि उपयुक्त देखेमा सङ्घीय भूउपयोग परिषदमा सिफारिस गर्नेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिमको सिफारिस समेतका आधारमा भूउपयोग परिवर्तन गर्न उपयुक्त देखेमा सङ्घीय भूउपयोग परिषद्ले भूउपयोग परिवर्तन गर्न स्वीकृति दिने निर्णय गर्न सक्नेछ ।

(६) उपनियम (५) बमोजिम भूउपयोग परिवर्तन गर्न स्वीकृति दिने निर्णय भएमा सोको कार्यान्वयनका लागि सङ्घीय भूउपयोग परिषद्ले प्रदेश भूउपयोग परिषद् मार्फत सम्बन्धित स्थानीय भूउपयोग परिषद्मा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(७) उपनियम (६) बमोजिम लेखी आएमा स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले त्यस्तो जग्गाको भूउपयोग परिवर्तन गर्नु पर्नेछ ।

(८) उपनियम (७) बमोजिम भूउपयोग परिवर्तन गरेको व्यहोराको सूचना स्थानीय तहले सार्वजनिक रुपमा प्रकाशन गर्न पर्नेछ ।

(९) यस नियम बमोजिम भूउपयोग परिवर्तन गर्न अनुमति दिएपछि वा ऐनको दफा ७ को उपदफा (३) बमोजिम अदालतबाट निर्णय भई आएपछि स्थानीय तहले जग्गाधनी दर्ता स्रेस्ता र सो सम्बन्धी विद्युतीय अभिलेख तथा जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जा लगायतको अभिलेख अद्यावधिक गर्न मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(१०) उपनियम (९) बमोजिम जग्गाधनी दता खस्रेस्ता, विद्युतीय अभिलेख तथा जग्गाधनी दता प्रमाणपूर्जा अद्यावधिक गर्न लेखी आएमा

सम्बन्धित मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालयले नियम १० बमोजिम अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-४

जग्गाको खण्डीकरण नियन्त्रण र चक्लाबन्दी

१२. जग्गाको खण्डीकरण नियन्त्रण: (१) ऐनको दफा ४ बमोजिम कृषि क्षेत्रको रुपमा वगीकरण गरिएको वा नियम ५ को उपनियम (७) बमोजिम कृषि क्षेत्रको रुपमा तोकिएको जग्गालाई देहायको क्षेत्रफल भन्दा कम क्षेत्रफल हुने गरी कित्ताकाट गर्न पाइने छैन:-

- (क) काठमाडौं उपत्यकामा पाँच सय वर्ग मिटर,
- (ख) तराई र भित्री मधेशमा छ सय पचहत्तर वर्ग मिटर,
- (ग) खण्ड (क) र (ख) मा उल्लिखित क्षेत्र बाहेकका भूभागमा एक हजार वर्ग मिटर ।

(२) ऐनको दफा ४ बमोजिम आवासीय क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिएको जग्गालाई देहायको क्षेत्रफल र अनुपातमा फरक पर्ने गरी कित्ताकाट गर्न पाइने छैन:-

- (क) न्यूनतम एकसय तीस वर्ग मिटरभन्दा कम क्षेत्रफल हुने गरी,
- (ख) पाँच सय वर्ग मिटरभन्दा सानो कित्ताको हकमा चौडाई भन्दा लम्बाई चार गुणाभन्दा बढी हुने गरी ।

(३) उपनियम (१) वा (२) मा जुनसुकै क्रा लेखिएको भूए तापनि कुनै कित्ताको आकार वा क्षेत्रफल अमिल्दो भूई सीमानाको अर्का कित्ताबाट निश्चित क्षेत्रफल समावेश गरी प्लट मिलान गर्न उपयुक्त देखिएमा सोको प्लट मिलानको लागि कित्ताकाट गर्न सकिनेछ ।

(४) उर्पानियम (३) बमोजिम कित्ताकाट गरी प्लट मिलान गर्दा सम्बन्धित कित्तामा ने गाभिने गरी गर्न पर्नेछ ।

(५) उपनियम (१) वा (२) मा उल्लिखित क्षेत्रफलमा नघट्ने गरी जग्गाको कित्ताकाट गर्न सम्बन्धित स्थानीय तहले आवश्यक मापदण्ड निर्धारण गर्न सक्नेछ ।

(६) यस नियममा अन्यत्र जुनसुकै क्रा लेखिएको भूए तापनि कुनै निश्चित क्षेत्र वा स्थानमा फरक मापदण्ड वा आधार निर्धारण गरी लागु गर्न आवश्यक देखिएमा नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी

मापदण्ड वा आधार निर्धारण गर्न सक्नेछ ।

१३. जग्गाको चक्लाबन्दी कार्यक्रम: (१) प्रदेश सरकारले जग्गा एकीकरण, चक्लाबन्दी, बस्ती विकास, सामूहिक खेती तथा सहकारी खेती सम्बन्धी आधार, मापदण्ड र कार्यान्वयन योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन सक्नेछ ।

(२) स्थानीय तहले कृषिको आधुनिकीकरण, यान्त्रीकरण, व्यावसायीकरण, सहकारी खेती, सामूहिक खेती तथा सार्वजनिक खेती गर्न प्रयोजनको लागि सम्बन्धित जग्गाधनीको सहमतिमा साँध सीमाना जोडिएको कित्ता जग्गाको एकीकरण गरी चक्लाबन्दी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम कृषि भूमिमा चक्लाबन्दी गर्दा स्थानीय तहले निर्धारण गरेको मापदण्डबमोजिम सम्बन्धित जग्गाधनीको सहमतिमा प्रचलित कानूनको अधीनमा रही जग्गाको ज्यामितीय आकार मिलाउने गरी नक्सा स्वेस्तामा आवश्यक संशोधन गर्न सकिनेछ ।

(४) स्थानीय तहले सम्बन्धित जग्गाधनीको आपसी सहमतिमा सहकारी खेती र सामूहिक खेतीको लागि समेत जग्गाको स्वामित्वमा असर नपर्ने गरी चक्लाबन्दीको कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

(५) स्थानीय तहले यस नियम बमोजिम सञ्चालन गरेको चक्लाबन्दी कार्यक्रमको विवरण सहितको लिखित जानकारी अभिलेखीकरणको लागि मन्त्रालय र प्रदेश सरकारको भूमि व्यवस्था सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-५

विविध

१४. भूउपयोग योजनाको अनुकूल हुने गरी गर्नु पर्ने: विकास निर्माणका कार्य गर्दा वा भौतिक संरचना निर्माण गर्दा भूउपयोग योजना अनुकूल हुने गरी गर्न पर्नेछ ।

१५. सदस्यको सेवा सुविधा: ऐनको दफा १४ को उपदफा (१) को खण्ड (ज) बमोजिमको सङ्घीय भूउपयोग परिषद्को सदस्यले नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम र ऐनको दफा १६ को उपदफा (१) को खण्ड (ग) बमोजिमको प्रदेश भूउपयोग परिषद्को सदस्यले

प्रदेश सरकारले तोके बमोजिमको बेठक भूत्ता र भ्रमण खर्च प्राप्त गर्नछन् ।

१६. **भूउपयोग सम्बन्धी विवाद समाधान गर्न:** (१) अन्तर प्रदेश भूउपयोग सम्बन्धी विवाद देखिएमा सङ्घीय भूउपयोग परिषदले राष्ट्रिय भूमि नीति, भूउपयोग नीति, ऐन तथा यस नियमावली बमोजिम त्यस्तो विवादको समाधान गर्नेछ ।

(२) अन्तर स्थानीय तहको भूउपयोग सम्बन्धी विवाद देखिएमा प्रदेश भूउपयोग परिषदले राष्ट्रिय भूमि नीति, भूउपयोग नीति, ऐन तथा यस नियमावलीका अतिरिक्त भूउपयोग सम्बन्धी प्रदेश कानून बमोजिम विवादको समाधान गर्नेछ ।

(३) विवाद समाधान सम्बन्धी अन्य कार्यविधि अन्तर प्रदेशको हकमा सङ्घीय भूउपयोग परिषदले र अन्तर स्थानीय तहको हकमा प्रदेश भूउपयोग परिषदले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

१७. **कार्यान्वयन समितिको बैठक:** कार्यान्वयन समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

१८. **उजुरी तथा सजाय सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) कसले ऐनको दफा २४ बमोजिमको कस गरेको पाइएमा सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारी समक्ष उजूरी दिन सकिनेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको उजूरी उपर कारबाही र किनारा गर्न अधिकार सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई हुनेछ ।

१९. **भूउपयोग परिषदको सचिवालय:** सङ्घीय भूउपयोग परिषदको सचिवालय मन्त्रालयमा, प्रदेश भूउपयोग परिषदको सचिवालय प्रदेश सरकारको भूमि व्यवस्था सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालयमा र स्थानीय भूउपयोग परिषदको सचिवालय सम्बन्धित गाउँ कार्यपालिका वा नगर कार्यपालिकाको कार्यालयमा रहनेछ ।

२०. **जग्गाको किसिम उल्लेख गर्न पर्ने:** यस नियमावलीमा अन्यत्र जुनसुकै करा लेखिएको भए तापनि भूउपयोग कार्यक्रम सञ्चालन भूएको क्षेत्रमा कित्तानापी प्रयोजनको लागि जग्गा नापजाँच र श्लेस्ता तयार गर्दा तथा जग्गाको किसिम उल्लेख गर्दा यस नियमावली बमोजिम वर्गीकरण गरिएको भूउपयोग क्षेत्र उल्लेख गर्न पर्नेछ ।

अनुसूची -१
(नियम ८ सँग सम्बन्धित)

भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरणका आधार, मापदण्ड तथा क्षेत्रफल

भूउपयोग क्षेत्र व्गीकरणका आधार तथा मापदण्ड देहाय बमोजिम हुनेछन् :-

(क) कृषि क्षेत्र : देहाय बमोजिम प्रयोग भएको जग्गालाई कथपि क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ :-

(१) अन्नबाली दलहन तेलहन वा अन्य नगदौ बाली लगायतको खेतीपातीको लागि उपयोग भइरहेको जग्गा,

(२) फलफूलको बगैंचा वा नर्सरी, तरकारी, सागपात, व्यावसायिक फूलको खेती, सोको नर्सरी लगायतको जग्गा,

(३) पशुपन्छी पालन वा पशुपन्छीको आहाराको लागि प्रयोग हुने दाना, घाँस वा वनस्पति उत्पादन लगायतको लागि उपयोग भएको जग्गा,

(४) सरकारी र सार्वजनिक वनक्षेत्र बाहेकका आवादी क्षेत्रभित्र भूएका खरबारी घाँसे मैदान, चरन क्षेत्र तथा रूख वा झाडी भएको जग्गा,

(५) निजी जग्गामा वन पेदावार वा जडीबुटी उत्पादन गर्ने उद्देश्यले हर्काइएका वनस्पति वा जडिबुटी भएको जग्गा,

(६) निजी वा सरकारी सार्वजनिक जग्गामा पोखरी बनाई माछापालन गरिएको,

(७) कृषि उत्पादनको रेखदेख गर्न, भूण्डार् गर्न सुकाउन तथा प्रशोधन गर्न वा पशुपालनको लागि प्रयोग भएको कुनै पनि भौतिक संरचना वा घर, टहरा आदि भएको जग्गा,

(८) खनजोत गरी खेती लगाउन तयार गरिएको जग्गा वा खेती लगाउन उपयुक्त हुन सक्ने आवाद लायक पर्ती वा बाँझो जग्गा,

(९) बसोबास, व्यावसायिक क्षेत्र वा अन्य उपयोग भूएको क्षेत्रसँग जोडिएको भूए तापनि कित्ताको क्षेत्रफल पाँच हजार वर्ग मिटरभन्दा बढी भई खेती गरिएको वा खनजोत गरिएको वा पर्ती बाँझो जग्गा,

(१०) एकै स्थानमा विभिन्न कित्ताहरू जोडिएर एक हेक्टर वा सोभन्दा बढी क्षेत्रफलमा खेती गरिएका वा खनजोत गरिएका वा पर्ती बाँझो खेतीयोग्य जग्गा ।

(ख) आवासीय क्षेत्र: देहाय बमोजिम प्रयोग भूएको जग्गालाई आवासीय क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ :-

(१) कृषि उपजको रेखदेख, भण्डारण तथा प्रशोधन, पशुपालन वा उद्योग कलकारखाना सञ्चालनको प्रयोजन बाहेक नागरिक आवासको रूपमा प्रयोग भएको भवन, घर, टहरा वा सो भएको जग्गा

(२) व्यक्तिगत घर र सोसँग जोडिएका बर्गेचा, ग्यारज आँगन र सो प्रयोजनको लागि प्रयोग हुने व्यक्तिगत बाटो आदि रहेको जग्गा,

(३) एकभन्दा धेरै परिवारहरू बस्ने विकसित अपार्टमेन्ट, बहुतले भवन वा आवासीय फ्ल्याट रहेको जग्गा, सो प्रयोजनको लागि छुट्याइएको बाटो, सामूहिक ग्यारेज, पार्किङ्ग स्थल, बर्गेचा, चोर, मनोरञ्जनस्थल लगायत रहेको जग्गा,

(४) ग्रामीण क्षेत्रमा बनेको घर आँगन, चोक, घरसँगै रहेको गोठ, चर्पी करेसाबारी, बर्गेचा लगायतले चर्चको जग्गा,

(५) बसोबासका लागि आवश्यक आधारभूत भौतिक पूर्वाधार सडक, विद्युत, खानेपानी वा ढल निकास लगायतको व्यवस्था भएको क्षेत्रमा रहेको एक हजार वर्ग मिटरभन्दा साना कित्ताका जग्गा,

(६) बसोबास क्षेत्रमा उपयोग गर्न आवश्यक न्युनतम पूर्वाधारको विकास भएको कित्ता जग्गा रहेको ठाउँबाट एक सय मिटरको अधेव्यासको क्षेत्रमा एक सय पचास एकात्मक परिवार आवास इकाई वा दशभन्दा बढी संयुक्त परिवार आवास इकाई भएको जग्गा ।

(ग) **व्यावसायिक क्षेत्र:** देहाय बमोजिम प्रयोग भएको जग्गालाई व्यावसायिक क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ:-

(१) सामूहिक रूपमा वस्तु वा सेवाको खरिद बिक्री हुने स्थल रहेको घरजग्गा तथा सो प्रयोजनको लागि छुट्याइएको जग्गा,

(२) विभिन्न किसिमका व्यापारिक व्यावसायिक र मनोरञ्जनस्थल रहेको क्षेत्र तथा सो प्रयोजनको लागि उपयोग भएको घर रहेको जग्गा वा सो प्रयोजनको लागि छुट्याइएको जग्गा,

(३) निजी क्षेत्रबाट सञ्चालन गरिएको शिक्षा, स्वास्थ्य सञ्चार लगायत सेवा उपलब्ध गराउने स्थल वा सोको लागि प्रयोग भएको घर र घरले चर्चेको जग्गा,

(४) कुनै वस्तु वा यन्त्र उपकरणको मर्मतसम्भार वा सफा गरिने स्थल वा भण्डारण गरिएको स्थल वा सो प्रयोजनका लागि प्रयोग भएको घर र घरले चर्चेको जग्गा,

(५) कुनै व्यावसायिक क्रियाकलाप सञ्चालन नभूए तापनि सोको पूर्वाधार समेत उपलब्ध भएको र सो घर वा जग्गा रहेको स्थानबाट एकसय मिटरको अर्धव्यासमा करिब पचास व्यावसायिक कारोबार रहेको स्थल, सोको लागि प्रयोग भएको घर र तिनले चर्चेको जग्गा,

(६) सरकारी, सार्वजाजिक वा निजी क्षेत्र समेतले सेवा प्रदान गर्न स्थापना गरेको कार्यालय तथा तिनले चर्चका जग्गा वा भविष्यमा निर्माणको लागि छुट्याइएको जग्गा,

(७) पर्यटकीय गतिविधिमा उपयोग भइरहेको क्षेत्रले चर्चेको जग्गा ।

(घ) **औद्योगिक क्षेत्र:** देहाय बमोजिम प्रयोग भएको जग्गालाई औद्योगिक क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ:- (१) कुनै वस्तु वा कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्ने उद्योग वा वर्कशप रहेको स्थल, सो प्रयोजनका लागि निमोण भएका घर वा टहरा तथा उद्योग सञ्चालनको लागि प्रयोग भएको जग्गा,

(२) खाद्यान्न प्रशोधन, उपभोग्य वस्तु, पेय पदार्थ उत्पादन तथा प्रशोधन स्थल तथा सो प्रयोजनका लागि छुट्याइएको जग्गा,

(३) विभिन्न मेसिनरी ओजार, यन्त्र उपकरण, सवारी साधन निर्माणस्थल तथा सोको लागि छुट्याइएको जग्गा,

(४) कपडा तथा पोशाक उत्पादन स्थल तथा सो प्रयोजनको लागि छुट्याइएको जग्गा,

(५) सजावट सामग्री सामग्री काठजन्य उद्योग लगायत सञ्चालनमा रहेको स्थल तथा सो प्रयोजनको लागि छुट्याइएको जग्गा,

(६) कुनै उद्योग सञ्चालन तथा रेखदेख गर्न आवश्यक घर, टहरा तथा वर्कशपले चर्चेको जग्गा तथा कच्चा पदार्थ भण्डारण गर्न उपयोग गरिएको जग्गा,

(७) उद्योगबाट उत्पादित फोहरजन्य पदार्थको विसर्जन गर्न प्रयोजनका लागि प्रयोग भएको जग्गा (८) नेपाल सरकारले घोषणा गरेका औद्योगिक क्षेत्र, विशेष आर्थिक क्षेत्र लगायत सो क्षेत्रले चर्चेको जग्गा ।

(ङ) **खानी तथा खनिज क्षेत्र:** देहाय बमोजिमको क्षेत्रलाई खानी तथा खनिज क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ:-

(१) जमीनको सतहमा (ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा समेत) वा जमीन मुनि (फ्लाम, जस्ता, तामा समेत) विभिन्न किसिमका खानी भएको क्षेत्र,

(२) जमीन मुनि विभिन्न किसिमका खनिज पदार्थ (पेट्रोलियम पदार्थ,

ग्याँस, सुन, चाँदी वा अन्य बहुमूल्य धातु) फेला परेको क्षेत्र,

(३) खानी वा खनिज पदार्थ उत्खनन भइरहेको वा भइसकेको र हाल खाली रहेको वा फेला परेको क्षेत्र ।

(च) **वन क्षेत्र:** प्रचालत कानून बमोजिम वन क्षेत्र भनी परिभाषा गरिएको र देहाय बमोजिम प्रयोग भएको जग्गालाई वन क्षेत्रमा वगीकरण गरिनेछ:-

(१) पूर्ण वा आंशिक रूपले रुख तथा वनस्पतिले ढाकिएको जग्गा,

(२) सरकारी, सामुदायिक, कबुलियती, धार्मिक लगायत सबै प्रकारका वन जङ्गल भएको,

(३) रुख तथा वनस्पति वृक्षारोपण गरिएका सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा,

(४) रुख तथा वनस्पति नभएको भए तापनि अन्य प्रयोजनको रूपमा वर्गीकरण नभएका झाडी, बुट्यान आदि भएको जग्गा,

(५) प्राकृतिक चरन, राष्ट्रिय निकुञ्ज वन्यजन्तु आरक्ष, शिकार आरक्ष, मध्यवर्ती क्षेत्र तथा संरक्षित क्षेत्र रहेको जग्गा,

(६) पानीको मुहानलाई संरक्षण गर्न हुर्काइएका वा जोगाइएका रुख तथा वनस्पतिले ढाकेको सरकारी वा सार्वजानिक जग्गा

(७) नदी उकासबाट प्राप्त गरी निजी जग्गा बाहेकका वनक्षेत्रका लागि तोकिएको जग्गा, (८) प्रचालित वन सम्बन्धी कानून बमोजिम वन क्षेत्र जनिएको जग्गा ।

(छ) **नदी खोला ताल, सिमसार क्षेत्र:** देहाय बमोजिमको क्षेत्रलाई नदी, खोला, ताल, सिमसार क्षेत्रमा वगीकरण गरिनेछ:-

(१) नदी, खोला तथा सोको जलप्रवाहको क्षेत्र, किनारा डील र बगर क्षेत्र समेत

(२) नहर तथा सोको डिल

(३) प्राकृतिक ताल, पोखरी तथा सोको डिल,

(४) साबिकको नदी वा खोला बगेको र हाल नदी, खोला उकास भई बगर वा ढुङ्ग्यान कायम भएको क्षेत्र,

(५) बग्ने पानी नभए पनि पानी जमेको वा जम्ने सम्भावना भूएको सिमसार वा रामसार क्षेत्र ।

(ज) **सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र:** देहाय बमोजिम प्रयोग भूएको जग्गालाई सावजनिक उपयोगको क्षेत्रमा वगीकरण गरिनेछ :-

(१) विभिन्न क्रिसिमका यातायात पूर्वाधार (जस्तै बन्दरगाह, बसपार्क, कारपार्क, सडक पेटी, सडक, बाटो, रेल्वे, पुल, विमानस्थल समेत) सार्वजनिक रूपमा उपयोग हुने क्षेत्रले ओगटेको जग्गा,

(२) शहरी क्षेत्रको खुला हरित क्षेत्र, बगैँचा, पार्क, चिडियाखाना, पिकनिक स्पट, खेल पूर्वाधार तथा मेदान लगायत रहेको सार्वजनिक स्थल

(३) सार्वजनिक आवागमन हुने प्राकृतिक वा मानव निर्मित सम्पदा वा पूवाधार रहेको स्थल र सोले चर्चेको जग्गा,

(४) सार्वजनिक रूपमा उपयोग हुने मनोरञ्जन स्थल, चौर, फाँट, चौतारा, टुँडिखेल, हाटबजार लाग्ने स्थान, अन्त्येष्टि स्थल फोहर व्यवस्थापन स्थल लगायत सोले चर्चेको जग्गा,

(५) सरकारी, सार्वजनिक र सामुदायिक विद्यालय, विश्वविद्यालय, लगायत शिक्षण संस्थाले चर्चेको जग्गा ।

(झ) **सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्त्वको क्षेत्र:** देहाय बमोजिमको क्षेत्रलाई सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्त्वको क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ:-

(१) विभिन्न समुदायले धार्मिक, सांस्कृतिक, वा परम्परागत रूपमा पूजा, अर्चना वा उपासना गन स्थल

(२) विश्व सम्पदा सूचीमा रहेका ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक क्षेत्र,

(३) विभिन्न ऐतिहासिक दरबार, भूवन, किल्ला, गढी, स्तम्भ लगायत ढाँचा, निमाण वा अन्य स्थल,

(४) नेपाल सरकारले प्रातात्तिक महत्त्वको भूनी परिभाषित गरेको वा संरक्षण गर्न भनी तोकेका क्षेत्र ।

(ञ) **नेपाल सरकारबाट आवश्यकता अनसार तोकिएका अन्य क्षेत्र**
सरकारबाट आवश्यकता अनसार तोकिएका अन्य क्षेत्र:

(१) खण्ड (क) देखि (झ) सम्ममा उल्लिखित क्षेत्रभित्र नपर्ने विशिष्ट किसिमको भूउपयोग क्षेत्र,

(२) स्थानीय आवश्यकता अनुसार छुट्याउनु पर्ने अन्य कुनै भूउपयोग क्षेत्र ।

अनुसूची-२
(नियम ११ को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)
भूउपयोग क्षेत्र परिवर्तन गर्नको लागि दिने निवेदनको ढाँचा

श्रीमान्

.....स्थानीय भूउपयोग परिषद् ।

विषय: भूउपयोग क्षेत्र परिवर्तन गरी पाउँ ।

मेरो/हाम्रो हकभोगमा न.पा./गा.पा. वडा नं. मा रहेको कित्ता नं.
..... को जग्गा भूउपयोग ऐन, २०७६ बमोजिम क्षेत्रमा वर्गीकरण
भूएकोमा देहायको आधार र कारणले भूउपयोग क्षेत्र परिवर्तन गर्न
निम्न कागजात संलग्न गरी यो निवेदन पेश गरेको छु/छौं ।

आधार र कारण:

(१)

(२)

(३)

निवेदक:

दस्तखत:

नाम:

संस्था भए दर्ता प्रमाणपत्र नं.:

व्यक्ति भए नागरिकता प्रमाणपत्र नं.:

ठेगाना:

संलग्न कागजात

- (क) नागरिकताको प्रमाणपत्र/संस्था दर्ता प्रमाणपत्रको छायाप्रति ।
- (ख) भूउपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण भएको व्यहोरा खुल्ने कागजातको छाँयाप्रति ।
- (ग) जग्गाधनी प्रमाणपूर्जा ।
- (घ) नक्सा /ट्रेस नक्सा ।

राष्ट्रीय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ को दफा

२६ मा उल्लेख भए बमोजिमका अधिकारहरू

(क) बिर्ता उन्मूलन ऐन, २०१६ को दफा ४, ५, ७, ७ क., ८, र १२ क. मा उल्लिखित अधिकारहरू

४. भूमिकर ठेक्के र दर्ता गरिदिने: (१) दफा ११ को अधीनमा रही यस ऐन बमोजिम रैकर गरिएका जग्गामा आर्थिक साल २०१६-१७ देखि साल बसाल लागू हुने गरी देहायबमोजिम भूमिकर ठेकिएको छ :-

(क) “क” श्रेणीको बिर्ता जग्गामा बिर्तावालले बिर्ता जग्गाका मोहीबाट उठाई लिने गरी आएको मालपोतको अड्क बमोजिम ।

तर, कसैका नाममा मोहियानी दर्ता र आबाद समेत नभएको पर्ती जग्गा वा जड्गल रहेछ भने बिर्ताको लगतसम्म काटिनेछ ।

(ख) काठमाडौँ उपत्यकाका “ख” श्रेणीको बिर्ता जग्गामा देहाय बमोजिम:

		खेत	पाखो
१	अबल रोपनी १ को	ने.रु.३।-	ने.रु.१।१४
२	द्वयम रोपनी १ को	ने.रु.२।४४	ने.रु.।९४
३	सीम रोपनी १ को	ने.रु.१।६९	ने.रु.।५६
४	चाहार रापनी १ को	ने.रु.१।१२	ने.रु.।३७

तर काठमाडौँ उपत्यकामा “ख” श्रेणीको:-

(१) कुनै बिर्ता जग्गाका सम्बन्धमा आर्थिक साल २०१६-१७ को निमित्त आँटाको रैकर जग्गामा लागेको मालपोतको अड्कको आधाको दरले लाग्ने भूमिकरको दर उक्त दरभन्दा घटी पर्न आएमा त्यस्तो बिर्ता जग्गाको उक्त सालको निमित्त सोही घटी दरमा भूमिकर लिइनेछ ।

(२) कुनै बिर्ता जग्गाका सम्बन्धमा आर्थिक साल २०१७-१८ को निमित्त आँटाको रैकर जग्गामा लागेको मालपोतको अड्क बमोजिम लाग्ने भूमिकरको दर उक्त दरभन्दा घटी पर्न आएमा त्यस्तो बिर्ता जग्गाको उक्त सालको निमित्त सोही घटी दरमा भूमिकर लिइनेछ ।

नेपालका अन्य पहाडी क्षेत्र र तराई क्षेत्रका “ख” श्रेणीका बिर्ता

जग्गामा आँठाको रैकर जग्गामा लागेको मालपोतको अड्क बमोजिम ।

तर आर्थिक साल २०१६-१७ को निमित्त आँठाको रैकर जग्गामा लागेको मालपोतको अड्कको आधा मात्र लिइनेछ ।

- (ग) आर्थिक साल २०१६-१७ र २०१७-१८ को निमित्त कसैले खण्ड
(ख) बमोजिम तिर्नु पर्नेभन्दा बढी भूमिकर तिरिसकेको रहेछ भने निस्सा प्रमाणसमेत दाखिल गरी लिखित रूपमा दाबा गर्न आएमा बढी त्यसरी तिरैको भनी प्रमाणित भएको जति निजलाई फिर्ता गरिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम ठेकिएको भूमिकर इलाका मालको हाकिमले निर्धारित गर्नेछ र त्यस्तो भूमिकर लागेको बिर्ता जग्गा देहायबमोजिम रैकरमा दर्ता गरी लगत खडा गर्ने र भूमिकर असुल गर्नेछः

- (क) "क" श्रेणीको बिर्ता जग्गा भए बिर्ता जग्गाको मोहीको नाउँमा ।

तर, आबाद नभएको पर्ती तथा जङ्गल कसैका नाममा दर्ता गरिने छैन

र नेपाल सरकारको अन्य पर्ती जग्गा तथा जङ्गलसरह हुनेछ ।

- (ख) "ख" श्रेणीको बिर्ता जग्गा भए बिर्तावालको नाउँमा ।

तर, भोग वा दृष्टिमा लिई भोग्ने व्यक्ति वा भोग सदैँ आएको निजका हकवालाका नाममा दर्ता हुन गयो भने भोग वा दृष्टिकै रूपमा मात्र निजको हक कायम हुनेछ र प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम निखन्न दिन्न भन्न पाउँदैन र निखन्नेले आफ्नो नाममा रैकरमा दर्ता गराउने हक सुरक्षित रहनेछ ।

(३) "ख" श्रेणीको बिर्ता जग्गामा उपदफा (२) बमोजिम निर्धारित दरका सम्बन्धमा चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले प्रमुख जिल्ला अधिकारी छेउ पुनरावेदन दिन सक्नेछ र प्रमुख जिल्ला अधिकारीले गरेको निर्णयउपर चित्त नबुझ्नेले सम्बन्धित राजस्व न्यायाधीकरणमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

(४) "ख" श्रेणीको बिर्ता जग्गा भएको ठाउँका साँध वा नजिकको त्यस्तै किसिमको रैकर जग्गामा एकातिर घटी अर्कोतिर बढी मालपोत लागेको रहेछ भने नेपाल सरकारको अर्को आदेश नभएसम्म बढी दर कायम गरी भूमिकर निर्धारित गरिनेछ ।

(५) यो ऐन बमोजिम भूमिकर ठेकिएको जग्गामा यो ऐन प्रारम्भ हुनुभन्दा अगाडि कुनै किसिमको कर वा तिरो लागि नेपाल सरकारमा बुझाई आएको रहेछ भने त्यस्तो कर वा तिरो भूमिकरमै सम्मिलित भएको मानिनेछ र सो कर वा तिरोको लगत काटिनेछ ।

११. कुनै बिर्ता जग्गामा भूमिकरमा सुविधा दिने: (१) देहायबमोजिम गुठीमा राखिएको बिर्ता जग्गामा रीति स्थिति बमोजिम गुठी चलाउने अन्य व्यवस्था नभएसम्म दफा ४ बमोजिम भूमिकर लगाईने छैन:

- क. नेपाल सरकार तर्फबाट गुठी रहेको बिर्ता जग्गा ।
- ख. पहिले जनताले राखेको भए पनि नेपाल सरकारबाट चलाउने गरी छाड्दा नेपाल सरकारले जिम्मा लिएको वा नेपाल सरकारबाट जफत भई वा अरू कुनै कारणबाट नेपाल सरकारले जिम्मा लिई गुठी चलाएको गुठी बिर्ता जग्गा, र
- ग. नेपाल सरकार बक्सार्ई राखेको गुठी बिर्ता जग्गा ।

(२) कुनै जग्गा उपदफा (१) को खण्ड (क), (ख) वा (ग) बमोजिमको जग्गा हो होइन भन्ने मुद्दा जिल्ला अदालतले हेर्नेछ र सो उपर उच्च अदालतमा पुनरावेदन लाग्नेछ । (दफा ४ सँग सम्बन्धित)

५. मालको हाकिमले कागजपत्र मगाउन सक्ने: (१) यो ऐन बमोजिम रैकर गरिएका बिर्ता जग्गाका सम्बन्धमा भएको काजगतपत्र हेर्न चाहेमा मालका हाकिमले बिर्तावाललाई वा बिर्ताको रेखदेख वा दामकाम गर्न राखिएको बिर्तावालको मानिसलाई त्यस्ता कागजपत्रहरू पेस गर्नु भन्ने लिखित आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) कसैले उपदफा (१) बमोजिम मालको हाकिमले दिएको आदेश नटेरेमा त्यस्ता व्यक्तिलाई मालको हाकिमले ने.रु. ५००।- पाँच सयसम्म जरिवाना गर्न र कागज समेत लिन सक्नेछ ।

७. दर्ता गराउनु पर्ने: (१) “ख” श्रेणीको बिर्तावालले यो दफा लागू भएको १२० दिनभित्र आफ्नो बिर्ता जग्गाको देहायबमोजिमको विवरण र बुझाउन बाँकी भूमिकर वा मालपोत स्थानीय माल अड्डामा र माल अड्डा खारेज भएको ठाउँमा भूमि प्रशासन कार्यालयमा दाखिल गरी दर्ता गराउनु पर्छ र बाँकी भूमिकर वा मालपोत दाखिल भएपछि माल अड्डा वा भूमि प्रशासन कार्यालयले सो बमोजिम विवरण दाखिला भएको निस्सा दिई त्यस्तो जग्गा निजको नाउँमा आफ्नो श्रेस्ता तथा जग्गा नाप जाँचको मोठ लगतमा समेत दर्ता गरिदिनु पर्छ ।

- (क) बिर्ता जग्गाको क्षेत्रफल (बिगहा, रोपनी इत्यादि) त्यस्तो खुलेको श्रेस्ता नभएमा अन्दाजी क्षेत्रफल र थाहा भएमा

जग्गाको चौहद्दी पनि,

(ख) नेपाल सरकारबाट जग्गा नाप जाँच गराइएकोमा सो नापीबाट तोकिएको मालपोत वा भूमिकरको अड्क आबादी जग्गा बिर्ता पाएकोमा सो पाउँदा तोकिएको बिर्ता जग्गाको मालपोत अड्क,

(ग) जग्गा कमाउने व्यक्तिहरूको नाम र निजहरूले कमाएकोजग्गाको क्षेत्रफल र प्रत्येकले बिर्तावाललाई तिर्नु पर्ने कूत तिरो,

(घ) नेपाल सरकारले तोकेको अरू कुनै कुरा ।

(२) “क” श्रेणीका बिर्ता जग्गाका बिर्तावाल वा कुनै बिर्ता जग्गाको काम गर्ने बिर्तामाल भए त्यस मालको तत्काल काम गर्ने कामदार कारिन्दा (इन्चार्ज) र बिर्तावाल साधारणतया नेपाल बाहिर बस्ने गरेको भए निजको बिर्ता रेखदेख वा दामकाम गर्ने व्यक्तिको पनि उपदफा (१) बमोजिम विवरण सहितको आवश्यक कागजपत्र इलाका माल अड्डामा दाखिल गर्नु पर्ने कर्तव्य हुनेछ ।

(३) कुनै बिर्ताको सम्बन्धमा उपदफा (१) वा (२) बमोजिम दाखिल गर्नुपर्ने विवरण दाखिल नगरेमा वा दाखिल गरेपनि जानी जानी खासखास कुरा फरक पारी दाखिल गरेको ठहरिन आएमा उपदफा (१) वा (२) बमोजिम त्यस्तो विवरण दाखिल गर्नु पर्ने कर्तव्य भएका प्रत्येक व्यक्तिलाई १०००।- सम्म जरिवाना वा १ वर्षसम्म कैद वा दवै सजाय इलाका माल अड्डाको हाकिमबाट हुनसक्नेछ ।

(४)

(५) उपदफा (३) अन्तर्गतको सजायको आदेशउपर सम्बन्धित राजस्व न्यायाधीकरणमा पुनरावेदन लाग्न सक्नेछ ।

(६) यो ऐन बमोजिम “ख” श्रेणीको बिर्ता जग्गा उन्मूलन भै रैकरमा परिणत गरिएको जग्गाको जग्गावाला वा मोहीले आफ्नो जग्गाको नापी गराउन चाहेमा भूमिकरको सयकडा १० का दरले ५ वर्षसम्म नापी खर्च बुझाउने शर्त गरी कागज गरे अनुकूल पर्ने नपर्ने हेरी इलाका माल अड्डाले प्लेन टेबुल सर्भे गराउने व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

७क. जग्गा कमाउनेले बिर्ता जग्गा दर्ता गर्न पाउने: (१) “ख” श्रेणीको बिर्ता जग्गा कमाउने व्यक्तिले यो दफा प्रारम्भ भएपछि नेपाल सरकारले तोकेको म्यादभित्र आफूसँग भएको वा आफूले जाने बुझेसम्मको सबूत प्रमाण र सो जग्गाको कित्ता नम्बर, चार किल्ला बिर्तावालको नाम, थर, वतन, कृतबाली, तिरो समेत खुलाई त्यस्तो जग्गा आफ्नो नाउँमा दर्ता गर्नका लागि सम्बन्धित जिल्लाको माल वा मालपोत कार्यालयमा दरखास्त दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको दरखास्त प्राप्त भएपछि माल वा मालपोत कार्यालयले उक्त दरखास्त उपर आवश्यक जाँचबुझ गर्दा उल्लेखित जग्गा बिर्तावालको नाउँमा दर्ता भई सकेको वा राजगुठी अन्तर्गत पर्ने जग्गा नभई दरखास्तवालाको नाउँमा दर्ता गर्न हुने साबिकको बिर्ता जग्गा देखिएमा नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकिदिएको शूलक र दस्तुर लिई त्यस्तो जग्गा निजको नाउँमा दर्ता गरी दिनु पर्नेछ ।

८. अदालतका केही अख्तियार मालका हाकिमले प्रयोग गर्न पाउने: यो ऐन बमोजिमको आफूले गर्नु पर्ने काम गर्दा बयान बकपत्र गराउन लिखत प्रमाण दाखिल गराउन कर लगाउन सक्ने साक्षीका नाउँमा समाव्हान जारी गर्ने सरजमिन तहकीकात गर्ने समेत काममा अदालतको अख्तियार माल अड्डाको हाकिमलाई हुनेछ ।

१२क. बिर्ता जग्गा दर्ता गर्ने विशेष व्यवस्था: २०४९ साल आषाढ मसान्तसम्ममा कसैको नाउँमा रैकरमा परिणत गरी दर्ता भै नसकेको “ख” श्रेणीको बिर्ता जग्गा सो जग्गा कमाउने व्यक्तिका नाउँमा मात्र दफा ७क. बमोजिम दर्ता गरिनेछ । सो अवधि पछि कुनै बिर्तावालको नाउँमा “ख” श्रेणीको बिर्ता जग्गा दर्ता गरिने छैन र दर्ता भएको रहेछ भने पनि मान्यता हुने छैन ।

तर २०४९ साल आषाढ मसान्तभन्दा पहिले रैकरमा परिणत गर्ने वा दर्ता गर्ने विषयमा अदालतमा मुद्दा परी विचाराधीन रहेकोमा अदालतको निर्णयबमोजिम हुनेछ र कुनै बिर्तावालाले आफ्नो नाउँमा रैकरमा परिणत गरी दर्ता गराउन वा माल वा मालपोत कार्यालयमा निवेदन दिई निरन्तर कारवाहीमा बसेको रहेछ र जग्गा कमाउने व्यक्तिले रैकरमा परिणत गरी दर्ता गराउन निवेदन दिएको रहेनछ भने माल वा मालपोत कार्यालयको निर्णयबमोजिम हुनेछ ।

(छ) बिर्ता उन्मूलन नियमावली, २०१७ को नियम ३, ३क., ३ग., ४ ५, ६, ७, ९, १०, ११, १३, १५, १६ र २० मा उल्लिखित अधिकारहरू

३. विवरण दाखिल गर्ने:

(१) ऐनको दफा ७ को उपदफा (१) बमोजिम दिइएको थप म्यादभित्र विवरण दाखिल गर्नु पर्ने कर्तव्य भएका (ख) श्रेणीका बिर्तावालले विवरण दाखिल नगरेमा त्यस्ता जग्गाको मोही भएमा म्याद भुक्तान भएको १५ दिनभित्र निजले बिर्तावाललाई कूत नतिरी आफूसँग भएको वा आफूलेजाने बुझेसम्मको सबूद प्रमाण र सोजग्गाको ४ किल्लाको साँध सँधियारका नाम, थर, वतन खुलाई मोहीको हैसियतबाट कमाई आएको त्यस्ता बिर्ता जग्गाको विवरण पेस गर्न सम्बन्धित माल अड्डाले पटक पटक गरी वा नगरी बढीमा ३ महिनासम्मको म्याद दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम म्यादभित्र मोहीबाट विवरण दाखिल हुन आएपछि त्यसरी दाखिल हुन आएको जग्गाको विवरण सम्बन्धित माल अड्डाले गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको कार्यालयमा सबैले देख्ने ठाउँमा विवरण दाखिल गर्ने मोहीको नाउँमा उपनियम (३) बमोजिम जग्गा दर्ता गरिने व्यहोरा समेत खुलाई यसमा कसैको केही उजुर भए सूचना टाँस भएका मितिले बाटोको म्याद बाहेक ७ दिनभित्र उजुर गर्न आउनु पछि कसैकोकेही उजुर लाग्नेछैन भनी सूचना टाँस्नुपर्छ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम सूचना टाँस हुँदा म्यादभित्र कसैको उजुर नपरेमा मोहीले पेस गरेको सबूद प्रमाण र साँध सँधियार बुइदा ठहर हुन आएजति जग्गाको लाग्ने मालपोत विवरण दाखिल गर्ने मोहीबाट नै असुलउपर गरी माल अड्डाले पनि ऐन बमोजिम मोहीका नाउँमा जग्गा दर्ता गरिदिनु पर्छ ।

३क. “ख” श्रेणीको बिर्ता जग्गा, जग्गा कमाउने व्यक्तिको नाउँमा दर्ता गर्ने:

(१) “ख” श्रेणीको बिर्ता जग्गा, जग्गा कमाउने व्यक्तिले त्यस्तो जग्गा आफ्नो नाउँमा दर्ता गराउन ऐनको दफा ७क. बमोजिम दरखास्त दिँदा बिर्ताको लगत, कूत, कबूलियत भर्पाई, क्षेत्रीय किताब वा बिर्ता जग्गा होभन्नेखुल्न आउने अन्य कुनैकिसिमको अभिलेख भएसम्म त्यस्तो अभिलेख संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम दरखास्त पर्न आएपछि दरखास्तवालाले पेस गरेको प्रमाण र दरखास्तको व्यहोरा उल्लेख गरी सो उपर चिन्त नबुइनेले

पैंतीस दिनभित्र उजुर गर्नु भनी सार्वजनिक जानकारीका लागि सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको वडा कार्यालय, जिल्ला विकास समिति तथा जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा सूचना टाँस गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम सूचना टाँस गरिएको म्यादभित्र कसैको उजुरी नपरेमा सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिका वा साँध सँधियार बुझ्दा दर्ताका लागि दरखास्त परेको जग्गा बिर्ता नै हो भन्ने देखिन आएमा उपनियम (१) बमोजिम दरखास्त दिँदा कुनै प्रमाण पेस नगरेको भए तापनि त्यस्तो जग्गा दरखास्तवालाको नाउँमा दर्ता गरिदिनु पर्नेछ ।

३ग. **निरन्तर कारबाईमा रहेको मानिने:** ऐनको दफा १२क. को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश बमोजिम “ख” श्रेणीको बिर्ता जग्गाको बिर्तावालले आफ्नो नाउँमा रैकर मा परिणत गरी जग्गा दर्ता गराउन २०४९ साल आषाढ मसान्त भन्दा पहिले निवेदन दिएको रहेछ र त्यस्तो निवेदनको सम्बन्धमा निर्णय हुन बाँकी रहेछ भने त्यस्तो निवेदनलाई निरन्तर कारबाईमा रहेको मानिनेछ ।

४. **लगत खडा गर्ने व्यवस्था:**

(१) ऐन वा यो नियमावली बमोजिम विवरण पत्र दाखिल गर्ने व्यक्तिले बिर्ता जग्गा दर्ताको लगतमा वा बिर्ताको मोहियानी हक दर्ताको लगतमा जसका नाममा जति जग्गा दर्ता छ उसैका नाममा उति जग्गा दर्ता गर्नेमा फलाना ठाउँमा रहेको लगत बमोजिम भन्नेसम्म कुरा जनाई पठाए पुग्छ । लगतमा एकाका नाउँमा दर्ता भई राखेको जग्गा अरूका वा एक जनाका नामको जग्गा धेरै जनाका नाममा वा बन्धकी दर्ता गर्नु पर्नेमा आफ्नो हक भएको लिखत प्रमाण पेस गर्नुपर्छ ।

स्पष्टीकरण: अंशीयार वा हकदारका नाममा दर्ता गर्नेमा अरू अंशीयार वा हकदार भए निजको मञ्जुरी वा हकदार अंशीयार नभए हकदार हो भन्ने २ जनासम्म स्थानीय मानिसले सहीछाप गरेको लिखतलाई प्रमाण मानिनेछ ।

(२) हाकिमले आफ्नो इलाकाको बिर्ता जग्गा रैकरमा परिणत गर्ने गरी लगत तयार गर्दा प्रत्येक मौजामा यसरी रैकर मा परिणत गर्नु पर्ने जग्गा कति कति छ भन्ने कुरा लगतफाँट बिर्ता खारेजी अड्डा समेत सम्बन्धित अड्डाहरूबाट आएका र आफ्ना अड्डाको समेत लगत श्रेस्ता हेरी पत्ता लगाउनेछ । कुनै मौजामा रहेको कुनै त्यस्तो जग्गाको सम्बन्धमा विवरण प्राप्त हुन नआएको फेला परेमा ऐन तथा यो नियमावली बमोजिम गर्नुपर्छ ।

तर कुनै मौजाको सबै विवरण दाखिल नहुँदैन वा जग्गा यति हो भन्ने यकीन नहुँदैन दाखिल भएका विवरणका जग्गाको लगत खडा गर्न रोकिने छैन ।

(३) लगत खडा गर्दा हाकिमले प्रत्येक मौजाको निमित्त छुट्टा छुट्टै लगत बनाउने छ । र त्यस लगतमा खास गरी निम्न लिखित कुरा खुलाइनेछः—

- (क) जग्गावालाको नाम, वतन र जग्गाको क्षेत्रफल ।
- (ख) जग्गाको किसिम, चौहद्दी र खुलेसम्म जग्गाको नम्बर कित्ता ।
- (ग) ऐन र यो नियमावली बमोजिम हाकिमले ठेक्के भएको नेपाल सरकारमा जग्गावालाले बुझाउनु पर्ने भूमिकरको दर र जम्मा अंक ।

५. **क्षेत्रफल:** (१) बिर्ता जग्गाको विवरण पेस गर्नु पर्ने कर्तव्य भएका व्यक्तिले ऐन बमोजिम क्षेत्रफल खुलाएकोमा लगत श्रेस्ता नजनिएको कारणबाट आफूले लेखेको क्षेत्रफल सयकडा दश भन्दा बढ्ता घटी बढी भएको शंका भयो भने त्यस्तो व्यक्तिले सो कुरा विवरणमा खुलाई पेस गर्नुपर्छ । त्यसरी कुरा खुलाई विवरण पेस गरेकोमा जाँचमा ठहरिए बमोजिम गर्ने व्यहोरा जनाई विवरणबमोजिमको क्षेत्रफलसम्म दर्ता हुन सक्नेछ ।

तर लगत श्रेस्ताबाट क्षेत्रफल खुल्न सक्नेमा फरक पारेको रहेछ भने ऐन बमोजिम हुनेछ ।

(२) कुनै जग्गा पोतामा तिरो सम्म दर्ता भएको क्षेत्रफल भने नखुलेको रहेछ भने त्यति तिरो कति क्षेत्रफल भएको त्यस्ता पोता जग्गामा लागेको छ पोताको श्रेस्ता भिडाई हाकिमले क्षेत्रफल कायम गर्नेछ ।

६. **किसिम:** (१) कुनै व्यक्ति आफ्ना जग्गाको आँटाको रैकर जग्गाको किसिम खुलाउन असमर्थ हुन्छ भने निजले आफ्नो विवरणमा किसिम खुलाउन नसकेको कुरा खोली लेखिदिनुपर्छ । त्यसरी आँटाको रैकरको किसिम नखुलेकोमा पछि जाँचबाट ठहर भए बमोजिम गर्ने गरी हाकिमले त्यस मौजाका अधिकांश जग्गामा लागेको मालपोतसँग मेल खाने गरी त्यस्ता आँटाका रैकर जग्गाको किसिम कायम गर्नेछ ।

(२) बिर्ता जग्गाको किसिम निर्धारित गरी लगत खडा गर्दा हाकिमले,—

- (क) कुनै भूतपूर्व बिर्ता जग्गा सभै भई वा नभई किसिम छुट्टिएको

रहेछ भने सोही किसिम कायम गर्नेछ ।

(ख) पोता बिर्ता जग्गाको हकमा देहायबमोजिम गर्नेछः- (१)
रोपनी एकको ने.रु. । ४८ अठचालिस पैसा वा सो भन्दा
बढी तिरो लागेकोलाई अवल

(२) रोपनी एकको ने.रु. । ४८ अठचालिस पैसा भन्दा कम । ३२
पैसासम्म तिरो लागेकोलाई दोयम

(३) रोपनी एकको ने.रु. । ३२ बत्तीस पैसा भन्दा कम । २४ पैसासम्म
तिरो लागेकोलाई सीम

(४) रोपनी एकको । २४ चौबीस पैसा भन्दा कम तिरो लागेकोलाई
चाहार

(ग) खण्ड (क) वा (ख) मा लेखिएदेखि बाहेकको जग्गामा
आँटाका रैकर जग्गासरह किसिम कायम गर्नेछ ।

तर खण्ड (ग) बमोजिम आँटाको रैकर जग्गा जाँची निर्णय हुँदा
सो निर्णयबमोजिम गर्ने गरी हाकिमले विवरण पत्रमा लेखी ल्याएको
किसिमलाई कायम मानी लगत खडा गर्नेछ ।

७. **“क” श्रेणीको बिर्ता जग्गाको सम्बन्धमा व्यवस्था:** (१) कुनै “क”
श्रेणीको बिर्ता जग्गाको सम्बन्धमा ऐनको म्यादमा त्यस जग्गाको भूतपूर्व
बिर्तावालको तर्फबाट विवरण दाखिल नभई यो नियमावली बमोजिम
मोहीका तर्फबाट मात्र विवरण दाखिल भएको रहेछ भने हाकिमले मोहीका
तर्फबाट दाखिल भएको विवरणबाटै जो जाँचु भिडाउनु पर्ने निस्सा श्रेस्ता
जाँची भिडाई मोहीका नाममा रैकर जग्गा दर्ता गर्ने गरी लगत खडा गर्न
सक्नेछ ।

(२) कुनै “क” श्रेणीका बिर्ता जग्गाको मोहीले आफ्नो निस्सा र
विवरण पेस नगरेको भूतपूर्व बिर्तावालका तर्फबाट मात्र विवरण पेस भएको
रहेछ भने हाकिमले बिर्तावालको तर्फबाट पेस भएका विवरणको आधारमा
मोहीका नाममा रैकर मा जग्गा दर्ता गर्ने गरी लगत खडा गर्न सक्नेछ ।

(३) ऐन वा यो नियमावली बमोजिम पेस हुन आएको विवरणबाट
कसैका नाममा रैकरमा दर्ता गर्ने गरी लगत भएको जग्गा ऐन प्रकाश
हुनुभन्दा पछि मात्र बिर्तावालले दर्ता गरिदिएको हो र अघि कसैका नाममा
मोहियानीमा दर्ता नभएका पर्ती जग्गा हो भन्ने ठहर हुन आएमा नेपाल
सरकारले त्यस्तो दर्ता बदर गर्न सक्नेछ ।

९. **लगतको प्रकाशन:** (१) यो नियमावली बमोजिम लगत तयार गरेपछि त्यस्तो लगतलाई हाकिमको निर्णय मानिनेछ । हाकिमले आफूले तयार पारेको लगत सबैको जानकारीका लागि सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको कार्यालयमा प्रकाशित गरिनेछ । त्यसरी लगत प्रकाशित भएपछि सम्बन्धित जग्गावालाले थाहा पाएको मानिनेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्रकाश गरिएका लगतको एक एक प्रति सम्बन्धित मन्त्रालय, तालुक विभाग र कुमारी चोकमा समेत पठाउनेछ ।

(३) हाकिमले निर्णय गरी उपनियम (१) बमोजिम लगत प्रकाश गरेपछि बिर्ताको श्रेणी सम्बन्धी कुरामा वा ऐनको दफा ४ बमोजिम निर्धारित दरका सम्बन्धमा वा क्षेत्रफल वा किसिमका सम्बन्धमा चित्त नबुझे व्यक्तिले त्यसको निर्णय भएको थाहा पाएको मानिने मितिले ३५ दिनभित्र प्रचलित नेपाल कानून तथा यो नियमावलीले पुनरावेदन वा उजुर गर्न पाउने ठाउँमा पुनरावेदन वा उजुर गर्नुपर्छ । यो म्यादभित्र पुनरावेदन वा उजुर नपरेमा प्रकाशित लगतलाई नै हाकिमले ऐन तथा यो नियमावलीका अधीनमा रही कायम मान्न सक्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम पुनरावेदन वा उजुर परेमा त्यस्तो पुनरावेदन वा उजुर सुन्नेले पुनरावेदन वा उजुरमा कारबाई हुने नहुने निर्णय गर्नेछ र पुनरावेदन वा उजुरमा कारबाई गर्ने निर्णय भएमा सो निर्णय भएका ३ दिनभित्र पुनरावेदन वा उजुर परका कुराको छोटकरी विवरणसहितको सूचना श्रेस्तामा जनाउनका लागि माल अड्डालाई दिनुपर्छ ।

तर उजुर परेकोमा रीत पूर्वकको म्याद नक्कल पठाउनेमा यो उपनियमको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।

१०. **विवाद उपस्थित भएका जग्गाको लगत खडा गर्ने तरीका:** कुनै बिर्ता जग्गाकोसम्बन्धमा “क” वा “ख” श्रेणीको हो भन्ने विवाद उपस्थित भएमा हाकिमले त्यस्तो जग्गाको लगतमा कैफियततर्फ यस व्यक्तिको झगडा परेको भन्ने जनाई अरू कुराको लगत अरू जग्गाको सरह तयार पार्नुपर्छ । झगडाको अन्तिम निर्णय भएको सूचना आएपछि फैसला बमोजिमको कुरा पुनः कैफियत खातामा जनाई दिनुपर्छ ।

११. **झगडा हेर्ने अधिकार:** (१) कुनै बिर्ता जग्गाको सम्बन्धमा ऐनको दफा २ को उपदफा (२) मा लेखिएबमोजिम बिर्ता जग्गा हो वा होइन भन्ने वा “क” श्रेणीको हो वा “ख” श्रेणीको हो भन्ने विवाद उपस्थित हुन आएमा त्यस

कुराको निर्णयका लागि हाकिमले तोकिएको अदालतमा पठाउनेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम निर्णयका लागि आफू समक्ष आएमा तोकिएको अदालतले प्रचलित नेपाल कानून तथा नियम ९ बमोजिमको जो बुझ्नु पर्ने बुझी आफ्नो निर्णय दिनेछ ।

१३. **भूमिकरको असुली:** (१) ऐन बमोजिम रैकर मा परिणत भएका बिर्ता जग्गाको ऐन तथा नियमावली बमोजिम असुलउपर गरी लिनु पर्ने भूमिकर म्याद कायममा असुलउपर गरी लिन र नतिर्नेको हमा प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम गर्नु हाकिमको कतृव्य हुनेछ ।

(२) कुनै बिर्ता जग्गाको सम्बन्धमा “क” वा “ख” श्रेणीको हो भन्ने झगडा परेमा वा क्षेत्रफल सम्बन्धी वा किसिम सम्बन्धी विवाद उपस्थित भएमा पनि त्यस जग्गामा लाग्ने भूमिकर जग्गामा आफ्नो हक भएको सम्झने व्यक्तिले ऐनका म्यादभित्र बुझाउनु पर्छ । भूमिकर बुझाउन नल्याई झगडा वा विवाद सम्बन्धी बाधा देखाएको मान्य हुने छैन ।

(३) उपनियम (१) वा (२) मा जे लेखिए पनि कुनै बिर्ता जग्गामा तेरो मेरो भन्ने झगडा परी राखेको वा क्षेत्रफल वा किसिममा चित्त नबुझेबाट निर्णयका लागि कारबाई चलिराखेको अवस्थामा जग्गामा हक भएको व्यक्तिले त्यसको निर्णय नभएसम्म हाकिमले ठेकिदिएका भूमि कर धरौट रहोस् भनी झगडा परेको ठाउँमा वा माल अड्डामा दाखिल गरेमा त्यस्तो विवादको निर्णय हुँदा ठहरिए बमोजिम गर्ने गरी माल अड्डामा धरौट राखी पछि निर्णय भए बमोजिम गर्नुपर्छ ।

१५. **सम्बन्धित मालमा लगत पठाउने:** ऐन तथा यो नियमावलीको प्रयोजनका लागि बिर्ता जग्गाको लगत भएका लगत फाँट बिर्ता खारजी अड्डा तथा यस्ता प्रत्येक अड्डाले आफूसँग भएको लगतको दुरुस्त उतार गरी नेपाल सरकारले तोकेका म्यादभित्र एक प्रति सम्बन्धित बही बुझ्ने कुमारीचोकमा र एक प्रति सम्बन्धित तालुक विभागमा एक प्रति सम्बन्धित माल अड्डामा पठाई सक्नुपर्छ ।

१६. **नाप जाँच गरी क्षेत्रफल र किसिम छुट्याउने:** कुनै जग्गाको क्षेत्रफल, किसिम वा आँटाको रैकर जग्गा नाप जाँच गरेर मात्र छुट्टिने देखिएकोमा हाकिमले नेपाल सरकारबाट तोकिएको समयमा नाप जाँच समेत जे गर्नु पर्ने गरी छुट्याउनेछ ।

२०. जग्गाधनीलाई जग्गाको निस्सा दिने: (१) यस परिच्छेद बमोजिम मोठ जग्गाबन्दी तयार भएका जग्गाको जग्गावालालाई र सुरक्षित किसान भए निजलाई समेत आफ्ना हकका जग्गाको निस्सा लिन आउनु भनी हाकिमले सूचना दिनुपर्छ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम सूचनामा हाजिर हुन आउने व्यक्तिको सहीछाप निजको नाम लेखिएको ठाउँ जग्गाबन्दीमा गराई जग्गावालालाई जग्गाको नम्बरी पुर्जा र सुरक्षित किसानलाई सुरक्षित किसानको हकको पुर्जा ढाँचाबमोजिमको फाराममा दिनुपर्छ ।

(३) पुर्जाको ढाँचा फाराम नेपाल सरकारले तोकिएका बमोजिम हुनेछ ।

(४) यस नियमबमोजिम पुर्जा दिँदा जग्गावालाबाट प्रत्येक पुर्जाको ने. रु. पच्चीस पैसा पुर्जा दस्तुर लिइनेछ ।

(ख) जग्गा (नापजाँच) ऐन, २०१९ को दफा ३, ५, ६, ६ख, ६घ, ७, ८, ८क., ११, र ११ग. मा उल्लिखित अधिकारहरू

३. जग्गा नाप जाँच गर्ने अधिकार: (१) नेपाल सरकारले नेपालभित्रको सम्पूर्ण वा कुनै क्षेत्रमा जग्गा नाप जाँच गर्ने आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको काम तोकिएको अधिकारीले गर्न सक्नेछ ।

(३) जग्गा नाप जाँचका लागि कुनै जग्गामा नियन्त्रण विन्दू स्थान खडा गर्न र नापी गर्ने जुनसुकै साधनलाई प्रयोगमा ल्याउन सकिनेछ ।

(४) उपदफा (१) अनुसारको आदेश जारी भएपछि नाप जाँच गर्ने नापी गोश्वाराले नाप जाँच गरिने क्षेत्रमा नापी शुरू गरिने मिति र सो कामका लागि आफूलाई चाहिने श्रेस्ता उपलब्ध गराई दिनका लागि सम्बन्धित जिल्लाको मालपोत कार्यालयलाई सूचना दिनु पर्नेछ ।

(५) नाप जाँच गर्ने, त्यसको क्षेत्रफल यकिन गर्ने र क्षेत्रीय किताबमा दर्ता गर्ने अधिकारीबाट भएको काममा कुनै गल्ती वा त्रुटि भएको देखिएमा वा जानकारी हुन आएमा नापी अधिकृतले आवश्यक छानबिन गरी दफा ८ को उपदफा (१) बमोजिम जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पुर्जा वितरण गर्नु अगावै आवश्यक सुधार गराउनु पर्नेछ र यसरी जानाजानी गल्ती वा त्रुटि गर्ने कर्मचारीलाई कानूनबमोजिम विभागीय कारवाही गरिनेछ ।

(६) उपदफा (१) बमोजिम नाप जाँच भै तयार भएको नक्सा श्रेस्ता तोकिएको अधिकारीले तोकिएबमोजिम अद्यावधिक गर्नेछ ।

५. **गाउँपालिका वा नगरपालिकाको क्षेत्र वा वडाको साँध सिमाना छुट्याउने:** यो ऐन बमोजिम नाप जाँच गर्दा गाउँपालिका वा नगरपालिकाको क्षेत्र वा वडाको नापी हुनुअगावै त्यसरी नापी हुने गाउँपालिका वा नगरपालिकाको क्षेत्र वा वडाको साँध सिमाना छुट्याई नापी गर्नुपर्छ । साँध सिमाना छुट्याउँदा अञ्चल वा जिल्ला समेतको सिमानामा विवाद उठेमा तोकिएको अधिकारी वा समितिको निर्णयबमोजिम सिमाना छुट्याइनेछ । विवाद उठेको सिमानाको निर्णय हुन समय लाग्ने देखिएमा नापी चालू गरी विवाद उठेको सिमानाको कित्ताहरूसम्मको दर्ता बाँकी राखी नापीको काम सम्पन्न गरिनेछ ।

तर पुरै जिल्ला, गाउँपालिका वा नगरपालिकाको क्षेत्र वा वडाको नापी हुने नभई केही भाग मात्र नापी हुने भएमा यस दफा बमोजिमको साँध सिमाना छुट्याउन आवश्यक हुनेछैन ।

६. **सूचना दिने र जग्गामा प्रवेश गरी काम सुरु गर्ने:** (१) कुनै जग्गामा नियन्त्रण बिन्दू स्थान खडा गर्न परेमा वा कुनै जग्गा नापी वा जाँच गर्न परेमा कमसेकम पन्ध्र दिन अगावै नियन्त्रण बिन्दू स्थान खडा हुने वा नाप जाँच हुने जग्गाको जग्गावाला, मोही, सँधियारहरू, सम्बन्धित जिमिदार, पटवारी र गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई सूचना दिनु पर्छ ।

स्पष्टीकरण: यस उपदफाको तात्पर्यका लागि कुनै जग्गावाला, मोही, सँधियार जिमिदार र पटवारीलाई सूचना दिँदा त्यसरी नियन्त्रण बिन्दू स्थान खडा हुने वा नाप जाँच हुने जग्गा भएको क्षेत्रको वा सो जग्गावाला वा मोही बसेको क्षेत्रको धेरै जनाको आवत-जावत हुने मुख्य ठाउँहरूमा सो कुराको सूचना टाँसी दिनु पर्याप्त हुनेछ ।

तर गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई लिखित सूचना दिनु पर्छ ।

(२) कुनै जग्गामा नियन्त्रण बिन्दू स्थान खडा गर्दा वा जग्गा नाप जाँच गर्दा जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधि, मोही, सम्बन्धित जिमिदार, पटवारी, सँधियार र सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाको प्रतिनिधि समेत राखी गरिनेछ ।

तर उपदफा (१) बमोजिमको सूचनाले दिएको म्यादभित्र कुनै जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधि सो जग्गा कमाउने मोही वा सँधियार उपस्थित हुन नआएमा सो जग्गा भएको क्षेत्रको जिमिदार वा निजको

प्रतिनिधि वा पटवारी वा स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकाको प्रतिनिधिलाई राखी नियन्त्रण बिन्दू स्थान खडा गर्न वा नापी गर्न वा जाँच गर्न सकिनेछ ।

(३) कुनै जग्गामा नियन्त्रण बिन्दू स्थान खडा गर्दा वा जग्गा नाप जाँच गर्दा सो कार्यका लागि आवश्यक स्थायी वा अस्थायी भूचिन्ह (लैन्डमार्कहरू), स्तम्भहरू (मनुमेण्टहरू) वा दीपस्तम्भ (विकनहरू) राख्न वा गाड्न र दृष्यरेखा हेर्न वा साफ गर्न झाडी वा कुनै रुखको हाँगा काट्न सकिनेछ ।

(४) कुनै जग्गामा नियन्त्रण बिन्दू स्थान खडा गरिएमा त्यसरी स्थान खडा गर्दा लागेको जमीनको क्षेत्रफलसमेत खोली सेस्तामा जनाउनु पर्छ र सो जग्गाको जग्गावालाको जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा र मोही भए मोहीको जोताहाको निस्सा समेतमा सो व्यहोरा उल्लेख गरिदिनु पर्छ ।

स्पष्टीकरण: नियन्त्रण बिन्दू स्थान भन्नाले यसको बीचको भूचिन्ह (लैण्डमार्क) देखि चारैतर्फ १.५५ मिटरसम्मको जमिनसमेत सम्झनु पर्छ ।

(५) जग्गा नाप जाँच हुँदा जग्गावालाले आफ्नो हकभोगको प्रमाणपत्र आफैं वा आफ्नो प्रतिनिधिद्वारा पठाई आफ्नो जग्गा दर्ता गराउनु पर्छ । ऐलानी जग्गा, सार्वजनिक जग्गा, सामुदायिक जग्गा र निर्धारित भएको वन सिमाना भित्रको जग्गा बाहेक दर्ता तिरो केही नभई परापूर्व देखि बेनिस्सा हकभोग भई आबाद गरी खाईआएको जग्गावालले पनि सो जग्गा दर्ता गराउनु पर्नेछ । त्यसरी परापूर्वदेखिको हकभोगको आधारमा दर्ता गराउन आएमा त्यसरी दर्ता गराउन आएको जग्गाको गाउँपालिका वा नगरपालिका, वडा, चारकिल्ला र दर्ता गराउन आएको व्यक्तिको नाम ठेगाना खोली सो उपर कसैको उजुर भए सूचना दिएको एक्काइस दिनभित्र नापी टोलीमा उजुर गर्न पाउने व्यहोरा समेत खोली नापी टोलीले सो जग्गाको मोही, साँध सँधियार समेत धेरै जनाको आवत-जावत हुने मुख्य मुख्य ठाउँहरूमा सूचना टाँसी जिल्ला र स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई लिखित सूचना समेत गर्नु पर्नेछ । कुनै उजुर नपरेमा अन्य क्षेत्रको जग्गा भए नापी टोलीले र नगरपालिका क्षेत्रको बेनिस्साको स्ववासी चर्ची आएको घर जग्गा भए नापी गोश्वराले सो जग्गा निजको नाउँमा दर्ता गर्नेछ । उजुर परेमा अन्य क्षेत्रको जग्गा भए नापी टोलीले र नगरपालिका क्षेत्रको बेनिस्साको स्ववासी चर्ची आएको घर जग्गा भए नापी गोश्वराले सरजमिन र आवश्यक जाँचबुझ गरी

आफ्नो रायसाथ नेपाल सरकारले तोकेको समिति वा अधिकारी छेउ जाहेर गरी भएको निकास बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

(५क) जग्गा नापजाँच गर्दा दर्ता तिरो नभएको घर जग्गाको स्वामित्व घरायसी लिखतको आधारबाट पाई कम्तीमा पन्ध्र वर्षसम्म आफ्नो हक जानी अटुट भोग गरेको र सो अवधिमा सो लिखतलाई लिएर कुनै अदालतमा नालिस उजुर नपरेको भए सो लिखत रजिष्ट्रेशन नभएको भए तापनि सो लिखतलाई सदर मानी त्यस्तो घर जग्गा सोही भोगवाला व्यक्तिको नाउँमा दर्ता गर्नु पर्नेछ र यस सम्बन्धमा उपदफा (७) को व्यवस्था लागू हुने छैन ।

(५ख) जमिन तला र माथिल्लो तलाहरूमा वा एकै तलामा पृथक पृथक स्वामित्व भएको घर जग्गा नाप जाँच गर्दा त्यस्तो घर जग्गा पृथक पृथक स्वामित्व भएको घर जग्गावालाहरूको नाममा छुट्टा छुट्टै दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(५ग) आफ्नो नाममा दर्ता तिरो भै भोग चलन गरी आएको निजी वन बुट्यान भएको जग्गा सम्बन्धित व्यक्तिले सप्रमाण लिखित रूपमा दाबी गरेमा दफा ११ख. बमोजिम गठित समितिले छानबिन गरी निर्णय गरे अनुसार सम्बन्धित जग्गावालाको नाममा दर्ता गरिनेछ ।

(५घ) पुनः नाप जाँच भएको क्षेत्रमा जग्गा नापी गरी क्षेत्रीय किताबमा दर्ता गर्दा गराउँदा यस अघि नाप जाँच गरी तयार भएको मौजुदा नक्सा एवं दर्ता स्वेस्ता हेरी भिडाई क्षेत्रीय किताबको प्रमाण सङ्केतमा सोको विवरण जनाउनु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) अनुसार नाप जाँच हुँदा जग्गा दर्ता नगराउने वा प्रतिनिधि पनि नपठाउने जग्गावाला र मोहीलाई जग्गा दर्ता गर्न आउन पन्ध्र दिनमा नबढाई दोस्रो पटक सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकामा सूचना प्रकाशित गरिनेछ । सो म्यादभित्र दर्ता गराउन आउने जग्गावाला र मोहीलाई निजको हकभोगको प्रमाण भिडेमा र परम्परा देखि दर्ता वा तिरो नभएको जग्गाको जग्गावालाले भोगेको आधारमा दर्ता गराउन आएकोमा आवश्यक जाँचबुझ गरी तोकिएको अधिकारीले पाँच रुपैयाँ जरिवाना गरी सो जग्गा दर्ता गर्न सक्नेछ ।

(६क) उपदफा (६) बमोजिम दोस्रोपटक दिइएको म्यादभित्र पनि उपस्थित नहुने वा आफ्नो प्रतिनिधि पनि नपठाउने जग्गावालाको जग्गा मौजुदा स्वेस्तामा भएको विवरण भिडाई वडा समितिका एकजना

प्रतिनिधिको रोहबरमा तोकिएको अधिकारीले दर्ता गरिदिन सक्नेछ । त्यसरी गरिएको दर्तामा चित्त नबुझ्ने जग्गाधनीले सो कुरा थाहा पाएको मितिले छ महिनाभित्र अदालतमा उजुर गर्न सक्नेछ ।

(७) कुनै जग्गा नाप जाँच हुँदा दुई वा दुई भन्दा बढी व्यक्तिहरूको बीच तेरो मेरो सम्बन्धी प्रश्न उठेमा तोकिएको अधिकारीले सो कुराको दुवै पक्षको प्रमाण जाँची जुन पक्षको प्रमाण बलियो देखिन्छ त्यसै पक्षको नाममा अदालतबाट अन्तिम निर्णय भई नआएसम्मका लागि अस्थायी दर्ता गर्ने निर्णय गरी सम्बन्धित पक्षलाई त्यसको निस्सा दिनेछ । चित्त नबुझ्ने पक्षले त्यस्तो निर्णय उपर पैँतीस दिनभित्र अदालतमा उजुर नगरेमा उक्त निर्णय अन्तिम हुनेछ र सोही अनुसार सम्बन्धित व्यक्तिको नाममा जग्गा दर्ता हुनेछ । उजुर परेकोमा अदालतबाट भएको अन्तिम निर्णय भई आए बमोजिम दर्ता गरिनेछ ।

(८)

(९) यस ऐन बमोजिम पहिला नाप जाँच भई दर्ता स्वेस्ता तयार भई सकेको ठाउँमा पुनः नाप जाँच हुँदा मौजुदा दर्ता स्वेस्ता बमोजिमका जग्गामा दुई वा दुई भन्दा बढी व्यक्तिहरूको बीच तेरो मेरो सम्बन्धी प्रश्न उठेमा तोकिएको अधिकारीले मौजुदा दर्ता स्वेस्ता भिडाई जग्गा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

६ख. छुट जग्गा दर्ता सम्बन्धी: (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नाप जाँच हुँदा कुनै जग्गा नाप जाँच हुन छुट भएको वा नाप जाँच भए पनि दर्ता हुन छुट भएमा सम्बन्धित व्यक्तिले त्यस्तो जग्गा नाप जाँच गर्नका लागि आवश्यक कागजात सहित तोकिएको अधिकारी समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन पर्न आएमा तोकिएको अधिकारीले सो निवेदन तोकिएको समिति समक्ष पेस गरी सो समितिको सिफारिस बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम कुनै निवेदन नपरेमा सो क्षेत्रको जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा वितरण भएको मितिले साठी दिनपछि त्यस्तो जग्गा सरकारी वा सार्वजनिक जग्गाको रूपमा दर्ता गरी स्वेस्ता कायम गरिनेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम कुनै क्षेत्रमा जग्गा नाप जाँचको काम सुरु भएपछि मालपोत कार्यालयले छुट जग्गा दर्ता सम्बन्धमा भएको मिसिल आवश्यक कारवाहीका लागि सम्बन्धित नापी गोश्वारामा पठाउनु पर्नेछ ।

११ख. नेपाल सरकारले समिति गठन गर्न सक्ने: नापी अधिकृत वा तोकिएको अधिकारीबाट यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको बर्खिलाप कुनै काम कारवाही भएको देखिएमा वा वन सिमान, सरकारी जग्गा, सार्वजनिक जग्गा, सामुदायिक जग्गा वा गुठी अधीनस्थ जग्गा मिति दर्ता गरे गराएको देखिएमा सो सुधार गराउन वा नाप नक्सा गरी दर्ता गर्ने सम्बन्धमा कुनै क्षेत्रमा सामान्य समस्या उठेको देखिएमा सो सुल्झाउन नेपाल सरकारले समिति गठन गर्न सक्नेछ । यसरी गठन भएको समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार सो समिति गठन हुँदाको बखत तोकिएको छ । (दफा ६ को ५ (ग) सँग सम्बन्धित)

६घ. दर्ता स्वेस्ता मिलाउन सक्ने: (१) यस ऐनको अन्य दफाहरूमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि साबिकको बाटो वा कुलो परिवर्तन भएमा वा सम्बन्धित व्यक्तिले आफ्नो जग्गा छोडी बाटो वा कुलो विस्तार गरेको कारणले साबिक बाटो वा कुलो प्रयोगमा नआउने अवस्था परी साबिकको दर्ता स्वेस्तामा फरक परी सो सच्याउन तोकिएको अधिकारी समक्ष निवेदन गरेमा सम्बन्धित नापी गोश्वाराले उक्त निवेदन तोकिएको समितिमा पेस गरी सो समितिको सिफारिस बमोजिम निवेदकको जग्गासँग जोडिएको बाटो वा कुलो सम्बन्धित व्यक्तिको नाममा दर्ता गरी स्वेस्ता मिलाउनेछ ।

(२) यस ऐन बमोजिम दर्ता स्वेस्ता तयार गर्दा कुनै जग्गावालाको नाम, थर, वतन, उमेर, तीनपुस्ते, जग्गाको कित्ता नम्बर, क्षेत्रफल वा किसिम फरक पर्न गएमा सम्बन्धित अधिकारीले आवश्यक जाँचबुझ गरी दर्ता स्वेस्तामा मिलाउनेछ ।

७. जग्गा घटबढ भएमा: (१) जग्गा नाप जाँच हुँदा साबिकको क्षेत्रफल भन्दा घटी वा बढी हुन आएमा सोहीबमोजिमको जग्गाको क्षेत्रफल सम्बन्धित जग्गाधनीको नाउँमा कायम गरिनेछ ।

(२) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक जग्गासँग कुनै व्यक्तिको जग्गा जोडिएकोमा त्यस्तो जग्गा छुट्याउन साबिकमा कुनै दर्ता स्वेस्ता वा अभिलेख भए सोही आधारमा र त्यस्तो दर्ता स्वेस्ता वा अभिलेख नभएमा सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाको सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्ष र नजिकका सँधियारहरू मध्ये कम्तीमा दुइजना राखी निजहरूले सिफारिस गरेको सिमानालाई आधार मानी क्षेत्रफल कायम गरी जग्गा नाप जाँचगरिनेछ । यसरी क्षेत्रफल कायम गर्दा सरकारी, सार्वजनिक वा

सामुदायिक जग्गासँग जोडिएको व्यक्तिको जग्गा घटीबढीमा तोकिएको समितिमा पेस गरी सो समितिले सिफारिस गरेबमोजिम क्षेत्रफल कायम गरी जग्गा नाप जाँच गरिनेछ ।

(३)

(४) नाप जाँचबाट कायम भएको क्षेत्रफल बमोजिमको दर्ता स्रेस्ता मालपोत कार्यालयमा दाखिल भएपछि सम्बन्धित जग्गाधनीले सोही दर्ता स्रेस्ता बमोजिम मालपोत वा तिरो बुझाउनु पर्नेछ ।

८. **दर्ता पुर्जा पाउने:** (१) नाप जाँचको काम र दर्ता श्रेस्ता तयार गर्ने काम समाप्त भएपछि तोकिएको अधिकारीले दर्ता श्रेस्ता बमोजिमको जग्गामा स्वामित्व रहेको प्रमाणको निमित्त जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा तयार गरी सम्बन्धित जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधिलाई दिनु पर्नेछ ।

(१क) कुनै घरको जमिन तला, माथिल्लो तला वा एकै तलामा पृथक पृथक स्वामित्व भएमा त्यस्तो पृथक पृथक स्वामित्वमा रहेका तलाहरूको पृथक पृथक जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा तयार गरी सम्बन्धित जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधिलाई दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा नपाएमा सोही क्षेत्रको जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पुर्जाको वितरण प्रारम्भ भएको मितिले वा जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा पाएपछि त्यसमा चित्त नबुझेनै व्यक्तिले जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा पाएको मितिले साठी दिनभित्र तोकिएको अधिकारी समक्ष कारणसहित उजुर गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पर्न आएको उजूरीमा आवश्यक छानबिन गरी तोकिएको अधिकारीले दफा ६ को उपदफा (५), (५क), (५ख), (५ग), (५घ) र (६) बमोजिम तयार भएको दर्ता श्रेस्ता हेरी भिडाई जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिनु पर्ने भए जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिनु वा सच्याउनु पर्ने भए सच्याई अर्को जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिनु पर्नेछ ।

तर, यस उपदफा बमोजिम उजूरी छानबिन गर्दा दफा ६ को उपदफा (७) बमोजिम हकभोग वा तेरो मेरो सम्बन्धी पश्र उठेको कारणबाट जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिन वा सच्याउन नमिल्ने भएमा अदालतबाट सो कुराको निर्णय भई आएका बखत जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिन वा सच्याउन मिल्ने व्यहोरा प्रष्ट रूपमा खुलाई तोकिएको अधिकारीले तुरुन्त उजुरवालालाई निस्सा दिनु पर्नेछ ।

(४) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक जग्गाको दर्ता तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

८क. विवरण प्राप्त भएपछि दर्ता श्रेस्ता खारेज हुने: सम्बन्धित नापी गोश्वारा वा नापी कार्यालयले जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा वितरण भएको मितिले एक सय बीस दिनभित्र नाप जाँच सम्बन्धी विवरण सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा बुझाउनु पर्नेछ र त्यस्तो विवरण प्राप्त भएपछि साबिकको नाप जाँच सम्बन्धी दर्ता श्रेस्ता स्वतः खारेज हुनेछ ।

११. नक्सा र श्रेस्ता राख्ने: (१) जग्गा नाप जाँच गर्दा जग्गाको नक्सा नापी विभागका महानिर्देशकले तोकेको ढाँचामा तयार गरिनेछ ।

(२) जग्गा नाप जाँच गर्दा जग्गाको श्रेस्ता तोकिएबमोजिम तयार गरी अद्यावधिक गरिनेछ ।

११ग. चक्लाबन्दी वा एकिकृत विकास गर्न नाप जाँच गर्न सक्ने: नेपाल सरकारले कुनै निजी, सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक जग्गाको चक्लाबन्दी वा एकिकृत विकास गर्नका लागि नाप जाँच गराउन सक्नेछ ।

४. जग्गाको क्षेत्रफल निकाल्ने तरिका: (१) नाप जाँच भएको जग्गाको क्षेत्रफल कायम गर्दा दश हजार बर्ग मिटर बराबर एक हेक्टरको हिसाबले क्षेत्रफल कायम गरिनेछ र दर्ता श्रेस्ता तयार गर्दा सो श्रेस्तामा हेक्टरको साथै वर्ग मिटर समेत उल्लेख गरिनेछ । त्यसरी वर्ग मिटर उल्लेख गर्दा वर्ग मिटरको दशमलब पछिको दुई अंकसम्म राखिने छ । (जग्गा (नाप जाँच) नियमावली, २०५८ को नियम ९ र १५ को ३ सँग सम्बन्धित)

(ट) जग्गा नापजाँच नियमावली, २०५८ को नियम ४, ५, ८, ९, १०, १२, १३, १४, १५, १७, १८ र २४ मा उल्लिखित अधिकारहरू

३. जग्गा नाप जाँच गर्न सूचना प्रकाशन गर्नुपर्ने: (१) ऐनको दफा ३ को उपदफा (१) बमोजिम नेपाल सरकारले नेपाल भित्रको सम्पूर्ण वा कुनै क्षेत्रमा जग्गा नाप जाँच गर्न आदेश जारी गरेपछि नापी टोलीले अनुसूची-१ बमोजिम नाप जाँच गर्ने क्षेत्र र नाप जाँच शुरु गरिने मिति सहितको सूचना सम्बन्धित नगरपालिका वा गाउँ विकास समितिको सम्बन्धित वडाको कुनै स्थानमा सबैले देख्ने किसिमले प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको सूचनाको एक प्रति नापी टोलीले

सम्बन्धित नगरपालिका वा गाउँ विकास समितिलाई समेत पठाउनु पर्नेछ ।
(नियम ४ सँग सम्बन्धित)

४. **जग्गा नाप जाँच गर्ने:** (१) नियम ३ बमोजिम सूचना प्रकाशन भएपछि जग्गा नाप जाँच गर्न तोकिएको दिनमा ऐनको दफा ६ को उपदफा (५) बमोजिम सम्बन्धित जग्गाका जग्गावाला वा मोहीले आफ्नो हक भोगको प्रमाणसहित आफैं वा आफ्नो प्रतिनिधि पठाई नापी टोलीको मुकाममा उपस्थित भई सम्बन्धित नगरपालिका वा गाउँ विकास समितिका प्रतिनिधि र सँधियार समेतको रोहवरमा आ-आफ्नो प्रत्येक कित्ता जग्गाको साँध सिमाना यकिन गरी सीमा चिह्न लगाउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम साँध सिमाना यकिन गरी सीमा चिह्न लगाएपछि जग्गाको नाप जाँच गरी कुनै एक वडा अन्तर्गत एक नक्सा सिटको नाप नक्साको काम समाप्त भएपछि नापी टोलीले अनुसूची-२ बमोजिमको सात दिने सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम प्रकाशित सूचनाको म्यादाभित्र कसैको दावी उजुर नपरेमा नापी टोलीले सम्बन्धित जग्गावाला वा मोहीको हकभोगको प्रमाण र मौजुदा सेस्ता समेत भिडाई त्यस्तो जग्गा अनुसूची-३ बमोजिमको ढाँचामा क्षेत्रीय किताबमा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(४) जमिन तला वा माथिल्लो तलाहरूमा वा एकै तलामा पृथक पृथक स्वामित्व भएको घर जग्गा नाप जाँच गरी उपनियम (३) बमोजिमको क्षेत्रीय किताबमा दर्ता गर्दा त्यस्तो पृथक पृथक स्वामित्व भएको घर जग्गा अनुसूची-४ बमोजिमको ढाँचामा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

५. **उजुरी र निर्णय:** (१) नियम ४ को उपनियम (२) बमोजिम प्रकाशित सूचनामा चित्त नवुझ्ने व्यक्तिले अनुसूची-५ बमोजिमको ढाँचामा नापी टोली समक्ष उजुरी दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम पर्न आएको उजुरी उपर छानविन गर्दा तेरो मेरो सम्बन्धी प्रश्न उठेकोमा बाहेक नापी टोलीले सो सम्बन्धमा पन्ध्र दिनभित्र निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

६. **गाउँविकास समिति वा नगरपालिकाको क्षेत्र वा वडाको सिमाना छुट्याउने:** (१) ऐनको दफा ५ बमोजिम गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको क्षेत्र वा वडाको साँध सिमाना छुट्याउँदा नापी टोलीले

त्यसरी सिमाना छुट्याउन तोकिएको दिनमा सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको प्रतिनिधि उपस्थित हुनु पर्ने व्यहोराको सूचना नापी टोली मुकाममा टाँस गरी सो सूचनाको एक प्रति जानकारीका लागि सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकामा पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम दिइएको सूचना बमोजिम उपस्थित हुन आएका गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाका प्रतिनिधिले देखाएको साँध सिमानाको आधारमा नापी टोलीले गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको क्षेत्र वा वडाको सिमाना छुट्याउनेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम सिमाना छुट्याउँदा दुई वा दुईभन्दा वढी नगरपालिका, गाउँ विकास समिति वा वडाको बीच विवाद उठेमा सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारीको र दुई वा दुईभन्दा वढी अञ्चल र जिल्लाको बीच विवाद उठेमा सम्बन्धित जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सिफारिसमा स्थानीय विकास मन्त्रालयको निर्णयबमोजिम सिमाना छुट्याउनु पर्नेछ ।

९. **जग्गाको क्षेत्रफल निकाल्ने र संशोधन गर्ने:** (१) ऐनको दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिम नाप जाँच भएको जग्गाको क्षेत्रफल अनुसूची-७ बमोजिमको ढाँचामा निकाली कायम गरिनेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम कायम भएको क्षेत्रफलका सम्बन्धमा कसैको निवेदन परी वा कुनै व्यहोराले घटी वढी देखिन आएमा सम्बन्धित नापी गोश्वाराले आवश्यक जाँचवुझ गरी क्षेत्रफल सच्याई सोको जानकारी सम्बन्धित जग्गावालालाई समेत दिनु पर्नेछ ।

१०. **छुट जग्गा दर्ता सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) नाप जाँच हुँदा कुनै जग्गा नाप जाँच हुन छुट भएको वा नाप जाँच भएतापनि दर्ता हुन छुट भएमा सम्बन्धित व्यक्तिले त्यस्तो जग्गा नाप जाँच वा दर्ता गर्नका लागि आवश्यक कागजात सहित नापी गोश्वारामा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम निवेदन पर्न आएमा नापी गोश्वाराले सो निवेदन नियम ११ बमोजिमको समिति समक्ष पेश गरी सो समितिको सिफारिस बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

(३) यस नियमबमोजिम कुनै नगरपालिकाको वडा वा गाउँ विकास समितिमा जग्गा नाप जाँचको काम शुरू भएपछि सो वडा वा गाउँ विकास समितिको क्षेत्रभित्र छुट जग्गा दर्ताका लागि कारवाही चली निर्णय हुन

बाँकी रहेका मिसिल मालपोत कार्यालयले आवश्यक कारवाहीका लागि सम्बन्धित नापी गोश्वारामा पठाउनु पर्नेछ ।

११. छुट जग्गा दर्ता सिफारिस समितिको गठन: (१) नियम १० को उपनियम (२) को प्रयोजनका लागि नापी गोश्वारा रहेको जिल्लामा देहायबमोजिमको छुट जग्गा दर्ता सिफारिस समिति रहनेछ:-

(क)	नापी गोश्वाराको प्रमुख	– अध्यक्ष
(ख)	मालपोत अधिकृत	– सदस्य
(ग)	जिल्ला प्रशासन कार्यालयको अधिकृत प्रतिनिधि	– सदस्य
(घ)	जिल्ला वन कार्यालयको अधिकृत प्रतिनिधि	– सदस्य
(ङ)	सम्बन्धित गाउँ विकास समितिको अध्यक्ष वा नगरपालिकाको सम्बन्धित वडा अध्यक्ष	– सदस्य

(२) उपनियम (१) बमोजिम गठित समितिले आफ्नो कार्यविधि आफैं व्यवस्थित गर्नेछ ।

(नियमावलीको नियम १०, १२, १३ र १७ सँग सम्बन्धित)

१२. दर्ता स्रेस्ता मिलाउन सक्ने: (१) ऐनको दफा ६घ. बमोजिम साविकको बाटो वा कुलो परिवर्तन भएमा वा सम्बन्धित व्यक्तिले आफ्नो जग्गा छोडी बाटो वा कुलो विस्तार गरेको कारणले साविकको बाटो वा कुलो प्रयोगमा नआउने अवस्था परी साविकको दर्ता स्रेस्तामा फरक परी सो सच्याउन चाहेमा सम्बन्धित व्यक्तिले नापी गोश्वारा समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम निवेदन परेमा सम्बन्धित नापी गोश्वाराले सो निवेदन नियम ११ बमोजिमको समितिमा पेस गर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम पेस हुन आएको निवेदन उपर सो समितिले आवश्यक जाँचवुझ गरी सिफारिस गरेबमोजिम नापी गोश्वाराले दर्ता स्रेस्ता मिलाउनेछ ।

१३. सरकारी वा सार्वजनिक जग्गासँग जोडिएको जग्गाको क्षेत्रफल कायम गर्ने: ऐनको दफा ७ को उपदफा (२) को प्रयोजनका लागि सरकारी वा सार्वजनिक जग्गासँग जोडिएको व्यक्तिको जग्गा घटी वढी सम्बन्धमा विवाद देखिएमा नियम ११ बमोजिमको समितिमा पेस गरी सो समितिले सिफारिस गरेबमोजिम क्षेत्रफल कायम गर्नु पर्नेछ ।

१४. जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिनु पर्ने: (१) जग्गा नाप जाँचको काम समाप्त भएपछि नापी अधिकृतले क्षेत्रीय कितावको आधारमा अनुसूची-८ बमोजिमको ढाँचामा किता स्रेस्ता दुई प्रति र अनुसूची-९ बमोजिमको ढाँचामा जग्गाधनी दर्ता स्रेस्ता तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमका स्रेस्ताहरू तयार गरेपछि नापी अधिकृतले अनुसूची-१० बमोजिमको ढाँचामा जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा तयार गरी त्यस्तो जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पुर्जा सम्बन्धित जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधिलाई दिनु पर्नेछ ।

(३) कुनै घरको जमिन तला, माथिल्लो तला वा एकै तलामा पृथक पृथक स्वामित्व भएमा त्यस्तो पृथक पृथक स्वामित्वमा रहेका तलाहरूको अनुसूची-११ बमोजिमको ढाँचामा पृथक पृथक जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा तयार गरी सम्बन्धित जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधिलाई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (२) वा (३) बमोजिम कसैले जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा नपाएमा वा पाए पनि त्यसमा चित नवुझेमा सोको कारणसहित सोही क्षेत्रको जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जाको वितरण प्रारम्भ भएको मितिले वा जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा पाएको मितिले साठी दिनभित्र सम्बन्धित नापी गोश्वारामा उजुर गर्न सक्नेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम पर्न आएको उजूरीमा आवश्यक छानविन गरी नापी गोश्वाराले जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिनु पर्ने भए जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिनु पर्नेछ र सच्याउनु पर्ने भए सच्याई अर्को जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिनु पर्नेछ ।

(६) उपनियम (५) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपनियम (४) बमोजिम परेको निवेदनमा छानविन गर्दा ऐनको दफा ६ को उपदफा (७) बमोजिम हकभोग वा तेरो मेरो सम्बन्धी प्रश्न उठेको कारणबाट जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिन वा सच्याउन नमिल्ने भए अदालतबाट सो कुराको निर्णय भई आएका वखत सोहीबमोजिम हुने व्यहोरा स्पष्ट रूपमा खुलाई नापी गोश्वाराले उजुरवालालाई तुरुन्त निस्सा दिनु पर्नेछ ।

१५. सरकारी जग्गा वा सार्वजनिक जग्गाको दर्ता: (१) ऐनको दफा ८ को उपदफा (४) बमोजिम सरकारी जग्गा देहायबमोजिम दर्ता गर्नु पर्नेछ:-

(क) स्वामित्व खुलेको प्रमाण भई वा नभई सरकारी कार्यालयले भोग गरिरहेको जग्गा सोही प्रमाण वा भोगको आधारमा

सम्बन्धित कार्यालयको नाममा,

(ख) सरकारी वन क्षेत्रको जग्गा नेपाल सरकारको नाममा,

(ग) खण्ड (क) र (ख) मा उल्लेख भएदेखि बाहेक अन्य सरकारी जग्गा नेपाल सरकारको नाममा ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम सरकारी जग्गाको दर्ता गर्ने कार्यमा सरकारी कार्यालय वा गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाले आफ्नो प्रतिनिधि पठाई आवश्यक सहयोग गर्नु पर्नेछ ।

(३) ऐनको दफा ४ बमोजिम सार्वजनिक जग्गा दर्ता गर्दा क्षेत्रीय कितावको विरहमा जग्गाको प्रकृति तथा विवरण स्पष्टसँग उल्लेख गरी जग्गा धनीको महलमा सार्वजनिक जग्गा भनी जनाउनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (१) र (३) बमोजिम जग्गा दर्ता गरेपछि नापी गोश्वाराले जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पुर्जा तयार गरी सरकारी कार्यालयले भोग चलन गरेको जग्गा भए सोही कार्यालयमा र अन्य सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा भए सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा वुझाउनु पर्नेछ ।

(५) साविकमा सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा जनिई नाप जाँच भएको कुनै जग्गा कसैले आबाद, कमोत वा घरवास गरी भोग गरेको भए पनि नाप जाँच गर्दा त्यस्तो जग्गा साविक बमोजिम नै सरकारी वा सार्वजनिक जग्गाको रूपमा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(६) नियन्त्रण विन्दुको आधारमा नाप जाँच भएका क्षेत्रहरू बाहेक अन्य क्षेत्रमा स्थलरूप नाप नक्साको आधारमा सरकारी वा सार्वजनिक जग्गाको स्रेस्ता तयार गरी राख्नु पर्नेछ ।

१७. **आवश्यक सुधार गर्न सक्ने:-** (१) ऐन तथा यस नियमावली बमोजिम कित्ता स्रेस्ता वा जग्गाधनी दर्ता स्रेस्ता तयार गर्दा व्यक्तिको नाम, थर, वतन, उमेर, तीनपुस्ते, जग्गाको कित्ता नम्बर, क्षेत्रफल वा किसिम फरक परेकोले सुधार गरी पाउन निवेदन दिएमा नापी अधिकृतले आवश्यक कुराहरू जाँचबुझ गरी स्रेस्ता मिलाउनु पर्नेछ ।

(२) नापजाँच गर्दाको अवस्थामा जग्गाको वास्तविक स्थिति र नक्सामा प्राविधिक त्रुटिको कारण फरक परेको देखिएमा नापी अधिकृतले विभागको सहमति लिई त्यस्तो कुरा सुधार गर्न सक्नेछ ।

तर यसरी सुधार गर्दा सरकारी वा सार्वजनिक जग्गासंग जोडिएको जग्गाको हकमा नियम ११ बमोजिमको समितिको सिफारिस समेत हुनु पर्नेछ ।

१८. जग्गामा प्रवेश गर्न सक्ने: ऐन वा नियमावली बमोजिम जग्गा नाप जाँच गर्ने प्रयोजनका लागि विभाग वा यस अन्तर्गतका कार्यालयले खटाएका कर्मचारी वा अनुमति प्राप्त व्यक्ति जुनसुकै जग्गामा प्रवेश गर्न सक्ने छन् ।
२४. चक्लाबन्दी वा एकीकृत विकास गर्नका लागि नाप जाँच गर्दा क्षेत्रफल घटाउन नपाइने: ऐनको दफा ११ग. बमोजिम नेपाल सरकारले कुनै निजी, सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा चक्लाबन्दी वा एकीकृत विकास गर्नका लागि नाप जाँच गर्दा चक्लाबन्दी वा एकीकृत गरिएको क्षेत्रभित्र पर्ने सरकारी वा सार्वजनिक जग्गाको स्थान परिवर्तन भए पनि क्षेत्रफल पहिलेको भन्दा घटाउन पाइने छैन ।

अनुसूची -१
(नियम ३ को उपनियम (१) संग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार
भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय
नापी विभाग

.....नं. नापी गोश्वारा
..... नं. नापी टोलीबाट जारी भएको सूचना

मिति..... देखिगाउँ विकास समिति/
नगरपालिका भित्रको जग्गा नाप जाँच हुने भएकोले सो गाउँ विकास समिति/
नगरपालिकामा जग्गा हुने जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधि, जग्गा कमाउने मोही,
सँधियारहरूले आ-आफ्नो हक भोगको निस्सा सहित जग्गा नाप जाँच हुँदाको
समयमा उपस्थित भई आफ्नो जग्गाको साँध सिमाना घुमी देखाई नापी गराउनु
होला । नापी हुने विषयमा अरू जानकारी चाहिएमा सम्बन्धित वडामा नापी गर्न
खटिएका कर्मचारीबाट वा नापी टोली मुकाममा आई बुझ्न सक्नु हुनेछ ।

अनुसूची - ३
(नियम ४ को उपनियम (३) सँग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार
भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय
.....नापी विभाग
.....नं. नापी गोश्वारा
.....नं. नापी टोली

जिल्ला:-
गाउँ विकास समिति/नगरपालिका:-
वडा नं.

क्षेत्रीय किताब
नक्शा सिट नं.:-

किता नं.	जग्गालाको		मोहीको		बिरह (घर, बगैँचा, पोखरी आदि)	किसिम		चौहद्दी	नापी भएको मिति	प्रमाण संकेत	दर्ता गर्नेको नाम र दस्तखत	पि.के.पू.के.
	नाम, थर, वतन, बाबु र बाजेको नाम	सही छाप	नाम, थर, वतन, बाबु र बाजेको नाम	सही छाप		कृषि क्षेत्र	व्यवसायिक तथा बसोबास क्षेत्र					

.....
गाउँ विकास समिति वा
नगरपालिकाका सदस्यको दस्तखत

.....
अमीनको दस्तखत

.....
नापी निरीक्षकको दस्तखत

.....
टोली प्रमुखको दस्तखत

अनुसूची – ४
(नियम ४ को उपनियम (४) सँग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार

भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय

नापी विभागख

.....नं. नापी गोश्वारा

.....नं. नापी टोली

जिल्ला:-

गाउँ विकास समिति/नगरपालिका:-

वडा नं.:-

नक्शा सिट नं.:-

क्षेत्रीय किताब

जमिनको तलावालाको नाम, थर र वतन	जमिन तलावालाको वा तलाका भागका धनीको नाम, थर, वतन, बाबु र बाजेको नाम समेत	तला (जमीन तला, पहिलो तला आदि)		तलाको विवरण		किसिम		नापी भएको मिति	प्रमाण संकेत	दर्ता गर्नेको नाम र दस्ताखत	कैफियत
		नाप	अरू विवरण	अरू	विवरण	कृषि क्षेत्र	बसोबास तथा व्यवसायिक क्षेत्र				

.....
गाउँ विकास समिति वा
नगरपालिकाका सदस्यको दस्ताखत

.....
अमीनको दस्ताखत

.....
नापी निरीक्षकको दस्ताखत

.....
टोली प्रमुखको दस्ताखत

अनुसूची – ५
(नियम ५ को उपनियम (१) संग सम्बन्धित)

श्री.....

विषय:- भूल सुधार गरी दर्ता गरी पाउँ ।

महोदय,

..... नगरपालिका/गाउँ विकास समितिको नाप नक्सा नं. नापी टोलीबाट भई मिति मा प्रकाशित सूचनामा मेरा निम्न कित्ताहरूमा निम्न बमोजिम हुनु पर्नेमा सो नभई भूल भएकोले सुधार गरी मेरा नाउँमा दर्ता गरी पाउम रु. ५ । – को टिकट टाँसी निवेदन गर्दछु ।

गाउँ विकास समिति/ नगरपालिका	वडा नं.	नक्सा सिट नं.	कित्ता नं.	भाएको व्यहोरा	हुनु पर्ने व्यहोरा	कैफियत

उल्लिखित व्यहोरा ठीक साँचो छ, झुठो ठहरे कानूनबमोजिम सहुँला बुझाउँला ।

निवेदक
निवेदकको दस्ताखत:-
नाम, थर:-
वतन:-
बाबुको नाम:-
मिति:-

अनुसूची - ७
(नियम ९ को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार
भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय
नापी विभाग
.....नं. नापी गोश्वारा
.....नं. नापी टोली

जिल्ला:- जगाको क्षेत्रफल सम्बन्धी विवरण

गाउँ विकास समिति/नगरपालिका,-

वडा नं.-

नक्सा सिट नं.:-

क्रमांक	अमीन (क)		अमीन (ख)		पहिलो फरक		निरीक्षक (पहिलो)		दोस्रो फरक		निरीक्षक (दोस्रो)		तेस्रो फरक		अन्तिम	
	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर	हेक्टर वर्गमिटर
कित्ता नम्बर																

अमीन (क)

अमीन (ख)

निरीक्षक (पहिलो)

निरीक्षक (दोस्रो)

टोली प्रमुख

अनुसूची - ८
(नियम १४ को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

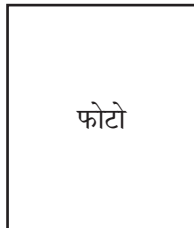
नेपाल सरकार
भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय
नापी विभाग
.....नं. नापी गोश्वारा

कित्ता सेस्ता

जिल्ला: गाउँ विकास समिति/ नगरपालिका: वडा नम्बर: नक्सा सिट नं.-	चौहद्दी			कित्ता नम्बर:- क्षेत्रफल:- विरह:- किसिम:- हकहिस्सा:-
	प.	उ.	द.	
जग्गाधनीको नाम, थर, वतन, बाबु र बाजेको नाम	मोहीको नाम, थर, वतन			प्रमाणित गर्नेको दस्तखत र मिति:

अनुसूची – ९
(नियम १४ को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार
भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय
नापी विभाग
..... नं. नापी गोश्वारा
जग्गाधनी दर्ता स्रेस्ता

जग्गाधनी नं.

जग्गाधनीको नाम, थर:-

प्रमाणित गर्नेको दस्तखत
(फोटोमा समेत पर्ने गरी)

वतन:- अञ्चल जिल्ला

गाउँ विकास समिति/नगरपालिका,

वडा नं.

बाबु/पतिको नाम:-

बाजे/ससुराको नाम:-

नागरिकता नं. र मिति:-

नागरिकताको प्रमाणपत्र जारी गर्ने कार्यालय:-

जग्गाधनीको दस्तखत:-

जग्गाधनीको औठा छाप

दायाँ	बायाँ
-------	-------

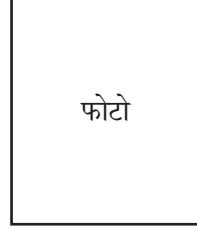
जग्गाको विवरण

सम्बन्धित कर्मचारीको दस्ताखत र मिति	तयार गर्ने				
	प्रमाणित गर्ने				
कैफियत					
प्रमाण संकेत					
जग्गाको क्षेत्रफल (हेक्टर) (रजिस्ट्रार)					
किसिम	कृषि क्षेत्र				
	व्यावसायिक तथा बसोबास क्षेत्र				
बाजेको नाम मोहीको नाम थर वतन र बाबु				जम्मा	क्षेत्रफल
जग्गा धनीको हक विम्मा					
विरह (घर, आबादी, पोखरी, पत्नी आदि)					
किता नं.					
नक्सा सिट नं.					
वडा नं.					
गाउँ विकास समिति नगरपालिका					
जिल्ला					

अनुसूची – १०

(नियम १४ को उपनियम (२) सँग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार
भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय
नापी विभाग
..... नं. नापी गोश्वारा
जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा

जग्गाधनी नं.:-

जग्गाधनीको नाम, थर:-

प्रमाणित गर्नेको दस्तखत
(फोटोमा समेत पर्ने गरी)

वतन:- अञ्चल जिल्ला

गाउँ विकास समिति/नगरपालिका,

वडा नं.

बाबु / पतिको नाम:-

बाजे/ ससुराको नाम:-

नागरिकता नं. र मिति:-

नागरिकताको प्रमाणपत्र जारी गर्ने कार्यालय:-

जग्गाधनीको दस्तखत:-

जग्गाधनीको औंठा छाप

दायाँ	वायाँ
-------	-------

जगाको विवरण

जगाधनीको नाम:-

जगाधनी नम्बर:-

गाउँ विकास समिति / नगरपालिका	विरह (घर, आबादी, पोखरी, आदि)	जगा धनीको हक हिस्सा	मोहीको नाम, थर र बाबु बाजेको नाम	किसिम		जगाको क्षेत्रफल (हेक्टर/ वर्गमिटर)	प्रमाण संकेत	कैफियत	प्रमाणित गर्नेको दस्तखत र मिति
				कृषि क्षेत्र	व्यावसायिक तथा बसोबास क्षेत्र				

धितो रहेको जग्गाको विवरण

जग्गाधनीको नाम:-

जग्गाधनी नम्बर:-

गाउँ विकास समिति / नगरपालिका	धितो रहेको जग्गाको					धितो लिने कार्यालयको छाप	धितो लिने अधिकृतको दस्तखत र मिति	धितो लिने अधिकृतको दस्तखत र मिति
	सुदूरपश्चिम प्रदेश	डोटी जिल्ला	सुदूरपश्चिम प्रदेश	डोटी जिल्ला	सुदूरपश्चिम प्रदेश			

जग्गाधनीको अन्यत्र भएको जग्गाको विवरण

जग्गाधनीको नाम:-

जग्गाधनी नम्बर:-

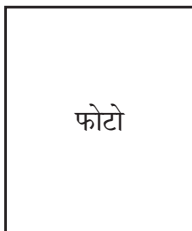
जिल्ला	गाउँ विकास समिति/ नगरपालिका	वडा नं.	कित्ता नम्बर	नक्सा सिट नं.	क्षेत्रफल	कैफियत

ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू:

१. प्रत्येक आर्थिक वर्षको माघ मसान्तसम्ममा मालपोत बुझाएमा बुझाउनु पर्ने मालपोतमा पाँच प्रतिशत छुट दिइनेछ ।
२. मालपोत प्रत्येक आर्थिक वर्ष जेष्ठ मसान्तसम्ममा बुझाई सक्नु पर्छ ।
३. मालपोत नबुझाएमा जग्गा रोक्का हुन सक्छ ।
४. प्रत्येक आर्थिक वर्षको असार पन्ध्र गतेसम्ममा मालपोत बुझाएमा पाँच प्रतिशत थप शुल्क लाग्ने र असार पन्ध्र पछि लिलाम बिक्री हुनु अघि मालपोत बुझाएमा मालपोतको वार्षिक दश प्रतिशत थप शुल्क लाग्नेछ ।
५. म्यादभित्र मालपोत नबुझाएमा जग्गा लिलाम बिक्री हुन सक्छ ।
६. जग्गा धितो दिँदा जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा बुझाउनु पर्दैन । धितो लिने कार्यालयले धितो रहेको जग्गाको विवरण यसै जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जामा उल्लेख गरी सो जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा जग्गावालालाई नै दिनेछ ।
७. यो जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जालाई सुरक्षित राख्नु होला । जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा हराएमा, चोरी भएमा वा नासिएमा तुरुन्त सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा लिखित जानकारी दिनु होला ।

अनुसूची – ११
(नियम १४ को उपनियम (३) सँग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार
भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय
नापी विभाग
.....नं. नापी गोश्वारा

जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा

जग्गाधनी नं.:-

प्रमाणित गर्नेको दस्तखत
(फोटोमा समेत पर्ने गरी)

जग्गाधनीको नाम, थर:-

वतन:-अञ्चल जिल्लागाउँ विकास समिति / नगरपालिका,.....

वडा नं.

बाबु/पतिको नाम:-

बाजे/ससुराको नाम:-

नागरिकता नं. र मिति:-

नागरिकताको प्रमाणपत्र जारी गर्ने कार्यालय:-

जग्गाधनीको दस्तखत:

जग्गाधनीको औटा छाप

दायाँ	वायाँ
-------	-------

जगाको विवरण

जगाधनीको नाम:-

जगाधनी नम्बर:-

जिला			
गाउँ विकास समिति/ नगरपालिका			
वडा नं.			
नक्सा सिट नं.			
किता नं.			
जमिन तलाको	किस्म		
	कि.नं.		
जमिन तलावालाको नाम, थर र वतन			
कूल तला संख्या			
तलाको विवरण	पहिलो, दोस्रो आदि		
	नाउँ (वर्ग मिटरमा)		
	अरु विवरण		
तला वालाको हरेक हिस्सा			
मोट पाना नं.			
प्रमाण संकेत			
कैफियत			
प्रमाणित गर्नेको वक्तव्य र मिति			

धितो रहेको जग्गाको विवरण

जग्गाधनीको नाम:-

जग्गाधनी नम्बर:-

धितो रहेको जग्गाको		धितो लिने कार्यालय	ऋण रकम	धितो लिने अधिकृतको दस्तखत र मिति	धितो लिने कार्यालयको छाप	फुकुवा मिति	फुकुवा गर्ने अधिकृतको दस्तखत र मिति
गाउँविकास समिति/नगरपालिका	वडा नं.	कित्ता नम्बर	नक्सा सिट नं.	प्लान नं.			

जग्गाधनीको अन्यत्र भएको जग्गाको विवरण

जग्गाधनीको नाम:-

जग्गाधनी नम्बर:-

जिल्ला	गाउँ विकास समिति/ नगरपालिका	वडा नं.	कित्ता नम्बर	नक्सा सिट नं.	क्षेत्रफल	कैफियत

ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू

१. प्रत्येक आर्थिक वर्षको माघ मसान्त सम्ममा मालपोत बुझाएमा बुझाउनु पर्ने मालपोतमा पाँच प्रतिशत छुट दिइनेछ ।
२. मालपोत प्रत्येक आर्थिक वर्ष जेष्ठ मसान्त सम्ममा बुझाई सक्नु पर्छ ।
३. मालपोत नबुझाएमा जग्गा रोक्का हुन सक्छ ।
४. प्रत्येक आर्थिक वर्षको असार पन्ध्र गतेसम्ममा मालपोत बुझाएमा पाँच प्रतिशत थप शुल्क लाग्ने र असार १५ पछि लिलाम बिक्री हुनु अघि मालपोत बुझाएमा मालपोतको वार्षिक दश प्रतिशत थप शुल्क लाग्नेछ ।
५. म्यादभित्र मालपोत नबुझाएमा जग्गा लिलाम बिक्री हुन सक्छ ।
६. जग्गा धितो दिँदा जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा बुझाउनु पर्दैन । धितो लिने कार्यालयले धितो रहेको जग्गाको विवरण यसै जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जामा उल्लेख गरी सो जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा जग्गावालालाई नै दिनेछ ।
७. यो जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जालाई सुरक्षित राख्नु होला । जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा हराएमा, चोरी भएमा वा नासिएमा तुरुन्त सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा लिखित जानकारी दिनु होला ।

(ग) उखडा सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ३ र ५ मा उल्लिखित अधिकारहरू

३. जग्गा किसानको नाममा दर्ता हुने: यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत किसानले जग्गाधनीलाई पोत बुझाउने गरी कमाई रहेको उखडा जग्गामा जग्गा धनीको हक समाप्त भै किसानको नाममा तोकिए बमोजिम नम्बरीमा दर्ता हुनेछ ।

तर:-

- (१) सो किसान विदेशी नागरिक रहेछ वा पछि विदेशी नागरिक ठहरिन आयो भने निजले जोतेको उखडा जग्गा नेपाल सरकारको नाममा दर्ता हुनेछ र सो जग्गा सुकुम्वासी नेपाली नागरिकलाई कुनै शर्तमा नेपाल सरकारले बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ । त्यस्तो जग्गाको सम्बन्धमा जग्गा धनीले यस ऐन बमोजिम पाउनु पर्ने क्षतिपूर्ति मध्ये केही पनि नपाएको भए सबै र किसानबाट केही पाइसकेको भए सो कट्टा गरी बाँकी रकम नेपाल सरकारले पाँच वर्ष भित्र एकमुष्ट वा पाँच बराबर किस्तामा जग्गाधनीलाई दिनेछ ।

(२) सो किसानले दफा ४ को उपदफा (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश (ख) अनुसार एकमुष्ट वा पहिलो किस्ता वापत बुझाउनु पर्ने क्षतिपूर्तिको रकम सो बमोजिम नबुझाएमा सो जग्गा निजको नाममा दर्ता हुने छैन ।

४. **क्षतिपूर्ति:** (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश (ख):- किसानले कुनै किस्ता सो किस्ता बुझाउनु पर्ने म्याद अगाबै जुनसुकै बखत बुझाउन सक्नेछ । (दफा ३ (२) सँग सम्बन्धित)

५. **जग्गा दर्ता सम्बन्धी कार्यविधि :** (१) यो ऐन लागू भएपछि तोकिएको अधिकारीले तोकिएको म्यादभित्र जग्गाधनीले आफूले कमाउन दिएको र किसानले आफूले कमाई राखेको जग्गाको देहायबमोजिमको विवरण खुलाई आफूसँग जो भएको सबूद प्रमाणको सक्कल वा रीतपूर्वकको नक्कल समेत सामेल राखी सो अधिकारीका समक्ष विवरण पेस गर्नुपर्छ र किसानले रसिद वा अरू लिखतको प्रमाण नपाएको भए त्यसको कारण समेत विवरणमा खुलाउनुपर्छ:-

(क) जग्गाधनी र किसानको नाउँ, थर, वतन र नागरिकता,

(ख) जग्गा भएको जिल्ला, तप्पा वा प्रगन्ना, मौजा र

(ग) जग्गाको चारकिल्ला र विगाहा, कठ्ठा र धूर समेतको क्षेत्रफल ।

(२) जग्गाधनी र किसान मध्ये कुनै एक पक्षले मात्र उपदफा (१) बमोजिमको विवरण पेस गरेमा सो उपदफाको म्याद नाघेको मितिले सात दिनभित्र तोकिएको अधिकारीले सो विवरणको सबै व्यहोरा खुलाई तोकिएबमोजिम सूचना प्रकाशित गर्नुपर्छ ।

(३) जग्गाधनी र किसान मध्ये कुनै पक्षले उपदफा (१) बमोजिम पेस गर्नु पर्ने विवरण सो उपदफा (२) बमोजिम सूचना प्रकाशित भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र पनि पेस नगरेमा अर्को पक्षले पेस गरेको विवरण नै विवरण पेस नगर्ने पक्षको विरुद्धमा अकाट्य प्रमाण मानिनेछ र सो पेस भएको विवरण झुठ्ठा हो वा सो सम्बन्धित कुनै सबूद प्रमाण जालसाजी वा कीर्ते गरी बनाएको हो भन्ने कुराको आधारमा पछि विवरण पेस नगर्ने पक्षको कुनै उजुर वा दावी लाग्ने छैन ।

तर जग्गाधनीले किसानलाई डर त्रास देखाई वा कुनै किसिमको

जवरजस्ती गरी विवरण पत्र पेस गर्न दिएको थिएन भन्ने कुराको उजुर परी सो कुरा प्रमाणित भएमा यस उपदफाको कुनै कुरा लागू हुनेछैन ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम प्रकाशित भएको सूचनाको कुनै व्यहोरामा चित नबुझ्ने व्यक्तिले सो सूचना प्रकाशित भएको मितिले एक्काईस दिनभित्र आफूसँग जो भएको सबूद प्रमाणसमेत सामेल राखी तोकिएको अधिकारीका समक्ष उजुर गर्न सक्नेछ र कुनै जग्गाको सम्बन्धमा हक बेहक सम्बन्धी खिचोला उठेमा सो अधिकारीले यस उपदफा र उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको प्रमाणको साथै सो सम्बन्धी मिसिल कागजात इन्साफका निमित्त दफा ७ बमोजिम नेपाल सरकारद्वारा तोकिएको अदालतमा पठाईदिनु पर्छ ।

तर उपदफा (१) बमोजिम विवरण पेस गर्नु पर्ने व्यक्तिले सो उपदफा वा उपदफा (३) मा तोकिएको म्यादभित्र पेस नगरेमा निजले यस उपदफा बमोजिम उजुर गर्न पाउने छैन ।

७. मुद्दा मामिलाको कारवाही: दफा ५ को उपदफा (४) र दफा ९ बमोजिमको मुद्दा मामिलाको कारवाही गरी किनारा तोकिएको अदालतले गर्नेछ । (दफा ५ (४) सँग सम्बन्धित)

९. छिन्न बाँकी मुद्दा मामिला सर्ने: यो ऐन प्रारम्भ हुनु भन्दा अघि सर्वोच्च अदालतमा बाहेक अन्य कुनै अड्डा अदालत वा अधिकारीका समक्ष दायर भै छिन्न बाँकी रहेको उखडा जग्गाका किसान र जग्गा धनीको हक बेहक सम्बन्धी मुद्दा मामिला यो ऐन प्रारम्भ भएपछि दफा ७ अन्तर्गत गठित तोकिएको अदालतमा सर्नेछ र सो तोकिएको अदालतबाट कारवाही र किनारा गरिनेछ । (दफा ७ सँग सम्बन्धित)

(झ) उखडा सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को नियम ३, ४ र ५ मा उल्लिखित अधिकारहरू

३. उखडा जग्गाको लगत लिने: (१) जग्गा धनीले आफूले कमाउन दिएको र किसानले आफूले कमाएको उखडा जग्गाको ऐन बमोजिमको विवरण अनुसूची -१ मा तोकिएको ढाँचामा आफू छेउ दाखिला गर्न पन्ध्र दिनको म्याद तोकी उखडा सम्बन्धी अधिकारीले सूचना प्रकाशित गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको सूचना गाउँ विकास समितिका अध्यक्ष छेउ पठाइनेछ र अध्यक्षले त्यस्तो सूचना आफ्नो क्षेत्रभित्र सबैले

देख्ने ठाउँहरूमा टाँसी त्यस्तो विस्तृत रूपमा सबैले थाहा पाउने गरी प्रचार गर्नु पर्छ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिमको सूचना टाँस भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र जग्गा धनीले र किसान दुवैले वा निजहरू नाबालक वा बौलाहा भए निजका अविभावकहरूले विवरण दाखिल गर्नुपर्छ ।

तर विवरण दाखिल गर्नुपर्ने व्यक्तिले विवरण दाखिल गर्ने म्याद बढाउन लिखित अनुरोध गरेमा वा उखडा सम्बन्धी अधिकारीले त्यस्तो विवरण दाखिल गर्ने म्याद बढाउन आवश्यक देखेमा उखडा सम्बन्धी अधिकारीले विवरण दाखिल गर्ने बढीमा सात दिन सम्मको म्याद बढाउन सक्नेछ र त्यसरी म्याद बढाइएको सबैले थाहा पाउने गरी प्रचार गर्नु पर्छ ।

४. **सूचनामा खुलाउनु पर्ने:** विवरण दाखिल गर्नु पर्ने कर्तव्य भएका जग्गा धनी र किसान मध्ये कुनै एकले मात्र यी नियमहरू बमोजिम विवरण दाखिल गरेमा र अर्को पक्षले विवरण दाखिल नगरेमा ऐनको दफा ५ को उपदफा (३) बमोजिम हुने कुरा उखडा सम्बन्धी अधिकारीले नियम ३ को उपनियम (१) बमोजिम प्रकाशित गरिने सूचनामा खुलाउनु पर्छ ।

५. **विवरण सूचना प्रकाशित गर्नु पर्ने:** जग्गाधनी र किसान मध्ये कुनै एक पक्षले मात्र विवरण दाखिल गरेमा उखडा सम्बन्धी अधिकारीले अनुसूची-२ मा तोकिएको ढाँचाको सूचना प्रकाशित गर्नुपर्छ र त्यस्तो सूचना सम्बन्धित गाउँ विकास समितिको अध्यक्ष छेउ पठाइनेछ र अध्यक्षले त्यस्तो सूचना आफ्नो क्षेत्रभित्रका सबैले देख्ने ठाउँहरूमा टाँसी त्यस्तो विस्तृत रूपमा सबैले थाहा पाउने गरी प्रचार गर्नु पर्छ ।

अनुसूची-१
(नियम ३(१) सँग सम्बन्धित)

१. (क) जग्गाधनीको नाम, थर, वतन
- (ख) नागरिकता
२. (क) किसानको नाम, थर, वतन
- (ख) नागरिकता
३. जग्गाको विवरण
- (क) जग्गा भएको जिल्ला
- (ख) तप्पा वा प्रगन्ना
- (ग) मौजा
- (घ)

क्रि. नं.	जग्गा कुनै नामबाट सम्बोधन गरिएको भए सो नाम	चार किल्ला	विगाहा	कठ्ठा	धुर	क्षेत्रफल	कैफियत

४. जग्गा सम्बन्धित प्रमाणको लिखत अथवा रसिद
 - (क)
 - (ख)
 - (ग)
५. प्रमाण सम्बन्धित कुनै लिखत अथवा रसिद नभए सोको कारण

जग्गाधनी वा निजको अभिभावकको
हस्ताक्षर वा सही छाप

किसान वा निजको अभिभावकको
हस्ताक्षर वा सही छाप

मिति २०२ //

अनुसूची-२
(नियम ५ सँग सम्बन्धित)

१. (क) जग्गाधनीको नाम, थर र वतन:-
(ख) जग्गा धनीले प्रेषित गरेको विवरणको व्यहोरा:-

जग्गा भएको जिल्ला तप्पा		प्रगन्ना मौजा				
जग्गा कुनै नामबाट सम्बोधन गरिएको भए सो नाम	चार किल्ला विगाहा	चार किल्ला विगाहा	कठ्ठा	धुर	क्षेत्रफल	कैफियत
जग्गा भएको जिल्ला तप्पा	प्रगन्ना मौजा					

२. (क) किसानको नाम, थर, र वतन:-
(ख) किसानले प्रेषित गरेको विवरणको व्यहोरा:-

जग्गा भएको जिल्ला					मौजा	
कित्ता नं.	जग्गा कुनै नामबाट सम्बोधन गरिएको भए सो नाम	चार किल्ला विगाहा	कठ्ठा	धुर	क्षेत्रफल	कैफियत

३. जग्गा सम्बन्धित प्रमाणको लिखत अथवा रसिद :-

(क) :-

(ख) :-

(ग) :-

जग्गाधनी वा किसानले माथि लेखिएबमोजिमको विवरण प्रेषित गरेकोले सो विवरणमा जग्गाधनी वा किसानको चित्त नबुझेमा ऐनका म्यादभित्र सबूद प्रमाण संलग्न राखी सो सम्बन्धमा उजुर दिन सूचित गरिन्छ ।

उखडा सम्बन्धी अधिकारी :-

स्थान :-

मिति :-

(घ) भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा १३, १४, १४क., १५, १६, १८(१), १९, २०, २१, २१ख., २२, २४, ५२क., ५२ख., ५२ ग।, ५२ घ. को खण्ड (क) र (ग), ५२ ड., ५२ च. मा उल्लिखित अधिकारहरू,

१३. जग्गाको फाँटवारी दाखिल गर्ने: (१) तोकिएको अधिकारीले तोकिएबमोजिम सूचना जारी गरी अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा हुने जग्गावालाहरूलाई सो सूचना जारी भएको मितिले ३५ दिनभित्र तोकिएबमोजिमको फाँटवारी दाखिल गर्न गराउन आदेश दिन सक्नेछ।

तर -

(क) सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन परी वा अरू कुनै मनासिब कारणले म्याद बढाउन पर्ने देखिएमा सो म्याद गुज्रेको मितिले ३५ दिनसम्मको थप म्याद तोकिएको अधिकारीले दिन सक्नेछ।

(ख) कुनै सरकारी कर्मचारी वा विदेशमा गएका व्यक्तिले म्यादभित्र फाँटवारी दाखिल गर्न सकेको रहेनछ भने त्यस्तो व्यक्तिले म्याद बढाउन निवेदन दिएमा नेपाल सरकार वा तोकिएको अधिकारीले आवश्यक ठानेमा थप म्याद दिन सक्नेछ।

(ग)

(१क) उपदफा (१) बमोजिम फाँटवारी दाखिल गर्दा जग्गावालाले जग्गावाला वा मोहीको हैसियतले आफ्नो वा आफ्नो परिवारको नाममा नेपालमा रहेको सम्पूर्ण जग्गाको विवरण एउटै फाँटवारीमा खुलाई आफ्नो जग्गा रहेको कुनै एक जिल्लामा मात्र दाखिल गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) र (१क) बमोजिमको फाँटवारी दाखिल गर्नु गराउनु प्रत्येक जग्गावालाको कर्तव्य हुनेछ। त्यस्तो फाँटवारी परिवारको हकमा सो परिवारको मुख्यले र नाबालक वा होश ठेगाना नभएको जग्गावालाको हकमा निजको अभिभावक वा हकवालाले दाखिल गर्नुपर्छ।

(२क) भोग वा दृष्टिबन्धकी जग्गाका हकमा साहू वा आसामी मध्ये कुनै एक पक्षले मात्र फाँटवारी पेस गरेमा पनि यस दफाको तात्पर्यका लागि त्यस्तो जग्गाको सम्बन्धमा फाँटवारी पेस भएको मानिनेछ।

(३) एक वा एक भन्दा बढी क्षेत्रमा दफा ७ बमोजिम राख्न पाउने अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा हुने जग्गावालाले यस दफा बमोजिम फाँटवारी पेस गर्दा त्यस्तो जग्गा मध्ये कुन जग्गा राख्ने र कुन जग्गा छोड्ने

भन्ने कुरा समेत सो फाँटवारीमा खुलाउनुपर्छ ।

१४. **फाँटवारी तयार गर्ने:** (१) दफा १३ बमोजिम दाखिल हुन आएको फाँटवारी र तत्सम्बन्धमा अन्य सुत्रबाट प्राप्त भएको सूचनाको आधारमा तोकिएको अधिकारीले कुनै भूल सच्याउन पर्ने देखेमा सो समेत सच्याई अन्तिम फाँटवारी तयार गर्नेछ ।

तर दफा १३ बमोजिम कसैले दिएको फाँटवारीमा कुनै कुरा सच्याउनु भन्दा अगावै तोकिएको अधिकारीले कम्तीमा पन्ध्र दिनको म्याद दिई सम्बन्धित व्यक्तिलाई सबूत प्रमाणसहितको स्पष्टिकरण दिने मौका दिनुपर्छ र निजले पेस गरेको सबूद प्रमाणको छानबिन गरेर मात्र तोकिएको अधिकारीले फाँटवारी सच्याउन सक्नेछ । सो बमोजिम फाँटवारी सच्याएमा त्यसको सूचना सम्बन्धित व्यक्तिलाई दिनुपर्छ ।

१४क **उजुर गर्न सक्ने:** (१) यस ऐन बमोजिम जग्गावालाको हैसियतले राख्न पाउने जग्गाको अधिकतम हद भन्दा बढी जग्गा भएको कुनै व्यक्ति वा परिवारले दफा १३ बमोजिम फाँटवारी पेस गर्दा जग्गा लुकाई फाँटवारी पेस गरेको जानकारी पाउने कुनै पनि व्यक्तिले तोकिएको अधिकारी समक्ष उजुरी गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको उजुरी जाँचबुझ गर्दा मनासीव ठहरेमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले त्यस्तो जग्गा जफत भई नेपाल सरकारको स्वामित्वमा आउनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम जफत भएको जग्गाको तोकिएको दरले हुन आउने मोलको २५ प्रतिशत बराबरको रकम त्यस्तो उजुरी गर्ने व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीले पुरस्कार बापत दिनेछ ।

१५. **अधिकतम हद भन्दा बढी जग्गा प्राप्त गर्ने:** दफा १४ को उपदफा (१) बमोजिम प्रकाशित भएको फाँटवारीमा उजुर गर्ने म्याद गुज्री उजुर नलाग्ने भै सकेकोमा सो प्रकाशित फाँटवारी बमोजिम र उजुरी परेकोमा उजुरीको अन्तिम निर्णयबमोजिम तोकिएको अधिकारीले सम्बन्धित जग्गावालाहरूको यो परिच्छेद लागू भएको क्षेत्रमा दफा ७ मा तोकिएको अधिकतम हदभन्दा बढी भएको जग्गा तोकिएबमोजिम प्राप्त गर्नेछ । त्यसरी प्राप्त गरिएपछि सो जग्गामा सम्बन्धित जग्गावालाको हक तथा अधिकार स्वतः समाप्त भएको मानिनेछ ।

तर,-

- (क) एक वा एक भन्दा बढी क्षेत्रमा कुनै जग्गावालाको दफा ७ बमोजिम राख्न पाउने अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा भै निजले दफा १३ बमोजिम फाँटवारी पेस गर्दा आफूले राख्न चाहेको जग्गा देखाई फाँटवारी पेस गरेको रहेछ भने निजले सो फाँटवारीमा रोजेको दफा ७ मा तोकिएको अधिकतम हद भित्रको जग्गा प्राप्त गरिने छैन ।
- (क१) अधिकतम हदभन्दा बढीको जग्गामा मोही लागेको भए मोहीको हक जतिको जग्गा नरमगरम मिलाइ छुट्याई बाँकी जग्गा नेपाल सरकारको स्वामित्वमा आउनेछ ।
- (क२) खण्ड (क१) बमोजिम मोहीको हक छुट्याउदा सो जग्गा मोहीले स्वेच्छाले जोतभोग नगरेको भन्ने ब्यहोरा अन्य कुराबाट प्रमाणित हुन आएमा मोहीको लगत कट्टा गरी त्यस्तो जग्गा नेपाल सरकारको नामा कायम गरी दिनु पर्नेछ ।
- (ख) त्यसरी प्राप्त गरिएको जग्गा परिच्छेद-६ बमोजिम बिक्री वितरणमा पाउने व्यक्तिलाई हस्तान्तरण नभएसम्म साविक जग्गावालाले साविक बमोजिम नेपाल सरकारमा मालपोत तिर्नु पर्ने गरी भोग चलन गर्न पाउने छ ।

७. जग्गावालाको हैसियतले राख्न पाउने जग्गाको अधिकतम हद: (१)

कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारले जग्गावालाको हैसियतले नेपालमा जम्मा १० बिगहामा नबढ्ने गरी देहायको क्षेत्रमा देहायको हदसम्म मात्र जग्गा राख्न पाउनेछ:-

- (क) भित्री मधेश समेत सम्पूर्ण तराई क्षेत्रमा - १० बिगहा ।
- (ख) काठमाडौँ उपत्यकामा - २५ रोपनी ।
- (ग) काठमाडौँ उपत्यका बाहेक सम्पूर्ण पहाडी क्षेत्रमा - ७० रोपनी ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारले देहायमा लेखिएको हदमा नबढ्ने गरी घरबारीको निमित्त आवश्यक भएजति जग्गा उपदफा (१) मा लेखिएको जग्गामा थप गरी राख्न सक्नेछ:-

- (क) भित्री मधेश समेत सम्पूर्ण तराई क्षेत्रमा - १
बिगहा ।
- (ख) काठमाडौँ उपत्यकामा - ५ रोपनी ।
- (ग) काठमाडौँ उपत्यका बाहेक सम्पूर्ण पहाडी क्षेत्रमा -
५ रोपनी ।

(३) उपदफा (१) र (२) लागू भएको क्षेत्रको कुनै जग्गाको सम्बन्धमा कसैले जग्गावालाको हक सो उपदफाहरू प्रारम्भ हुनुभन्दा अगावै प्रचलित नेपाल कानूनले अंशमा हक पुग्ने हकवाला वा अंशियार बाहेक अरू कसैलाई बेचबिखन, दान दातव्य, सट्टा पट्टा गरी वा अरू कुनै व्यहोराले हक छाडी दिएको लिखत सो उपदफाहरू प्रारम्भ हुँदाको मितिसम्म रजिष्ट्रेशन पास भएको रहेनछ र त्यसरी हक छाडी दिएको जग्गा निज वा निजको परिवारको साथमा कायम रहेको अरू जग्गा समेत मिलाउँदा उपदफा (१) र (२) मा लेखिएको अधिकतम हदभन्दा बढी हुने रहेछ भने त्यस्तो हक छाडी दिए लिएकोलाई यस दफाको तात्पर्यका लागि मान्यता दिइने छैन र त्यस्तो जग्गा हक छाडी दिने जग्गावालाकै साथमा कायम रहेको सरह मानी यो दफा लागू हुनेछ ।

तर यो दफा लागू हुनुभन्दा अगावै रजिष्ट्रेशन पास गराई मान्यता दावी परिसकेकोमा यो उपदफा लागू हुने छैन ।

(४) उपदफा (१) र (२) लागू भएको क्षेत्रहरूमा सो उपदफाहरू प्रारम्भ भएको मितिसम्म सो उपदफाहरू बमोजिम राख्न पाउने अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा आफ्नो साथमा वा आफ्नो परिवारको साथमा हुने कुनै जग्गावालाले सो उपदफाहरू प्रारम्भ भएपछि त्यस्तो जग्गा नेपाल कानूनले अंशमा हक पुग्ने हकवाला अंशियार बाहेक अरू कसैलाई बेचबिखन, दानदातव्य, सट्टा पट्टा गरी वा अरू कुनै व्यहोराले हक छाडी दिएको रहेछ भने सो लेनदेनको लिखत रजिष्ट्रेशन पास भएको वा नभएको जे भए तापनि त्यस्तो लेनदेनलाई यो दफाको तात्पर्यका लागि मान्यता दिइने छैन र त्यस्तो जग्गा हकछाडी दिने जग्गावालाकै साथमा कायम रहेको सरह मानी यो दफा लागू हुनेछ ।

तर कसैले सार्वजनिक शिक्षण संस्थाको निमित्त दिएको दान-दातव्यको सम्बन्धमा यो उपदफा लागू हुने छैन ।

(५) उपदफा (१) को प्रयोजनका लागि मोही लागेको जग्गाको हकमा

जग्गावाला र मोहीको आधा आधा हिस्सा गणना गरिनेछ ।

(६) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो दफा प्रारम्भ हुँदाको मितिसम्म साबिकमा हदबन्दी सम्बन्धी कारवाहीको निर्णय हुन बाँकी रहेको जग्गावालाको हकमा साबिकको व्यवस्था बमोजिम राख्न पाउने जग्गाको हदबन्दी सम्बन्धी कारवाही टुङ्गो लागेपछि मात्र यस दफा बमोजिमको अधिकतम हदबन्दी लागू हुनेछ ।

(७) दफा १३ बमोजिम हदबन्दीभन्दा बढी भएको जग्गा हदबन्दी छानबिनको टुङ्गो नलागेसम्म कार्यालयले रोक्का राख्नु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (७) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि जग्गा हदबन्दी छानबिनको टुङ्गो नलागे पनि सो जग्गामा मोहीले ऐन बमोजिम आफ्नो भाग बाँडफाट गरी लिन बाधा पर्ने छैन । (दफा १५ र १८ सँग सम्बन्धित)

१६. अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा प्राप्त हुन आएमा गर्ने: (१) अंश पाई वा अपुताली परी वा खोलाले छोडी वा नरवेसी भै कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारलाई जग्गावालाको हैसियतले प्राप्त हुन आएको जग्गा र निजको सो अघि कुनै जग्गा भए सो समेत मिलाउँदा दफा ७ मा तोकिएको अधिकतम हदभन्दा बढी भएमा निजले सो प्राप्त भएको ३५ दिनभित्र तोकिएबमोजिमको फाँटवारी तोकिएको अधिकारी छेउ दाखिल गर्नुपर्छ ।

तर सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन परी म्याद बढाउनु पर्ने देखिएमा तोकिएको अधिकारीले बढीमा ७ दिनसम्मको थप म्याद दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कसैको फाँटवारी दाखिल भएपछि तोकिएको अधिकारीले त्यस्तो जग्गावाला र जग्गाको सम्बन्धमा समेत दफा १४ र दफा १५ बमोजिम कारवाही गर्नेछ ।

१८. दण्ड सजाय: (१) कसैले दफा १३ वा दफा १६ बमोजिम दाखिल गर्नुपर्ने फाँटवारी दाखिल नगरेमा वा अधूरो फाँटवारी दाखिल गरेमा वा जानी जानी झुटो फाँटवारी दाखिल गरेमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले सम्बन्धित जग्गा जफत हुनेछ ।

तर-

(क) भोग वा दृष्टिबन्धकी जग्गाका हकमा साहू वा असामी कसैले पनि फाँटवारी पेस गरेको रहेनछ भने तोकिएको

अधिकारीको आदेशले त्यसको जग्गामा साहूको परेको थैलीको कानूनी मान्यता लोप हुनेछ र त्यस्तो जग्गा समेत जफत हुनेछ ।

(ख) तोकिएको अधिकारीले सम्बन्धित जग्गा जफत गर्नु भन्दा अघि जफत किन हुनु नपर्ने भनी सम्बन्धित व्यक्तिलाई सबूद प्रमाणसहितको स्पष्टीकरण दिने मौका दिनु पर्दछ र सम्बन्धित व्यक्तिले पेस गरेको सबूद प्रमाणको समेत छानविन गरी तोकिएको अधिकारीले सम्बन्धित जग्गा जफत गर्ने वा नगर्ने निर्णय गर्नेछ ।

(२) कसैले दफा १५ बमोजिम जग्गा प्राप्त गरिने काममा तोकिएको अधिकारी वा निजको तर्फबाट काम गर्न खटिएको कर्मचारीलाई बाधा विरोध गरेमा त्यस्तो बाधा विरोध गर्ने व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीको आदेशले रु. ५०,००० । - पचास हजार रुपैयाँ सम्म जरिवाना वा ६ महीनासम्म कैद वा दुवै सजाय हुन सक्नेछ ।

१९. **क्षतिपूर्ति दिइने:** (१) दफा १५ बमोजिम प्राप्त गरिएको जग्गाको सम्बन्धमा तोकिएको दरले क्षतिपूर्तिको रकम नेपाल सरकारले दफा २० को अधीनमा रही जग्गावालालाई दिनेछ ।

(२) जग्गावालालाको हक अरूलाई हस्तान्तरण भएपछि क्षतिपूर्तिको अड्कको सयकडा १० नगदमा १ वर्षभित्र दिइनेछ र बाँकीको निमित्त नेपाल सरकारबाट निष्काशित ऋणपत्रहरू दिइनेछ । यी ऋणपत्रहरूमा वार्षिक ३ प्रतिशतमा नघट्ने र ५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको दरले ब्याज दिइनेछ । ऋणपत्र निष्काशित गरिएको मितिले १० वर्षको अवधिभित्र ती ऋणहरूबाट नेपाल सरकारले तोकेको शर्त बमोजिम विकास योजनामा लगानी हुने पूजीको शेयर किन्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम दिइएको ऋणपत्र नेपाल सरकारमा बुझाउनु पर्ने डिपोजिट वा जमानतको निमित्त र कुनै स्वशासित संगठित संस्थामा धितो राखी उद्योगको निमित्त ऋण लिनका लागि ग्राह्य हुनेछ र त्यस्तो ऋणपत्रको नामसारी तथा बेचविखन हुन सक्नेछ ।

२०. **भोग वा दृष्टि बन्धकीको जग्गाको क्षतिपूर्ति:** दफा १५ बमोजिम कुनै जग्गावालालाबाट प्राप्त गरिएको जग्गा अरू कसैले भोग वा दृष्टि बन्धकीमा लिएको रहेछ भने दफा १९ बमोजिम पाउने क्षतिपूर्ति सो भोग वा दृष्टि

बन्धकीमा लिने साहूले पाउनेछ ।

तर क्षतिपूर्तिको रकम त्यस्तो साहूको थैली भन्दा बढी भएमा सो बढी भए जति रकम असामीले पाउनेछ र घटी भएमा सो घटी भए जति थैलीमा असामी उपर साहूले दावा गर्न पाउने छैन ।

२१. जग्गाको बिक्री वितरण: (१) यस ऐन बमोजिम प्राप्त भएको वा जफत भएको जग्गा जुन गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट प्राप्त भएको वा जफत भएको हो सोही गाउँपालिका वा नगरपालिकाका स्थानीय व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीले तोकिएबमोजिम बिक्री वितरण गर्नेछ । यसरी बिक्री वितरण गर्दा स्थानीय भूमिहीन व्यक्ति मध्ये मुक्त कमैया, दलित, आदिवासी र जनजातिलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम बिक्री वितरणमा पाएको जग्गा त्यस्तो व्यक्तिको नाममा जग्गावालाको हैसियतले दर्ता गरिनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण नभएसम्म त्यस्तो जग्गा साविक जग्गावाला, मोही वा अन्य कुनै व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीले कुनै शर्तमा कमाउन दिन सक्नेछ ।

२१क.

२१ख. जग्गाको दर्ता किताब राख्ने: तोकिएको अधिकारीले दफा २१ बमोजिम बिक्री वितरण भएको जग्गा तोकिएबमोजिम दर्ता किताबमा दर्ता गरी त्यसको प्रतिलिपि माल अड्डामा वा माल अड्डा नभएको जिल्लामा भूमि प्रशासन कार्यालयमा पठाउनेछ र सो बमोजिम माल अड्डा वा भूमि प्रशासन कार्यालयले जग्गा दाखिल खारेज गर्नुपर्छ ।

२२. जग्गाको मोल लिने: (१) दफा २१ बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण हुँदा जग्गा पाउने व्यक्तिले सो जग्गाको तोकिएको दरले हुन आउने मोलको रकम तोकिएबमोजिम एकमुष्ट वा किस्तावन्दीमा तोकिएको समय समयमा तोकिएबमोजिम नगदीमा बुझाउनु पर्नेछ । किस्तावन्दीमा भुक्तानी गर्नेसँग मोलको रकममा वार्षिक सय कडा ५ का दरले भुक्तानी हुने अवधिको ब्याज समेत लगाई असुल गरिनेछ ।

तर कसैले बुझाउनु पर्ने पुरै रकम वा एक वा सो भन्दा बढी किस्ता वा त्यसको कुनै अंश सो किस्ता बुझाउनु पर्ने तोकिएको म्याद अगावै कुनै समय बुझाउन चाहेमा बुझाउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम असुल हुने रकमलाई तोकिएको अधिकारीले बैंकमा एउटा छुट्टै खाता खोली तोकिएबमोजिम जम्मा गराउनेछ ।

(३) कसैले उपदफा (१) बमोजिम बुझाउनुपर्ने कुनै किस्ताको रकम म्यादभित्र नबुझाई म्याद नाघेको १ महीनासम्म बुझाउन ल्याएमा तोकिएको अधिकारीले सो किस्ताको रकमको सयकडा १० ले जरिवाना गरी किस्ताको रकम जम्मा गराउनेछ ।

(४) कसैले उपदफा (१) बमोजिम बुझाउनुपर्ने कुनै किस्ताको रकम म्याद नाघेको १ महीनासम्ममा पनि नबुझाएमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले सम्बन्धित जग्गा र सो जग्गाको मोल वापत कुनै किस्ता बुझाई सकेको भए सो रकम समेत जफत गरिनेछ ।

२३. जग्गा बेचबिखन गर्नमा प्रतिबन्ध: दफा २१ बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण हुँदा जग्गा पाउने व्यक्तिले दफा २२ बमोजिम बुझाउनु पर्ने मोलको पूरा रकम चुक्ता नगरेसम्म वा जग्गा बाहली पाएको मितिले दस वर्ष नपुगेसम्म जुन पछिल्लो हुन्छ सो अवधिसम्म सो जग्गा बेचबिखन गर्न, कुनै किसिमले कसैलाई हक छाडी दिन, अंशबण्डा गर्न र बैंक बाहेक अरु कसैलाई धितो बन्धक दिन समेत हुँदैन ।

२४. दण्ड सजाय: (१) दफा २१ बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण हुँदा कसैले झुठा ब्यहोरा देखाई जग्गा प्राप्त गरेमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले सो जग्गा जफत गरिनेछ ।

(२) दफा २१ बमोजिम बिक्री वितरण हुँदा जग्गा पाउने कुनै व्यक्तिको दफा २३ मा लेखिएको कुनै कुरा उल्लंघन गरी सो जग्गा बेचबिखन गरेमा वा हक छाडी दिएमा वा अंश बण्डा गरेमा वा जग्गा वा त्यसको उब्जनी धितो बन्धक राखेमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले त्यस्तो लेनदेन बदर भै सम्बन्धित जग्गा र जग्गा लिने व्यक्तिको परेको थैली समेत जफत गरिनेछ ।

५२क.

५२ख. भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने: (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि भूमिहीन सुकुम्बासीलाई एकपटकका लागि नेपाल सरकारले उपदफा (४) को अधीनमा रही निजहरूले आबाद कमोत गर्दै आएको स्थानमा वा नेपाल सरकारले उपयुक्त ठहऱ्याएको अन्य कुनै सरकारी जग्गामा तोकिएको क्षेत्रफलको हदमा नबढ्ने गरी जग्गा उपलब्ध गराउनेछ ।

(२) भूमिहीन सुकुम्बासीलाई तोकिएको क्षेत्रफलभन्दा बढी जग्गा आबाद वा कमोत गरी आएको अवस्था रहेछ भने त्यसरी तोकिएको क्षेत्रफलभन्दा बढीको जग्गा यस दफाको अधीनमा रही अन्य भूमिहीन सुकुम्बासीलाई उपलब्ध गराउन वा नेपाल सरकारले अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग गर्नेछ ।

(३) यस दफा बमोजिम भूमिहीन सुकुम्बासीलाई उपलब्ध गराइएको जग्गा अंशवण्डा र अपुतालीको अवस्थामा बाहेक अन्य कुनै प्रक्रियाबाट दश वर्षसम्म हस्तान्तरण गर्न पाइने छैन र सो अवधि पश्चात् समेत त्यस्तो जग्गा स्वामित्व विहीन हुने गरी कुनै व्यहोराले हक हस्तान्तरण गर्न पाइने छैन ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउँदा देहायको जग्गा उपलब्ध गराइने छैन:

- (क) धार्मिक, सांस्कृतिक तथा सामरिक महत्वका क्षेत्रभित्रका जग्गा,
- (ख) प्राकृतिक प्रकोप, विपद् व्यवस्थापन र वातावरणीय संरक्षणको दृष्टिबाट सुरक्षित गर्न आवश्यक देखिएको जग्गा,
- (ग) सार्वजनिक जग्गा, नदी, खोला वा नहर किनाराको जग्गा, जोखिमयुक्त स्थानमा बसोबास गरिएको जग्गा, राष्ट्रिय निकुञ्ज वा संरक्षित क्षेत्रको जग्गा, हाल रूख बिरुवाले ढाकिएको वनको जग्गा र सडक सीमाभित्रका जग्गा,
- (घ) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको प्रयोगका लागि आवश्यक रहेको जग्गा, र
- (ङ) अन्य तोकिएबमोजिमका स्थानका जग्गा ।

(५) कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारलाई नेपाल सरकारले कुनै प्रकारले

सरकारी जग्गा वा आवास उपलब्ध गराएको रहेछ भने त्यस्तो व्यक्ति वा परिवारलाई यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(६) यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि भूमिहीन सुकुम्बासीको पहिचान गरी लगत लिने, जग्गा पहिचान गर्ने, स्थलगत अध्ययन गरी जग्गाको लगत लिने र प्रमाण संकलन गरी निजहरूलाई जग्गा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी एक आयोग गठन गर्न सक्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम गठन हुने आयोगमा रहने अध्यक्ष तथा सदस्यहरू, आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा कार्याविधि गठन हुँदाका समयमा तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

(८) उपदफा (६) बमोजिम गठन हुने आयोगले यो ऐन प्रारम्भ हुनुअघि नेपाल सरकारको निर्णयबमोजिम गठन भएका विभिन्न आयोग वा कार्यदलले वितरण गरेका जग्गाहरूको स्वामित्व वा दर्ता श्रेस्ता वा नक्सा प्रमाणित लगायतका विषयमा देखिएका समस्याहरूको समेत समाधान गर्नेछ ।

(९) उपदफा (६) बमोजिमको आयोगको काम, कारवाहीलाई सहयोग, समन्वय र सहजीकरण गर्न नेपाल सरकारले आवश्यकताअनुसार जिल्लास्तरमा समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(१०) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि काठमाडौँ उपत्यका लगायतका सहरी क्षेत्रमा भूमिहीन सुकुम्बासीहरूलाई आवश्यकताअनुसार नेपाल सरकारले तोके बमोजिम आवास उपलब्ध गराउन वा सामुदायिक बसोबासको व्यवस्था मिलाउन वा जग्गा विकासको माध्यमबाट जग्गा उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(११) यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

स्पष्टीकरण:

(क) यस दफाको प्रयोजनका लागि “भूमिहीन सुकुम्बासी” भन्नाले नेपाल राज्य भित्र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्वमा जग्गा जमिन नभएको र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको आय आर्जन, स्रोत वा प्रयासबाट जग्गाको प्रबन्ध गर्न असमर्थ व्यक्ति सम्झनु पर्छ र सो शब्दले

निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्य समेतलाई जनाउनेछ ।

(ख) यस दफा र दफा ५२ग. को प्रयोजनका लागि “परिवार” भन्नाले भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीको पति, पत्नी, बाबु, आमा र छोरा, छोरी सम्झनु पर्छ ।

तर, सो शब्दले कानूनबमोजिम अंशवण्डा गरी मानो छुट्टिई आ-आफ्नो पेशा व्यवसाय गरी बसेको परिवारको सदस्यलाई जनाउने छैन ।

५२(ग) अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने: (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो दफा प्रारम्भ हुँदाका बखत ऐलानी वा अन्य सरकारी जग्गा वा अभिलेखमा वन क्षेत्र जनिएको भए तापनि आबादीमा परिणत भएको जग्गामा कम्तीमा दश वर्ष अधिदेखि आबाद कमोत गरी आएका अव्यवस्थित बसोबासीलाई एकपटकका लागि नेपाल सरकारले निजहरूले आबाद कमोत गर्दै आएको स्थानमा तोकिएको क्षेत्रफलको हदमा नबढ्ने गरी जग्गा उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अव्यवस्थित बसोबासीहरू दफा ५२ख. को उपदफा (४) मा उल्लिखित जग्गामा बसोबास गरिआएका रहेछन् भने निजहरूलाई त्यस्तो जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउँदा निजको आर्थिक अवस्था, बसोबासको स्थिति, जग्गाको प्रकृति, क्षेत्रफल, मूल्याङ्कन, आबाद कमोतको अवधि र अन्यत्र जग्गा भए, नभएको लगायतका आधारमा तोकिएबमोजिम वर्गीकरण गरी वर्गीकरण अनुसार तोकिएबमोजिमको दस्तुर लिई जग्गाको स्वामित्व उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(४) अव्यवस्थित बसोबासीले तोकिएको क्षेत्रफलभन्दा बढी जग्गामा आबाद कमोत गरिआएको अवस्था रहेछ भने त्यसरी तोकिएको क्षेत्रफलभन्दा बढीको जग्गा नेपाल सरकारले अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग गर्न सक्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीका लागि जग्गा उपलब्ध गराउँदा जग्गा सट्टाभर्नाको क्रममा बसोबास गरेका अव्यवस्थित बसोबासीलाई निजले भोगचलन गरिआएको सरकारी जग्गा मध्येबाट सट्टाभर्नाको समयमा सम्बन्धित निकायबाट उपलब्ध गराएको कागज प्रमाणमा उल्लिखित क्षेत्रफलमा नबढ्ने गरी जग्गा उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम उपलब्ध गराइएको जग्गा अंशवण्डा र अपुतालीको अवस्थामा बाहेक अन्य कुनै पनि प्रक्रियाबाट दश वर्षसम्म कुनै पनि व्यक्तिलाई हक हस्तान्तरण गर्न पाइने छैन ।

(७) यस दफा बमोजिम कुनै अव्यवस्थित बसोबासी वा निजको परिवारलाई नेपाल सरकारले कुनै प्रकारले सरकारी जग्गा वा आवास उपलब्ध गराएको रहेछ भने त्यस्तो व्यक्ति वा परिवारलाई यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(८) यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान गरी लगत लिने, स्थलगत अध्ययन गरी प्रमाण संकलन गरी जग्गा उपलब्ध गराउने समेतको कार्य दफा ५२ख. को उपदफा (६) बमोजिमको आयोगले गर्नेछ ।

(९) यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनका लागि,

(क) “अव्यवस्थित बसोबासी” भन्नाले सरकारी ऐलानी, पर्ती वा सरकारी अभिलेखमा वन जनिएको भए तापनि लामो समयदेखि आबाद कमोत गरी घर, टहरा बनाई बसोबास गरेका उपदफा (३) को आधारमा वर्गीकरण गरिएका व्यक्तिलाई सम्झनु पर्छ र सो शब्दले निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्य समेतलाई जनाउनेछ ।

(ख) “ऐलानी जग्गा” भन्नाले सरकारका नाममा दर्ता भए वा नभएको, सरकारी अभिलेखमा वन जनिएको भए तापनि लामो समयदेखि आबाद कमोत गरि आएको वा तत्कालिन समयमा आबाद कमोत गर्न दिएको जग्गालाई सम्झनु पर्छ ।

५२घ. दण्ड सजाय: दफा ५२ख. बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउँदा वा दफा ५२ग. बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने क्रममा कुनै व्यक्तिले जग्गा प्राप्त गर्ने उद्देश्यले देहायको कार्य गरेमा तोकिएको अधिकारीले देहायबमोजिम सजाय गर्न सक्नेछ ।

(क) आफ्नो विवरण नदिएको वा गलत विवरण वा अभिलेख पेश गरेको तर जग्गा र संरचना प्राप्त गरी नसकेको अवस्था

भएमा पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना ।

(ख)

(ग) झूटो विवरण लेखी सर्जमिन गर्ने वा झूटो सिफारिस गर्नेलाई पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना ।

५२ड. समन्वय गर्ने: दफा ५२ख. बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउँदा र दफा ५२ग. बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्दा नेपाल सरकारले प्रदेश सरकार र स्थानीय तहसँग समन्वय गर्नेछ ।

५२च. जग्गाको स्वामित्व र भोग सम्बन्धमा समस्या समाधान गर्ने : (१) यो दफा प्रारम्भ हुनुअघि नेपाल सरकारको निर्णयबमोजिम गठन भएको आयोगले सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गा संरक्षण सम्बन्धमा दिएको सुझाव अनुसार रोक्का भएका जग्गाहरूको स्वामित्व र रोक्का फुकुवाको सम्बन्धमा छानबिन गरी त्यस्ता समस्या समाधानका लागि आवश्यक सिफारिस गर्न मन्त्रालयले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी समिति वा कार्यदल गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समिति वा कार्यदलले दिएको सिफारिसको आधारमा मन्त्रालयले सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको स्वामित्व र रोक्का सम्बन्धी बिषय टुङ्गो लगाउनु पर्ने छ ।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारकाले उपयुक्त देखेमा नेपाल सरकारका सम्बन्धित निकाय मार्फत उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गराउन सकिनेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने समिति वा कार्यदलको गठन प्रक्रिया तथा काम, कर्तव्य र अधिकार र कार्यविधि लगायतका व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछन् ।

२४क. झूटो व्यहोरा देखाई वा नियम विरुद्ध प्राप्त गरेको जग्गा जफत हुने:

(१) यो ऐन बमोजिम जफत भएको वा नेपाल सरकारलाई प्राप्त भएको जग्गा कसैले झूटो व्यहोरा देखाई वा यस ऐन अन्तर्गतको नियम विरुद्ध बिक्री वितरणमा पाएको छ भन्ने लागेमा नेपाल सरकारले कुनै अधिकृतद्वारा त्यस्तो जग्गाको सम्बन्धमा आवश्यक जाँचबुझ गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम भएको जाँचबुझबाट कसैले झूटो व्यहोरा देखाई वा यस ऐन अन्तर्गतको नियम विरुद्ध कुनै जग्गा बिक्री वितरणमा

पाएको देखिएमा नेपाल सरकारले त्यस्तो जग्गा जफत गरी तोकिएबमोजिम पुनः बिक्री वितरण गर्न गराउन सक्नेछ । (भूमि सम्बन्धी नियमहरूको नियम २३ को उपनियम (७) सँग सम्बन्धित)

२६ ग. जग्गावाला र मोहीले संयुक्त निवेदन दिन सक्ने: (१) मोही लागेको जग्गाका जग्गावाला र मोही दुवै जनाले आपसी सहमतिद्वारा मोही लागेको जग्गा बाँडफाँड गरी लिन दिन चाहेमा वा त्यसरी आफूले लिन मञ्जुर गरेको जग्गा बापतको प्रचलित दरभाउले हुने मूल्य बराबरको रकम लिई जग्गावाला वा मोहीमध्ये कसैलाई पूरै जग्गा छोडी मोही लगत कट्टा गर्न चाहेमा सो कुराको सम्पूर्ण विवरण खुलाई आफूसँग भएको प्रमाणहरू संलग्न गरी तोकिएको अधिकारी समक्ष संयुक्त निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कुनै निवेदन पर्न आएमा तोकिएको अधिकारीले निवेदन साथ संलग्न प्रमाणहरू जाँचबुझ गर्दा निवेदकको मागबमोजिम जग्गा बाँडफाँड गर्न वा पूरै जग्गा जग्गावाला र मोहीमध्ये कुनै एक जनाको नाउँमा कायम गर्न मनासिब देखेमा तदनुरूप जग्गा बाँडफाँड गरी दिन वा पूरै जग्गा एकजनाको नाउँमा कायम गरी मोहीको लगत समेत कट्टा गरी दिन सक्नेछ । (नियम २४ क. सँग सम्बन्धित)

२६ घ. जग्गाधनी र मोहीबीच जग्गा बाँडफाँड गर्नु पर्ने: (१) दफा २६ ग. को उपदफा (१) बमोजिम संयुक्त निवेदनका लागि जग्गाधनी र मोही दुवै थरी आपसमा मञ्जुर हुन नसकी जग्गाधनी वा मोही मध्ये कुनै एक पक्षले निवेदन दिएमा तोकिएको अधिकारीले जग्गाधनी वा मोहीलाई झिकाई आवश्यक प्रमाण बुझ्नु पर्ने भए सोसमेत बुझी असल कमसल मिलाई बाँडफाँड गर्नु पर्ने जग्गाको क्षेत्रफल वा मूल्याङ्कनको आधारमा आधा-आधा हुने गरी जग्गा बाँडफाँड गरी मोही लगत कट्टा गरिदिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मोही र जग्गाधनी बीच जग्गा बाँडफाँड गर्दा निजी गुठीको हकमा जग्गाधनीको पुर्जामा मात्र निजी गुठी जनाई दिनु पर्नेछ । (नियम २४ छ. को उपनियम ३ सँग सम्बन्धित)

२६ घ१. निवेदन दिनु पर्ने: दफा २६ ग. र २६ घ.को प्रयोजनका लागि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकिएको अवधि भित्र निवेदन दिनु पर्नेछ । (नियम २४ छ.सँग सम्बन्धित)

२६ घ२. जग्गा बाँडफाँड गरीदिने: दफा २६ घ१ बमोजिमको म्यादभित्र जग्गा बाँडफाँड गर्न जग्गावाला वा मोही मध्ये कसैको पनि निवेदन पर्न नआएमा तोकिएको अधिकारीले ७ नम्बर फाँटबारी र उपलब्ध भएसम्मका

प्रमाणहरू बुझी मोही लागेको जग्गा यस ऐनका अन्य दफाहरूमा उल्लिखित व्यवस्थाको अधीनमा रही बाँडफाँड गरी दिनेछ। (नियम २४छ. को उपनियम २ सँग सम्बन्धित)

२६ड. जग्गावाला र मोहीमध्ये एक जनाको नाउँमा मात्र जग्गाको हक कायम गर्न सक्ने:

(१) यस ऐनको अन्यत्र दफाहरूमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायका अवस्थामा तोकिएको अधिकारीले मोही लागेको सम्पूर्ण जग्गा जग्गावाला वा मोही मध्ये कुनै एकजनाको नाउँमा कायम हुने निर्णय गर्न सक्नेछ:

(क) जग्गावाला वा मोहीमध्ये कुनै एकजनाले आफ्नो भागमा परेको जग्गाको प्रचलित दरभाउले हुने मूल्य बराबरको रकम अर्के पक्षसँग लिई आफ्नो भागमा परेको सम्पूर्ण जग्गा छोड्न मञ्जुर गरेमा त्यस्तो जग्गा लिन मञ्जुर गर्ने व्यक्तिको नाउँमा ।

(ख) जग्गावाला र मोहीलाई जग्गा बाँडफाँड गर्दा सहरी वा शहरोन्मुख क्षेत्रमा घर बनाउनका लागि तोकिएको न्यूनतम क्षेत्रफल भन्दा कम क्षेत्रफल जग्गा हुने भएमा सो ठाउँमा घर बनाउन कम जग्गा भएका वा जग्गा नै नभएका जग्गावाला वा मोहीलाई प्राथमिकता दिई निजको नाउँमा ।

स्पष्टीकरण: यस खण्डको प्रयोजनका लागि कुनै जग्गा “सहरी क्षेत्र” वा “शहरोन्मुख क्षेत्र” को हो वा होइन भन्ने कुराको विवाद परेमा सो कुराको निर्णय दफा २६ज. बमोजिमको मूल्य निर्धारण समितिले गर्नेछ ।

(ग) मोहियानी लागेको जग्गामा मोहीले घर बनाएको रहेछ भने जग्गाधनी र मोहीलाई जग्गा बाँडफाँड गर्दा जग्गाधनीलाई कम जग्गा पर्न गएपनि सो घर र सो घरले चर्चेको जमिन र सो घरमा आउने जाने बाटोका लागि आवश्यक पर्ने जग्गा मोहीको नाउँमा ।

(२) उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम जग्गावाला र मोहीमध्ये कुनै एकजनाको नाउँमा सम्पूर्ण जग्गा कायम हुने भएमा वा खण्ड (ग) बमोजिम मोहीको नाउँमा जग्गा कायम गर्दा जग्गाधनीको भागमा कम जग्गा पर्न आएमा त्यसरी जग्गा नै कायम नगरिएका वा कम जग्गा कायम भएका जग्गाधनी वा मोहीलाई निजले पाउने जग्गाको प्रचलित दरभाउले हुने मूल्य

बराबरको रकम अर्को पक्षले दिनु पर्नेछ ।

(३) दफा १५ को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको खण्ड (क१.) बमोजिमको मोहीको हक जतिको जग्गा मोहीको नाममा छुट्ट्याई नेपाल सरकारको स्वामित्वमा आउने बाँकी जग्गा प्राविधिक रूपले कित्ता काट गर्न नमिल्ने भएमा दफा २६ज. बमोजिमको समितिले निर्धारण गरेको रकम राजस्व खातामा जम्मा गरे पछि त्यस्तो जग्गा

२६छ. दाखिल खारेज तथा स्वेस्ता मिलानका लागि पठाउनु पर्ने: (१)

तोकिएको अधिकारीले यस ऐन बमोजिम जग्गावाला र मोहीलाई जग्गा बाँडफाँड गरेपछि वा निजहरूमध्ये कुनै एकजनाको नाउँमा मात्र सो जग्गाको हक कायम हुने निर्णय गरेपछि दाखिल खारेज तथा स्वेस्ता मिलानका लागि सो कुराको सम्पूर्ण विवरणहरू सम्बन्धित कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको विवरणहरू प्राप्त भएपछि त्यस्तो कार्यालयले समेत दाखिल खारेज लगायत जो गर्नु पर्ने गरी त्यसको जानकारी विवरण पठाउने अधिकारीलाई दिनु पर्नेछ ।

(३) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपदफा (२) बमोजिम दाखिल खारेज लगायतका तत् सम्बन्धी अन्य कुनै कार्य गर्दा प्रचलित कानूनबमोजिम लाग्ने रजिष्ट्रेशन लगायतको कुनै दस्तुर लाग्ने छैन । (नियम २४छ. को उपनियम (५) सँग सम्बन्धित)

२६ज. मूल्य निर्धारण समिति गठन हुने: (१) दफा २६ड. बमोजिम जग्गाको मूल्य निर्धारण गर्नको निमित्त प्रत्येक जिल्लामा देहायबमोजिमको एक मूल्य निर्धारण समिति रहनेछः-

(क)	कार्यालयको प्रमुख	-संयोजक
(ख)	जग्गा रहेको स्थानीय तहको प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत वा निजले तोकेको अधिकृतस्तरको प्रतिनिधि	-सदस्य
(ग)	जिल्ला प्रशासन कार्यालयको अधिकृतस्तरको कर्मचारी	-सदस्य
(घ)	प्रतिनिधी, आन्तरिक राजस्व कार्यालय वा कोष तथा लेखानियन्त्रक कार्यालय	-सदस्य
(ङ)	नापी कार्यालयको प्रमुख	-सदस्य
(च)	कार्यालयको बरिष्ठ कर्मचारी	-सदस्य-सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिम समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गर्नेछ । (भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६ड. सँग सम्बन्धित)

(छ) भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को परिच्छेद ३ मा उल्लिखित अधिकारहरू जग्गाको अधिकतम हदबन्दी क्षतिपूर्ति तथा बिक्री वितरण

१७. अधिकारी तथा अदालत तोक्ने: (१) ऐनको परिच्छेद ४ को प्रयोजनका लागि अधिकारीमा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीलाई तोकिएको छ ।

१८. जग्गाको फाँटवारी दाखिल गर्ने सूचना: (१) ऐनको दफा १३ को उपदफा (१) र (१क) बमोजिम भूमिसुधार अधिकारीले सूचना प्रकाशन गर्दा अनुसूची-६ बमोजिमको ढाँचामा प्रकाशन गर्नु, गराउनु पर्नेछ र सो सूचना जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय र अन्य स्थानीय प्रमुख स्थानमा टाँसी प्रकाशन गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम सूचना प्रकाशित भएपछि जग्गावाला वा मोही वा निजको तर्फबाट अरू कसैले दाखिल गर्नु पर्ने फाँटवारीको ढाँचा अनुसूची-७ बमोजिमको हुनेछ । त्यस्तो फाँटवारी दाखिल गर्दा फाँटवारीको दुई प्रति राखी ऐनको म्याद भित्रै दाखिल गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम फाँटवारी पेस गर्नु पर्ने कर्तव्य भएका व्यक्तिले त्यस्तो फाँटवारी ऐनको दफा १३ को उपदफा (१क) को अधीनमा रही भूमिसुधार कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ ।

१९. ऐनको दफा १३ बमोजिम दाखिल भएको फाँटवारी र तत्सम्बन्धमा अन्य सुत्रबाट प्राप्त भएको सूचनाको जाँचबुझ गर्ने कार्यविधि:

(१) ऐनको दफा १३ बमोजिम फाँटवारी दाखिल भएपछि भूमिसुधार अधिकारीले स्थानीय निकायको प्रतिनिधि, मालपोत कार्यालय, नापी शाखा र सम्बन्धित अन्य निकाय वा अधिकारीको राय समेत बुझ्नु पर्ने देखिएमा बुझी जग्गा र मोहीको लगत र उपलब्ध भएको अन्य कागज प्रमाण हेरी आवश्यक जाँचबुझ गर्न सक्नेछ ।

(२) जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले आवश्यक देखेमा सम्बन्धित जग्गामा हक दावी गर्न जग्गावाला वा मोहीबाट पेस हुन आएको लिखत

प्रमाणहरू पनि जाँचबुझ गर्न सक्ने छन् ।

(३) जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले आवश्यक देखेमा आफैं गई वा मातहतका कर्मचारी खटाई सरजमिनसमेत बुझ्न लगाउन सक्नेछ ।

(४) दुई वा दुई भन्दा बढी जिल्ला भित्र जग्गा हुने जग्गावालाको जग्गाको सम्बन्धमा उपरोक्त बमोजिम भूमिसुधार अधिकारीहरूले जाँचबुझ गरिसके पछि त्यसको नतीजाको १ प्रति सम्बन्धित जग्गावालाको जग्गा भएको क्षेत्रको अन्य जिल्ला भूमिसुधार अधिकारी छेउ र निज नभएको जिल्लामा भए माल अड्डामा पनि पठाउनु पर्दछ ।

(५) यस नियमबमोजिम भूमिसुधार अधिकारीले जग्गाको फाँटवारी सम्बन्धी जाँचबुझ गर्ने कार्य समाप्त नगरेसम्म त्यस्तो जग्गाको कुनै किसिमले स्वामित्व हस्तान्तरण गर्न वा धितोबन्धक राख्न नपाउने गरी रोक्का राख्न सम्बन्धित मालपोत कार्यालयलाई लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(६) उपनियम (५) बमोजिम लेखी आएमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयले त्यस्तो जग्गा रोक्का राखी त्यसको जानकारी सम्बन्धित भूमिसुधार कार्यालयलाई दिनु पर्नेछ ।

२०. ऐनको दफा १४ को उपदफा (१) अन्तर्गत फाँटवारी तयार गरी प्रकाशित गर्ने: (१) नियम १९ बमोजिम आवश्यक जाँचबुझ गरिसकेपछि जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले ऐनको दफा ७ मा तोकिएको अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा हुने प्रत्येक जग्गावालाको सम्बन्धमा अनुसूची-८ बमोजिमको ढाँचामा फाँटवारी तयार गरी आफ्नो कार्यालय वा स्थानीय जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालयको सूचना बोर्डमा टाँसी प्रकाशित गर्नेछ ।

(२) जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले त्यसरी तयार गरी प्रकाशित गरेको प्रत्येक फाँटवारीको १ प्रतिलिपि नेपाल सरकार, भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयमा पनि पठाउनु पर्छ ।

२०क. नेपाल सरकारको नाममा जग्गा दर्ता गर्ने: (१) ऐनको दफा ९ को उपदफा (४) र दफा १४क. को उपदफा (२) बमोजिम भूमिसुधार अधिकारीले जफत गरेको जग्गा नेपाल सरकारको नाममा दर्ता गर्न सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम जग्गा दर्ताका लागि लेखी आएमा मालपोत कार्यालयले त्यस्तो जग्गा नेपाल सरकारको नाममा दर्ता गरी

त्यसको जानकारी सम्बन्धित भूमिसुधार कार्यालयलाई दिनु पर्नेछ ।

२०ख. पुरस्कार: (१) ऐनको दफा ९ को उपदफा (६) र दफा १४क. को उपदफा (३) बमोजिम कसैले पुरस्कार पाउने भएमा भूमिसुधार अधिकारीले नियम २०क. बमोजिम काम सम्पन्न भईसकेपछि त्यस्तो पुरस्कारको रकम निकासका लागि भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन विभागमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम रकम निकासका लागि लेखी पठाउँदा नियम २०क. बमोजिम नेपाल सरकारको नाममा दर्ता हुन आएको जग्गा र पुरस्कार पाउने व्यक्तिको विवरण तथा पुरस्कार वापत दिनु पर्ने रकम समेत उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (१) को प्रयोजनका लागि त्यस्तो जग्गाको मोल कायम गर्दा रजिष्ट्रेशन प्रयोजनका लागि तोकिएको न्यूनतम मूल्याङ्कनलाई आधार लिईनेछ ।

२१. जग्गावालालाई दिइने क्षतिपूर्ति: (१) ऐनको दफा १५ अन्तर्गत प्राप्त गरिएको जग्गाको सम्बन्धमा जग्गावालालाई ऐनको परिच्छेद-५ अन्तर्गत क्षतिपूर्ति दिँदा मूल्य निर्धारण समितिले निर्धारण गरेको दरले दिइनेछ । मूल्य निर्धारण समितिले क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गर्दा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयले रजिष्ट्रेशन प्रयोजनका लागि कायम गरेको न्यूनतम मूल्याङ्कनको तीस प्रतिशतमा नघटाई र पचास प्रतिशतमा नबढाई आवश्यक जाँचबुझ गरी निर्धारण गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण भएपछि भूमिसुधार अधिकारीले प्रत्येक जग्गावालाको सम्बन्धमा निर्धारित गरिएको क्षतिपूर्तिको रकमको तालिका अनुसूची-१७ बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी सो तालिका आफ्नो तथा जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय र मालपोत कार्यालयको सूचनापाटीमा घटीमा पैँतीस दिनको म्याद तोकी सूचना प्रकाशन गर्नेछ ।

(३) ऐनको दफा १५ बमोजिम कुनै जग्गावालाबाट प्राप्त गरिएको जग्गा दुई वा दुई भन्दा बढी जिल्ला भित्र परेमा त्यस्तो जग्गावालाको जग्गा सम्बन्धमा सम्बन्धित जिल्लाको मूल्य निर्धारण समितिले उपनियम (१) बमोजिम क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गरी उपनियम (२) बमोजिम सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ र त्यस्तो सूचनाको एक प्रति फाँटवारी पेस गरेको

कार्यालयमा समेत पठाउनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (२) र (३) बमोजिम प्रकाशित क्षतिपूर्ति निर्धारणको तालिकामा चित्त नबुझेने व्यक्तिले सो तालिका प्रकाशित भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित पुनरावेदन अदालत समक्ष पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

(५) उपनियम (२) र (३) बमोजिम प्रकाशित क्षतिपूर्ति निर्धारण तालिकामा उपनियम (४) बमोजिम पुनरावेदन गर्ने म्याद गुज्री पुनरावेदन नलाग्ने भई सकेकोमा सो प्रकाशित तालिका बमोजिम र पुनरावेदन परेकोमा पुनरावेदन अदालतबाट अन्तिम निर्णय भए बमोजिम जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले सम्बन्धित जग्गावालालाई ऐनको परिच्छेद-५ बमोजिम क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्था गर्नेछ ।

(६) सम्बन्धित जग्गाको तेरो मेरो सम्बन्धी झगडा परी कुनै मुद्दा अदालत वा अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष विचाराधीन रहेकोमा सो टुंगो नलागेसम्म झगडा परे जति जग्गाको क्षतिपूर्ति रोक्का राखिनेछ ।

२२. **अधिकारी तोक्ने:** ऐनको परिच्छेद-६ को प्रयोजनको निमित्त अधिकारीमा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीलाई तोकिएको छ ।

२३. **जग्गाको बिक्री वितरण:** (१) ऐन बमोजिम प्राप्त र जफत भएको जग्गालाई भूमिसुधार अधिकारीले ऐनमा तोकिएको प्राथमिकताको आधारमा देहायको हदसम्म बिक्री वितरण गर्नेछ र सो प्रयोजनको निमित्त बिक्री वितरणमा जग्गा लिन चाहने व्यक्तिबाट दरखास्त आव्हान गर्नेछ । यसरी आव्हान गरिएको सूचना जिल्ला भित्रका सम्बन्धित सबै गाउँपालिका वा नगरपालिकामा पठाउनु पर्नेछ र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले सो सूचना आफ्नो इलाकाभित्र प्रकाशन गरी सो को जानकारी भूमिसुधार कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(क) तराई क्षेत्र अन्तर्गत सहरी इलाकामा बढीमा दुई कठ्ठा र अन्य इलाकाको जग्गाको हकमा बढीमा दश कठ्ठासम्म,

(ख) काठमाडौँ उपत्यकाको सहरी क्षेत्रमा बढीमा आठ आना र अन्य क्षेत्रमा बढीमा एक रोपनीसम्म,

(ग) पहाडी क्षेत्रको सहरी इलाकामा बढीमा एक रोपनी र अन्य क्षेत्रमा बढीमा पाँच रोपनीसम्म, र

(घ) शिक्षण संस्था र अन्य सार्वजनिक संघ संस्थाका हकमा क्षेत्रगत आधारमा सामान्यतया माथि खण्ड (क) देखि (ग) सम्म उल्लेख भएको हदसम्म ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण गर्दा भूमिसुधार अधिकारीले सम्भव भएसम्म एकासगोलका पति र पत्निको नाउँमा संयुक्त रूपमा रहने गरी बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।

(३) उपनियम (१) बमोजिम बिक्री वितरणमा जग्गा पाउने व्यक्ति वा संस्थाको नाम जग्गावालाको हैसियतले दर्ता भइसकेपछि भूमिसुधार अधिकारीले निजलाई अनुसूची-९ बमोजिमको ढाँचामा प्रमाणपत्र दिनेछ ।

(४) ऐनको दफा २१ख. बमोजिम जग्गाको दर्ता किताब अनुसूची-१८ बमोजिमको ढाँचामा राखिनेछ ।

(५) उपनियम (१) को खण्ड (घ) बमोजिम शिक्षण संस्था वा संघ संस्थाका नाउँमा बिक्री वितरण भएको जग्गाको साविक जग्गावालालाई दिइने क्षतिपूर्तिको सम्बन्धमा नेपाल सरकारले निर्णय गरेबमोजिम हुनेछ ।

(६) ऐनको दफा २२ को उपदफा (४) बमोजिम जफत भएको जग्गा भूमिसुधार अधिकारीले देहायबमोजिम पुनः बिक्री वितरण गर्न सक्नेछः-

(क) कसैले यी नियमहरू लागू हुनुभन्दा अघि कायम रहेका नियमहरू बमोजिम जग्गा पाई ऐनको दफा २२ को उपदफा (४) बमोजिम जफत भएको जग्गाको सम्बन्धमा त्यस्तो जग्गा बिक्री वितरणमा पाएको व्यक्ति वा निजको परिवारले नै कमाई आएको रहेछ भने यी नियमहरू बमोजिम निर्धारित मूल्य तथा वक्यौता मालपोत समेत लिई निजलाई नै उक्त जग्गा पुनः बिक्री वितरण गर्न,

(ख) खण्ड (क) बमोजिमको जग्गा सो खण्डमा उल्लेख भएको व्यक्तिले नकमाई अन्य व्यक्तिले कमाई आएको रहेछ भने सो सम्बन्धमा ऐनको दफा २१ को अधीनमा रही उपनियम (१) र (२) बमोजिम बिक्री वितरण गर्न ।

(७) ऐनको दफा २४क. को उपदफा (२) बमोजिम जफत भएको जग्गाको हकमा उपनियम (१) र (२) को अधीनमा रही पुनः बिक्री वितरण गरिनेछ ।

२४. जग्गाको मोल लिने:

(१) ऐनको दफा २१ बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण हुँदा जग्गा पाउने व्यक्तिले सो जग्गाको सम्बन्धमा नियम २१ बमोजिम कायम भएको मोलको रकम एकमुष्ट वा बढीमा १० वार्षिक किस्ता सम्ममा जिल्ला भूमिसुधार अधिकारी छेउ वा निजले सो कामका लागि तोकिएको अड्डा वा अधिकारी छेउ बुझाउनु पर्नेछ ।

(२) त्यस्तो किस्ताको रकम काठमाडौँ उपत्यका समेत पहाडी क्षेत्रकाले प्रत्येक सालको माघ मसान्त सम्ममा र तराई तथा भित्री मधेशकाले प्रत्येक सालको फाल्गुण मसान्त सम्ममा बुझाउनु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (१) अनुसार बुझाइएको रकमलाई सो बुझिलिने कार्यालय वा अधिकारीले बैंकमा दाखिल गर्नु पर्नेछ ।

२४क. जग्गावाला र मोहीले संयुक्त निवेदन दिनुपर्ने: (१) ऐनको दफा २६ग. बमोजिम जग्गावाला र मोहीले आपसी सहमतिद्वारा जग्गा बाँडफाँड गरी लिन दिन चाहेमा वा त्यसरी आफूले लिन मन्जुर गरेको जग्गा बापतको रकम लिई पुरै जग्गा जग्गावाला वा मोहीलाई छाडी मोहीको लगत कट्टा गर्न चाहेमा सो कुराहरू खुलाई अनुसूची-१९ (क) बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित भूमिसुधार अधिकारी समक्ष संयुक्त निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको कुनै निवेदन पर्न आएमा भूमिसुधार अधिकारीले निवेदन साथ संलग्न प्रमाणहरू जाँचबुझ गर्दा व्यहोरा मनासिब देखिएमा निवेदकहरूको मागबमोजिम जग्गा बाँडफाँड गरिदिनु वा पुरै जग्गा एकजनाको नाममा कायम गरी मोहीको लगत समेत कट्टा गरिदिनु पर्नेछ ।

२४ख. जग्गाधनी वा मोही एकजनाले आफ्नो भाग जग्गा छुट्याई लिन निवेदन दिनु पर्ने: (१) नियम २४क. बमोजिम जग्गाधनी र मोहीको संयुक्त निवेदन पर्न नसकी जग्गाधनी वा मोही मध्येकुनै पक्षले मोही लागेको जग्गा बाँडफाँड गरी लिन चाहेमा सोही व्यहोरा खुलाई तत् सम्बन्धी संपूर्ण प्रमाणसहित अनुसूची-१९ (ख) बमोजिमको ढाँचामा भूमिसुधार अधिकारी समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको कुनै निवेदन पर्न आएमा भूमिसुधार अधिकारीले अर्को पक्षलाई बाटोको म्याद बाहेक पन्ध्र दिनभित्र झिकाई मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालय समेतमा रहेका तत् सम्बन्धी दर्ता श्रेस्ता प्रमाण जाँचबुझ गरी आवश्यकताअनुसार बाँडफाँड गरिने जग्गाको

स्थलगत निरीक्षण र सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाको राय समेत बुझी जग्गाधनी र मोहीलाई नरम करम मिलाई आधा आधा हुने गरी जग्गा बाँडफाँड गरी मोहीको लगत समेत कट्टा गरिदिनु पर्नेछ ।

२४ग. थप प्रमाण बुझ्न सक्ने: ऐनको दफा २६ड बमोजिम मोही लागेको सम्पूर्ण जग्गा जग्गावाला र मोहीमध्ये कुनै एक जनाको नाममा कायम हुने निर्णय गर्दा भूमिसुधार अधिकारीले तत् सम्बन्धमा आवश्यक सम्झेको थप प्रमाण बुझ्न सक्नेछ ।

२४घ. बाटोको प्रयोजनका लागि जग्गा छुट्याउनु पर्ने: मोही लागेको जग्गामा बनेको घरमा आउने जाने बाटोका लागि जग्गा छुट्याउँदा कम्तीमा तीन फीट चौडाईमा नघटाई साविकदेखि सो भन्दा बढी चौडाईको बाटो प्रयोग हुँदै आएको भए सो बाटोलाई कायमै हुने गरी जग्गा छुट्याउनु पर्नेछ ।

२४ङ. जग्गाको मूल्य कायम गर्ने: (१) मूल्य निर्धारण समितिले जग्गाको मूल्य निर्धारण गर्दा जग्गावाला र मोही बीच आपसी सहमतिबाट मूल्य कायम गरिएको भए सोही मूल्य, त्यसरी मूल्य कायम हुन नसकेकोमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयबाट रजिष्ट्रेशनको प्रयोजनका लागि कायम भएको मूल्यको अभिलेख र सो जग्गाको आसपासमा कुनै जग्गा बिक्री भएको भए सो बिक्री गर्दा कायम गरिएको थैलीको रकम समेतको आधारमा मूल्य निर्धारण गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम जग्गाको मूल्य निर्धारण गर्दा मूल्य निर्धारण समितिले आवश्यकताअनुसार सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाको राय बुझ्न तथा सो जग्गाको स्थलगत अध्ययन र सरजमिनसमेत गर्न सक्नेछ ।

२४च. जग्गाको रकम बुझाउनु पर्ने: (१) ऐनको दफा २६ड. बमोजिम भूमिसुधार अधिकारीबाट जग्गाधनी वा मोहीमध्ये एकजनाको नाममा जग्गा कायम हुने निर्णय गरेको जानकारी पाएको मितिले नब्बे दिनभित्र सम्बन्धित पक्षले जग्गा बापतको रकम अर्को पक्षलाई बुझाई सक्नु पर्नेछ ।

तर सो म्यादभित्र रकम बुझाउन नसकेको मनासिब माफिकको कारण उल्लेख गरी म्याद थपका लागि सम्बन्धित पक्षको निवेदन परेमा भूमिसुधार अधिकारीले पैंतीस दिन सम्मको म्याद थप गरिदिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम सम्बन्धित पक्षले बुझ्नु पर्ने रकम नबुझेमा वा बुझ्न इन्कार गरेमा सो म्याद नाघेको पन्ध्र दिनभित्र रकम बुझाउने पक्षले सोही व्यहोरा खुलाई सम्बन्धित भूमिसुधार कार्यालयमा रकम धरौटी राख्नु पर्नेछ ।

(३) पनियम (२) बमोजिम सम्बन्धित पक्षले रकम धरौटी राखेमा भूमिसुधार कार्यालयले सो रकम धरौटी खातामा जम्मा गरी सात दिनभित्र रकम बुझ्नका लागि सम्बन्धित व्यक्तिको नाममा सूचना पठाउनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिमको सूचना पाएपछि सम्बन्धित व्यक्तिले धरौटी रकम बुझ्नु नपर्ने कुनै कारण भए बाटोको म्याद बाहेक पन्ध्र दिनभित्र भूमिसुधार कार्यालयमा लिखित जानकारी दिनु पर्नेछ र म्यादभित्र त्यस्तो जानकारी नआएमा सम्बन्धित व्यक्तिले सो रकम बुझ्न मन्जुर गरेको मानिनेछ ।

(५) उपनियम (१) बमोजिम रकम पाउनु पर्ने व्यक्तिले उपनियम (३) बमोजिम रकम बुझ्ने सूचना पाएको मितिले दुई वर्ष भित्र धरौटी रकम बुझ्न आवश्यक प्रमाणसहित निवेदन दिएमा भूमिसुधार कार्यालयले धरौटी रकमको सयकडा दुई प्रतिशतका दरले हुने रकम कटाई बाँकी रकम सम्बन्धित व्यक्तिलाई फिर्ता गर्नु पर्नेछ । सो म्यादभित्र पनि धरौटी रकम बुझ्निलिन नआएमा म्याद समाप्त भएपछि सो रकम नेपाल सरकारले निर्णय गरेबमोजिम हुनेछ ।

(६) उपनियम (१) बमोजिम रकम बुझाउनु पर्ने दायित्व भएको व्यक्तिले म्यादभित्र रकम नबुझाएमा वा उपनियम (२) बमोजिम सम्बन्धित भूमिसुधार कार्यालयमा धरौटी समेत नराखेमा रकम पाउनु पर्ने व्यक्तिले बाँडफाँड गरिने जग्गा लिलाम गराई रकम असुल गरी पाउन सम्बन्धित भूमिसुधार कार्यालयमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(७) उपनियम (६) बमोजिमको कुनै निवेदन पर्न आएमा भूमिसुधार कार्यालयले त्यस्तो जग्गा प्रचलित कानूनबमोजिम लिलाम गरी सम्बन्धित व्यक्तिलाई रकम भराई दिनु पर्नेछ । लिलाम गर्दा निवेदन दिने व्यक्तिले पाउनु पर्ने रकम भन्दा बढी रकममा जग्गा लिलाम भई बढी रकम प्राप्त भएमा त्यसरी बढी भएको जति रकम भूमिसुधार कार्यालयको धरौटी खातामा जम्मा गरिनेछ ।

(८) उपनियम (७) बमोजिम धरौटी खातामा जम्मा भएको रकम सम्बन्धित व्यक्तिलाई फिर्ता बुझी लिन भूमिसुधार कार्यालयले उपनियम

(३) बमोजिम सूचना गर्नेछ । त्यसरी दिइएको सूचना बमोजिम सम्बन्धित व्यक्तिले धरौटी रकम उपनियम (५) बमोजिमको म्यादभित्र बुझी लिन आवश्यक प्रमाणसहित निवेदन दिएमा भूमिसुधार कार्यालयले धरौटी रकमको सयकडा दुई प्रतिशतका दरले हुने रकम कटाई बाँकी रकम सम्बन्धित व्यक्तिलाई फिर्ता गर्नु पर्नेछ । सो म्यादभित्र पनि धरौटी रकम बुझी लिन नआएमा म्याद समाप्त भएपछि सो रकम नेपाल सरकारले निर्णय गरेबमोजिम हुनेछ ।

(९) यस नियमबमोजिम धरौटी रकम बुझ्नु पर्ने वा बुझाउनु पर्ने कर्तव्य भएको व्यक्तिको वतन खुल्न नसकी वा पत्ता नलागी म्याद वा सूचना तामेल हुन नसकेमा सम्पूर्ण व्यहोरा खुलाई राष्ट्रियस्तरको समाचारपत्रमा पैँतीस दिने सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(१०) उपनियम (९) बमोजिम सूचना प्रकाशन भएपछि पनि रकम बुझ्न नआएमा त्यस्तो धरौटी रकम सम्बन्धमा नेपाल सरकारले निर्णय गरेबमोजिम हुनेछ ।

२४छ. मोही र जग्गाधनी बीच बाँडफाँडसम्बन्धी अन्य व्यवस्था: (१) ऐनको दफा २६घ१. बमोजिम पर्न आएका निवेदनको फर्स्योट नियम २४छ. को उपनियम (२) को प्रकृया पूरा गरी गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम निवेदन नपरी ऐनको दफा २६घ२. बमोजिम बाँडफाँड गर्दा ऐनको दफा १३ को उपदफा (१क) बमोजिम फाँटवारीमा देखाइएको मोही लागेको जग्गा तथा मोहीमा कमाएको जग्गाको फाँटवारी छानविन गर्ने र जग्गाधनी तथा मोहीले भरेका फाँटवारी विवरण मिलान भएपछि मिलान भएको र नभएको छुट्टाछुट्टै लगत तयार गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम तयार भएको लगत अनुसार ऐनको दफा २६घ. बमोजिम जग्गाधनी तथा मोहीलाई झिकाई आवश्यक प्रमाण बुझ्नु पर्ने भएमा सो समेत बुझी बाँडफाँडको कारबाही गरिनेछ ।

(३क.) ऐनको दफा २६घ१. बमोजिम प्रकाशित सूचनामा उल्लिखित म्यादभित्र जग्गा बाँडफाँडका लागि जग्गाधनी वा मोही कसैले पनि निवेदन पेस नगरेमा त्यस्तो जग्गाधनी र मोहीलाई संयुक्त जग्गाधनी कायम गरी मोहीको लगत कट्टा गरिनेछ । त्यसरी संयुक्त जग्गाधनी कायम गरी सकेपछि साविकको मोही वा जग्गाधनीले जग्गा बाँडफाँडका लागि मालपोत कार्यालयमा निवेदन दिएमा त्यस्तो जग्गा बाँडफाँड गरी दिनु पर्नेछ । (भूमि

सम्बन्धी (अड्डारौ संशोधन) नियमहरू, २०७७ द्वारा थप)

(४) जग्गाधनीको मृत्यु भई निजको हकदारको नाममा हक नसरेको अवस्थाको जग्गाको मोहीले बाँडफाँड गरी पाउँ भनी माग गरेमा ऐन र यी नियमहरूमा तोकिएको प्रकृत्या पूरा गरी बाँडफाँड गरिदिनु पर्नेछ ।

(५) मोहीको मृत्यु भई निजको हकदारको नाममा मोहीयानी हक नामसारी नभएको अवस्थामा बाँडफाँडका लागि जग्गाधनीले निवेदन गरेकोमा बुझ्दा मृतक मोहीका एकासगोलका हकदार उपस्थित भई स्वीकार गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी सोही अनुसार बाँडफाँड गरिदिनु पर्नेछ । त्यसरी स्वीकार नगरेको अवस्थामा अन्य बुझ्नु पर्ने प्रमाण बुझी ऐनको दफा २६छ. को अधीनमा रही बाँडफाँड हुन सक्ने भएमा मोहीको भागमा पर्न जाने जग्गाको हकमा पछि हकदारले हक कायम गरी माग आएका बखत दाखिल खारेज हुने गरी कित्ता छुट्ट्याई जग्गाधनीकै नाममा रोक्का राखी बाँडफाँड गर्नु पर्नेछ ।

(६) मोही लागेको जग्गा ऐन बमोजिम बाँडफाँड गर्दा वा ऐनको व्यवस्था बमोजिम वा अदालतको निर्णयले मोही लगत कट्टा गर्नु पर्ने भएमा अनुसूची-१६क. बमोजिमको लगत राखी मोहीको दर्ता किताब अनुसूची-१६ वा सो सम्बन्धी अन्य प्रमाणमा निर्णयको छोटकरी व्यहोरा जनाई लगत कट्टा गर्नु पर्नेछ र सोही व्यहोराको जानकारी मालपोत कार्यालयमा पठाई मालपोत कार्यालयमा रहेको जग्गा धनी दर्ता श्रेस्ता र जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा समेत अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ ।

२४छ१. जग्गा बाँडफाँडको कार्यविधि: (१) ऐनको दफा २६घ४. को उपदफा (१) को प्रयोजनका लागि टोली खटाउनुअघि भूमिसुधार अधिकारीले देहायको विवरण तयार गर्नु पर्नेछ:

- (क) ऐनको दफा ९ को उपदफा (४) र दफा १४क. को उपदफा (२) बमोजिम नेपाल सरकारको स्वामित्वमा आउने मोही लागेका जग्गाहरूको विवरण,
- (ख) ऐनको दफा २६घ१. बमोजिम परेका निवेदनहरूको विवरण,
- (ग) ऐनको दफा २६घ१. बमोजिमको म्यादभित्र जग्गा बाँडफाँड गर्न जग्गावाला र मोही कसैको पनि निवेदन नपरेमा कार्यालयको अभिलेखबाट लगत कट्टा हुन बाँकी

मोहीको विवरण ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम विवरण तयार गरिसकेपछि जग्गावाला र मोहीबीच जग्गा बाँडफाँडका लागि भूमिसुधार अधिकारीले आफ्नोमातहतको कुनै कर्मचारीको नेतृत्वमा नापी कार्यालयको प्राविधिक कर्मचारी सहितको टोली खटाउन सक्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिमको टोली खटाइसकेपछि भूमिसुधार अधिकारीले सो विषयको सूचना सम्बन्धित स्थानीय निकायलाई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (२) बमोजिम खटिएको टोलीले सम्बन्धित जग्गाको स्थलगत निरीक्षण र आवश्यकताअनुसार सरजमिनसमेत गरी जग्गाधनी र मोही बीच जग्गा छुट्याई त्यस्तो जग्गाको ट्रेस नक्सा समेत तयार गरी सो को प्रतिवेदन भूमिसुधार अधिकारी समक्ष पेस गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि भूमिसुधार अधिकारीले सो विषयमा आवश्यक जाँचबुझ गरी ऐन तथा यी नियमहरू बमोजिम जग्गाधनी र मोही बीच जग्गा बाँडफाँडसम्बन्धी निर्णय गर्नेछ ।

२४ज. जग्गा रोक्का राख्न सक्ने: ऐन बमोजिम जग्गा बाँडफाँड गरी पाउँ भनी मोहीको निवेदन परेपछि सो निवेदनमा टुंगो नलागेसम्म त्यस्तो जग्गा कुनै किसिमले हक हस्तान्तरण हुन नपाउने गरी रोक्का राखी बाँडफाँडको कारवाही गरिनेछ ।

२५. अधिकारी तोक्ने: (१) ऐनको परिच्छेद-७ र दफा ३८ को प्रयोजनका लागि अधिकारीमा भूमिसुधार अधिकारीलाई तोकिएकोछ ।

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारले उक्त प्रयोजनका लागि ट्रिभ्यूनलको गठन गरेकोमा सो ट्रिभ्यूनल सम्बन्धित जिल्लामा रहेको अवस्थामा सो अवधिभर सो अधिकार उक्त ट्रिभ्यूनलले नै प्रयोग गर्नेछ र भूमिसुधार अधिकारी छेउ परेको सम्बन्धित उजुरी पनि सोही ट्रिभ्यूनलमा सार्नेछ ।

अनुसूची-६

(नियम १८ को उप-नियम (१) सँग सम्बन्धित)

भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा १३ को उपदफा (१) र १क बमोजिम जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले जग्गाको फाँटवारी दाखिल गर्ने सूचना प्रकाशित गर्ने ढाँचा।

श्रीमान् भूमिसुधार कार्यालय
..... जिल्ला।

सूचना

भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा १३ को उपदफा (१) र १क बमोजिम अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा हुने जग्गावाला र मोहीलाई यो सूचना जारी भएको ३५ दिनभित्र आफ्नो अधीनमा भएको सबै किसिमको जग्गाको खुलस्त व्यहोरा खुलाई भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को अनुसूची-७ मा तोकिएको ढाँचामा फाँटवारी दाखिल गर्नु हुन यो सूचना प्रकाशित गरिएको छ। यस किसिमको फाँटवारी म्यादभित्र दाखिल नभएको खण्डमा भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ बमोजिम कारबाही हुनेछ।

अड्डाको छाप
(.....)
मिति.....

(.....)
भूमिसुधार अधिकारी
पुरा नाम थर

अनुसूची -७

(नियम १८ को उपनियम (२) सँग सम्बन्धित)

जग्गावाला वा मोहीले वा निजको तर्फबाट कसैले दाखिला गर्नु पर्ने जग्गाको फाँटवारीको ढाँचा

श्रीमान् भूमिसुधार अधिकारी ज्यू,
..... कार्यालय ।

भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को नियम १८ को उपनियम (१) बमोजिम प्रकाशित सूचना अनुसार जग्गावाला वा मोहीको हैसियतले नेपालभर म, मेरो पत्नी, १६ वर्ष उमेर नपुगेको छोरा तथा १६ वर्ष उमेर नपुगेकी अविवाहिता छोरी समेत सँग रहेको जग्गाको फाँटवारी तथा परिवार विवरण देहायबमोजिम छः-

(क) जग्गाको विवरण

जग्गाको विवरण		कसको नाउमा दर्ता कायम रहेको	ज. ध./मोहीको नाम, थर, वतन	हदबन्दी भन्दा बढी जग्गा भए राख्ने वा छाड्ने	प. क्र. म. क्र.	प. क्र. म. क्र.
वार्ड नं.- नक्सा नं.	क्षेत्रफल (स्थानीय नाप अनुसार)					
प. क्र. म. क्र.	मोही मोही भै मोही लागेको नलागेको					

(ख) उल्लेखित विवरण मध्ये घरवारीको निमित्त राख्न चाहेको जग्गाको विवरण:-

क्र. सं.	जिल्ला	जग्गाको विवरण		कसको	मोही लागेको भए मोहीको नाम, थर, वतन	जग्गाधनीबाट प्राप्त हुने भए ज. ध. को नाम, थर	प्रमाण संकेत	कैफियत
		गाविस/न. पा	वार्ड नं./ नक्सा नं					

(घ) माथि उल्लेखित विवरण बमोजिमको जगामा म, र मेरो अंश लाग्ने अंशियारहरूको विवरण देहाय बमोजिम छ ।

क्र. सं.	नाम, थर	लिङ्ग	उमेर	नाता	पति/बाबुको नाम	ससुरा/ बाजेको	कैफियत

(घ) माथि लेखिए देखि बाहेक नेपाल भरमा मेरो र मेरो परिवारको नाउमा अरू जग्गा छैन भन्ने मलाई यकिन छ । विवरण झुट्टा ठहरिए वा साबित भए कानूनबमोजिम सजाय भोग्न तयार छु ।

(ङ) उपरोक्त बमोजिमको २ (दुई) प्रति फाराम भरी पेस गरेको छु ।

फाँटवारी भरि दाखिला गर्ने जग्गावाला वा
मोहीको हस्ताक्षर:-

संलग्न प्रमाण कागजहरू:-

- (क) जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जाको नक्कल थान:-
(ख) मालपोत बुझाएको रसिदको नक्कल थान:-
(ग) मोहियानी प्रमाण पुर्जाको नक्कल थान:-
(घ) नागरिकता प्रमाणपत्रको नक्कल थान:-
(ङ) अन्य:-

नाम, थर:-

बाबु/पति:-

बाजे/ससुरा:-

वतन:-

ना.प्र.नं.

जिल्ला मिति

जग्गावाला वा मोही नाबालक वा होस ठेगान नभएको भए निजको अविभावक वा हकवालाको

हस्ताक्षर:-

नाम, थर:-

बाबु/पति:-

बाजे/ससुरा:-

वतन:-

ना.प्र.नं.जिल्ला मिति

इति सम्वत् २०..... साल महिना गते बार शुभम् ।

अनुसूची - ८
(नियम २० को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

नियम २० को उपनियम (१) बमोजिम हदबन्दी भन्दा बढी जग्गा हुने प्रत्येक जग्गावालाको जग्गाको सम्बन्धमा फाँटवारी तैयार गरी प्रकाशित गर्नु पर्ने ढाँचा ।

क्र. सं.	जग्गावालाको नाम	कित्ता नं.	क्षेत्रफल (विघा वा रोपनी)	गाउँपालिका/ नगरपालिका	जिल्ला	प्रत्येक जग्गावालाको जम्मा	कैफियत

उपरोक्त विवरण नियम १९ बमोजिम आवश्यक जाँचबुझ गरिसकेपछि प्रकाशित गरिएको हो ।

अड्डाको छाप

.....
भूमिसुधार अधिकारीको पूरा नाम र थर

अनुसूची -९

(नियम २३ को उपनियम (२) सँग सम्बन्धित)

बिक्री वितरणमा जग्गा पाउने व्यक्तिको सम्बन्धमा जग्गावालाको हैसियतले दर्ता भई सकेपछि जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले निजलाई दिने प्रमाणपत्रको ढाँचा

नेपाल सरकार
भूमिसुधार मन्त्रालय
जिल्ला भूमिसुधार कार्यालय

यस जिल्लाको गाउँपालिका वा नगरपालिकाको वार्ड नं. मा बस्ने श्री को छोरा श्री लाई निम्न लिखित जग्गा बिक्री वितरण गरी निजको नाम जग्गावालाको हैसियतले दर्ता गरिएकोले भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को नियम २३ को उपनियम (२) अन्तर्गत यो प्रमाणपत्र दिइएको छ ।

क्र.सं.	कित्ता नं.	क्षेत्रफल	उब्जनी	जग्गा भएको गाउँ नगर

अड्डाको छाप

.....

नेपाल सरकार तर्फबाट

.....

भूमिसुधार अधिकारी

नोट:-

उक्त जग्गा पाउने व्यक्तिले त्यसको निर्धारित मोल जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीले तोके बमोजिम एकमुष्ट वा किस्ताबन्दीमा बुझाउनु पर्नेछ ।

भूमिसुधार अधिकारीले तोके बमोजिम मोलको रकम नबुझाएमा ऐन बमोजिम जरिवाना र सम्बन्धित जग्गा जफत समेत हुन सक्नेछ । उक्त जग्गाको पूरा मोल भुक्तान नगरेसम्म वा जग्गा बहाली पाएको १० वर्ष नपुगेसम्म जुन पछिल्लो हुन्छ सो अवधिसम्म उक्त जग्गा बेच बिखन गर्न वा अरु कुनै रूपले अरु व्यक्तिलाई हक छाडी दिन वा अंशवण्डा गर्न हुँदैन ।

अनुसूची - १६
(नियम १० को उपनियम (६) सँग सम्बन्धित)

मोहीको दर्ता किताब

मोहीको नाम, थर, वतन:-

बाजेको नाम:-

बाबुको नाम:-

जिल्ला:-

गाउँपालिका वा नगरपालिका:-

वार्ड:-

क्र. सं.	मोही संकेत		जगावाला संकेत नम्बर	जगाको सम्बन्धमा			क्षेत्रफल		कृत		मोहियानी प्राप्त मिति र विवरण	कैफियत
	१३	१४		गाउँपालिका वा नगरपालिका	वार्ड	किता साबिक	हाल	स्थानीय नापमा	१५	१६		

जिल्ला भूमिसुधार अधिकारी

दस्ताखत:-

मिति:-

अनुसूची-१६ (क)

(नियम २४छ. को उपनियम (६) सँग सम्बन्धित)

मोही लगत कट्टाको विवरण

क्र. सं.	कट्टा भएका मोहीको नाम, थर	लगत कट्टा भएका जग्गाको विवरण				लगत कट्टा भएको सो को व्यहोरा			निर्णय मिति	प्रमाणित गर्नेको सही	प्रमाणित गर्नेको
		जग्गाधनीको नाम, थर	गाउँपालिका/नगरपालिका	वडा नं.	कृ. नं.	क्षेत्रफल (स्थानीय नाप अनुसार)	मोहीले जग्गा प्राप्त गरेको भए सो को क्षेत्रफल	अदालतको मिलापत्र वा फैसला भए सो व्यहोरा			

.....
तैयार गर्ने

.....
रूजु गर्ने

.....
प्रमाणित गर्ने भूमि सुधार अधिकारी

अनुसूची - १७
(नियम २१ को उपनियम (२) सँग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार
भूमिसुधार मन्त्रालय

भूमि सम्बन्धी ऐन नियमबमोजिम हदभन्दा बढी भएको देहायबमोजिम जग्गाको देहाय बमोजिम जग्गावालालाई दिनुपर्ने क्षतिपूर्ति रकम निम्न लेखिए बमोजिम निर्धारण गरिएको छ ।

क्रम संख्या	जग्गावालालाको नाम, थर, वतन	कित्ता नं.	क्षेत्रफल	जग्गाको किसिम	जग्गा रहेको गाउँपालिका वा नगरपालिका वार्ड	क्षतिपूर्तिको दर	क्षतिपूर्तिको रकम

अड्डाको छाप
मिति:-

भूमिसुधार अधिकारी

अनुसूची - १८

(नियम १६ को उपनियम (७) तथा नियम २३ को उपनियम (४) सँग सम्बन्धित)

जग्गावाला दर्ता किताब

जग्गावालाको नाम, थर, वतन:-

बाजेको नाम:-

बाबुको नाम:-

जिल्ला:-

गाउँपालिका वा नगरपालिका:-

वार्ड:-

क्र. सं.	जग्गावाला संकेत नं.		हाल साबिक		जग्गाको सम्बन्धमा			क्षेत्रफल		जग्गाको चौहद्दी			मालपोत रु.मा	स्वामित्व प्राप्त मिति र विवरण
	हाल	साबिक	कित्ता नं.	गाउँपालिका वा नगरपालिका	वार्ड	किसिम	स्थानीय नापमा	हेक्टरमा	पू. लु. फु.	पू. लु. फु.	पू. लु. फु.			

जिल्ला भूमिसुधार अधिकारीको दस्तखत
मिति

अनुसूची- १९ (क)

(नियम २४क. को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

श्री भूमिसुधार अधिकारीज्यू,
भूमिसुधार कार्यालय..... ।

विषय:- मोहीको लगत कट्टा गरी पाउँ ।

हामी निम्नलिखित जग्गाका जग्गाधनी र मोही भएको र उक्त जग्गा देहायबमोजिम बाँडफाँड गरी । आफ्नो भागमा परेको जग्गाको प्रचलित दर भाउले हुने मूल्य बराबरको रकम लिई पूरै जग्गा एउटै व्यक्तिको नाममा कायम गरी मोही लगत कट्टा गर्न आपसमा मन्जुर भएकोले यो निवेदन गरेका छौं ।

जग्गाको विवरण

जिल्ला	गा.वि.स./न.पा.	वडा नं.	क्रि. नं.	क्षेत्रफल	कैफियत

- जग्गा के कसरी बाँडफाँड गरी लिन दिनु चाहेको हो सो व्यहोरा ।
- पूरै जग्गा एउटै व्यक्तिको नाममा कायम गर्न चाहेको भए सो व्यहोरा ।
- निवेदन साथ संलग्न गर्नु पर्ने कागजातहरू:-
 - जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पुर्जाको प्रतिलिपि,
 - मोही सम्बन्धी प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि,
 - मालपोत तिरेको चालु आ.व.को. रसिद,
 - मोही र जग्गाधनीको नागरिकता प्रमाणपत्रहरूको प्रतिलिपि,
 - सम्बन्धित जग्गाको नक्सा ट्रेस,
 - अन्य ।

निवेदकहरू

जग्गाधनीको -

मोहीको -

सही:-

सही:-

नाम:-

नाम:-

ठेगाना:-

ठेगाना:-

बाबुको नाम:-

बाबुको नाम:-

मिति:-

मिति:-

अनुसूची- १९ (ख)

(नियम २४ख. को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

श्री भूमिसुधार अधिकारीज्यू
भूमिसुधार कार्यालय..... ।

विषय:- मोही लगत कट्टा गरी पाउँ ।

निम्नलिखित जग्गाको म जग्गाधनी/मोही भएकोमा सो जग्गा जग्गाधनी/मोहीले बाँडफाँड गरी मोही लगत कट्टा गर्न मन्जुर नगरेकोले यो निवेदन गरेको छु । उक्त जग्गा बाँडफाँड गरी मोही लगत कट्टा समेत गरी पाउँ ।

जग्गाको विवरण

जिल्ला	गा.वि.स./ न.पा.	वडा नं.	कि.नं	क्षेत्रफल	मोहीको नाम जग्गा बाँडफाँड गरिलिन चाहेको भाग (तर्फ)

निवेदन साथ संलग्न कागजातहरू:-

- (१) जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जाको प्रतिलिपि,
- (२) मोही सम्बन्धी प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि,
- (३) मालपोत तिरेको चालु आ.व.को. रसिद,
- (४) नागरिकताको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि,
- (५) सम्बन्धित जग्गाको नक्सा ट्रेस,
- (६) अन्य ।

निवेदकको-

सही:-

जग्गावाला/ मोहीको-

नाम:-

ठेगाना:-

बाबुको नाम:-

मिति:-

(ड) मालपोत ऐन, २०३४ को दफा ६, ७, ८, ८क., ८ख., २४, २५ र ३२ मा उल्लिखित अधिकारहरू

६. जग्गाको दर्ता: (१) मालपोत कार्यालयले जिल्ला भित्रको प्रत्येक जग्गा तोकिएबमोजिम दर्ता गरी राख्नेछ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनका लागि जग्गाको दर्ता किताब खडा गर्दा जग्गा नाप जाँच भएको ठाउँमा सो नाप जाँचबाट तयार भएको जग्गाधनी दर्ता सेस्ता बमोजिम र जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता तयार नभएको वा जग्गा नाप जाँच नभएको ठाउँमा आफ्ना कार्यालयमा रहेको लगत वा भूमिसुधार कार्यालय वा अन्य कार्यालयबाट प्राप्त लगतबमोजिम खडा गर्नु पर्नेछ।

तर, दर्तावाला मरी वा निजबाट हक हस्तान्तरण भई अरूको हक हुन आएको जग्गामा त्यस्तो हक भएका व्यक्तिको नाउँमा जग्गा दर्ता गर्न मालपोत कार्यालयले आवश्यक भएमा डोर समेत खटाई अद्यावधि लगत खडा गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम जग्गा दर्ता किताब खडा गर्दा प्रत्येक मालपोत कार्यालयले सम्बन्धित जग्गावालाहरूसँग तोकिएबमोजिमको विवरण माग गर्न सक्नेछ र यसरी माग गरेको विवरण उपलब्ध गराउनु प्रत्येक जग्गावालाको कर्तव्य हुनेछ।

७. जग्गाको दर्तासम्बन्धी विशेष व्यवस्था: (१) दफा ६ को उपदफा (२) बमोजिम दर्ता किताब खडा गर्दा जग्गा (नाप जाँच) ऐन, २०१९ अन्तर्गत नापी हुँदा कुनै जग्गाको नापी नक्सा गर्न छुट हुन गएकोमा मालपोत कार्यालयले नापी विभागको सहमति लिई तोकिएको समितिको सिफारिसमा सो जग्गाको नापी नक्सा गराई दर्ता गर्न सक्नेछ।

(१क) यस ऐनको अन्य दफाहरूमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारले आवश्यक देखेमा कुनै व्यक्ति, वर्ग वा क्षेत्रको जग्गा दर्ता गर्ने प्रयोजनको निमित्त उठेको समस्या समाधान गरी जग्गा दर्ता सम्बन्धी निर्णय गर्नका लागि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी एकजना अध्यक्ष र बढीमा चारजनासम्म सदस्यहरू भएको आयोग वा समिति गठन गर्न सक्नेछ र सो समिति वा आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार सो आयोग वा समितिको गठन विधिमा तोके बमोजिम हुनेछ।

(२) जग्गा (नापजाँच) ऐन, २०१९ बमोजिम नाप नक्सा भएको कुनै जग्गा दर्ता गर्न सम्म छुट भएकोमा उक्त जग्गाको साबिक दर्ता, तिरो र भोग समेतको आवश्यक छानबिन गरी तोकिएको बमोजिमको समितिको सिफारिसमा तोकिएको प्रकृया अपनाई मालपोत कार्यालयले त्यस्तो जग्गा दर्ता गर्न सक्नेछ । त्यस्तो दर्ता सम्बन्धमा मालपोत कार्यालयले निवेदन परेको मितिले दुई वर्षभित्र अन्तिम टुङ्गो लगाई सक्नुपर्नेछ ।

(३) जग्गावालाको नाम, थर, वतन, उमेर वा निजको बाबु, बाजे, पति वा ससुराको नाम थर वा जग्गाको कित्ता नम्बर, क्षेत्रफल वा किसिम फरक परेकोमा वा दोहोरो दर्ता हुन गएकोमा मालपोत कार्यालयले आवश्यक जाँचबुझ गरी सो कुरा सच्याई दर्ता कायम गर्न सक्नेछ ।

८. **रजिष्ट्रेशन, नामसारी, दाखिल खारेज र लगत कट्टा गर्ने काम:** (१) प्रचलित कानूनबमोजिम लिखतको रजिष्ट्रेशन, नामसारी, दाखिल खारेज र लगत कट्टा गर्ने काम मालपोत कार्यालयले गर्नेछ ।

(२) रजिष्ट्रेशन हुने लिखतमा थैली अंक कायम गर्ने प्रयोजनका लागि तोकिएको समितिले सम्बन्धित क्षेत्रको जग्गाको न्युनतम मूल्य निर्धारण गर्नेछ ।

(३) प्रचलित कानूनबमोजिम भएको मिलापत्रको आधारमा मालपोत कार्यालयले जग्गा दर्ता वा दाखिल खारेज गर्दा सम्बन्धित जग्गाको साबिक दर्ता, मोठ वा नम्बरीसँग भिड्न आएमा मात्र त्यस्तो जग्गाको दर्ता वा दाखिल खारेज गर्नेछ ।

(४) व्यक्ति विशेषको जग्गा सार्वजनिक प्रयोजनका लागि दर्ता गर्न सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन परेमा तोकिएको समितिको सिफारिसमा मालपोत कार्यालयले त्यस्तो जग्गाबाट सो व्यक्तिको नाम कट्टा गर्न सक्नेछ ।

(५) मोही लागेको वा हदबन्दीमा कारवाही भएको जग्गाको श्रेस्तामा हेरफेर भएमा सो कुराको जानकारी मालपोत कार्यालयले भूमिसुधार कार्यालयलाई दिनुपर्नेछ ।

८क. **नापी नक्सा अद्यावधिक गर्ने:** (१) दफा ७ र ८ बमोजिम कायम भएको दर्ता स्वेस्ता अनुरूप नापी नक्सामा संशोधन गर्नु पर्ने भएमा मालपोत कार्यालयले सम्बन्धित मेन्टिनेन्स नापी शाखामा लेखी पठाउनु पर्नेछ र त्यसरी लेखी आएपछि मेन्टिनेन्स नापी शाखाले पनि नापी नक्सामा आवश्यक संशोधन गर्नु पर्नेछ ।

(२) जग्गाको वास्तविक स्थिति र नापी नक्सामा एकरूपता नभएको देखिएमा मालपोत कार्यालयले नापी नक्सामा सुधार गर्न नापी विभागमा लेखी पठाउनु पर्नेछ र त्यसरी लेखी आएपछि नापी विभागले नापी नक्सामा आवश्यक सुधार गर्नु गराउनु पर्नेछ ।

८ख. घर जग्गा रोक्का वा फुकुवा गर्ने: (१) कुनै घर जग्गामा विवाद परी वा अरू कुनै कारणले रोक्का राख्न आवश्यक देखिएमा मालपोत कार्यालयले त्यस्तो घर जग्गा रोक्का राख्न सक्नेछ ।

(२) प्रचलित कानूनबमोजिम कुनै अड्डा, अदालत वा सरकारी कार्यालयबाट कुनै घर जग्गा रोक्का राख्न वा त्यस्तो रोक्का राखिएको घर जग्गा फुकुवा गर्न लेखी आएमा मालपोत कार्यालयले लेखी आए बमोजिम त्यस्तो घर जग्गा रोक्का वा फुकुवा गरिदिनु पर्छ ।

(३) प्रचलित कानूनबमोजिम स्थापित कुनै बैंक, वित्तीय संस्था वा स्थानीय तहले आफ्नो आर्थिक कारोवारको सिलसिलामा कुनै घर जग्गा रोक्का राख्न वा त्यसरी रोक्का राखिएको घर जग्गा फुकुवा गर्न लेखी पठाएमा मालपोत कार्यालयले तोकिएबमोजिम त्यस्तो घर जग्गा रोक्का राख्नु वा फुकुवा गर्नु पर्नेछ । त्यसरी रोक्का राख्दा वा फुकुवा गर्दा बैंक वा वित्तीय संस्थाको हकमा मालपोत कार्यालयले तोकिएबमोजिमको दस्तुर लिनेछ ।

२४. सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक जग्गा दर्ता गर्न वा आबाद गर्न नहुने: (१) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक जग्गा व्यक्ति विशेषका नाउँमा दर्ता वा आबाद गर्न गराउन हुँदैन ।

तर नेपाल सरकारले सार्वजनिक जग्गा सार्वजनिक प्रयोजनका लागि, सरकारी जग्गा नेपाल सरकारबाट उचित ठहर्‍याएको कुनै कामका लागि र सामुदायिक जग्गा सम्बन्धित समुदायले उचित ठहर्‍याएको कुनै कामका लागि व्यवस्था गर्न यस उपदफाले बाधा पुर्याएको मानिने छैन ।

(२) कसैले यो दफा प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि वा पछि सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक जग्गा व्यक्ति विशेषको नाउँमा दर्ता गरी आबाद गरेकोमा त्यस्तो दर्ता स्वतः बदर हुनेछ । त्यस्तो जग्गाको व्यक्ति विशेषका नाउँमा रहेको दर्ता लगत समेत मालपोत कार्यालय वा नेपाल सरकारले तोकेको अधिकारीले कट्टा गर्नेछ ।

(३) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक जग्गा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयले दर्ता गरी तोकिएबमोजिमको अभिलेख अद्यावधिक राख्नु पर्नेछ ।

२५. दर्ता नभएको जग्गा आबाद गर्न नहुने: दर्ता नभएको जग्गा कसैले आबाद गर्नु गराउनु हुँदैन ।

तर, दफा २६ बमोजिम तोकिएको समितिले जग्गा आबाद गर्न स्वीकृति दिएपछि वा पुनर्वास सम्बन्धी प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम जग्गा बिक्री वितरण भएपछि त्यस्तो जग्गा आबाद गर्न यस दफाले बाधा पुर्याएको मानिने छैन ।

२६. स्वीकृति लिई दर्ता नभएको जग्गा आबाद गर्ने: (१) दर्ता नभएको जग्गा आबाद गर्न तोकिएको समितिबाट स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

(२) दर्ता नभएको जग्गा आबाद गर्न स्वीकृतिको निमित्त तोकिएको समितिमा दरखास्त दिनु पर्नेछ ।

(३) मोही वा जग्गावालाको हैसियतले तोकिएको हदसम्म आफ्नो जग्गा नभएको व्यक्तिले मात्र उपदफा (२) बमोजिम दरखास्त दिन पाउनेछ ।

(४) तोकिएको समितिले यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम तथा अन्य प्रचलित नेपाल कानूनको अधीनमा रही उपदफा (३) बमोजिमका व्यक्तिलाई दर्ता नभएको जग्गा आबाद गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम तोकिएको समितिले स्वीकृति दिँदा त्यस्तो जग्गा आबाद गर्न पाउने शर्तहरू तथा सो बापतको दस्तुर तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

तर,

(क) यस दफामा लेखिएको कुनै कुराले दफा २४ को उपदफा (१) बमोजिम आबाद वा दर्ता गर्न नहुने जग्गा आबाद गर्न स्वीकृति दिने अधिकार त्यस्तो समितिलाई हुने छैन ।

(ख) कुनै कारणले कुनै व्यक्तिको नाममा हाल आबादी दर्ता हुन नसक्ने जग्गा सो व्यक्तिलाई तोकिएको समितिले आबाद गर्न स्वीकृति दिने छैन ।

(ग) कुनै एकै जग्गा आबाद गर्न स्वीकृतिका लागि एकभन्दा बढी व्यक्तिहरूको दरखास्त परेमा तोकिएबमोजिमको

प्राथमिकता अनुसार अनुमति दिइनेछ ।

(६) यस दफामा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै क्षेत्रको जग्गामा बसोबास गराउने भएमा नेपाल सरकारले तोकेको हदसम्मको जग्गा पुनर्वास सम्बन्धी प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम बिक्री वितरण गराउन सक्नेछ ।

(७) तोकिएको समितिले जग्गा आबाद गर्न स्वीकृति दिँदा वा उपदफा (६) बमोजिम बसोबासको निमित्त जग्गा बिक्री वितरण गर्दा तोकिएको समिति वा सम्बन्धित अधिकारीले त्यस्तो जग्गा दर्ता गर्न लगाउनु पर्नेछ ।

(८) यस दफा अन्तर्गत सम्बन्धित समिति वा अधिकारीले गरेको निर्णय वा आदेशलाई मालपोत कार्यालयले तोकिएबमोजिम कार्यान्वित गर्नेछ । (दफा २५ को प्रतिबन्धात्मक वाक्यसँग सम्बन्धित)

३२. अदालतलाई भए सरहको अधिकार हुने: यस ऐन अनुसारको काम कारबाही गर्दा बयान लिन, पक्ष झिकाउन, प्रमाण बुझ्ने, कागजपत्र दाखिल गराउने सम्बन्धमा मालपोत कार्यालयको प्रमुखलाई प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम अदालतलाई भए सरहको अधिकार हुनेछ ।

(झ) मालपोत नियमावली, २०३६ को नियम ३, ४, ४क., ५क., ५घ., २२क. र २३ मा उल्लिखित अधिकारहरू

३. जग्गा दर्ता: (१) मालपोत कार्यालयले आफ्नो क्षेत्रभित्रको प्रत्येक जग्गा अनुसूची १ बमोजिमको दर्ता किताबमा दर्ता गरी राख्नु पर्नेछ ।

(२) मालपोत कार्यालयले उपनियम (१) बमोजिम जग्गाको लगत अद्यावधिक गरी राख्नु पर्नेछ ।

(३) प्रचलित कानूनबमोजिम कुनै जग्गाको मोही परिवर्तन भएमा सम्बन्धित कार्यालयले त्यसको सूचना मालपोत कार्यालयलाई दिनु पर्नेछ ।

४. नापी नक्सा छुट भएको जग्गा दर्ता गर्ने: (१) नापी हुँदा नापी नक्सा गर्न छुट भएको जग्गा नापी नक्सा गराई दर्ता गर्न चाहने सम्बन्धित जग्गावालाले त्यस्तो जग्गामा भएको आफ्नो हकभोगको प्रमाणको प्रतिलिपि समेत संलग्न गरी सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा सो निवेदन मालपोत कार्यालयले नियम ४ख. बमोजिमको समिति समक्ष पेस गर्नेछ र सो समितिले

जग्गा नापी नक्सा गरी दर्ता गर्ने सिफारिस गरेमा मालपोत कार्यालयले सो जग्गा नापी नक्सा गराई सम्बन्धित व्यक्तिको नाममा दर्ता गर्न सक्नेछ ।

४क. **दर्ता गर्न सम्म छुट हुन गएको जग्गा दर्ता गर्ने:** (१) जग्गा नाप जाँच ऐन, २०१९ बमोजिम नाप नक्सा भएको जग्गा दर्ता गर्न सम्म छुट भएमा त्यस्तो जग्गा दर्ता गर्न चाहने सम्बन्धित जग्गावालाले नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकिदिएको म्यादभित्र देहायका कागजात समेत संलग्न गरी सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा निवेदन दिनु पर्नेछ:-

- (क) जग्गाको साविक दर्ताको प्रमाण,
- (ख) जग्गाको तिरो तिरेको निस्सा वा प्रमाण,
- (ग) उपलब्ध भएसम्म भूमि सुधार सम्बन्धी ७ नं. फाराम,
- (घ) आवश्यक अन्य प्रमाण ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा मालपोत कार्यालयले सो जग्गाको सम्बन्धमा कसैको दावी भए पैंतीस दिनभित्र उजुर गर्न आउनु भनी सो जग्गा रहेको ठाउँमा वा सबैले देख्ने गरी सार्वजनिक ठाउँमा सूचना टाँस गर्नु पर्नेछ । त्यस्तो सूचना काठमाडौँ उपत्यकाको हकमा गोरखापत्रमा र काठमाडौँ उपत्यका बाहिरका जिल्लाहरूको हकमा संभव भएसम्म स्थानीय पत्रपत्रिकामा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम उजुर गर्ने म्याद नाघेपछि मालपोत कार्यालयले आवश्यक भएमा सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिका समेत बुझी सो जग्गाको वास्तविक स्थिति देखिने गरी प्रतिवेदन तयार गर्न वा सो जग्गाको सधियारहरू राखि सरजमिन गराउन सक्नेछ ।

(४) यस नियमबमोजिम जग्गा दर्ता सम्बन्धमा कारबाही गर्दा मालपोत कार्यालय क्षेत्रीय किताबमा वन बुटेन, जंगल, झाडी वा वनसँग सम्बन्धित अन्य त्यस्तै व्यहोरा जनिएको जग्गाको सम्बन्धमा सम्बन्धित वन कार्यालयको र नदी उकास भएको जग्गाको सम्बन्धमा सम्बन्धित भू-संरक्षण कार्यालयको सहमति लिनु पर्नेछ ।

(५) उपनियम (२) (३) वा (४) बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरिसकेपछि मालपोत कार्यालयले प्राप्त निवेदन सहितको कागजात नियम ४ख. बमोजिमको समिति समक्ष पेस गर्नु पर्नेछ र त्यस्तो समितिले सो जग्गा दर्ता गर्न सिफारिस गरेमा मालपोत कार्यालयले उक्त जग्गा सम्बन्धित व्यक्तिको नाममा दर्ता गर्न सक्नेछ ।

४ख. जग्गा दर्ता समितिको गठन: (१) ऐनको दफा ७ को उपदफा (१) र (२) को प्रयोजनका लागि प्रत्येक मालपोत कार्यालय क्षेत्रमा देहायका अध्यक्ष तथा सदस्यहरू रहेको एक जग्गा दर्ता समिति गठन हुनेछ :-

- (क) प्रमुख मालपोत कार्यालय – अध्यक्ष
(ख) प्रमुख, नापी शाखा – सदस्य
(ग) मालपोत कार्यालयको वरिष्ठ कर्मचारी – सदस्य

(२) उपनियम (१) बमोजिम गठित समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सोही समितिले निर्धारण गरेबमोजिम हुनेछ ।

(३) उपनियम (१) बमोजिम गठित समितिलाई मालपोत विभागले समय समयमा आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु सो समितिको कर्तव्य हुनेछ ।

(नियम ४ को उपनियम (२) र ४क. को उपनियम (५) सँग सम्बन्धित)

५क. विवरण सच्याउने तथा नामसारी, दाखिल खारेज गर्ने: (१) ऐनको दफा ७ को उपदफा (३) बमोजिम कुनै विवरण सच्याउँदा मालपोत कार्यालयले आवश्यकताअनुसार देहायका कागजातहरू बुझ्न सक्नेछ :-

- (क) नाता प्रमाणपत्र,
(ख) जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा,
(ग) नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र,
(घ) सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकाको सिफारिस,
(ङ) जन्मदर्ता प्रमाणपत्र,
(च) आवश्यक अन्य प्रमाणपत्र ।

(२) मालपोत कार्यालयले प्रचलित कानूनबमोजिम नामसारी वा दाखिला खारेज गर्नु पर्दा मृत्यु दर्ता प्रमाणपत्र र उपनियम (१) बमोजिमका कागजातहरू समेत बुझ्न सक्नेछ ।

५घ. घरजग्गा रोक्का वा फुकुवा: (१) प्रचलित कानूनबमोजिम स्थापित कुनै बैंक, वित्तीय संस्था वा स्थानीय तहले आफ्नो आर्थिक कारोबारको सिलसिलामा कुनै घर, जग्गा रोक्का राख्न लेखी पठाएमा मालपोत कार्यालयले सो घर, जग्गा कसैलाई बेचबिखन गर्न वा अरू कुनै प्रकारले हक हस्तान्तरण गर्न नपाउने गरी रोक्का किताबमा जनाई अधिकृतस्तरको कर्मचारीबाट प्रमाणित गरी रोक्का गर्नु पर्नेछ । त्यसरी रोक्का राख्दा बैंक वा

वित्तीय संस्थाको हकमा मालपोत कार्यालयले अनुसूची-१क. बमोजिमको दस्तूर लिनेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम रोक्का रहेको जग्गा फुकुवा गर्न लेखी आएमा रोक्का किताबमा सो व्यहोरा जनाई मालपोत कार्यालयले त्यस्तो जग्गा फुकुवा गरिदिनु पर्नेछ ।

२२क. सरकारी र सार्वजनिक जग्गाको दर्ता अद्यावधिक गरी राख्नु पर्ने:

(१) मालपोत कार्यालयले आफ्नो क्षेत्रभित्रको सरकारी र सार्वजनिक जग्गा दर्ता गरी क्रमशः अनुसूची-२क. र अनुसूची-२ख. बमोजिमको अभिलेखमा अद्यावधिक गरी राख्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम सरकारी र सार्वजनिक जग्गाको दर्ता अद्यावधिक गर्दा मालपोत कार्यालयले क्षेत्रीय किताब र आवश्यक भएमा अन्य प्रमाणहरू समेत बुझ्न सक्नेछ ।

(३) उपनियम (१) बमोजिम दर्ता गरिएको सरकारी र सार्वजनिक जग्गाको संरक्षण गर्ने दायित्व सम्बन्धित मालपोत कार्यालयको हुनेछ ।

२३. पुरानो हाल आबादी सम्बन्धी: (१) यो नियमावली प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि हाल आबादी सम्बन्धी दरखास्त परी जाँचबुझ र सरजमिन भई तत्कालीन हाल आबादी समितिले बढी दर्ता गर्ने निर्णय भइसकेको जग्गाको हकमा मालपोत कार्यालयले नियम १९ बमोजिम दस्तूर लिई दर्खास्तवालाको नाममा सो जग्गा दर्ता गरी दिनु पर्नेछ ।

(२) यो नियमावली प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि हाल आबादीका लागि दर्खास्त मात्र परेकोमा मालपोत कार्यालयले त्यस्तो जग्गाको हकमा नियम १८ बमोजिम आवश्यक नाप जाँच गरी समितिमा निर्णयका लागि पेस गर्नु पर्नेछ ।

१८. जाँचबुझ गर्नु पर्ने: (१) समितिले जग्गा आबाद गर्न स्वीकृति दिनुभन्दा अघि सो जग्गा ऐनको दफा २४ बमोजिम आबाद गर्न नहुने जग्गा हो होइन त्यसको सरजमिन गरी आबाद गर्न दिन हुने भए आवश्यक नाप जाँच समेत गरी समितिमा पेस गर्न मालपोत कार्यालयलाई लेख्नु पर्नेछ र समितिले चाहेमा आफैले पनि जाँचबुझ गर्न सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम समितिबाट लेखी आएमा मालपोत कार्यालयले पनि सो बमोजिम गरी समितिमा आवश्यक विवरण पेस गर्नु पर्नेछ । (नियम २३ (२) सँग सम्बन्धित)

१९. दर्ता दस्तूर: (१) हाल आबादी गर्न स्वीकृति दिएको जग्गा दर्ता गर्दा सो जग्गामा लाग्ने एक वर्षको मालपोतको अंकको दश दोब्बर रकम जग्गा पाउने व्यक्तिबाट जग्गा आबाद गर्न पाए वापतको दस्तूर मालपोत कार्यालयले असुल गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको दस्तूर किस्ताबन्दीमा दश वर्षभित्र बुझाउन पाउने गरी समितिले तोकीदिन सक्नेछ । (नियम २३ (१) सँग सम्बन्धित)

अनुसूची -१

(नियम ३ को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

दर्ता किताब

जिल्ला:-

गाउँपालिका वा नगरपालिका:-

क्रम संख्या	वडा नं.	क्रि.नं.	किसिम				जग्गावालाको नाम, थर र वतन	मोही लागेको भए मोहीको नाम, थर र वतन	मालपोत कार्यालय प्रमुखको दस्तखत र मिति	फुटुफुटु
			धनहर वा खेत		भीर वा पाखो					
			फुटुफुटु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	
			मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	
			मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	
			मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	
			मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	
			मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	मसु	

अनुसूची-१क.
(नियम ५घ को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

घर, जग्गा रोक्का दस्तूर

	नगरपालिका	अन्य
	क्षेत्रमा	क्षेत्रमा
१. लिखत रजिष्ट्रेशन भएकोमा	पचास रुपैयाँ	पच्चीस रुपैयाँ
२. लिखत रजिष्ट्रेशन नहुनेमा –		
(क) पाँचहजार रुपैयाँ सम्मको आर्थिक कारोबारमा	पाँच रुपैयाँ	दुई रुपैयाँ
(ख) पाँचहजार एक रुपैयाँदेखि पच्चीस हजार रुपैयाँसम्मको आर्थिक कारोबारमा	दश रुपैयाँ	दुई रुपैयाँ
(ग) पच्चीसहजार एक रुपैयाँदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्मको आर्थिक कारोबारमा	बीस रुपैयाँ	दश रुपैयाँ
(घ) पचास हजार एक रुपैयाँभन्दा माथि जतिसुकै आर्थिक कारोबारमा	पचास रुपैयाँ	पच्चीस रुपैयाँ

अनुसूची-२क.

(नियम २२क.)

(नियम २२ को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार

भूमि सुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय

मालपोत विभाग

मालपोत कार्यालय

सरकारी जग्गाको दर्ता अभिलेख

अञ्चल:-

जिल्ला:-

नगरपालिका/गाउँपालिका:-

वडा नं.-

कित्ता नं.	विरह	जग्गाको किसिम	क्षेत्रफल	सरकारी कार्यालय भए कार्यालयको नाम	प्रमाण संकेत	प्रमाणित गर्ने अधिकृतको दस्तखत र मिति	कैफियत

अनुसूची – २ख.

(नियम २२क. को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार

भूमि सुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय

मालपोत विभाग

मालपोत कार्यालय

सार्वजनिक जग्गाको दर्ता अभिलेख

अञ्चल:-

जिल्ला:-

नागरपालिका र गाउँपालिका:-

वडा नं.

कित्ता नं.	विरह	जग्गाको किसिम	क्षेत्रफल	सरकारी कार्यालय भए कार्यालयको नाम	प्रमाण संकेत	प्रमाणित गर्ने अधिकृतको दस्तखत र मिति	कैफियत

राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन

(दोस्रो संशोधनसमेत) आदेश, २०७८

भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने तथा अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनको लागि राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन गरी सो आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकारसमेत तोक्न वाञ्छनीय भएकोले,

भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ५२क. को उपदफा (३) र दफा ५२ख को उपदफा (६) बमोजिमको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले देहायको आदेश जारी गरेको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस आदेशको नाम "राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन (दोस्रो संशोधन) आदेश, २०७८" रहेको छ ।

(२) यो आदेश तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस आदेशमा,

(क) "आयोग" भन्नाले दफा ३ बमोजिमको राष्ट्रिय भूमि आयोग सम्झनु पर्छ ।

(ख) "ऐन" भन्नाले भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ सम्झनु पर्छ ।

(ग) "जिल्ला समिति" भन्नाले दफा ८ बमोजिमको जिल्ला समिति सम्झनु पर्छ ।

(घ) "मन्त्रालय" भन्नाले नेपाल सरकारको भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।

३. आयोगको गठन: (१) नेपालभरका भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउन तथा अव्यवस्थित बसोबासीको जग्गा व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनको लागि देहायबमोजिमको राष्ट्रिय भूमि आयोगको गठन हुनेछ:-

(क) नेपाल सरकारले नियुक्ति गरेको व्यक्ति -अध्यक्ष

(ख) नेपाल सरकारले नियुक्ति गरेको व्यक्ति -उपाध्यक्ष

(ग) नेपाल सरकारले नियुक्ति गरेको कम्तीमा तीन

जना विज्ञ (भूमि व्यवस्थापन, कानून र जग्गा
नापजाँच क्षेत्रसँग सम्बन्धित एक एक जना)

समेत सात जना

-सदस्य

(ग१) मन्त्रालयले तोकेको नापी विभागको

उपमहानिर्देशक

-सदस्य

(घ) मन्त्रालयले तोकेको राजपत्राङ्कित प्रथम

श्रेणीको अधिकृत

-सदस्य-सचिव

(२) उपदफा (१) को खण्ड (ग) बमोजिम सदस्य नियुक्ति गर्दा कम्तीमा
एक जना दलित र एकजना महिला हुनु पर्नेछ ।

(३) आयोगको सचिवालय काठमाडौँ उपत्यकामा रहनेछ ।

४. अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा सदस्यको पदावधि: (१) आयोग विघटन
नभएसम्म आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा सदस्य आफ्नो पदमा बहाल
रहनेछन् ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको
अवस्थामा आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष वा दफा ३ को उपदफा (१) को
खण्ड (ग) बमोजिमको सदस्यलाई जुनसुकै बखत नेपाल सरकारले पदबाट
हटाउन सक्नेछ:-

(क) इमान्दारीपूर्वक पदीय कर्तव्य पालना नगरेमा,

(ख) कार्यक्षमताको अभाव भएमा,

(ग) शारीरिक तथा मानसिक रूपले अशक्त भई कार्य सम्पादन
गर्न असमर्थ भएमा ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पदबाट हटाउनु अघि निजलाई सफाई पेस
गर्ने मनासिब मौका दिनु पर्नेछ ।

५. आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त हुने: देहायको
अवस्थामा आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त भएको
मानिनेछ:-

(क) आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष वा दफा ३ को उपदफा
(१) को खण्ड (ग) बमोजिमको सदस्यले मन्त्रालय मार्फत
नेपाल सरकार समक्ष राजीनामा दिएमा,

(ख) दफा ४ को उपदफा (२) बमोजिम पदबाट हटाइएमा,

(ग) निजको मृत्यु भएमा ।

६. आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार: यस आदेशमा अन्यत्र उल्लिखित काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछः-

- (क) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणको लागि आधार र मापदण्ड तोक्ने,
- (ख) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको स्थानीय तहबाट लगत सङ्कलनका लागि आवश्यक ढाँचा तयार गरी स्वीकृत गर्ने,
- (ग) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान, लगत सङ्कलन र प्रमाणीकरणको काम स्थानीय तहमार्फत गर्ने,
- (घ) सम्बन्धित मालपोत कार्यालयसँग समन्वय गरी सम्बन्धित नापी कार्यालयबाट जग्गा नापजाँच गरी नक्सा स्रेस्ता तयार गर्ने वा गराउने,
- (ङ) स्थानीय तहबाट प्राप्त तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्न आवश्यक प्रणालीको विकास गरी सोही प्रणालीका आधारमा अव्यवस्थित बसोबासीको जग्गाको वर्गीकरण गर्ने,
- (च) अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराए बापत ऐन बमोजिमको दस्तुर लिने,
- (छ) ऐनको दफा ५२ख को उपदफा (४) बमोजिमको जग्गा हो वा होइन भन्ने सम्बन्धमा प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको समन्वयमा यकिन गर्ने वा गराउने,
- (ज) स्थानीय तहबाट भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणसम्बन्धी तथ्याङ्क प्राप्त भएपछि सोही बमोजिम भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउन र अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन गर्न कार्य प्रकृया सुरु गर्ने,
- (झ) स्थानीय विशिष्टता समेतको आधारमा शहरी क्षेत्रमा सामूहिक आवास वा जग्गा विकासको माध्यमबाट

- भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा आवश्यक निर्णय गर्ने,
- (त्र) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने तथा अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धमा यो आदेश र प्रचलित अन्य कानूनको अधीनमा रही आवश्यक निर्णय गर्ने,
- (ट) कार्यक्षेत्रसँग सम्बन्धित विषयमा जुनसुकै निकायसँग कागजात माग गर्न, व्यक्तिलाई झिकाई बुझ्न, कागज गराउन, स्थलगत सर्जमिन गर्न वा गराउन सक्ने,
- (ठ) हदबन्दीभन्दा बढी भई रोक्का रहेका जग्गा भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई उपलब्ध गराउने,
- (ड) नेपाल सरकारले तोकेका अन्य काम गर्ने ।

७. आयोगको बैठकसम्बन्धी कार्यविधि: (१) आयोगको बैठक आयोगको अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आयोगको बैठक बस्ने मिति, समय र स्थान तय भएपछि सदस्य-सचिवले बैठकको कार्यसूची, बैठक बस्ने मिति, समय र स्थानसमेत खुलाई बैठक बस्नु चौबीस घण्टा अगावै सोको सूचना सदस्यहरूलाई पठाउनु पर्नेछ ।

(३) अध्यक्षको अनुपस्थितिमा उपाध्यक्षले आयोगको बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ ।

(४) आयोगको बैठकमा आवश्यकताअनुसार विज्ञ, सम्बन्धित प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहका पदाधिकारीलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

तर बैठकमा आमन्त्रित विज्ञ वा पदाधिकारीलाई मत दिने अधिकार हुनेछैन ।

(५) आयोगको कुल सदस्य सङ्ख्याको पचास प्रतिशतभन्दा बढी सदस्यहरू उपस्थित भएमा बैठकका लागि गणपूरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ ।

(६) आयोगको बैठकमा बहुमतको राय आयोगको निर्णय मानिनेछ र मत बराबर भएमा आयोगको अध्यक्षले निर्णायक मत दिनेछ ।

(७) अध्यक्ष र सदस्य-सचिवले बैठकको निर्णय प्रमाणित गर्नु पर्नेछ ।

(८) आयोगको बैठकसम्बन्धी अन्य कार्यविधि आयोग आफैँले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

८. जिल्ला समितिको गठन: (१) आयोगको काम, कारबाहीलाई सहयोग, समन्वय र सहजीकरण गर्न आवश्यकता र औचित्यका आधारमा जिल्लास्तरमा देहायबमोजिमको जिल्ला समिति गठन गर्न सकिनेछ:-

- (क) नेपाल सरकारले नियुक्ति गरेको व्यक्ति - अध्यक्ष
- (ख) जिल्ला समन्वय अधिकारी - सदस्य
- (ग) प्रमुख, जिल्ला भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालय - सदस्य
- (घ) अधिकृत प्रतिनिधि, सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालय - सदस्य
- (ङ) अधिकृत प्रतिनिधि, सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालय - सदस्य
- (च) नेपाल सरकारले नियुक्ति गरेको एक जना विज्ञ सहित तीन जना- सदस्य
- (छ) प्रमुख, जिल्ला सदरमुकाम स्थित नापी कार्यालय -सदस्य-सचिव

(२) उपदफा (१) को खण्ड (च) बमोजिमको सदस्य नियुक्ति गर्दा एक जना महिला हुनु पर्नेछ ।

(३) जिल्ला समितिको अध्यक्ष र नेपाल सरकारले नियुक्ति गरेको सदस्यको पदावधि जिल्ला समितिको विघटन नभएसम्म कायम रहनेछ ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि दफा ४ को उपदफा (२) मा उल्लिखित अवस्था रहेमा नेपाल सरकारले उपदफा (१) को खण्ड (क) बमोजिमको अध्यक्ष वा सोही उपदफाको खण्ड (च) बमोजिमको सदस्यलाई पदबाट हटाउन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम निजलाई पदबाट हटाउनु अघि सफाई पेस गर्ने मनासिब मौका दिनु पर्नेछ ।

(६) जिल्ला समितिको सचिवालय सम्बन्धित जिल्लाको जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालयमा रहनेछ ।

९. जिल्ला समितिको बैठकसम्बन्धी कार्यविधि: (१) जिल्ला समितिको बैठक आवश्यकताअनुसार सो समितिको अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।

(२) जिल्ला समितिले आवश्यकताअनुसार कुनै पदाधिकारी वा विज्ञलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

तर त्यस्तो पदाधिकारी वा विज्ञलाई मत दिने अधिकार हुनेछैन ।

(३) जिल्ला समितिको बैठकमा कुल सदस्य सङ्ख्याको पचास प्रतिशतभन्दा बढी सदस्य उपस्थित भएमा गणपूरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ ।

(४) जिल्ला समितिको बैठकसम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैँले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

१०. जिल्ला समितिको अध्यक्ष र सदस्यको पद रिक्त हुने अवस्था: देहायको अवस्थामा जिल्ला समितिको अध्यक्ष वा सदस्य पद रिक्त भएको मानिनेछ :-

- (क) मन्त्रालयमार्फत नेपाल सरकारसमक्ष राजीनामा दिएमा,
- (ख) दफा ८ को उपदफा (४) बमोजिम पदबाट हटाइएमा,
- (ग) निजको मृत्यु भएमा ।

११. जिल्ला समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार: जिल्ला समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ:-

- (क) आयोगले प्रत्यायोजित गरेका अधिकारको अधीनमा रही कार्य सम्पादन गर्ने,
- (ख) कार्यक्षेत्रसँग सम्बन्धित विषयमा प्रदेश सरकार र जिल्लाभित्रका स्थानीय तहसँग आवश्यक समन्वय गर्ने,
- (ग) कार्यक्षेत्रसँग सम्बन्धित विषयमा स्थानीय तहका पदाधिकारीलाई अभिमुखीकरण तालिम दिने,
- (घ) आयोगको काम कारबाहीका सम्बन्धमा सरोकारवालासँग छलफल र अन्तरक्रिया गर्ने,
- (ङ) आफूले सम्पादन गरेको काम कारबाहीको प्रगति विवरण मासिक रूपमा आयोगमा पठाउने,

- (च) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने र अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थान गर्ने क्रममा देखिएका समस्या जिल्लास्तरमा समाधान गर्न नसकिने भएमा समस्या समाधानको निकासका लागि आयोगमा लेखी पठाउने,
- (छ) कार्यक्षेत्रसँग सम्बन्धित विषयमा स्थानीय तहबाट भए गरेका कार्यको नियमित अनुगमन गर्ने,
- (ज) आयोगले तोकेको अन्य काम गर्ने ।

१२. आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा सदस्य, जिल्ला समितिको अध्यक्ष तथा सदस्यको योग्यता: (१) आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा सदस्य र जिल्ला समितिको अध्यक्ष तथा सदस्य पदमा नियुक्त हुनका लागि देहायबमोजिमको योग्यता हुनु पर्नेछः-

- (क) आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा विज्ञ सदस्यबाहेकका अन्य सदस्य पदको लागि कम्तीमा स्नातक तह उत्तीर्ण गरी भूमि अधिकार, भूमि व्यवस्थापन वा जग्गा नापजाँचको क्षेत्रमा कम्तीमा दश वर्षको कार्य अनुभव भएको,
- (ख) दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (ग) र दफा ८ को उपदफा (१) खण्ड (च) बमोजिमको विज्ञ सदस्य पदका लागि कम्तीमा स्नातक तह उत्तीर्ण गरेको र भूमि अधिकार, भूमि व्यवस्थापन, कानून वा जग्गा नापजाँचको क्षेत्रमा कम्तीमा दश वर्षको कार्य अनुभव भएको,
- (ग) जिल्ला समितिको अध्यक्ष पदका लागि भूमि अधिकार, भूमि व्यवस्थापन वा जग्गा नापजाँचको क्षेत्रमा कम्तीमा दश वर्षको तथा विज्ञ सदस्य बाहेकका अन्य सदस्य पदका लागि भूमि अधिकार, भूमि व्यवस्थापन वा जग्गा नापजाँचको क्षेत्रमा कम्तीमा सात वर्षको कार्य अनुभव भएको ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो दफा प्रारम्भ हुँदाका बखत आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा सदस्य र जिल्ला समितिको अध्यक्ष तथा सदस्यको पदमा कार्यरत व्यक्तिको हकमा उपदफा (१) को व्यवस्था लागू हुने छैन ।

१३. पारिश्रमिक तथा अन्य सुविधा: (१) आयोगका अध्यक्षले राज्यमन्त्रीसरहको तलब, भत्ता, चालक सहितको सवारी साधन र ईन्धनको सुविधा, उपाध्यक्षले सहायकमन्त्री सरहको तलब, भत्ता, चालक सहितको सवारी साधन र ईन्धनको सुविधा तथा सदस्यले राजपत्राङ्कित विशिष्ट श्रेणीको अधिकृतले पाएसरहको तलब, भत्ता, चालकसहितको सवारी साधन र ईन्धनको सुविधा पाउनेछ ।

(२) जिल्ला समितिका अध्यक्षले राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणीको अधिकृतले पाएसरहको तलब, भत्ता र दफा ८ को उपदफा (१) को खण्ड (च) बमोजिमको सदस्यले राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीको अधिकृतले पाए सरहको तलब भत्ता पाउनेछ ।

(३) आयोग र जिल्ला समितिमा काम गर्न दफा २४ बमोजिम खटिएका स्थायी कर्मचारीलाई कार्य प्रगतिका आधारमा निजले खाइपाई आएको सुरु तलब स्केलको पच्चीस प्रतिशतले हुन आउने रकम मासिक भत्ताको रूपमा उपलब्ध गराइनेछ ।

(४) यस आदेश बमोजिमको कामका लागि फिल्डमा खटिने आयोग र जिल्ला समितिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सदस्य तथा कर्मचारीले प्रचलित कानून बमोजिम तत् तत् पदाधिकारी तथा कर्मचारीले पाएसरहको दैनिक तथा भ्रमण भत्ता पाउनेछन् ।

(५) दफा २४ को उपदफा (२) बमोजिम करारमा भर्ना गरिएका कर्मचारीहरूले तत् तत् तहका निजामती कर्मचारी सरहको सुरु तलब स्केल र भ्रमण गर्दा निजहरूले पाए सरहको दैनिक तथा भ्रमण भत्ता पाउनेछन् ।

१४. सहयोग उपलब्ध गराउनु पर्ने: (१) आयोग र जिल्ला समितिले यस आदेशबमोजिमको कार्य सम्पादनको लागि आवश्यक पर्ने कागजात, विवरण, प्रमाण, जग्गा दर्तासम्बन्धी मिसिल तथा अन्य सहयोग उपलब्ध गराइदिन नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तह तथा सो अन्तर्गतका कार्यालयमा माग गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम माग भई आएमा सम्बन्धित निकायले माग बमोजिमको कागजात, विवरण, प्रमाण, जग्गा दर्तासम्बन्धी मिसिल तथा अन्य सहयोग उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

१५. जग्गा लिन नहुने: (१) आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा सदस्य, जिल्ला समितिको अध्यक्ष तथा सदस्य र आयोग वा जिल्ला समितिको काममा

खटिएको कर्मचारी वा निजको परिवारले यस आदेश बमोजिमको जग्गा लिन सक्ने छैनन् ।

(१क) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष वा सदस्य वा जिल्ला समितिको अध्यक्ष वा सदस्य पदमा नियुक्त भएको भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासीले यस आदेश बमोजिम जग्गा लिन बाधा परेको मानिने छैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा सदस्य, जिल्ला समितिको अध्यक्ष तथा सदस्य वा कर्मचारीको नजिकको नातेदारले यस आदेशबमोजिम जग्गा प्राप्तिको लागि निवेदन दिएको वा निजको कुनै स्वार्थ जोडिएको भएमा त्यस्तो आयोगको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा सदस्य, जिल्ला समितिको अध्यक्ष तथा सदस्य वा कर्मचारीले सोको जानकारी आयोगलाई दिनु पर्नेछ र त्यस्तो निवेदन वा स्वार्थ जोडिएको विषय उपर हुने छलफल वा निर्णय प्रक्रियामा त्यस्तो पदाधिकारी वा कर्मचारी सहभागी हुन पाउने छैन ।

१६. **कार्ययोजना बनाई काम गर्नुपर्ने:** (१) यस आदेशको कार्यान्वयन गर्न आयोगले आवश्यक कार्ययोजना र कार्यतालिका बनाई लागू गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आयोगले बनाएको कार्ययोजना र कार्यतालिकाको अधीनमा रही जिल्ला समितिले आवश्यक कार्ययोजना र कार्यतालिका बनाई आफ्नो कार्यसम्पादन गर्न सक्नेछ ।

१७. **समन्वय गर्ने:** आयोगले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने तथा अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनका लागि जग्गाको छनौट तथा व्यवस्थापन गर्न आवश्यकता अनुसार प्रदेश सरकार र स्थानीय तहसँग समन्वय गर्नेछ ।

१८. **नेपाल सरकारसमक्ष अनुरोध गर्न सक्ने:** (१) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने तथा अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारबाट प्रदेश सरकार र स्थानीय तहसँग आवश्यक समन्वय तथा सहजीकरण हुन आवश्यक देखिएमा आयोगले त्यस्तो समन्वय र सहजीकरणको लागि मन्त्रालयमार्फत नेपाल सरकार समक्ष अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आयोगबाट अनुरोध भई आएमा नेपाल सरकारले प्रदेश सरकार र स्थानीय तह तथा अन्य निकायसँग आवश्यक समन्वय तथा सहजीकरण गर्नेछ ।

१९. जग्गाधनी पुर्जा उपलब्ध गराउने: (१) आयोगले पहिचान र प्रमाणीकरण गरेको भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई उपलब्ध गराउने जग्गाको नक्सा स्वेस्ता तयार गरी सोही आधारमा जग्गाधनी प्रमाणपुर्जा बनाई वितरणका लागि स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा उपलब्ध गराउँदा सगोलमा रहेका पति-पत्नीको संयुक्त नाममा पुर्जा तयार गरी उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(३) नक्सा तयार गर्ने प्रयोजनका लागि जग्गाको क्षेत्रफल गणना गर्दा वर्ग मिटरमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ । त्यसरी जग्गाको क्षेत्रफल वर्गमिटरमा कायम गर्दा दशमलब पछि दुई अङ्कसम्म उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(४) आयोगबाट स्वीकृत भएका नक्सा सम्बन्धित जिल्लाको सदरमुकाम स्थित नापी कार्यालयको नापी अधिकृतले र जग्गाधनी स्वेस्ता तथा जग्गाधनी प्रमाणपुर्जा भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयको मालपोत अधिकृत वा मालपोत कार्यालय रहेको स्थानमा सो कार्यालयको प्रमुखले प्रमाणित गर्नु पर्नेछ ।

(५) आयोगबाट प्रमाणित अभिलेख सहित नक्सा स्वेस्ता प्राप्त भएपछि मालपोत र नापी कार्यालयले त्यस्तो नक्सा स्वेस्ता लागू गर्नु पर्नेछ ।

२०. बाँकी काम सम्पन्न गर्ने: (१) यो आदेश प्रारम्भ हुनु अघि भूमि सम्बन्धी समस्या समाधान गर्ने सम्बन्धमा प्रचलित कानून बमोजिम नेपाल सरकारले गठन गरेका आयोग, समिति वा कार्यदलबाट काम सुरु भई सम्पन्न हुन बाँकी रहेका काम वा भएका निर्णयको कार्यान्वयन समेत आयोगले गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनका लागि आयोगले जिल्ला समितिलाई आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ ।

२१. निर्देशन दिन सक्ने: नेपाल सरकारले आयोगलाई आवश्यकता अनुसार निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशन पालना गर्नु आयोगको कर्तव्य हुनेछ ।

२२. **राजस्व खातामा दाखिला गर्नु पर्ने:** आयोगले अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराए बापत प्राप्त दस्तुर नेपाल सरकारको राजस्व खातामा जम्मा गर्नु पर्नेछ ।
२३. **बजेटसम्बन्धी व्यवस्था:** (१) आयोगले आफ्नो र जिल्ला समितिका लागि आवश्यक पर्ने बजेटको अनुमानित लागत तयार गरी निकासको लागि मन्त्रालयमा माग गरी पठाउनु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम बजेट माग गर्दा वार्षिक कार्यक्रम तथा कार्ययोजना समेत पेस गर्नु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम बजेट निकासका लागि माग प्राप्त भएपछि मन्त्रालयले नेपाल सरकारको अर्थ मन्त्रालयमा लेखी पठाउनेछ ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिम लेखी आएमा नेपाल सरकारको अर्थ मन्त्रालयले आयोग र जिल्ला समितिका लागि आवश्यक पर्ने बजेट मन्त्रालयमार्फत निकास गर्नेछ ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिम निकास भएको बजेट मध्येबाट आयोगले जिल्ला समितिलाई आवश्यक पर्ने बजेट उपलब्ध गराउनेछ ।
- (६) आयोग र जिल्ला समितिको कार्य सञ्चालनका लागि छुट्टै बैंक खाता हुनेछ ।
- (७) आयोगको खाता आयोगको सदस्य-सचिव र लेखा अधिकृत वा लेखापालको संयुक्त दस्तखतबाट र जिल्ला समितिको खाता समितिको सदस्य-सचिव र लेखा अधिकृत वा लेखापालको संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन हुनेछ ।
- (८) आयोग र जिल्ला समितिको आय-व्ययको लेखा प्रचलित सङ्घीय कानून बमोजिम राखिनेछ ।
- (९) आयोग र जिल्ला समितिको लेखापरीक्षण प्रचलित सङ्घीय कानूनबमोजिम हुनेछ ।
- (१०) आर्थिक प्रशासनसम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित सङ्घीय कानूनबमोजिम हुनेछ ।
२४. **कर्मचारी व्यवस्थापन:** (१) आयोगको कामका लागि आवश्यक पर्ने अनुसूची-१ मा उल्लेख भएबमोजिमका कर्मचारी नेपाल सरकारले उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कर्मचारी उपलब्ध नगराएमा आयोगले करारमार्फत कर्मचारी व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ ।

(३) जिल्ला समितिका लागि आवश्यक पर्ने कर्मचारी प्रमुख जिल्ला अधिकारीले जिल्लास्थित कार्यालयबाट काजमा खटाउनु पर्नेछ ।

(४) नापी विभागले अनुसूची-२ मा उल्लिखित सङ्ख्याका प्राविधिक कर्मचारीलाई आयोगमा काम गर्न काजमा खटाउन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम नापी विभागले प्राविधिक कर्मचारी नखटाएमा वा आवश्यक सङ्ख्यामा नखटाएमा आयोगले करारमा नियुक्ति गरी काममा लगाउन सक्नेछ ।

२५. **प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्ने:** (१) आयोगले आफूले गरेका कामको प्रगति विवरण र जिल्ला समितिबाट प्राप्त प्रतिवेदनमा उल्लिखित विवरणसमेत समावेश गरी प्रत्येक महिना अन्त्य भएको पन्ध्र दिनभित्र मन्त्रालयमा पेस गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त प्रतिवेदन मन्त्रालयले नेपाल सरकारसमक्ष यथासिद्ध पेस गर्नु पर्नेछ ।

(३) जिल्ला समितिले आफूले सम्पादन गरेका कामको प्रगति विवरण प्रत्येक महिना अन्त्य भएको सात दिनभित्र आयोग र प्रदेश सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालयसमक्ष पेस गर्नु पर्नेछ ।

२६. **अधिकार प्रत्यायोजन:** (१) नेपाल सरकारले स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ११ को उपदफा (१) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी यस आदेश बमोजिम आयोगले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यको प्रयोजनको लागि देहायबमोजिमका अधिकार आयोगलाई प्रत्यायोजन गरेको छ:-

(क) बिर्ता उन्मूलन ऐन, २०१६ को दफा ४, ५, ७, ७क., ८ र १२क. मा उल्लिखित अधिकार,

(ख) जग्गा (नापजाँच) ऐन, २०१९ को दफा ३, ५, ६, ६ख., ६घ., ७, ८, ८क., ११ र ११ग. मा उल्लिखित अधिकार,

(ग) उखडा सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ३ र ५मा उल्लिखित अधिकार,

(घ) भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा १३, १४, १४क., १५, १६, १८(१), १९, २०, २१, २१ख., २२, २४, ५२क.,

- ५२ख., ५२ग., ५२घ. को खण्ड (क) र (ग), ५२ङ., र ५२च. मा उल्लिखित अधिकार,
- (ङ) मालपोत ऐन, २०३४ को दफा ६, ७, ८, ८क., ८ख., २४, २५ र ३२ मा उल्लिखित अधिकार,
- (च) भू-उपयोग ऐन, २०७६ को दफा ४ मा उल्लिखित अधिकार,
- (छ) बिर्ता उन्मूलन नियामावली, २०१७ को नियम ३, ३क., ३ग., ४, ५, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १३, १५, १६, र २० मा उल्लिखित अधिकार,
- (ज) भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को परिच्छेद-३ मा उल्लिखित अधिकार,
- (झ) उखडा सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को नियम ३, ४, र ५ मा उल्लिखित अधिकार,
- (ञ) मालपोत नियमावली, २०३६ को नियम ३, ४, ४क., ५क. ५घ., २२क र २३ मा उल्लिखित अधिकार,
- (ट) जग्गा नापजाँच नियमावली, २०५८ को नियम ४, ५, ८, ९, १०, १२, १३, १४, १५, १७, १८ र २४ मा उल्लिखित अधिकार,

(२) उपदफा (१) बमोजिमका अधिकारको प्रयोग आयोगको विघटन नभएसम्म आयोग वा आयोगले तोकेको अधिकारीले प्रयोग गर्नेछ ।

(३) आयोग वा आयोगले तोकेको अधिकारीले उपदफा (१) मा उल्लिखित ऐन तथा नियमहरू बमोजिमको अधिकारको प्रयोग गर्दा सोही ऐन तथा नियममा उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाको पालना र कार्यविधिको प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।

(४) आयोगले आफूलाई प्राप्त अधिकार मध्ये केही अधिकार जिल्ला समिति वा कुनै पदाधिकारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

२७. आयोग र जिल्ला समितिको कार्यविधि, म्याद थप र विघटन: (१) आयोगको कार्याविधि आयोग गठन भएको मितिले तीन वर्षको हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभित्र काम सम्पन्न हुन नसकेमा नेपाल सरकारले आयोगको अवधि बढीमा दुई वर्षसम्म थप गर्न सक्नेछ ।

(३) नेपाल सरकारले आवश्यक ठानेमा आयोग वा कुनै वा सबै जिल्ला समिति जुनसुकै बखत विघटन गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम आयोग विघटन भएमा जिल्ला समितिसमेत स्वतः विघटन हुनेछ ।

(५) आयोगको काम सम्पन्न भएपछि वा आयोगको विघटन भएमा आयोग वा जिल्ला समितिबाट भए गरेको काम कारबाहीसम्बन्धी निर्णय, अभिलेख, नक्सा र सेस्ता लगायतका सम्पूर्ण कागजात आयोगले मन्त्रालयमा वा मन्त्रालयले तोकेको निकायमा हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ ।

२७क. कार्यविधि बनाउन सक्ने: (१) आयोगले देहायको विषयमा आवश्यकता अनुसार कार्यविधि बनाउन सक्नेछ:-

(क) दफा ६ बमोजिम कार्य सम्पादन गर्दा कार्यविधि आवश्यक पर्ने विषयमा,

(ख) दफा २० को उपदफा (१) बमोजिम सम्पन्न हुन बाँकी रहेका काम वा भएका निर्णय कार्यान्वयन गर्ने विषयमा,

(ग) दफा २८ को उपदफा (३) बमोजिम जग्गा दर्ता सम्बन्धी बाँकी काम सम्पन्न गर्ने विषयमा ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यविधिको कार्यान्वयन गर्दा नेपाल सरकारलाई आर्थिक दायित्व पर्ने भएमा अर्थ मन्त्रालयको पूर्व सहमति लिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यविधि मन्त्रालयबाट स्वीकृत भएपछि लागू हुनेछ ।

२८. खारेजी र बचाउ: (१) भूमि सम्बन्धी समस्या समाधान आयोग गठन आदेश, २०७६ खारेज गरिएको छ ।

(२) उपदफा (१) मा उल्लिखित आदेशबमोजिम भए गरेका काम कारबाही यसै आदेश बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको आदेश जारी हुनु पूर्व मालपोत ऐन, २०३४ को दफा ७ को उपदफा (१क) बमोजिम गठन भएका जग्गा दर्ता समितिहरू यो आदेश लागू भएपछि स्वतः खारेज हुनेछन् र त्यस्ता स्वतः खारेज भएका समिति वा आयोग गठन हुनु पूर्व नै म्याद समाप्त भएका जग्गा दर्ता समितिबाट सम्पादन हुन बाँकी काम आयोगले दफा ६ बमोजिमको अधिकार प्रयोग गरी सम्पन्न गर्नेछ ।

अनुसूची-१

(दफा २४ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

आयोगको लागि आवश्यक कर्मचारीको विवरण

क्र. सं.	पद नाम	श्रेणी	सेवा/समूह	दरबन्दी
१	उपसचिव	रा.प.द्वितीय	प्रशासन/सामान्य प्रशासन	३
२	प्रमुख नापी अधिकृत	रा.प.द्वितीय	इन्जिनियरिङ/सर्भे	२
३	उपसचिव कानून	रा.प.द्वितीय	न्याय/कानून	१
४	शाखा अधिकृत	रा.प.तृतीय	प्रशासन/सामान्य प्रशासन	५
५	नापी अधिकृत	रा.प.तृतीय	इन्जिनियरिङ/सर्भे	३
६	कानून अधिकृत	रा.प.तृतीय	न्याय/कानून	१
७	कम्प्युटर अधिकृत	रा.प.तृतीय	विविध	१
८	लेखा अधिकृत	रा.प.तृतीय	प्रशासन/लेखा	१
९	नायब सुब्बा/ले.पा.	रा.प.अन. प्रथम	प्रशासन/सामान्य प्रशासन	७
१०	सर्भेक्षककार्यालय	रा.प.अन. प्रथम	इन्जिनियरिङ/सर्भे	४
११	कम्प्युटर अपरेटर	रा.प.अन. प्रथम	विविध	४
१२	सहायक कम्प्युटर अपरेटर	रा.प.अन. द्वितीय	विविध	२
१३	खरिदार	रा.प.अन. द्वितीय	प्रशासन/सामान्य प्रशासन	३
१४	हलुका सवारीचालक	श्रेणीविहीन		११
१५	कार्यालय सहयोगी	श्रेणीविहीन		५
जम्मा				५३

अनुसूची-२

(दफा २४ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

नापजाँचका लागि फिल्ड खटिने प्राविधिक कर्मचारीहरू

क्र.सं.	पद नाम	श्रेणी	सेवा/समूह	आवश्यक सङ्ख्या
१	सभेक्षक	रा.प.अनं. प्रथम (प्राविधिक)	इन्जिनियरिङ/सभे	२००
२	अमिन	रा.प.अनं. द्वितीय (प्राविधिक)	इन्जिनियरिङ/सभे	४००

भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलनसम्बन्धी कार्यविधि,

२०७८

राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ को दफा ६ को खण्ड (ख) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी राष्ट्रिय भूमि आयोगले देहायको कार्यविधि बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस कार्यविधिको नाम “भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलनसम्बन्धी कार्यविधि, २०७८” रहेको छ ।

(२) यो कार्यविधि आयोगले स्वीकृत भएको मितिबाट लागू हुनेछ ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा, यस कार्यविधिमा:

(क) “अव्यवस्थित बसोबासी” भन्नाले ऐनको दफा ५२ (ग) को स्पष्टीकरण खण्डमा उल्लेख भएबमोजिम सरकारी, ऐलानी, पर्ती वा सरकारी अभिलेखमा वन जनिएको भए तापनि लामो समयदेखि आबाद क्रमोत गरी घर टहरा बनाई बसोबास गरेका ऐनको दफा ५२(ग) को उपदफा (३) को आधारमा वर्गीकरण गरिएका व्यक्तिलाई सम्झनुपर्छ र सो शब्दले निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्यसमेतलाई जनाउँछ ।

(ख) “आयोग” भन्नाले राष्ट्रिय भूमि आयोग सम्झनुपर्छ ।

(ग) “ऐन” भन्नाले भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ सम्झनुपर्छ ।

(घ) “नियम” भन्नाले भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ सम्झनुपर्छ ।

(ङ) “कार्यपालिका” भन्नाले स्थानीय तहको गाउँ कार्यपालिका वा नगर कार्यपालिका सम्झनुपर्छ ।

(च) “जिल्ला समिति” भन्नाले राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ को दफा ८ बमोजिमको जिल्ला समिति सम्झनुपर्छ ।

- (छ) “नाप नक्सा” भन्नाले नापीका लागि नियन्त्रण बिन्दु स्थापना गर्ने, जग्गाको नापी गरी जग्गाको तथ्याङ्क संकलन गर्ने, जग्गाको नक्सा तयार गर्ने, क्षेत्रफल यकिन गर्ने, जग्गाको किसिम वर्गीकरण गर्ने र क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक) तयार गर्ने कार्यलाई सम्झनुपर्छ ।
- (ज) “निवेदन फाराम” भन्नाले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीले आफ्नो विवरण सहित निवेदन दिने अनुसूची-३ र अनुसूची-४ बमोजिमको ढाँचाको फाराम सम्झनुपर्छ ।
- (झ) “भूमिहीन दलित” भन्नाले राष्ट्रिय दलित आयोगद्वारा दलित भनी सूचीकृत जातिका भूमिहीन सुकुम्बासी भन्ने सम्झनुपर्छ ।
- (ञ) “भूमिहीन सुकुम्बासी ” भन्नाले ऐनको दफा ५२ (ख) को स्पष्टीकरण खण्डमा उल्लेख भए बमोजिम नेपाल राज्यभित्र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्वमा जग्गा जमीन नभएको र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको आय आर्जन, स्रोत वा प्रयासबाट जग्गाको प्रबन्ध गर्न असमर्थ व्यक्ति सम्झनु पर्छ र सो शब्दले निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्यसमेतलाई जनाउनेछ ।
- (ट) “स्थानीय तह” भन्नाले गाउँपालिका, नगरपालिका, उपमहागरपालिका र महानगरपालिका सम्झनुपर्छ ।
- स्पष्टीकरण:** यस कार्यविधिको प्रयोजनका लागि मात्रै “स्थानीय तह” भन्नाले नेपालको संविधानको धारा ३०६ को खण्ड (ढ) मा प्रयुक्त भएको जिल्ला सभा राखिएको छैन ।
- (ठ) “सेवा केन्द्र” भन्नाले दफा ५ को उपदफा (१) बमोजिमको भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको विवरण तथा तथ्याङ्क संकलन लगायतका कार्य गर्न स्थानीय तहमा रहने “भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासी संकलन सेवा केन्द्र” सम्झनुपर्छ ।

३. **आयोग र स्थानीय तहबीच समझदारी:** आयोगले राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ र अन्य प्रचलित कानूनमा भएका व्यवस्था अनुरूप भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा वितरण र अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन गर्ने कार्यलाई समन्वयात्मक रूपमा प्रभावकारी ढंगले सम्पन्न गर्न स्थानीय तहसँग अनुसूची-१ बमोजिमको कार्य सहमति पत्रमा हस्ताक्षर गरी कार्य प्रारम्भ गर्नु पर्नेछ ।

४. **सहजीकरण समिति:** (१) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी तथा अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान, लगत संकलन, प्रमाणीकरण तथा नाप नक्सा गर्ने कार्यमा सहयोग र सहजीकरण गर्न स्थानीय तहमा देहायबमोजिमको स्थानीय तह स्तरीय भूमिहीन तथा अव्यवस्थित बसोबासी व्यवस्थापन सहजीकरण समिति गठन गर्नु पर्नेछ ।

- (क) स्थानीय तहको प्रमुख वा अध्यक्ष - संयोजक
- (ख) स्थानीय तहका उपप्रमुख वा उपाध्यक्ष - उपसंयोजक
- (ग) सम्बन्धित स्थानीय तहमा क्रियाशील रहेका राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त राजनीतिक दलले खटाएको एक/एकजना प्रतिनिधि - सदस्य
- (घ) कार्यपालिकाका सदस्यहरू मध्येबाट एक दलित/अल्पसंख्यक र एक महिला गरी दुई जना - सदस्य
- (ङ) स्थानीय तहमा क्रियाशील किसान, सुकुम्बासी, भूमि, बसोबासलगायतका क्षेत्रमा काम गरिरहेका संघ, संगठन वा नागरिक समाजबाट नदोहोरिने गरी सहजीकरण समितिले मनोनयन गरेका प्रतिनिधि (कम्तीमा एक महिला र एक दलितसहित तीनजना) - सदस्य
- (च) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - सदस्य सचिव

(२) स्थलगत रूपमा तथ्याङ्क संकलन तथा नाप नक्साको काममा सहजीकरण गर्न तथा वडा समितिलाई आवश्यक सहयोग पुऱ्याउन देहाय बमोजिमको वडास्तरीय भूमिहीन र अव्यवस्थित बसोबासी व्यवस्थापन सहजीकरण समिति गठन गर्नु पर्नेछ ।

- (क) वडा अध्यक्ष - अध्यक्ष
- (ख) वडा सदस्यहरू - सदस्य

- (ग) सम्बन्धित वडामा क्रियाशील रहेका राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त राजनीतिक दलले खटाएको एक/एकजना प्रतिनिधि
- सदस्य
- (घ) सम्बन्धित वडामा क्रियाशील किसान, सुकुम्बासी, भूमि, बसोबासलगायतका क्षेत्रमा काम गरिरहेका संघ, संगठन वा नागरिक समाजबाट नदोहोरिने गरी वडास्तरीय सहजीकरण समितिले मनोनयन गरेका प्रतिनिधि (कम्तीमा एक महिला र एक दलितसहित ३ जना) - सदस्य
- (ङ) वडा सचिव -सदस्य सचिव
- (३) उपदफा (१) र (२) बमोजिमका समितिको बैठकमा आवश्यकताअनुसार दफा ५ को उपदफा (१) बमोजिमको सेवा केन्द्रका कर्मचारी र सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञहरूलाई आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।
- (४) उपदफा (१) र (२) बमोजिमको समितिले देहायबमोजिमको कार्य गर्नेछः-
- (क) स्थानीय तहले तर्जुमा गरेको कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने।
- (ख) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको विवरण तथा तथ्याङ्क संकलन, पहिचान, प्रमाणीकरण र नाप नक्सा लगायतका कार्य प्रक्रियामा सहजीकरण गर्ने।
- (ग) समुदायस्तर तथा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूमा आयोगको काम कारबाहीहरू सम्बन्धमा प्रचारप्रसार एवं सूचना सम्प्रेषण गर्ने।
- (५) वडाको लगत संकलन तथा नाप नक्साको कार्यमा कुनै विवाद वा बाधा अड्चन देखिएमा वा तथ्याङ्क संकलन वा नापी टोलीले सहजीकरणका लागि अनुरोध गरेमा उपदफा (२) बमोजिमको समितिले उपलब्ध तथ्य, प्रमाण, फिल्डको वस्तुस्थितिलगायतको अध्ययन र नापी टोलीको राय सुझावसमेतको आधारमा विवादको टुङ्गो लगाउनेछ।
- (६) उपदफा (२) बमोजिमको समितिले उपदफा (५) अनुसार विवाद समाधान गर्न नसकेमा सो समितिले आफ्नो राय तथा सिफारिससहित उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा लेखी पठाउनु पर्नेछ।

(७) उपदफा (५) बमोजिम लेखी आएमा उपदफा (१) बमोजिमको समितिले आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गरी विवाद समाधान गर्नेछ ।

(८) उपदफा (१) बमोजिमको समितिको बैठकमा संयोजकले सम्बन्धित वडा अध्यक्षलाई सदस्यको रूपमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(९) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासी परिवार नभएको स्थानीय तहले उपदफा (१) र (२) बमोजिमको समिति गठन गर्नुपर्ने छैन ।

स्पष्टीकरण: राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त दल भन्नाले राजनीतिक दल सम्बन्धी ऐन, २०७३ को दफा ५२ बमोजिमको राष्ट्रिय दलको मान्यता प्राप्त राजनीतिक दलहरूलाई बुझाउनेछ ।

५. **जनशक्ति व्यवस्थापन र कार्ययोजना निर्धारण:** (१) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान, लगत संकलन गर्ने कार्य सम्पन्न गर्न सम्बन्धित स्थानीय तहले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासी सेवा केन्द्र स्थापना गर्नुपर्नेछ । सेवा केन्द्रमा खटिने कर्मचारी र निजहरूको कार्य विवरण अनुसूची-१ (क) बमोजिम हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा केन्द्रमा सम्बन्धित नापी कार्यालयबाट खटिएको नापी टोलीका प्राविधिक कर्मचारीबाहेकका अन्य आवश्यक कर्मचारी सम्बन्धित स्थानीय तहले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा केन्द्रमा खटिने कर्मचारीले आयोगले तोकेको समयसीमा र कार्यपालिकाको निर्णयभित्र रहेर तथ्याङ्क संकलन सम्बन्धी कार्यलाई देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेटी कार्ययोजना बनाई काम गर्नेछ ।

(क) स्थानीय तहको अनौपचारिक तथा अव्यवस्थित भू-सम्बन्धको वस्तुस्थिति र परिवेश आकलन,

(ख) तथ्याङ्क संकलन सम्बन्धी कार्य

१. तथ्याङ्क संकलनको तयारी, प्रचार प्रसार र सचेतना
२. तथ्याङ्क संकलन र प्रणालीमा प्रविष्टि
३. निवेदन दर्ताको निस्सा वितरण
४. भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको वडास्तरीय

प्रतिवेदनको निर्माण

५. भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणमा सहजीकरण

(ग) नाप नक्सा गर्ने क्षेत्रको पहिचान र छनौटमा सहजीकरण

(४) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासी परिवार नभएको स्थानीय तहले उपदफा (१) अनुसारको सेवा केन्द्र स्थापना गर्नुपर्ने छैन।

६. स्थानीय तहको अनौपचारिक भू-सम्बन्धको वस्तुस्थिति र परिवेश

आँकलन: (१) स्थानीय तहले आयोगसँगको समन्वयमा भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीले बसोबास वा आबाद कमोत गरेका बस्तीहरूको विवरण, प्रत्येक बस्तीका भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको अनुमानित घर परिवार सङ्ख्यालगायत अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा वडाअनुसारको प्रारम्भिक विवरण तयार गर्नुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) अनुसार विवरण तयार गर्नुपूर्व प्रत्येक स्थानीय तहले बस्तीको तहगत क्षेत्र तोकिनसकेको भए देहायबमोजिम हुने गरी तोक्नु पर्नेछ:-

(क) गाउँपालिकाको हकमा ग्रामीण क्षेत्र, शहरोन्मुख क्षेत्र, शहरी क्षेत्र, गाउँपालिकाको केन्द्र,

(ख) नगरपालिकाको हकमा ग्रामीण क्षेत्र, शहरोन्मुख क्षेत्र, शहरी क्षेत्र

(३) उपदफा (१) अनुसारको प्रारम्भिक विवरण तयार गर्न आयोग/जिल्ला समितिका पदाधिकारी, एकाइका कर्मचारी र वडास्तरीय सहजीकरण समितिका सदस्य स्थलगत रूपमा खटिन सक्नेछन्।

७. तथ्याङ्क संकलनको तयारी र प्रचारप्रसार: (१) तोकिएको समयभित्र स्थानीय तहले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणका लागि आवश्यक पर्ने विवरण सहितको निवेदन फाराम स्थलगत रूपमा भर्न/भराउन आवश्यक व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) अनुसार भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीको निवेदनसहितको तथ्याङ्क संकलन गर्न आयोगले तोकेको अनुसूची-३, अव्यवस्थित बसोबासीको हकमा अनुसूची-४ बमोजिमको ढाँचामा

निवेदन फाराम प्रयोग गर्नुपर्नेछ ।

(३) दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिमको सेवा केन्द्रले स्थलगत रूपमा भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई देहायका विषयमा जानकारी गराउनुपर्ने छ ।

- (क) नागरिकता प्राप्त परिवारका सबै सदस्यको नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि र परिवारमूली र निजको पति/पत्नीको हालसालै खिचेको पासपोर्ट साइजको फोटोको आवश्यकता,
- (ख) अव्यवस्थित बसोबासीको हकमा आफू र परिवारका सदस्यका नाममा अन्यत्र रहेको सबै जग्गाको जग्गाधनी प्रमाण पुर्जाको प्रतिलिपि र सम्बन्धित स्थानीय तहले सम्पत्ति कर प्रयोजनका लागि निर्धारण गरेको मूल्याङ्कन सम्बन्धी स्थानीय तहको पत्र
- (ग) ऐनको दफा ५२ (घ) अनुसार झुटो विवरण दिँदा हुने सजाय सम्बन्धी व्यवस्था
- (घ) नाप नक्सा हुने क्षेत्रमा आ-आफूले घरवास तथा आबाद कमोत गरेको जग्गाको साँध सिमाना स्पष्ट गर्ने
- (ङ) आफूसँग भएका अन्य प्रमाण जस्तै, घरसारको कागजको प्रतिलिपि, मतदाता परिचय-पत्र, विद्युत्, पानीको महसुल बुझाएको प्रमाण, स्थानीय तहले घरधुरी कायम गरी कर संकलन गरेको प्रमाण जुटाउने
- (च) जग्गाधनी पुर्जा भएको तर प्राकृतिक प्रकोपको कारणले आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्वमा रहेको कुनै पनि जग्गा प्रयोगमा आउने सम्भावना नभई त्यस्तो जग्गाको हकभोग नेपाल सरकारको नाममा कायम गरेका भूमिहीनको हकमा सो विषयको मालपोत कार्यालयको लगत कट्टा समितिको निर्णय र मालपोत कार्यलयको पत्र पेस गर्ने

८. **सूचना प्रकाशन:** (१) भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने र अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनका लागि आयोगले निवेदन साथ पेस गर्नुपर्ने विवरण समेत उल्लेख गरी राष्ट्रियस्तरको दैनिक पत्रिकामा प्रत्येक स्थानीय तहमा जम्मा ३५ दिनको

समय दिई प्रत्येक वडामा ७ (सात) दिनको म्याद दिई लगत संकलन गर्न अनुसूची- ५ (क) र जग्गा नाप नक्सा गर्ने प्रयोजनका लागि १५ (पन्ध्र) दिनअगावै अनुसूची - ५ बमोजिमको ढाँचामा सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) अनुसारको सूचना प्रकाशित भएपछि सम्बन्धित जिल्ला समिति, स्थानीय तह र वडा कार्यालयहरूले स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूमार्फत थप प्रचारप्रसार गर्न सक्नेछन् ।

(३) उपदफा (१) अनुसारको सूचना प्रकाशन भएपछि स्थानीय तह र वडा कार्यालयहरूले सोको जानकारीका लागि आफ्ना कार्यालयको सूचना पाटी र आवश्यक सार्वजनिक स्थलहरूमा सूचना टाँस गर्नुपर्नेछ ।

१. **तथ्याङ्क संकलनको विधि:** (१) आयोगले विवरण र तथ्याङ्क संकलन सम्बन्धी सूचना प्रकाशन गरेपछि तथ्याङ्क संकलक/प्रविष्टिकर्ताहरू वडा समिति/कार्यालयले तोकेका स्थानमा निवेदन भर्ना/भराउन एवं उनीहरूको पहिचान र प्रमाणीकरणका लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्क संकलन गर्न आयोगले तोके बमोजिमको फाराम लिई स्थानीय तह/वडा कार्यालयले तोकेको स्थानमा खटिनेछन् ।

(२) तथ्याङ्क संकलकले विवरण संकलन गर्दा देहायबमोजिम गर्नुपर्नेछ ।

- (क) स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको परिचयपत्र अनिवार्य रूपमा लगाएको हुनुपर्नेछ ।
- (ख) सम्भव भएसम्म तथ्याङ्क संकलन गरिने परिवारका सदस्यहरू सँगै राखी निवेदन फाराम भराउनुको उद्देश्य, फारामको प्रकारबारे जानकारी दिनुपर्नेछ ।
- (ग) भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीमध्ये कुन प्रकारको फाराम भर्ने सम्बन्धमा निधो गर्ने/गराउने ।
- (घ) झुटो विवरण दिँदा ऐनको दफा ५२ (घ) बमोजिम हुने सजायबारे जानकारी गराउने ।
- (ङ) निवेदन फाराममा भएका विवरण परिवारमूलीलाई क्रमैसँग सोधेर भर्दै जाने ।
- (च) अनावश्यक कुराहरू नसोध्ने ।

- (छ) निवेदन फाराममा सकेसम्म केरमेट नगर्ने, टिपेक्स लगाउन नहुने ।
- (ज) निवेदन फाराममा परिवारमूली र निजको पति वा पत्नीको स्पष्ट पहिचान दिने फोटो टाँस्ने ।
- (झ) फाराम भरिसकेपछि सबै विवरण पढी परिवारमूलीलाई फाराममा हस्ताक्षर गर्न लगाई निवेदन फाराम लिने र प्रणालीमा प्रविष्टि गर्ने ।
- (ञ) प्रणालीको सहयोगमा प्राप्त भएको निवेदन फाराम नं. र परिवारमूलीको नाम रजिस्टरमा चढाउने र निवेदकलाई निवेदन प्राप्त भएको निस्सा दिने ।
- (ट) प्रत्येक दिन पेस भएका निवेदनहरू भर्पाइ गरी वडा कार्यालयमा दर्ता र प्रमाणीकरणका लागि बुझाउने ।
- (३) वडा कार्यालयले प्राप्त भएका निवेदन माथि देहायबमोजिमका कार्य गर्नुपर्नेछः-

- (क) फाराम पेस गर्दा स्थानीय तहको क्षेत्र फाराममा नजनाएको भए जनाउने व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- (ख) फाराम रुजु गर्ने र वडा अध्यक्षबाट फाराम प्रमाणित गराई दर्ता गर्ने, निवेदन दर्ता गर्दा देहायबमोजिम गर्ने ।

निवेदकको प्रकार	वडा कार्यालयमा पेस भएका निवेदन दर्ता फाराम नं.
भूमिहीन दलितका लागि सुरु हुने दर्ता (कोड) नं.	वडा नं. - BD०००१
भूमिहीन सुकुम्बासीका लागि सुरु हुने दर्ता (कोड) नं.	वडा नं. - BS०००१
अव्यवस्थित बसोबासीका लागि सुरु हुने दर्ता (कोड) नं.	वडा नं. - AB०००१

- (ग) बुझाइएका फाराममा दर्ता (कोड) नं. अनुसार कित्ता कोड जनाउने । जस्तै दर्ता कोड ०७-AB००१२ भए कित्ता कोड पहिलो कित्ताका लागि AB००१२१, दोस्रो कित्ताका लागि AB००१२२, तेस्रो कित्ताका लागि AB००१२३ ।

- (घ) निवेदन दर्ता भएको जानकारी स्वरूप तथ्याङ्क प्रविष्टि भएपछि अनुसूची - ६ बमोजिमको निस्सा भरी तत्काल निवेदकलाई बुझाउने व्यवस्था मिलाउने ।
- (ङ) कुनै जग्गा आबाद कमोत नगरेका वा वितरण गर्न नमिल्ने जग्गामा बसोबास, आबाद कमोत गरेका भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीहरूलाई उपलब्ध गराउन सकिने जमिन पहिचान गरी नाप नक्सा गर्न स्थानीय तहमार्फत जिल्ला समितिलाई सिफारिस गर्ने ।
- (च) प्राप्त भएका निवेदनको विवरण प्रणालीमा प्रविष्टिकरणका आधारमा अनुसूची ७ र ७ (क) को ढाँचामा सूचना टाँस गरी निवेदन उपर कसैको दाबी विरोध र उजुरी परेमा सम्बन्धित वडा समितिले वडास्तरीय सहजीकरण समितिको सहयोगमा आवश्यक जाँचबुझपश्चात् निर्णय गरी स्थानीय तहमा सिफारिस गर्नेछ । निवेदकले आफूले पेस गरेको निवेदनमा उल्लेखित विवरणभन्दा फरक हुन गई सच्याउन माग गरे वडाले सोको अभिलेख प्रमाणका आधारमा मनासिब देखिए विवरण सच्याउन सक्नेछ ।
- (छ) दाबी विरोधबाट कसैको निवेदनमा उल्लेखित विवरण झूठो ठहरेमा निर्णय सार्वजनिक गरी निवेदन रद्द गर्न स्थानीय तहलाई सिफारिस गर्नेछ ।
- (ज) निवेदकले माग गरेको जग्गा वितरण गर्न नमिल्ने भएमा सोको रायसहित यकिन गर्न स्थानीय तहमार्फत जिल्ला समितिमा सिफारिस गर्ने र निजलाई दफा ९ को उपदफा (३) (घ) बमोजिमको जग्गा उपलब्ध गराउनसमेत सिफारिस गर्ने ।
- (झ) वडा समितिले खण्ड (ङ) बमोजिम म्याद समाप्त भएको भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीको हकमा ७ (सात) दिनभित्र निवेदकको पहिचान र प्रमाणीकरण गरी आवश्यक कारबाहीका लागि स्थानीय तहसमक्ष पेस गर्ने ।
- (४) एउटा निवेदकको एउटा जिल्लाको आपसमा सिमाना जोडिएको दुवै स्थानीय तहमा अव्यवस्थित बसोबासीको रूपमा बसोबास वा आबाद

कमोत भएको जग्गा रहेको भए पनि कुनै एक स्थानीय तहमा मात्र निवेदन दिन सकिनेछ भने दोस्रो स्थानीय तहको जग्गाको हकमा अनुसूची –६ बमोजिमको सिफारिस निवेदनसाथ पेस गर्नुपर्नेछ ।

१०. **तालिम तथा प्रशिक्षण:** फिल्डमा खटिने तथ्याङ्क संकलक र प्राविधिक कर्मचारीलाई आवश्यकताअनुसार देहायका विषयमा प्रशिक्षण दिइनेछ ।

सैद्धान्तिक:

- (क) आयोगको परिचय, गठन आदेश, कार्यविधिहरू, अनुसूचीहरू, आयोगको कामसँग सम्बन्धित विद्यमान कानूनी व्यवस्था, आयोगको कामका लागि संस्थागत जिम्मेवारी तथा सरोकारवाला निकाय/संस्था/व्यक्तिहरू
- (ख) कर्मचारीहरूको भूमिका, दायित्व र आचारसंहिता
- (ग) सहभागितामूलक नाप नक्सा, लगत संकलन तथा निर्णयका विधिहरू
- (घ) आयोगबाट तयार गरिएको निवेदन फाराममा समेटिएका विषयहरू र भर्ने तरिका
- (ङ) नक्सा अध्ययन र नक्साका किसिम (कित्तानापी नक्सा, Land Use Map/Data, Hazard/Risk Map)
- (च) Cadastral Maps and Documents (Map Design, Symbols, Field Book, format for other information, land ownership register and certificate), Parcel Numbering, sheet numbering
- (छ) Spatial Data acquisition techniques (Basics of satellite imageries/UAV/TS/Tape)
- (ज) Image interpretation techniques
- (झ) Digitization techniques (Point, line, polygon) and Errors in Digitization
- (ञ) Different unit of length and area measurement and their conversion
- (ट) Identification of Government and Public Land, Land Use Categorization Techniques

- and Valuation Techniques for pricing of land
- (ठ) General Knowledge of the facilities available at Survey Office and Land Revenue Office (including applications like LRMIS, NeLIS, NaLCIS & Merokitta)

प्रयोगात्मक (कक्षाकोठा वा फिल्डमा आधारित)

- (क) Image Interpretation, Identification of details/ Parcel Boundary,
- (ख) Delineation of parcel on the ground and area computation from field measurement
- (ग) marking details on satellite or UAV image, cadastral survey using TS
- (घ) Handling the recommended system/software (Installation, data entry, data processing, data visualization, reporting),
- (ङ) Accuracy checking of satellite image in field
- (च) Digitization of image data (boundary)
- (छ) Map making using coordinated data taken by TS
- (ज) Attribute data entry
- (झ) Application form Validation (practicing application form filling-up)

११. **तथ्याङ्कको प्रविष्टि:** (१) दफा ७ को उपदफा (२) अनुसार प्राप्त भएका निवेदनलाई लगत सङ्कलक/ प्रविष्टिकर्ताले तत्कालै कम्प्युटर प्रणालीमा प्रविष्टि गर्नु पर्नेछ ।

(२) सेवा केन्द्रले प्राप्त भएका निवेदनको विवरण प्रणालीमा प्रविष्टीकरणका आधारमा अनुसूची ७ र ७ (क) को ढाँचामा तयार गरी दफा ९ उपदफा ३ खण्ड (च) अनुसार सूचना प्रकाशन गर्ने प्रयोजनका लागि वडा कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(३) सेवा केन्द्रले वडागत रूपमा नियमको नियम ४१ (ख) को उपनियम (४) बमोजिमको उपलब्ध गराउन नसकिने जगामा बसोबासका

लागि निवेदन दिने भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीहरूको छुट्टाछुट्टै विवरण तयार गरी वडा कार्यालयमा पठाउनुपर्नेछ। भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीको हकमा वडा कार्यालयले दफा ९ उपदफा ३ खण्ड (घ) अनुसार प्रक्रिया अगाडि बढाउनेछ।

(४) सेवा केन्द्रले अव्यवस्थित बसोबासीले आबाद कमोत गरेको जग्गाको दस्तुर निर्धारण प्रयोजनार्थ जग्गाको वर्गीकरणसम्बन्धी तथ्याङ्क प्रविष्टि (entry) गरे पनि जग्गाको वर्गीकरण र दस्तुर निर्धारणसम्बन्धी बाँकी कामहरू जिल्ला समितिबाट हुनेछन्।

(५) जग्गा सट्टाभर्नाको क्रममा बसोबास गरेका अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलन र प्रविष्टि गर्दा "जग्गा सट्टाभर्ना" जनाउनु पर्नेछ। यो प्रयोजनका लागि निवेदकले लगत कट्टा वा जग्गा सट्टाभर्नाको प्रमाण पेस गर्नुपर्नेछ।

१२. तथ्याङ्कको जाँचबुझ, प्रमाणीकरण तथा हस्तान्तरण: (१) दफा ९ को उपदफा ३ (ड) को सूचनाअनुसार निवेदकले आफूले पेस गरेको निवेदनमा उल्लेखित विवरणभन्दा फरक हुन गई सच्याउन माग गरे वडाले सोको अभिलेख राखी प्रमाणको आधारमा मनासिब देखिए विवरण सच्याउन सक्नेछ। कसैको दाबी विरोध र उजुरी परेमा वडास्तरीय सहजीकरण समितिले आवश्यक जाँचबुझपश्चात् गरेको सिफारिसको आधारमा वडा समितिले निर्णय गरी सात दिनभित्र स्थानीय तहमा स्वीकृतीका लागि पेस गर्नेछ।

(२) दफा ४ को उपदफा (५) र (६) अनुसार वडा स्तरबाट समाधान हुन नसकेका विषयहरूलाई पालिकास्तरीय सहजीकरण समितिले आवश्यक जाँचबुझपश्चात् गरेको सिफारिसका आधारमा स्थानीय तहको कार्यपालिकाले आवश्यक निर्णय गर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सबै वडाबाट प्राप्त विवरण तथा उपदफा (२) बमोजिमको विवरणलाई स्थानीय तहले स्थानीय तहस्तरीय सहजीकरण समितिको बैठक राखी सार्वजनिक गर्नेछ र स्थानीय तहको कार्यपालिकाले आवश्यक निर्णय तथा प्रमाणीकरण गरी ऐनबमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने सिफारिससहित सात दिनभित्र जिल्ला समितिसमक्ष पेस गर्नेछ।

(३) जग्गा सट्टाभर्ना गरी बसोबास गरेका अव्यवस्थित बसोबासीको छुट्टै विवरण स्थानीय कार्यपालिकाले जिल्ला समितिसमक्ष पेस गर्नु पर्नेछ ।

(४) मागदाबी प्रमाणीकरण हुन नसकेका व्यक्तिहरूको नामावली स्थानीय तहको सूचनापाटीमा टाँस गरी सार्वजनिक गर्नुपर्नेछ ।

१३. नाप नक्साको तयारी: (१) आयोग/जिल्ला समितिले स्थानीय तह र नापी कार्यालयसँगको समन्वयमा भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई वितरण तथा अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्न योग्य जग्गा (क) ऐलानी (ख) पर्ती, नदी उकासलगायतका सरकारी जग्गा र (ग) साविकको वन क्षेत्र जनिएको भए पनि आबादीमा परिणत भएको जग्गामध्ये कुन हो वर्गीकरणसमेत हुने गरी प्रत्येक स्थानको चार किल्लासमेत उल्लेख गरी पहिचान र छनौट गरी यकिन गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) अनुसारको कार्य गर्दा दफा ६ को उपदफा (२) अनुसार स्थानीय तहको बस्तीको तहगत क्षेत्र विभाजन भइनसकेको भए स्थानीय तहले सोकोसमेत निर्णय गर्नुपर्नेछ ।

(३) सम्बन्धित नापी कार्यालयले आयोगले तय गरेको कार्ययोजनामा उल्लेख भएबमोजिम स्थानीय तहहरूको उपदफा (१) अनुसार छानिएका स्थानको नाप नक्सासम्बन्धी कार्यका लागि आवश्यक सङ्ख्यामा फिल्डमा खटिई नापजाँच गर्ने तथा कार्यालयमा बसी नक्सा तयार गर्ने टोली गठन गर्नेछ । नापी कार्यालयले खटाउने टोलीमा रहने गरी सम्बन्धित स्थानीय तहले थप नापी प्राविधिक र आवश्यक जनशक्ति खटाउनु पर्नेछ । नापी कार्यालयले नाप नक्सा कार्यमा सम्बन्धित स्थानीय तहसँग आवश्यक समन्वय गर्नुपर्नेछ ।

(४) टोलीले नाप नक्सा गरिने क्षेत्रको अनुसूची-८ बमोजिमको ढाँचामा १५ (पन्ध्र) दिनको सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ तथा सो क्षेत्रवरिपरिका साबिकका कित्ता नापी नक्साहरूको प्रिन्ट संकलन गर्ने, जग्गाको तथ्याङ्क लगत संकलनका लागि तोकिएको फारामको प्रबन्ध, भू-उपग्रह चित्रको व्यवस्था, नाप नक्सा गर्ने यन्त्र उपकरण परीक्षण र स्तरीकरण (standardization) तथा व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

१४. नाप नक्साको विधि र प्रविधि सम्बन्धमा: सम्बन्धित स्थानीय तहबाट प्राप्त भएको भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी, अव्यवस्थित बसोबासीको तथ्याङ्क तथा नाप नक्सा गर्नुपर्ने जग्गाको अवस्थितिलगायतका विषयमा

उपलब्ध गराएको विवरणको आधारमा आयोगले आवश्यकताअनुसारको प्रविधि प्रयोग गरी जग्गा नापजाँचको काम गर्न सक्नेछ । कुनै प्रविधि प्रयोग गरी जग्गा नापजाँच गर्ने सम्बन्धमा आयोगले छुट्टै Standard Operating Procedure निर्धारण गर्न सक्नेछ ।

१५. नाप नक्सा गर्ने: नाप नक्साङ्कन कार्यका लागि देहायबमोजिमका विधिहरू अवलम्बन गरिनेछ:

(अ) इमेज/अर्थोफोटोबाट नाप नक्सा गर्ने:

- (क) समथर, भवन एवं रूखबिरूवाले नढाकेको खुला तथा जमिनको भौतिक सिमाना स्पष्ट देखिने क्षेत्रमा geo-referenced भूउपग्रह चित्र वा drone चित्रको प्रयोग गरी कित्तानापी गरिनेछ ।
- (ख) भू-उपग्रह चित्र/अर्थोफोटोबाट नाप नक्सा गर्ने प्रयोजनका लागि आवश्यक भू-उपग्रह चित्र/अर्थोफोटो नापी विभागले आयोगलाई उपलब्ध गराउनेछ ।
- (ग) आयोगले विभागबाट प्राप्त इमेज आवश्यकताअनुसार विभागको सहयोगमा जियोरिफरेन्स, जियोरिक्टिफाई गरी उपयुक्त आकारमा प्रिन्ट गरी नापी कार्यालयलाई उपलब्ध गराउनेछ ।
- (घ) नापी कार्यालयबाट स्थानीय तहमा खटाइएको टोली आयोगले उपलब्ध गराएको भू-उपग्रह चित्रको प्रिन्ट, आवश्यक उपकरण, बन्दोबस्तीका समान लिई फिल्डमा खट्नेछ ।
- (ङ) भूमिहीन दलित, भूमिहिन सुकुम्बासी एवं अव्यवस्थित बसोबासीको निवेदन दर्ता गरेको निस्साको आधारमा नापी टोलीले नाँपजाँचको कार्य अगाडि बढाउनेछ ।
- (च) निवेदन दर्ता भएपश्चात् सम्बन्धित व्यक्तिको कित्ता सिमाना उक्त कित्ताको साँधियारहरूसमेतको सहमतिमा भू-उपग्रह चित्रको प्रिन्टमा अङ्कित/कोरी कायम गर्नेछ ।
- (छ) भू-उपग्रह चित्रको प्रिन्टप्रतिमा सिमा स्पष्ट नदेखिए टेपको प्रयोग गरी चिह्न लगाएर कित्ता सिमाना यकिन गर्नेछ ।
- (ज) यसरी कित्ता कायम गरेपश्चात् उक्त कित्तालाई कित्ता कोड

नम्बर दिनेछ ।

- (झ) कित्ता र उक्त कित्ताको कोड नम्बर कायम भएपश्चात् अनुसूची -६ बमोजिमको प्राप्त निस्सामा जग्गा नाँपजाँच गर्ने प्राविधिकको नाम, नाप नक्सा भएको मिति उल्लेख गरी प्रमाणित गर्नु पर्नेछ ।
- (ञ) विगतको आयोगबाट वितरण गरिएका निस्सा र फिल्ड परीक्षण गरी पुरानो निस्सा खिची अनुसूची -६ बमोजिमका नयाँ निस्सा सम्बन्धित वडा कार्यालयले उपलब्ध गराउनेछ ।
- (ट) उपदफा (६) बमोजिम निवेदन दर्ता तथा नाप नक्साको निस्सा उपलब्ध गराउँदा प्रत्येक कित्ताको सँधियारहरूको सहमति र सहभागितामा जग्गाको नाप नक्सा गरी अनुसूची -१० बमोजिमको ढाँचामा मुचुल्का गर्नु पर्नेछ ।
- (ठ) सीमाङ्कन गर्दा सम्बन्धित सँधियारबीच विवाद वा असमझदारी देखिएमा सर्वप्रथम “भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुमबासी र अव्यवस्थित बसोबासीको स्थानीय तहबाट लगत संकलन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८” को दफा ३ को उपदफा (२) बमोजिमको वडास्तरीय सहजीकरण समितिको सहयोगमा विवाद समाधान गरिनेछ । वडा तहको सो समितिबाट समाधान नभएमा सोको दफा ३ को उपदफा (१) बमोजिमको स्थानीय तह स्तरीय सहजीकरण समितिमाफत विवाद समाधान गरी नाप नक्साको कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ । तत्काल विवाद समाधान हुने नदेखिएमा विवाद भएको सीमा कायम नगरी (संयुक्त रूपमा बलकमा नापी गरी) अन्य कित्ताको क्रमैसँग नाप नक्सा गरिनेछ ।
- (ड) नक्साको सिट नम्बर जनाउँदा वडा नम्बरअनुसार जस्तै, वडा १ को सिट (नक्सा) नं. १ (क), १(ख)..... र सम्बन्धित टोल/गाउँ/बस्तीको नाम लेखी जनाउनु पर्नेछ र अनुसूची- ९ बमोजिमको ढाँचामा कित्ताहरूको विवरण संकलन गर्नुपर्नेछ ।
- (ढ) फिल्डमा नाप नक्सापश्चात कित्ता कायम गरिएको भू-

उपग्रह चित्र प्रिन्टलाई जिल्लास्थित नापी कार्यालयमा बुझाउनेछ ।

- (ण) नापी कार्यालयमा भएको टोलीले फिल्डबाट प्राप्त कित्ता कायम गरिएको भू-उपग्रह चित्र प्रिन्टको आधारमा नाप नक्सासम्बन्धी प्रणालीमा कित्ता डिजिटाइज गरी फिल्डबाट संकलन गरिएका विवरणहरू प्रविष्ट गरी अन्तिम डाटाबेस तयार गर्नेछ ।
- (त) सोही प्रणाली प्रयोग गरी कित्ता नापी नक्सा तयार गरिनेछ ।
- (थ) नक्सा प्रिन्ट गर्दा नापी विभागको “जग्गा नापजाँच तथा श्रेस्ता अद्यावधिकसम्बन्धी निर्देशिका, २०७३” को अनुसूची-४ अनुसारको सङ्केत चिह्नको ढाँचामा तयार गरी प्रिन्ट गरिनेछ ।
- (द) कित्ताको क्षेत्रफलको हकमा प्रणालीले दिएको क्षेत्रफललाई (वर्गमिटर र दशमलव पछाडि अङ्क नहुने) अन्तिम क्षेत्रफल मानिनेछ ।
- (ध) कित्ताको विरह कायम गर्दा जग्गाको प्रयोजन जस्तै खेतीपाती, घर, पाखो, बगैँचा, वन, पर्ती, पोखरी, खोला, नदी, नहर, कुलो, बाटो, सडक, राजमार्ग जनाउनु पर्नेछ ।

(आ) अन्य विधिबाट नाप नक्सा गर्ने:

- (क) स्थायी प्रकृतिका भवन एवं रूखबिरुवाले सिमाना ढाकिएको बस्ती र पहाडी भूभागमा नाप नक्सा गर्दा Total Station को प्रयोग गरिनेछ ।
- (ख) Total station बाट नाप नक्सा गर्दा बढीमा दुईवटा बिन्दुबाट मात्र नापी गर्न सकिने भए Traversing गर्नुपर्ने छैन ।

तर, दुईभन्दा बढी बिन्दुको आवश्यकता पर्ने देखिएमा अनिवार्य रूपमा Traverse गर्नुपर्नेछ । Total Station बाट नाप नक्सा गर्दा स्केच अनिवार्य रूपले बनाउनु पर्नेछ । नियन्त्रण बिन्दुको D-Card अनुसूची -११ बमोजिम बनाउनु पर्नेछ ।

(३) Total Station को प्रयोग गरी नाप नक्सा गर्दा नापी विभागबाट जारी गरिएको “डिजिटल कित्तानापी कार्य सञ्चालन विधि, २०७२” अनुसार गर्नु पर्नेछ ।

१६. नाप नक्सा गर्दा विचार पुन्याउनुपर्ने थप कुराहरू: (१) छनौट भएका जग्गा क्रमबद्ध रूपले नाप नक्सा गर्दा वडा तथा स्थानीय तहको सिमाना, व्यक्तिले आबाद कमोत गरेका जग्गा तथा स्थायी भवनलगायतका संरचना र बीच-बीचमा अवस्थित सार्वजनिक जग्गाहरू जस्तै बाटो, कुवा, पँधेरो इनार, पोखरी, मसानघाट, गौचरन, धार्मिक मठ, मन्दिर, चौतारो, हाटमेला लाग्ने ठाउँ; सरकारी कार्यालय जस्तै सामुदायिक विद्यालय, सरकारी स्वास्थ्य संस्था, प्रहरी चौकी, स्थानीय तह, प्रदेश सरकार वा नेपाल सरकारको निकायले भोग गरेको सरकारी जग्गाहरूको नापजाँच गरी नाम वा विरह (जग्गाको प्रकृति वा विवरण)समेत संकलन गर्नु पर्नेछ ।

(२) छनौट भएको स्थानको बीच-बीचमा कुनै उद्योग वा व्यावसायिक संस्थाले भोगचलन गरेका सरकारी जग्गासमेत नाप नक्सा गरी जग्गाधनीको नाम र विरहमा सरकारी उल्लेख गर्नुपर्नेछ ।

(३) जग्गा सट्टाभर्नाको क्रममा बसोबास गरेका अव्यवस्थित बसोबासीले भोगचलन गरेको सरकारी जग्गासमेत नाप नक्सा गर्नुपर्नेछ ।

(४) नाप नक्साको क्रममा प्रत्येक परिवारले आबाद कमोत गरेका जग्गामध्ये आवास वा कृषि (खेतीपाती) जुन प्रयोजनका लागि उपयोग भइरहेको छ सोको विवरण नापी टोलीले खुलाउनु पर्नेछ ।

(५) कुनै व्यक्तिको नाममा श्रेस्ता कायम भएको कित्तासँग जोडिएको सरकारी जग्गा नाप्दा व्यक्तिको जग्गा छुट्याई निजको जग्गा नघुस्ने गरी नापी गर्नुपर्छ । फिल्डमा तत्काल सम्भव नदेखिए भोगअनुसार नापी, नक्सा तयार भएपछि जोडिएको साबिकको नाप नक्सासँग मार्जिन भिडाई व्यक्तिको जग्गा कटाई बाँकी सरकारी जग्गाको नक्सा र क्षेत्रफल कायम गर्नुपर्छ ।

(६) व्यक्तिले निर्माण गरेका स्थायी प्रकृतिका घरलगायतका संरचनाको आंशिक भाग सडक सीमाभित्र वा नदी, खोला वा नहरको किनारामा परे पनि त्यस्ता संरचनाको नाप नक्सा गरी नक्सामा सडक सीमा वा नदी, खोला वा नहरको मापदण्डको रेखा स्पष्ट रूपमा देखाउनु पर्नेछ ।

(७) नाप नक्सा सकेसम्म राष्ट्रिय संरचनाको नियन्त्रण बिन्दुको आधारमा र नभए स्थानीय arbitrary coordinates को आधारमा गर्न सकिनेछ । आधारभूत नियन्त्रण बिन्दुको स्थापनामा GNSS प्रविधि (DGPS) लाई प्राथमिकता दिनेछ । Arbitrary coordinates system मा सिट (नक्सा)नं जनाउँदा वडा अनुसार फरक फरक गरी जस्तै वडा १ का लागि सिट (नक्सा) नं. १(क), १(ख) ,..... र सम्बन्धित टोल/गाउँ/

बस्तीको नाम लेखी जनाउन सकिनेछ ।

(८) साबिक नापीमा कायम भएको कुनै सरकारी जग्गामा आबाद कमोत गर्नेहरूको हकमा समेत भोगचलन गरेबमोजिम कित्ताको सम्पूर्ण भागको नाप नक्सा गरी आवश्यक लगत लिनुपर्नेछ ।

१७. **नक्सा निर्माण:** (१) नाप नक्सा गर्ने प्राविधिकले नाप नक्सा गरी प्राप्त डाटा तथा सम्बन्धित भूउपग्रह चित्र वा ड्रोन चित्रलाई नक्सा बनाउने प्रयोजनका लागि प्रणालीमा upload गर्नुपर्नेछ । यसरी डाटालाई upload गरेपछि फिल्डबाट प्राप्त स्केच, विभिन्न नापहरू तथा कित्ता विवरण फारामको मद्दतबाट प्रणालीमा विद्यमान tools को प्रयोग गरी फिल्डबाट कित्ता सिमानामा चिह्न लगाई ल्याइएको आधारमा कित्ता सिमाना डिजिटाइज गर्नुपर्नेछ र कित्ताहरू बनाउँदै फिल्डबाट सङ्केत गरिएअनुसार कोड नं दिँदै जानु पर्नेछ । यसरी तयार भएका कित्ताहरू प्रिन्ट गरी विवरण नमिलेमा भूउपग्रह वा ड्रोन चित्र तथा फिल्डमा जाँच (verify) गरी सच्याउनु पर्नेछ ।

(२) कोड नं. को आधारमा सङ्कलित कित्ता विवरण फारामको आबाद कमोत गर्ने व्यक्तिहरूको नामलगायतको भूमि लगतसम्बन्धी विवरणसमेत प्रणालीमा प्रविष्टि गर्नुपर्छ ।

(३) साबिक नापीमा कायम भएको कित्ताभित्रको नाप नक्सा गरी प्राप्त नक्सालाई साबिकको कित्तासँग ओभरल्याप गरी कुनै व्यक्ति विशेषको जग्गा घुसेको भए घुसेको भाग कटाई छुट्टै फाइल नक्सा कायम गर्नु पर्नेछ । यस्तो अवस्थामा कित्ताहरूको अन्तिम कित्ता नं सम्बन्धित नापी कार्यालयबाट प्राप्त गर्नुपर्नेछ (मूल कित्ता समावेश भएको प्लट रजिस्टरको अन्तिम कित्ता नं. पछिका आवश्यक सङ्ख्याका कित्ता नं. हरू) ।

(४) उपदफा (३) र (४) बमोजिम तयार भएका नक्सामा नाप नक्सा गर्ने नापी प्राविधिकले हस्ताक्षर गर्नु पर्नेछ ।

(५) स्थानीय तहले प्रचलित विधिबाट आफ्नो स्थानीय तहभित्रको भूमिहीन र अव्यवस्थित बसोबासीले आबाद कमोत गरेको जग्गाको नाप नक्सा गरी नक्सा नं. र कित्ता नं. कायम गरिसकेको भए नापी टोलीले आवश्यक चेकजाँच गरी मनासिव देखिए सोही नक्सा प्रमाणित गर्न सक्नेछन् ।

१८. **नाप नक्साको प्रतिवेदन तयारी, प्रतिवेदनको जाँचबुझ र हस्तान्तरण:**

(१) दफा (१७) अनुसार तयार नक्सा र विभिन्न कित्ताहरू आबाद कमोत गर्ने व्यक्तिहरूको नामसमेतको आधारमा एक प्रतिवेदन तयार गरी सो

प्रतिवेदन लाई अनुसूची-१२ को ढाँचाको सात दिने सूचनाबमोजिम नापी टोलीमार्फत सार्वजनिक गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) अनुसार सूचना प्रकाशन भएपछि कुनै निवेदकले टोलीमा सम्पर्क गरी आफूले आबाद कमत गरेको जग्गाको आकार प्रकार तथा क्षेत्रफलसमेतको जानकारी लिन पाउनेछन् । प्रकाशित सूचनाबमोजिमको विवरणका सम्बन्धमा सरोकारवालाले चित्त नबुझी सच्याउन माग गरे टोलीले सोको अभिलेख राखी आवश्यक परे प्रमाणको आधारमा विवरण सच्याउन सकिनेछ । साथै सात दिनभित्र परेका अन्य लिखित उजुरीका सम्बन्धमा समेत टोलीले आवश्यक छानबिन गरी टोली तहबाट समाधान हुने भएमा सुधार गरी प्रतिवेदन सार्वजनिक भएको मितिले ७ (सात) दिनभित्र अद्यावधिक प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्नेछ ।

(३) कार्यपालिकाले उपदफा (२) अनुसार तयार प्रतिवेदनका आधारमा जिल्ला समितिलाई जग्गा उपलब्ध गराउने सिफारिस गर्नुपर्नेछ ।

(४) नापी टोलीले नाप नक्साको प्रगति विवरण मासिक रूपमा अनुसूची -१३ बमोजिम जिल्ला समितिमा पठाउनु पर्नेछ ।

१९. **अनुगमनसम्बन्धी व्यवस्था:** भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने र अव्यवस्थित बसोबासीहरूको व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धमा यस कार्यविधिअनुसार स्थानीय तहबाट भए गरेका कार्यको अनुगमन राष्ट्रिय भूमि आयोग अनुगमन निर्देशिका, २०७८ बमोजिम हुनेछ ।

२०. **कार्यविधिको पालना गर्नुपर्ने:** यस कार्यविधिमा उल्लेखित प्रावधानको पालना र कार्यान्वयन गर्ने कर्तव्य आयोग/जिल्ला समिति, स्थानीय तह, नापी कार्यालय र नापी टोलीको हुनेछ ।

२१. **कार्यविधिमा परिमार्जन तथा संशोधन:** (१) यस कार्यविधिको कार्यान्वयनमा कुनै समस्या देखिएमा आयोगले आवश्यकताअनुसार परिमार्जन तथा संशोधन गर्न सक्नेछ ।

(२) यो कार्यविधि अन्य प्रचलित कानूनसँग बाझिन गएमा बाझिएको हदसम्म प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ ।

(३) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको स्थानीय तहबाट लगत संकलन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७७ बमोजिम भए गरेका कार्यहरू यसै कार्यविधि बमोजिम भएको मानिनेछ ।

अनुसूची – १
(दफा ३ को प्रयोजनका लागि)

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय भूमि आयोग
र

.....गाउँपालिका/नगरपालिका/उपमहानगरपालिका/महानगरपालिका
..... जिल्ला प्रदेश बीच भएको भूमिहीन दलित,
भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा वितरण गर्ने र अव्यवस्थित बसोबासीको
व्यवस्थापन सम्बन्धमा कार्य सहमतिपत्र

नेपाल सरकार राष्ट्रिय भूमि आयोग, काठमाडौं (यसपछि “आयोग” भनिएको) र ..
.....(यसपछि स्थानीय तह भनिएको) बिच भूमिहीन दलित,
भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउन र अव्यवस्थित बसोबासीलाई
व्यवस्थापन गर्नका लागि भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१, भूमि सम्बन्धी नियमहरू,
२०२१, राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ र अन्य प्रचलित कानूनमा
भएका व्यवस्था अनुरूप तपसिलबमोजिमको कार्य गर्न आयोग र स्थानीय तह दुवै
पक्ष एक-आपसमा मञ्जुर भई यस कार्य सहमतिपत्रमा अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट
हस्ताक्षर गरी एक/एक प्रति लियोँ, दियोँ।

तपसिल

१. स्थानीय तहको जिम्मेवारीहरू:

- (१) राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ को दफा ६ को खण्ड
(ग) बमोजिम भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित
बसोबासीको पहिचान, लगत संकलन र प्रमाणीकरणको काम गर्ने,
प्रत्येक स्थानीय तहले बस्तीको तहगत क्षेत्र तोकी नसकेको भए दफा
६ को उपदफा (२) बमोजिम हुने गरी तोक्ने,
- (२) स्थानीय तहले आयोगसँगको समन्वयमा भूमिहीन दलित, भूमिहीन
सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीले बसोबास वा आबाद कम्ति
गरेका बस्तीहरूको विवरण, प्रत्येक बस्तीका भूमिहीन दलित, भूमिहीन
सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको अनुमानित घर परिवार
सङ्ख्यालगायत अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा वडाअनुसारको

प्रारम्भिक विवरण पेस नगरेको भए तत्काल तयार गरी आयोगसमक्ष पेस गर्ने,

- (३) लगत संकलनका लागि वडाका विभिन्न स्थानहरू निर्धारण गर्न र आवश्यक व्यवस्थापकीय प्रबन्ध गर्ने,
- (४) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलन निवेदन दर्ता भएको जानकारी स्वरूप तथ्याङ्क प्रविष्टि भएपछि अनुसूची - ६ बमोजिमको निस्सा भरी तत्काल निवेदकलाई बुझाउने व्यवस्था मिलाउने,
- (५) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको स्थानीय तहबाट लगत संकलन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ को दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिमको भूमिहीन तथा अव्यवस्थित बसोबासी व्यवस्थापन सहजीकरण समिति गठन गर्ने र उपदफा (२) बमोजिमको भूमिहीन तथा अव्यवस्थित बसोबासी व्यवस्थापन सहजीकरण समिति गठन गर्न सहयोग गर्ने,
- (६) लगत संकलन कार्यका लागि सेवा केन्द्र प्रमुख तथा तथ्याङ्क संकलक, तथ्याङ्क प्रविष्टिकर्ता, नापी कामदार/फिल्ड-सहयोगी/जन्जिरदार तथा आवश्यक अन्य जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने र नापी कार्यालयबाट खटिएका नापी टोलीको कार्यकक्ष व्यवस्थापन गरी आवश्यक पूर्वाधारहरू (कम्प्युटर, प्रिन्टर, स्क्यानर आदि)सहितको “भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासी सेवा केन्द्र” गठन गर्ने तथा सो सेवा केन्द्रको संलग्न ढाँचाबमोजिमको साइनबोर्ड रहने,
- (७) नापी कार्यालयबाट गठन गरिएका नापी टोलीमा रहने गरी नाप नक्सासम्बन्धी कार्य गर्न थप नापी प्राविधिकको व्यवस्था गर्ने र सेवा केन्द्रमा स्थानीय तहले सेवा करार गरेका जनशक्तिको तलब भत्तालगायतका सुविधा स्थानीय तहले बेहोर्ने,
- (८) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलन र प्रमाणीकरणको क्रममा स्थानीय तहले कुनै शुल्क वा दस्तुर नलिने,
- (९) लगत संकलन तथा प्रमाणीकरणको कार्य व्यवस्थित र निर्धारित समयभित्र सम्पन्न गर्नका लागि कार्ययोजना तयार र बजेट व्यवस्थापन गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने । सो कार्ययोजनाको एक प्रति आयोग वा

जिल्ला समितिलाई उपलब्ध गराउने,

- (१०) आयोग वा जिल्ला समितिसँग समन्वय गरी कार्यपालिकाका पदाधिकारी र भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलन र व्यवस्थापन सेवा केन्द्रमा रहने कर्मचारीलाई अभिमुखीकरण गर्ने व्यवस्था मिलाउने,
- (११) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलन र प्रमाणीकरणका क्रममा स्थानीय तहलाई कुनै दुविधा भएमा आयोगसँग परामर्श गरी काम गर्ने,
- (१२) कुनै जग्गा आबाद कमोत नगरेका वा वितरण गर्न नमिल्ने जग्गामा बसोबास, आबाद कमोत गरेका भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीहरूलाई उपलब्ध गराउन सकिने जमिन पहिचान गरी नाप नक्सा गर्न स्थानीय तहमार्फत जिल्ला समितिलाई सिफारिस गर्ने,
- (१३) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने तथा अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनका लागि भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ र भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१, राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ र आयोगद्वारा निर्णय भई जारी भएका कार्यविधिहरूमा स्थानीय तहले गर्ने भनी तोकिएका कार्य गर्ने ।

२. आयोगको जिम्मेवारीहरू :

- (१) आयोगले जारी गरेका भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणका लागि आधार र मापदण्ड, आवश्यक कार्यविधिहरू उपलब्ध गराउने,
- (२) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ को अनुसूची-३ र ४ अनुसारको ढाँचाको निवेदन फाराम उपलब्ध गराउने,
- (३) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको तथ्याङ्क प्रविष्टि गर्नका लागि प्रणाली (System) उपलब्ध गराउने,
- (४) सम्बन्धित नापी कार्यालयमार्फत जग्गा नाप नक्सा गर्न नापी टोली खटाउने,

(५) ऐन, नियमावली, गठन आदेश र कार्यविधिमा तोकिएबमोजिम अन्य आवश्यक व्यवस्थापकीय कार्य गर्ने ।

३. दुवै पक्षले गर्नुपर्ने:

- (१) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई वितरण र अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन गर्ने जग्गाको पहिचान र छनौट गर्ने,
- (२) सहमतिपत्रमा आवश्यक संशोधन गर्ने,
- (३) सहमतिपत्रका बुँदाहरूमा उल्लिखित सर्तहरू सहमतिपत्रमा दुवै पक्षको हस्ताक्षर भएपछि कार्यान्वयनमा आउने र यो समझदारीपत्रको अवधि उद्देश्यबमोजिमको काम सम्पन्न नभएसम्मका लागि हुनेछ ।
- (४) विघटित भूमि सम्बन्धी समस्या समाधान आयोगसँगको समझदारीमा भए गरिएका कार्यहरू यो कार्य सहमतिपत्रमा हस्ताक्षर गरेपश्चात यसै कार्य सहमतिपत्रबमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

स्थानीय तहको तर्फबाट:

दस्तखत :

नाम:

पद :

कार्यालयको छाप :

मिति :

रोहवर :

दस्तखत :

नाम:

पद :

मिति :

आयोगको तर्फबाट :

दस्तखत:

नाम:

पद :

कार्यालयको छाप:

मिति :

रोहवर :

दस्तखत:

नाम:

पद :

मिति :

दफा ५ को उपदफा (१) बमोजिम गठन गरिने सेवा केन्द्र साइन बोर्डको नमुना
राष्ट्रिय भूमि आयोग
भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासी स्थानीय सेवा केन्द्र
.....गाउँपालिका/नगरपालिका/उपमहानगरपालिका/महानगरपालिका,
जिल्लाको नाम
प्रदेशको नाम, नेपाल

अनुसूची १ (क)

(दफा ५ को उपदफा (१) बमोजिम)

स्थानीय तहको “भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अब्यवस्थित बसोबासी सेवा केन्द्र”मा रहने कर्मचारीको विवरण

(क) पद, श्रेणी, सेवा समूह र कार्यविवरण

क्रस	पद/नाम	श्रेणी वा तह	सेवा समूह/पदपूर्ति	कार्यविवरण
१	सेवा केन्द्र प्रमुख	छैटौँ/सातौँ	प्रशासन/ प्राविधिक स्थायीमध्ये वा कारा सेवा	<ul style="list-style-type: none"> सेवा केन्द्र प्रमुख भई कर्मचारी परिचालन, अनुगमन तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी काम गर्ने, सम्पर्क व्यक्ति भई काम गर्ने, कार्योजना तर्जुमा गरी कार्यपालिकासमक्ष पेस गरी स्वीकृति भएबमोजिम कार्यान्वयनको नेतृत्व गर्ने, लगत प्रविष्टि प्रणालीमार्फत रुजु गर्ने, स्थानीय तहका आवश्यक संयन्त्र र जनशक्ति परिचालनको समन्वय र सहजीकरण गर्ने, स्थानीय तहबाट हुने प्रमाणीकरण र सत्यापनका लागि विवरण तयार गरी सहजीकरण समितिमार्फत कार्यपालिकासमक्ष पेस गर्ने, स्थानीय तहमा भएका कामको प्रतिवेदन जिल्ला समितिसमक्ष पेस गर्ने।

क्रस	पद/नाम	श्रेणी वा तह	सेवा समूह/पदपूर्ति	कार्यविवरण
२	संभक्षक	रा.प. अनं प्रथम/ सहायक पाँचौँ	प्राविधिक स्थायीमध्ये वा करार सेवा	<ul style="list-style-type: none"> नापी विभागले तोकेबमोजिम
३	अमिन	राप अनं द्वितीय/ सहायक चौथो	प्राविधिक स्थायीमध्ये वा करार सेवा	<ul style="list-style-type: none"> नापी विभागले तोकेबमोजिम
४	तथ्याङ्क संकलक	सहायक चौथो	प्रशासन/प्राविधिक स्थायीमध्येबाट वा करार सेवा	<ul style="list-style-type: none"> आयोगबाट तयार गरिएको निवेदन फाराम भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई फाराम भर्ना/भराउन सघाउने , प्रचारप्रसारका कार्य गर्ने । रीतपूर्वक पेस भएका निवेदन सम्बन्धित वडा कार्यालयमा बुझाउने
५	लगत प्रविष्टिकर्ता	सहायक चौथो	प्राविधिक स्थायीमध्येबाट वा करार सेवा	<ul style="list-style-type: none"> लगत सडकलकबाट प्राप्त वा लाभग्राही स्वयंले पेस गरेको विवरण प्रणालीमा प्रविष्टि गर्ने । फिल्डकार्यमा सहयोग गर्ने ।
६	सामाजिक परिचालक	सहायक चौथो	प्रशासन स्थायीमध्येबाट वा करार सेवा	<ul style="list-style-type: none"> आयोगबाट स्थानीय तह छनौट भएपश्चात समुदाय स्तरसम्म यसको जानकारी तथा प्रचारप्रसार गर्ने, लाभग्राही पहिचान, तथ्याङ्क संकलन, तथा सर्वेक्षण कार्यको समयतालिका बनाउने,

क्रस	पद/नाम	श्रेणी वा तह	सेवा समूह/पदपूर्ति	कार्यविवरण
७	नापी कामदार (नापी कार्यको फिल्ड सहयोगी)	श्रेणी विहिन	प्रशासन स्थायीमध्येबाट वा करार सेवा	<ul style="list-style-type: none"> निवेदन भर्ने कार्यमा सहयोग र सहजीकरण गर्ने, झुटा विवरण दिँदा हुने सजायका सम्बन्धमा जानकारी दिने फिल्डकार्यमा सहयोग गर्ने । नापजाँचसम्बन्धी काममा सहयोग गर्ने

अनुसूची २

(दफा ६ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

स्थानीय तहको अनौपचारिक तथा अव्यवस्थित भू-सम्बन्धको वस्तुस्थिति र परिवेश आकलन

१. स्थानीय तहको नाम:- कोड नं :- जिल्ला:-

स्थानीय तहको नाम	कोड नं :-	जिल्ला:-	कार्यालयको ठेगाना र सम्पर्क नं.	
जम्मा घरधुरी			जम्मा जनसङ्ख्या	महिला पुरुष जम्मा
क्षेत्रफल			कृषि पेसामा संलग्न जनसङ्ख्या	
अध्यक्ष/प्रमुखको नाम र फोन नं.			उपाध्यक्ष/उपप्रमुखको नाम र फोन नं.	
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको नाम र फोन नं.			राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त राजनीतिक दलहरू	

(यो विवरण स्थानीय तहमा आयोगले कार्य सुरु गर्नुपूर्व भर्नु पर्नेछ ।

२. प्राविधिक जनशक्ति विवरण:

प्राविधिक जनशक्तिको प्रकार	उपलब्ध जनशक्ति सङ्ख्या	नाम, थर/ सम्पर्क नं.	कैफियत (स्थाई वा करार)
नापी अधिकृत			
अमिन			
सभेक्षक			
आईटी अधिकृत/computer engineer			
civil engineer			
अन्य प्राविधिक			
कम्प्युटर अपरेटर (जना)			

३. जग्गा नाप नक्साका लागि आवश्यक यन्त्र उपकरणको व्यवस्थापन सम्बन्धमा

उपकरण	स्थानीय तहमा उपलब्ध	आवश्यक सङ्ख्या	खरिद गर्ने योजना
total station			
plane table with telescopic elidade			

४. भूमिसम्बन्धी प्रमुख समस्याहरू

समस्याको प्रकृति	समस्या रहेको स्थान/वडा

५. उल्लेखित समस्या समाधानका लागि स्थानीय तहले गरेका प्रयासहरू	
६. आ.व. २०७७/७८ मा नीति तथा कार्यक्रममा उल्लेख विषय र बजेट	

७. भूमिहीन तथा अव्यवस्थित बसोबासीको घरपरिवार सङ्ख्या

वडा नं.	जम्मा परिवार सङ्ख्या	भूमिहीन दलित परिवार सङ्ख्या	भूमिहीन सुकुम्बासी परिवार सङ्ख्या	अव्यवस्थित बसोबासी परिवार सङ्ख्या	जम्मा	टोलीलाई
१						
२						
३						
४						
५						
६						
७						
८						
९						

८. नकारात्मक सूचीको जग्गामा बसोवास गरेका भूमिहीनका लागि स्थानान्तरणका लागि उपयोग गर्न सकिने उपयोगविहीन रहेको सरकारी जग्गा (आबाद लायक वा बसोबास योग्य ऐलानी जग्गा; पर्ती, नदी उकासलगायतका बसोबास वा खेतीयोग्य अन्य सरकारी जग्गा; साबिकको वन क्षेत्र जमिएको भए पनि आबादीमा परिणत भएको जग्गा)

वडा	स्थान (एउटा वडामा एक भन्दा बढी हुन सक्ने)	अन्दाजी जम्मा जग्गा (बिघा वा रोपनीमा)
१		
२		
३		
४		
५		
६		
७		
८		
९		

९. भूमि र कृषिको क्षेत्रमा कार्य गरिरहेका वा यस कार्यमा सहयोग लिन सकिने समूह, सङ्गठन र संस्थाको विवरण :

क्र.स.	नाम	सम्पर्क व्यक्तिको नाम र फोन

१०. स्थानीय तहले आफ्नो प्रयासमा यसअघि जग्गा नाप नक्सा सुरु गरिसकेको भए सोको अवस्था :

नाप नक्सा भएको क्षेत्रफल :

नाप नक्सा भएको स्थान/वडाको विवरण:

प्रयोग गरेको प्रविधि:

वर्तमान अवस्था :

११. विगतमा सरकारद्वारा गठित आयोग, कार्यदल वा समितिले भूमिहीन र अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन सम्बन्धमा अधुरा वा बाँकी छाडेका कामहरू वा कुनै समस्या भए सोको विवरण
१२. स्थानीय तहस्तरीय भूमिहीन तथा अव्यवस्थित बसोबासी व्यवस्थापन सहजीकरण समितिको विवरण

अनुसूची - ३

(दफा ७ को उपदफा (२) सँग सम्बन्धित)

भूमिहीन दलित/भूमिहीन सुकुम्बासीले भनेर निवेदन फाराम

श्री राष्ट्रिय भूमि आयोग, काठमाडौं।
माफत,

श्री गाउँ/नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

.....गाउँपालिका/नगरपालिका/उप-महानगरपालिका /महानगरपालिका

.....

दर्ता (कोड) नं. :(वडानं - दर्तानं)
मिति :

परिवारमूलीको
फोटो

परिवारमूलीको
पति/पत्नीको
फोटो

रोहबरमा बस्ने वडा सदस्यबाट फोटो
प्रमाणित गर्नुपर्ने

विषय: भूमिहीन दलित/ भूमिहीन सुकुम्बासी भएकाले जग्गा पाऊँ।

म र मेरो परिवारको स्वामित्वमा नेपाल राज्य भित्र जग्गा जमीन नभएको र म र मेरो परिवारको आय आर्जन, स्रोत वा प्रयासबाट जग्गाको प्रबन्ध गर्न असमर्थ छु। त्यसैले एकपटकका लागि भूमिहीन दलित / भूमिहीन सुकुम्बासी को हैसियतले जग्गा पाउन निम्न विवरणसहित निवेदन पेश गरेको छु।

१. परिवारमूलीको विवरण :

(१.१) परिवारमूलीको नाम, थर	(१.२) नागरिकता प्र. प. नं./ जिल्ला /जारी मिति
(१.३) बाबुको नाम, थर	(१.४) आमाको नाम, थर
(१.५) पति/पत्नीको नाम, थर	(१.६) पति/पत्नीको ना. प्र. प. नं./जिल्ला/जारी मिति
(१.७) बाजे/ससुराको नाम, थर	(१.८) मतदाता नं/डेगाना (श्रीमान/श्रीमती)

(१.१) जन्मस्थान (प्रदेश/जिल्ला)	(१.१०) साविक गा.वि.स./न.पा./वडा
(१.११) स्थायी/हालको ठेगाना (प्रदेश/जिल्ला)	(१.१२) गा.पा./न. पा./वडा /टोल
(१.१३) राष्ट्रिय परिचयपत्र नं.	(१.१४) सम्पर्क नं.

२. परिवारका सदस्यहरूको विवरण:

सि.नं	नाम,थर (२.१)	लिंग (२.२) १=महिला, २=पुरुष, ३=अन्य	पूरा उमेर (२.३)	नागरिकता नं./जिल्ला/ जारी मिति (२.४)	पेशा (२.५)	परिवारमूलीको नाता (२.६)
१						परिवारमूली आफैं
२						
३						
४						
५						
६						
७						
८						

नोट: निवेदकको पारिवारिक विवरण माथिको तालिकामा नअटेमा अर्को पानामा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

पेशा (२.५) : १ = कृषि कार्य, २ = अस्थायी रोजगारी, ३ = ज्याला मजदुरी, ४ = वैदेशिक रोजगारी, ५ = व्यापार व्यवसाय, ६ = विद्यार्थी

७ = बेरोजगार, ८ = नाबालक, ९ = अन्य

३. हाल बसोबास वा आबाद कमोत गरी दर्ता माग गरिएका जग्गाको विवरण (बसोबास र आबाद कमोत छुटाछुट्टै ठाउँमा भएमा प्रत्येक ठाउँको) :

(नोट: कुनै जगामा बसोबास वा आबाद कमोत नगरेको भए यो विवरण उल्लेख गर्नु नपर्ने।)

जग्गा कोड (३.१)	वडा नं (३.२)	(टोल/गाउँ) (३.३)	अनुमानित क्षेत्रफल (स्थानीय एकाईमा) (३.४)		उपभोगको प्रमाण (३.५)	आबाद कमोतको अवधि (३.६)	कैफियत
			रोपनी-आना-पैसा-दाम ☐	बिगाहा-कडा-धुर ☐			
			बसोबास	कृषि			
		जम्मा					

(३.१) : पहिलो, दोस्रो, तेस्रो कित्ताको क्रमशः दर्ता (कोड) नं -१, दर्ता (कोड) नं -२, दर्ता (कोड) नं -३ आदि (निवेदन दर्ता गर्नेले भर्ने) । नाप नक्सा सम्पन्न भइसकेको र नक्सा नं. र कित्ता नं. यकिन भएको भए जग्गा कोडमा सोही कित्ता नं. जनाउने (कैफियतमा नक्सा नं. जनाउने)

(३.५) उपभोगको प्रमाण: १ = विद्युत/पानीको महसु तिरको रसिद, २ = स्थानीय तहले दिएको सिफारिस, ३ = घरसारको कागज, ४ = भोगचलन गर्न दिएको प्रमाण, ५ = घरको नक्सा पासको प्रतिलिपि, ६ = कुनै प्रमाण नभएको, ७ = अन्य(उल्लेख गर्नुहोस्)

४. माग गरेको जग्गाको प्रयोजन र भूमिहीन सुकुम्बासी हुनुको कारण:

४.१ माग गरेको जग्गाको प्रयोजन: १ = आवास, २ = कृषि

४. २ भूमिहीन सुकुम्बासी हुनुको कारण: १ = पुस्तौदखि परिवारको नाममा जग्गा नभएको, २ = जग्गा लिलाम वा जग्गा बिक्री गरी ऋण तिर्न बाध्य भएको, ३ = प्राकृतिक प्रकोपबाट क्षति भई जग्गा प्रयोगमा आउने अवस्था नरहेको वा विपद्बाट विस्थापित, ४ = विकास निर्माण कार्यबाट विस्थापन, ५ = निकुञ्ज र आरक्षणको कारणबाट विस्थापित, ६ = अन्य(खुलाउने)

५. विगतमा सरकारद्वारा गठित आयोग, समिति वा कार्यदलसमक्ष परिवारका सदस्यका तर्फबाट सुकुम्बासीको हैसियतले जग्गा प्राप्तिका लागि कुनै निवेदन दिएकोमा निवेदनमाथि भएको कारबाहीको विवरण

१ = जिल्लामा निवेदन दिएको तर कुनै कारबाही नभएको, २ = परिचयपत्र/निस्सा मात्र प्राप्त गरेको तर जग्गा प्राप्त नगरेको,
३ = अन्य(खुलाउने)

६. स्वघोषणा :

- (१) म र मेरो परिवारको नाममा नेपाल राज्यभर कहींकतै जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा भएको जग्गा छैन । म र मेरो परिवारको आम्दानीले जग्गा खरिद गर्ने क्षमता छैन । म र मेरो परिवारले अंशबापत जग्गा प्राप्त गर्ने कुनै आधार र सम्भावना छैन । म र मेरो परिवारको नामको छुट जग्गा दर्ता बाँकी/स्वबासी दर्ता बाँकी भई जग्गा प्राप्त हुने अवस्था छैन ।
- (२) मैले र मेरो परिवारको कुनै सदस्यले विगतमा राज्यबाट जग्गा वा जग्गाको स्वामित्वसहितको आवास प्राप्त गरेको छैन ।
- (३) मैले र मेरो परिवारले मिति २०७६ माघ २८ पछि आफ्नो वा परिवारका सदस्यको नाममा रहेको सम्पूर्ण जग्गा बिक्री वा हक हस्तान्तरण गरेको छैन ।
- (४) म र मेरो परिवारको तर्फबाट भूमिहीन दलित/भूमिहीन सुकुम्बासीको नाममा जग्गा पाउन नेपाल राज्यभरमा यस वडामा बाहेक अन्यत्र निवेदन पेस गरेको छैन ।

मैले माथि उल्लेख गरेको व्यहोरा ठीक साँचो हो । झुट्टा ठहरे कानूनबमोजिम सहुँला बुझाउँला ।

औँटा छाप	
दायाँ	बायाँ

भवदीय परिवारमूलीको दस्तखत : मिति :/...../.....

निवेदन भर्न सहयोग गर्ने तथ्याङ्क सङ्कलकको नाम, थर	सम्पर्क नं.
हस्ताक्षर:	मिति :
रोहवरमा बस्ने वडा सदस्यको नाम, थर	हस्ताक्षर र मिति

रजु गर्ने कर्मचारी (वडा कार्यालयले तोकेको)को नाम, थर: पद : दस्तखत/मिति :

फाराम प्रमाणित गर्ने वडा अध्यक्षको नाम, थर: दस्तखत /मिति :
--

दर्ता (कोड) नं. :
मिति :

आवश्यक कागजातहरू :

- परिवारमूली र नागरिकता प्राप्त परिवारका अन्य सदस्यको नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि (अनिवार्य)
- उपभोगको प्रमाणसम्बन्धी कागजातको प्रतिलिपि ।
- उपलब्ध अन्य प्रमाण
- ०
- ०

(अनुसूची - ४)

(दफा ७ को उपदफा (२) सँग सम्बन्धित)

अव्यवस्थित बसोबासीले दिने निवेदन फाराम

श्री राष्ट्रिय भूमि आयोग,
काठमाडौं।

मार्फत,

श्री गाउँ/नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

.....गाउँपालिका/नगरपालिका/उपमहानगरपालिका/महानगरपालिका

.....

निवेदन दर्ता (कोड) नं :- AB(वडा नं – दर्ता नं)
मिति :

परिवारमूलीको फोटो	परिवारमूलीको पति/पत्नीको फोटो
----------------------	-------------------------------------

रोहबरमा बस्ने वडा सदस्यबाट फोटो प्रमाणित गर्नुपर्ने

विषय: अव्यवस्थित बसोबासी भएकोले जग्गा पाऊँ।

म र मेरो परिवारलेगाउँ/नगरपालिका नं वडाको कम्तीमा १० वर्षदेखि आबाद कमोत हुँदै आएको सरकारी जग्गा भोगचलन गर्दै आएको तथा म र मेरो परिवार अव्यवस्थित बसोबासी भएकोले आबाद कमोत गर्दै आएको स्थानमा जग्गा पाउन अव्यवस्थित बसोबासीको हैसियतले तपसिलबमोजिमको विवरणसहित यो निवेदन पेस गरेको छु।

१. परिवारमूलीको विवरण :

(१.१) परिवारमूलीको नाम, थर	(१.२) नागरिकता प्र.प. नं./जिल्ला/जारी मिति
(१.३) बाबुको नाम, थर	(१.४) आमाको नाम, थर
(१.५) पति/पत्नीको नाम, थर	(१.६) पति/पत्नीको ना. प्र. प. नं./जिल्ला/जारी मिति

(१.७) बाजे/ससुराको नाम, थर	(१.८) मतदाता नं./ठेगाना (श्रीमान्/श्रीमती)
(१.९) जन्मस्थान (प्रदेश/जिल्ला)	(१.१०) साविक गा.वि.स./न.पा./वडा
(१.११) स्थायी/हालको ठेगाना (प्रदेश/जिल्ला)	(१.१२) गा.पा./न. पा./वडा /टोल
(१.१३) राष्ट्रिय परिचय पत्र नं.	(१.१४) सम्पर्क नं.

२. परिवारका सदस्यहरूको विवरण :

सि.नं	नाम, थर (२.१)	लिङ्ग (२.२) १=महिला, २=पुरुष, ३=अन्य	पूरा उमेर (वर्ष) (२.३)	नागरिकता नं./ जिल्ला/जारी मिति (२.४)	पेसा (२.५)*	परिवारमूलीको नाता (२.६)
१						परिवारमूली आफैं
२						
३						
४						
५						
६						
७						
८						

नोट:- निवेदकको पारिवारिक विवरण माथिको तालिकामा नअटेमा अर्को पानामा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

*पेसा २.५ : १ = कृषि कार्य, २ = अस्थायी रोजगारी, ३ = ज्याला मजदुरी, ४ = वैदेशिक रोजगारी, ५ = व्यापार व्यवसाय, ६ = विद्यार्थी, ७ = बेरोजगार,

८ = नाबालक, ९ = अन्य

३. हाल अव्यवस्थित बसोबासीको हैसियतले बसोबास वा आबाद कर्मात गरिआएको एवं दर्ता माग गरेको जग्गाको विवरण (बसोबास र आबाद कर्मात छुट्टाछुट्टै ठाउँमा भएमा प्रत्येक ठाउँको, एकै जिल्लाको आपसमा सिमाना जोडिएको अन्य स्थानीय तहको जग्गाको विवरण उल्लेख गर्दा अनुसूची-६ क अन्य स्थानीय तहको कार्यपालिकाको निर्णयबमोजिमको सिफारिसको आधारमा) :

जग्गा कोड (३.१)	वडा नं (३.२)	(टोल/गाउँ) (३.३)	अनुमानित क्षेत्रफल (स्थानीय एकाईमा) (३.४)		उपभोगको प्रमाण (३.५)	आबाद कर्मातको अवधि (३.६)	कैफियत
			रोपनी-आना-पैसा-दाम ☐	बिघा-कठ्ठा-धुर ☐			
			बसोबास (३.४.१)	कृषि(३.४.२)			
		जम्मा					

(३.१) : पहिलो, दोस्रो, तेस्रो कित्ताको क्रमशः दर्ता (कोड) नं. -१, दर्ता (कोड) नं. -२, दर्ता (कोड) नं. -३ आदि (वडा कार्यालयमा दर्ता भई दर्ताकोड) नं. यकिन नहुँदासम्म कोठाको अन्त्यमा १, २, ३, ४,मात्र लेख्ने। नाप नक्सा सम्पन्न भई नक्सा नं. र कित्ता नं. यकिन भएको भए कित्ता कोडमा सोही कित्ता नं. जनाउने (कैफियतमा नक्सा नं. जनाउने)

(३.५) उपभोगको प्रमाण: १ = विद्युत्/पानीको महसुल तिर्नेको रसिद, २ = स्थानीय तहले दिएको सिफारिस, ३ = घरसारको कागज,

४ = भोगचलन गर्न दिएको प्रमाण, ५ = घरको नक्सा पासको प्रतिलिपि, ६ = कुनै प्रमाण नभएको,

७=अन्य(उल्लेख गर्नुहोस्) ८= जग्गा सट्टाभर्नाको प्रमाण

४. अव्यवस्थित बसोबासीको अन्य विवरण (नियमको अनुसूची-२१ को प्रयोजनका लागि) :

(जग्गा सट्टाभनीको क्रममा बसोबास गरेका अव्यवस्थित बसोबासीहरूले यो खण्डको विवरण भर्नुपर्ने छैन ।)

अव्यवस्थित बसोबासीको आर्थिक अवस्था		जम्मा रू
<p>क. आर्थिक स्थिति : निजको परिवारको नाममा कायम कुल सम्पत्तिको मूल्य (परिवारको सदस्यको नाममा अन्यत्र रहेको नम्बरी जग्गाको सम्बन्धित स्थानीय तहले निर्धारण गरेको सम्पत्ति कर प्रयोजनका लागि गरेको मूल्याङ्कनलाई आधार लिइने र चल सम्पत्तिको हकमा निज वा निजको परिवारको नाममा रहेको गाडी, स्कुटर, सुन, चाँदी, बैंक ब्यालेन्स तथा नगदसमेतको आधारमा निजले स्वःघोषणा गरेबमोजिम)</p>	<p>सम्बन्धित स्थानीय तहले निर्धारण गरेको सम्पत्ति कर प्रयोजनका लागि गरेको मूल्याङ्कन= रू निज वा निजको परिवारको नाममा रहेको गाडी, स्कुटर, सुन, चाँदी, बैंक ब्यालेन्स तथा नगदसमेतको आधारमा निजले स्वघोषण गरेबमोजिम = रू</p>	
<p>ख. जीवन निर्वाहको आधार (परिवारका मुख्य सदस्य वा अन्य सदस्यहरूले गरेको पैसा व्यवसायसमेतको आधारमा)</p>	<p>१=ज्याला मजदुरी, २= कृषि कार्य, ३ = अस्थायी रोजगारी, ४ = वैदेशिक रोजगारी, ५ = स्थायी रोजगारी, ६ = दत्तवाल व्यापार व्यवसाय (एकभन्दा बढी उत्तर हुन सक्ने)</p>	
<p>ग. जीवनयापनको स्तर (निज वा निजको परिवारले उपयोग गरेको आवास, घरायसी उपभोगका सामानहरू, प्रयोग गर्ने उपकरणहरू, सवारीसाधन, छोराछोरीले अध्ययन गर्ने स्कुल तथा कलेजलगायतका आधारमा)</p>	<p>१=अति कमजोर, २ =कमजोर, ३=सामान्य, ४=मध्यम, ५= उच्च</p>	

<p>अव्यवस्थित बसोबासीको आर्थिक अवस्था</p> <p>बसोबास र आबाद कमोतको स्थिति (निज वा निजको परिवारले जगामा बसोबास वा आबाद कमोत गरेको आधारमा)</p>	<p>१= स्थायी बसोबास वा आबाद कमोत, २=अस्थायी वा मौसमी आबाद कमोत, ३=अन्य व्यक्तिमार्फत आबाद कमोत</p>				
<p>जग्गा प्रकृति (निज वा निजको परिवारले भोगचलन गरेको जग्गाको प्रकृतिको आधारमा)</p>	<p>१=आबाद लायक ऐलानी जग्गा, २= पर्ती/नदी उकासलागायतका अन्य सरकारी जग्गा, ३= साविकमा वन क्षेत्र जनिएको भए पनि आबादीमा परिणत भएको जग्गा</p>				
<p>भोगचलन गरेको जग्गाको क्षेत्रफल (वर्ग मिटरमा) (निज वा निजको परिवारले भोगचलन गरेको जगामाध्ये उपलब्ध गराउने जग्गाको किसिम र क्षेत्रफलको आधारमा)</p>	<p>आवास.....ब. मि /कृषि.....ब. मि</p> <p>(नाप नक्सा भई क्षेत्रफल यकिन भएअनुसार हुने भएकोले निवेदन फाराम गर्ने समयमा उल्लेख गर्नु नपर्ने)</p>				
<p>आबाद कमोत र बसोबासको प्रकारको मूल्याङ्कन (जगामा निज वा निजको परिवारको हालको बसोबास र आबाद कमोतको स्थलगत वस्तुस्थितिको आधारमा)</p>	<p>१ = खेतीपातीसमेतको बसोबास, २=घरबास मात्र, ३= खेतीपाती मात्र, ४=व्यावसायिक उपयोग, ५ = बाँझो</p>				

अव्यवस्थित बसोबासीको आर्थिक अवस्था					
जग्गा आबाद कमोत अवधि (निज वा निजको परिवारले जग्गामा बसोबास वा आबाद कमोत गरेको स्थानीय तहको सिफारिसका आधारमा)	<table border="1"> <tr><td>..... वर्ष</td></tr> <tr><td>.....वर्ष</td></tr> <tr><td>..... वर्ष</td></tr> <tr><td>..... वर्ष</td></tr> </table> वर्षवर्ष वर्ष वर्ष
..... वर्ष					
.....वर्ष					
..... वर्ष					
..... वर्ष					
अन्यत्र रहेको(कित्ता सङ्ख्या) कित्ता जग्गाको क्षेत्रफल (वर्ग मिटरमा) (बसोबासीको अन्यत्र रहेको दर्तावाला जग्गाको कित्ता सङ्ख्या र क्षेत्रफल)	घर/घडोरी पाखो/खेत				
बाटोको पहुँच (निज वा निजको परिवारले आबाद कमोत गरेको जग्गामा बाटो जोडिएको वा नजोडिएको)	१ =बाटो नभएको, २=गौरेटो बाटो, ३= कच्ची मोटर बाटो, ४= ग्राबेल मोटर बाटो, ५=पक्की सडक (६ मि. सम्म), ६=पक्की सडक (६ मि. देखि ८, मि. सम्म), ७= पक्की सडक (८ मि. भन्दा बढी), ८= राजमार्ग				
जग्गा रहेको स्थान (निज वा निजको परिवारले आबाद कमोत गरेको जग्गाको अवस्थितिको आधारमा) (कार्यपालिकाले तोकिसकेको अवस्थामा तथ्याङ्क सङ्कलनले भर्न सक्ने अन्यथा कार्यपालिकाको निर्णयअनुसार वडाको निवेदन रुजु गर्ने कर्मचारीले भर्ने)	१=गाउँपालिकाको (ग्रामीण क्षेत्र), २= गाउँपालिकाको (सहरोन्मुख क्षेत्र), ३= गाउँपालिकाको (सहरी क्षेत्र), ४=गाउँपालिकाको केन्द्र, ५= नगरपालिकाको (ग्रामीण क्षेत्र), ६=नगरपालिकाको (सहरोन्मुख क्षेत्र), ७=नगरपालिकाको(सहरी क्षेत्र) ८=काठमाडौँ उपत्यका				

नोट: ४ वटा स्तम्भ भएको अवस्थामा तेस्रो स्तम्भमा कित्ता कोड लेख्नुपर्नेछ ।

माग गरेको जग्गाको प्रयोजन (आवास वा कृषिमध्ये एक वा बसोबास र खेतीपाती छुट्टाछुट्टै स्थानमा भए आवास र कृषि दुवै हुने):	
१=आवास, २ =कृषि, ३= आवास र कृषि दुवै	

६. स्वघोषणा :

१. म र मेरो परिवारले ३ नं बुँदामा उल्लेख भएको बाहेक नेपाल राज्यको अन्य कुनै ठाउँमा कुनै पनि सरकारी/सार्वजनिक जग्गामा बसोबास वा आबाद कर्मगत गरेको छैन ।
२. मैले वा मेरो परिवारको कुनै सदस्यले ऐनको दफा ५२ग बमोजिम हालसम्म राज्यबाट जग्गा वा जग्गाको स्वामित्वसहितको आवास प्राप्त गरेको छैन ।
३. म र मेरो परिवारको तर्फबाट अव्यवस्थित बसोबासीको नाममा जग्गा पाउन नेपाल राज्यभरमा यस वडामा बाहेक अन्यत्र निवेदन पेश गरेको छैन । मैले माथि उल्लेख गरेको व्यहोरा ठीक साँचो हो । झुट्टा ठहरे कानूनबमोजिम सहुँला बुझाउँला ।

औँठा छाप	
दायाँ	बायाँ

<p>भवदीय परिवारमूलीको दस्तखत : मिति :...../...../.....</p>

निवेदन भर्ने सहयोग गर्ने र दर्ता गर्ने तथ्याङ्क सङ्कलकको नाम, थर		मोबाइल नं
हस्ताक्षर		मिति
रोहवरमा बस्ने वडा सदस्यको नाम, थर		हस्ताक्षर र मिति

दर्ता (कोड) नं. : AB.....

मिति :

रुजू गर्ने कर्मचारी (वडा कार्यालयले तोकेको)को

नाम, थर:

पद :

दस्तखत/मिति :

फाराम प्रमाणित गर्ने वडा अध्यक्षको

नाम, थर:

दस्तखत /मिति :

आवश्यक कागजातहरू :

- माग गरेको जग्गावर्ष (कम्तीमा दश वर्ष) अधिबाट आबाद कमोत भई आएको हो भनी प्रमाणित गरेको सम्बन्धित गाउँ वा नगर कार्यपालिकाको निर्णयबमोजिमको सिफारिस
- परिवारमूली र नागरिकता प्राप्त परिवारका अन्य सदस्यको नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि (अनिवार्य)
- आफू र परिवारका सदस्यका नाममा अन्यत्र रहेको सबै जग्गाको पुर्जाको प्रतिलिपि र सम्बन्धित स्थानीय तहले सम्पत्ति कर प्रयोजनका लागि निर्धारण गरेको मूल्याङ्कनसम्बन्धी स्थानीय तहको पत्र
- उपभोगको प्रमाणसम्बन्धी कागजातको प्रतिलिपि ।
- उपलब्ध अन्य प्रमाण

०

०

अनुसूची ५

(दफा ८ को प्रयोजनका लागि)

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय भूमि आयोग
काठमाडौँ

भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीले निवेदन दिनेसम्बन्धी ३५ (पैंतीस) दिने सूचना

राष्ट्रिय भूमि आयोगले भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने र अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनका लागि देहायअनुसारका स्थानीय तहका भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीले जग्गा पाउन आयोगले तोकेको ढाँचाबमोजिम निवेदन फाराम भरी मिति.....देखि ३५ (पैंतीस) दिनभित्र स्थानीय तहबाट वडाका तोकिएका स्थानहरूमा खटिएका लगत सङ्कलकमार्फत पेस गर्नुहुन र आफूले आबाद कमोत गरेको जग्गाको नाप नक्सा सम्बन्धित नापी टोलीबाट गराउन यो सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरिएको छ ।

अनुसूची ५ (क)
(दफा ८ को प्रयोजनका लागि)

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय भूमि आयोग
काठमाडौं

भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीले निवेदन
दिने सम्बन्धी पैँतीस (३५) दिने सूचना

राष्ट्रिय भूमि आयोगले भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने र अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनका लागि देहायअनुसारका स्थानीय तहका भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीले जग्गा पाउन आयोगले तोकेको ढाँचाबमोजिम निवेदन फाराम भरी मिति.....देखि ३५ दिनभित्र स्थानीय तहबाट वडाका तोकिएका स्थानहरूमा खटिएका लगत सङ्कलकमार्फत पेस गर्नुहुन यो सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरिएको छ ।

अनुसूची - ६

दफा ९ को उपदफा (३) को खण्ड (घ) को प्रयोजनका लागि

राष्ट्रिय भूमि आयोगले

श्री न. पा./गा.पा.सर्पत संकलन गर्ने भूमिहीन/अव्यवस्थित बसोबासीको

निवेदन दर्ता तथा नाप नक्साको निस्सा

भूमिहीन दलित ☐ /भूमिहीन सुकुम्बासी ☐ / अव्यवस्थित बसोबासी ☐ को निवेदन फाराम नं:	परिवारमूलीको नाम, थर	वडा नं
भोगचलन गरेको जग्गाको किता कोड		
जग्गा रहेको वडा र टोल/गाउँ/बस्ति		
अनुमानित क्षेत्रफल (स्थानीय एकाईमा)		
जग्गाको प्रकृति		
नाप नक्सा भएको मिति		
नाप नक्सा गर्ने प्राविधिकको नाम, थर	हस्ताक्षर/मिति	
निवेदन दर्ता (कोड)नं:	दर्ता गर्ने वडाका कर्मचारीको नाम, थर	हस्ताक्षर /दर्ता मिति :

(वडाको छाप)

अनुसूची – ६(क)

दफा ९ को उपदफा (४) को प्रयोजनका लागि

विषय: सिफारिस सम्बन्धमा ।

श्री.....नगर/गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय,
.....

प्रस्तुत विषयमाजिल्लान. पा. / गा.पा.को वडा नंमा अव्यवस्थित बसोबासीको
हैसियतले निवेदन दिने परिवारमूली श्रीले सोही जिल्लाको आपसमा सिमाना जोडिएको यस स्थानीय तहको वडा
नं.....कोटोल/गाउँ/स्थानमा अनुमानित(बिघा-कट्टा-धुर/रोपनी-आना-पैसा) मासमेत बसोबास/खेतीपाती गरेको
जग्गाको विवरण देहायबमोजिम रहेको व्यहोरा कार्यपालिकाको मितिको निर्णयानुसार सिफारिस गरिन्छ ।

विवरण	विकल्पहरू	सही विकल्प
१. बसोबास र आबाद कमतको स्थिति (निज वा निजको परिवारले जग्गामा बसोबास वा आबाद कमत गरेको आधारमा)	१= स्थायी बसोबास वा आबाद कमत, २=अस्थायी वा मौसमी आबाद कमत, ३=अन्य व्यक्तिमार्फत आबाद कमत	
२. जग्गा प्रकृति (निज वा निजको परिवारले भोगचलन गरेको जग्गाको प्रकृतिको आधारमा)	१=आबाद लायक ऐलानी जग्गा, २= पर्ती/नदी उकासलगायतका अन्य सरकारी जग्गा, ३= साबिकमा वन क्षेत्र जनिएको भए पनि आबादीमा परिणत भएको जग्गा	

विवरण	विकल्पहरू	सही विकल्प
<p>३. आबाद कमोत र बसोबासको प्रकारको मूल्याङ्कन (जगामा निज वा निजको परिवारको हालको बसोबास र आबाद कमोतको स्थलगत वस्तुस्थितिको आधारमा)</p> <p>४. जग्गा आबाद कमोत अवधि</p> <p>५. जग्गा रहेको स्थान (निज वा निजको परिवारले आबाद कमोत गरेको जग्गाको अवस्थितिको आधारमा)</p>	<p>१= खेतीपातीसमेतको बसोबास, २=घरबास मात्र, ३= खेतीपाती मात्र, ४=व्यावसायिक उपयोग, ५ = बाँझो</p> <p>१=गाउँपालिकाको (ग्रामीण क्षेत्र), २= गाउँपालिकाको (शहरोन्मुख क्षेत्र), ३= गाउँपालिकाको (सहरी क्षेत्र), ४=गाउँपालिकाको केन्द्र, ५= नगरपालिकाको (ग्रामीण क्षेत्र), ६=नगरपालिकाको (सहरोन्मुख क्षेत्र), ७=नगरपालिकाको (सहरी क्षेत्र) ८=काठमाडौँ उपत्यका</p>	<p>... वर्ष</p>

अनुसूची ७

(दफा ९ उपदफा (३) खण्ड (च) तथा दफा ११ को उपदफा (२) को
प्रयोजनका लागि)

भूमिहीन दलित/भूमिहीन सुकुम्बासीको हकमा वडा तहमा प्रकाशन हुने सूचनाको
ढाँचा

श्रीगाउँ/नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
.....नं वडाको कार्यालय

७ (सात) दिने सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरिएको सम्बन्धमा

प्रस्तुत बिषयमा मितिमा यस स्थानीय तहमा प्रकाशित सूचनाअनुसार मितिदेखिसम्म वडा नंमा पेस भएको निवेदनअनुसार सो वडामा बसोबास गर्ने देहायअनुसारका व्यक्तिहरूले आफ्नो र आफ्नो परिवारका सदस्यको स्वामित्वमा नेपाल राज्यभित्र जग्गा जमिन नभएको र परिवारको आय आर्जन, स्रोत वा प्रयासबाट जग्गाको प्रबन्ध गर्न असमर्थ भएको, विगतमा आफू र आफ्नो परिवारका सदस्यलाई नेपाल सरकारले कुनै प्रकारले कुनै जग्गा वा जग्गाको स्वामित्वसहितको आवास उपलब्ध नगराएको तथा मिति २०७६ माघ २८ पछि आफ्नो वा परिवारका कुनै सदस्यको नाममा रहेको जग्गा बिक्री वा हक हस्तान्तरण नगरेको भनी आफूलाई भूमिहीन दलित/भूमिहीन सुकुम्बासी दाबी गरी जग्गा आबाद कमोत गर्दै आएको स्थानमा वा अन्य कुनै सरकारी जग्गामा तोकिएको क्षेत्रफलको हदमा नबढ्ने गरी निःशुल्क जग्गा पाउन स्थानीय तहमार्फत आयोगमा निवेदन पेस गरेकोले सबैको जानकारीका लागि यो सूचना प्रकाशन गरिएको छ । निवेदनमा उल्लेखित व्यहोरा संशोधन गर्नुपरेमा निवेदक स्वयंले र कुनै उजुरबाजुर वा दाबी विरोध भए जोसुकैले ७ (सात) दिनभित्र (२०७.../...../.....सम्म) वडामा प्रमाणसहित निवेदन दर्ता गराउनु हुन वा उजुर गर्न जानकारी गराइन्छ ।

तपसिल

सरकारी जग्गा आबाद कमोत गरेको भए जग्गाको	किसिम (भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा दुवै)	कैफियत	सं.नं.			
			सि.नं.	निवेदन फाराम नं.	निवेदन क्षेत्र (कोड) नं.	परिवारसूचकी र निजको पति/पत्नीको नाम
जग्गाको अनुमानित क्षेत्रफल (स्थानीय एकाइ)			परिवारसूचकी	ना.प्र.प.नं.		
कित्ता कोड						

अनुसूची ७ (क)

(दफा ९ उपदफा (३) खण्ड (च) तथा दफा ११ को उपदफा (२) को प्रयोजनका लागि)

अव्यवस्थित बसोबासीको हकमा वडा तहमा प्रकाशन हुने सूचनाको ढाँचा
.....गाउँ/नगरपालिका
.....नं वडाको कार्यालय

१५ (पन्ध्र) दिने सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरिएको सम्बन्धमा

प्रस्तुत विषयमा मितिमा यस स्थानीय तहमा प्रकाशित सूचनाअनुसार मितिदेखिसम्म वडा नंमा पेस भएका निवेदनअनुसार देहायका व्यक्तिहरूले सो वडाको सरकारी, ऐलानी, पर्ती वा सरकारी अभिलेखमा वन जनिएको भए तापनि आबादीमा परिणत भएको जग्गामा कम्तीमा १० वर्षदेखि आबाद कमोत गरी घरटहरा बनाई बसोबास गरेका र २०७६ माघ २८ पछि आफू र आफ्नो परिवारका सदस्यलाई नेपाल सरकारले कुनै प्रकारले कुनै जग्गा वा जग्गाको स्वामित्वसहितको आवास उपलब्ध नगराएको भनी आफूलाई अव्यवस्थित बसोबासीको रूपमा दाबी गरी आफूले आबाद कमोत गर्दै आइरहेको जग्गा पाउन स्थानीय तहमार्फत आयोगमा निवेदन पेस गरेकोले सबैको जानकारीका लागि यो सूचना प्रकाशन गरिएको छ । निवेदनमा उल्लेखित व्यहोरा संशोधन गर्नुपरेमा निवेदक स्वयंले र कुनै उजुरबाजुर वा दाबी बिरोध भए जोसुकैले १५ (पन्ध्र) दिनभित्र (२०७६/...../..... सम्म) वडामा प्रमाणसहित निवेदन दर्ता गराउनु हुन वा उजुर गर्न जानकारी गराइन्छ ।

आबाद कमोत वा घरबास गरेको जग्गाको	कैफियत			
	कित्ता कोड	अनुमानित क्षेत्रफल (स्थानीय एकाईमा)	आबाद कमोतको अवधि	
	परिवारमूलीको ना.प्र. प.नं.	परिवारमूलीको र निजको पति/पत्नीको नाम	निवेदनदर्ता (कोड) नं.	निवेदन फाराम नं.
सि. नं.				

अनुसूची -८

(दफा १३ उपदफा (४) को प्रयोजनका लागि)

नापी कार्यालय

नापी टोली नं.बाट जारी भएको नाप नक्सा सुरु हुनेसम्बन्धी

सूचना

राष्ट्रिय भूमि आयोगले भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने र अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनका लागिगाउँपालिका/नगरपालिका वडा नं. भित्रको मिति गते आयोग/जिल्ला समिति र स्थानीय तहले पहिचान र छनौट गरेको सरकारी जग्गाको नाप नक्सा मिति देखि सुरु हुने भएकोले सम्बन्धित ब्यक्तिहरूले नाप नक्सा हुँदाको समयमा आ-आफ्नो नागरिकताको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि, उपलब्ध अन्य प्रमाण र निवेदन दर्ताको निस्सा लिई उपस्थित भई आफूले आबाद कमोत गरेको जग्गाको साँध-सिमाना घुमी देखाई नापी गराउनु होला । नापी हुने विषयमा अरु जानकारी चाहिएमा सम्बन्धित टोली मुकाममा आई बुझ्न सक्नुहुनेछ ।

अनुसूची ९

(दफा १५ को खण्ड (अ) को उपखण्ड (८) को प्रयोजनका लागि)

किताहरूको विवरण फाराम

स्थानीय तहको नाम :

सि. नं.	परिवारमूलीको नाम	निवेदन फाराम नं.	निवेदन दर्ता नं.	जग्गाको प्रकृति	स्थानीय तहको क्षेत्र	किता कोड	बिरह/हालको प्रयोजन	ना. वि. क्र. नं.	ना. वि. क्र. नं.	ना. वि. क्र. नं.	जोडिएको बाटोको चौडाइ	जग्गा रहेको स्थान	नापी भएको मिति

तयार गर्ने अमिनको नाम, थर :

हस्ताक्षर:

चेक गर्ने टोली प्रमुख/सर्भेक्षकको नाम, थर :

हस्ताक्षर:

प्रमाणित गर्ने वडा अध्यक्षको नाम/हस्ताक्षर:

अनुसूची १०

(दफा १५ को उपदफा खण्ड (अ) उपखण्ड (ट) को प्रयोजनका लागि)

नाप नक्सा गर्दाको अवस्थाको फिल्ड मुचुल्का

.....नगर/गाउँपालिकाको वार्ड नं को टोलमा भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने तथा अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनका लागि म परिवारमूली ले आबाद कमोद गरेको कित्ता कोड नंको जग्गा म परिवारमूली र देहायबमोजिमका सँधियारहरूले देखाएबमोजिम र वडा समितिका पदाधिकारी श्री को रोहबरमा नाप नक्सा भएको ठीक साँचो हो भनी यो मुचुल्कामा सहीछाप गरी दिँ/दियौँ।

चौहद्दी	परिवारमूलीको नाम	मोबाइल नं.	दरखस्त र मिति
पूर्वतर्फका			
पश्चिमतर्फका			
उत्तरतर्फका			
दक्षिणतर्फका			

इति संवत्साल महिनागतेरोज शुभम्
परिवारमूलीको दस्तखत मोबाइल नं.
वडा समितिका पदाधिकारी श्री दस्तखत.....
मुचुल्का गराउने कर्मचारीको नाम थर दस्तखत.....

अनुसूची ११

(दफा १५ को खण्ड (आ) को उपखण्ड (ख) प्रयोजनका लागि)

राष्ट्रिय भूमि आयोग

नियन्त्रण बिन्दुको विवरण कार्ड

गाउँ/नगरपालिका	वार्ड नं :	टोल	बिन्दु राष्ट्रिय संरचनामा आबद्ध भएको /नभएको
Point ID :	E =	N =	स्थापना गरिएको मिति :

बिन्दुको स्थानसम्बन्धी बयान

फिल्ड नक्सा

नापसहितको बयान

बिन्दुवरिपरिको फोटो

बिन्दु स्थापना गर्नेको नाम र मोबाइल नं : बिन्दु स्थापना गर्दा देख्ने कम्तीमा २ जना स्थानीय साक्षीहरूको नाम र मोबाइल नं :

अनुसूची १२

(दफा १८ को उपदफा (१) को प्रयोजनका लागि)

नापी कार्यालय

नापी टोली नं. बाट प्रकाशन गरिएको सूचना

प्रस्तुत विषयमा मितिमागाउँपालिका/नगरपालिकामा प्रकाशित सूचनाअनुसार मितिदेखिसम्म नाप नक्सा गर्दा वडा नं. अन्तर्गत भूमिहीन तथा अव्यवस्थित बसोबसीको रूपमा आबाद कमोत भएका कित्ता जग्गाहरू र अन्य सरकारी, सार्वजनिक जग्गाको विवरण तपसिलबमोजिम भएको पाइएकोले सम्बन्धित सबैको जानकारीका लागि यो सूचना प्रकाशन गरिएको छ। यस सम्बन्धमा कसैको चिन्त नबुझेमा एकाईमा ७ (सात) दिनभित्र लिखित निवेदन गर्नुहोला। अन्यथा यसैअनुसारको प्रतिवेदन आयोगलाई बुझाइनेछ।

तपसिल

ना. क्र. (सं.)	ना. क्र. (सं.)	ना. क्र. (सं.)	जग्गा आबाद कमोत गर्नेको		जग्गा आबाद कमोत गर्ने परिवारको किसिम (भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी, अव्यवस्थित बसोबासी)	कैफियत
			निवेदन दर्ता (कोड) नं.	निवेदन फाराम नं.		

जग्गाको प्रकृति: आबाद लायक वा बसोबास योग्य ऐलानी जग्गा, २= पर्ती, नदी उकासलागायतका बसोबास वा खेतीयोग्य अन्य सरकारी जग्गा, ३ = साबिकको वन क्षेत्र जनिएको भए पनि आबादीमा परिणत भएको जग्गा, ४ = सार्वजनिक जग्गा, ५ = अन्य सरकारी जग्गा

अनुसूची – १३

(दफा १८ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

जिल्ला समिति पठाउने मासिक प्रगति विवरण ढाँचा

जिल्ला : नापी कार्यालय : नापी टोली नं. :
स्थानीय तह : वडा : टोल/गाउँ/स्थान :
नापी गर्नुपर्ने टोल/गाउँ/स्थानको अनुमानित क्षेत्रफल :

विवरण	गत महिनासम्मको	यस महिनासम्मको	जम्मा
नाप नक्सा गरिएको क्षेत्रफल			
नाप नक्सा गरिएको कित्ता सङ्ख्या			
database बनाएको कित्ता सङ्ख्या			
नाप नक्सा गरिएको भूमिहीन दलित परिवार सङ्ख्या			
नाप नक्सा गरिएको भूमिहीन सुकुम्बासी परिवार सङ्ख्या			
नाप नक्सा गरिएको अव्यवस्थित परिवार सङ्ख्या			

सि. नं.	नाप नक्सा गरिएको सिटहरू	पूरा भाग सकिएको सिटहरू	पूरा भाग नसकिएको सिटहरू	नापी गर्ने र चेकजाँच गर्ने प्राविधिक

तयार गर्ने :

प्रमाणित गर्ने :

भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणको आधार र मापदण्ड, २०७८

राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ को दफा ६ को खण्ड (क) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी राष्ट्रिय भूमि आयोगले यो आधार र मापदण्ड बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस आधार र मापदण्डको नाम “भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणको आधार र मापदण्ड, २०७८” रहेको छ ।

(२) यो आधार र मापदण्ड आयोगबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि लागू हुनेछ ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस आधार र मापदण्डमा:

(क) "अव्यवस्थित बसोबासी" भन्नाले सरकारी, ऐलानी, पर्ती वा सरकारी अभिलेखमा वन जनिएको भए तापनि कम्तीमा दश वर्षदेखि आबाद कमोत गरी घरटहरा बनाई बसोबास गरेका भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ५२ग. को उपदफा (३) को आधारमा वर्गीकरण गरिएका व्यक्तिलाई सम्झनु पर्दछ र सो शब्दले निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्यलाई समेत जनाउनेछ ।

(ख) "ऐन" भन्नाले भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ लाई सम्झनु पर्दछ ।

(ग) "नियमहरू" भन्नाले भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ लाई सम्झनु पर्दछ ।

(घ) "परिवार" भन्नाले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीको पति, पत्नी, बाबु, आमा र छोराछोरी सम्झनु पर्दछ । तर, सो शब्दले कानूनबमोजिम अंशबन्डा गरी मानो छुट्टिई आ-आफ्नो पेसा व्यवसाय गरी

बसेको परिवारको सदस्यलाई जनाउने छैन ।

- (ड) "भूमिहीन सुकुम्बासी" भन्नाले नेपाल राज्यभित्र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्वमा जग्गा जमिन नभएको र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको आयआर्जन, स्रोत वा प्रयासबाट जग्गाको प्रबन्ध गर्न असमर्थ व्यक्ति सम्झनु पर्दछ र सो शब्दले निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्यलाई समेत जनाउँछ ।
- (च) "भूमिहीन दलित" भन्नाले राष्ट्रिय दलित आयोगद्वारा दलित भनी सूचीकृत जातिका भूमिहीन सुकुम्बासी भन्ने सम्झनुपर्छ ।
- (छ) "स्थानीय तह" भन्नाले गाउँपालिका, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका र महानगरपालिका सम्झनुपर्छ ।

३. **कार्यविधि:** (१) स्थानीय तहले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरण यस आधार र मापदण्डअनुसार गर्नु पर्नेछ ।

(२) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलनको कार्य “भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८” अनुसार गर्नु पर्नेछ ।

४. **भूमिहीन दलित तथा भूमिहीन सुकुम्बासीको पहिचान र प्रमाणीकरणका आधार र मापदण्डहरू:**

(१) देहायका आधारमा स्थानीय तहको कार्यपालिकाले भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीको पहिचान र प्रमाणीकरण गरी जिल्ला समितिसमक्ष पेस गर्नु पर्नेछ:-

- (क) नेपाली नागरिक,
- (ख) सम्बन्धित स्थानीय तहमा बसोबास वा जग्गा आबाद कमोत गरी आएको व्यक्ति,
- (ग) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलन कार्यविधि, २०७८ को अनुसूची ३ बमोजिमको आफ्नो वा आफ्नो परिवारका सबै सदस्यको विवरणसहितको निवेदन,

- (घ) निवेदनको ढाँचाअनुरूप भूमिहीन दलित तथा भूमिहीन सुकुम्बासीले नेपाल राज्यभित्र आफ्नो र आफ्नो परिवारका कुनै पनि सदस्यको स्वामित्वमा कतै पनि जग्गा जमिन छैन, झुठा ठहरे कानूनबमोजिम सहन बुझाउन मञ्जुर छु भनी गरेको स्वयं घोषणा,
- (ङ) भूमिहीन दलित तथा भूमिहीन सुकुम्बासीले आफ्नो र आफ्नो परिवारका कुनै पनि सदस्यको आयआर्जन, स्रोत र प्रयासबाट जग्गा प्रबन्ध गर्न असमर्थ छु भनी गरेको स्वयं घोषणा,
- (च) भूमिहीन दलित तथा भूमिहीन सुकुम्बासीले सरकारी अनुदान वा सहयोगबाट विगतमा नेपाल राज्यभर कुनै पनि सरकारी जग्गा वा जग्गाको स्वामित्वसहितको आवास प्राप्त गरेको छैन भनी गरेको स्वयं घोषणा,
- (छ) जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा भएको तर नदी कटान, पहिरो, डुबान वा अन्य प्राकृतिक विपद्का कारणले आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्वमा रहेको सबै जग्गा प्रयोगमा आउने सम्भावना नभएकाको हकमा त्यस्तो जग्गाको स्वामित्व नेपाल सरकारको नाममा कायम गरेको लगतकट्टा समितिको निर्णय र मालपोत कार्यालयको पत्र,
- (ज) स्थानीय तहले वडामार्फत प्राप्त गरेको निवेदनको लगत प्रविष्टिका आधारमा प्राप्त प्रतिवेदनउपर जाँचबुझका लागि वडा कार्यालयले कम्तिमा ७ (सात) दिनको म्याद दिई सार्वजनिक सूचना जारी गरी त्यस सम्बन्धमा प्राप्त उजुरीका सम्बन्धमा स्थानीय तहको वडास्तरीय सहजीकरण समितिद्वारा भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासी हो भनी गरेको सिफारिस वा निर्णय ।
- (झ) स्थानीय तहको सम्बन्धित (निवेदन पेस भएको वडा) वडा समितिको बैठकबाट निज भूमिहीन दलित वा भूमिहीन सुकुम्बासी हो भनी गरेको निर्णय ।

(२) देहायका आधारमा जिल्ला समितिले भूमिहीन दलित तथा भूमिहीन सुकुम्बासीको पहिचान र प्रमाणीकरणको पुनर्पुष्टि गर्नुपर्नेछ ।

- (क) सम्बन्धित स्थानीय तहको कार्यपालिकाको प्रमाणीकरण निर्णय, प्रमाणीकरण गरिएका व्यक्तिको नामावलीसहितको तोकिएको ढाँचाअनुसारको प्रतिवेदन,
- (ख) जिल्ला समितिले स्थानीय तहबाट प्राप्त गरेको प्रमाणीकरणसहितको विवरणको पुनर्पुष्टिका लागि भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको नामावलीसहितको विवरण अनुसूची-१ बमोजिमको ढाँचामा ७ (सात) दिनको म्याद दिई सार्वजनिक गर्नुपर्नेछ ।
- (ग) जिल्ला समितिले स्थानीय तहबाट प्रमाणीकरण भएका भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीको परिवारको नाममा नेपाल राज्यभर कतै जग्गा दर्ता भए नभएको सम्बन्धमा यकिन गर्न सम्बन्धित भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालय/ मालपोत कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ र कार्यालयले ७ दिनभित्र निज र परिवारको नाममा जग्गा भए नभएको विवरण जिल्ला समितिमा पठाउनु पर्नेछ ।
- (घ) मालपोत कार्यालयबाट प्राप्त विवरण र खण्ड (ख) को सूचनाबमोजिम कुनै निवेदकउपर निज वा निजको परिवारको स्वामित्वमा जग्गा भएको भनी उजुरी प्राप्त भएमा सोको छानबिन गरी जिल्ला समितिले भूमिहीन दलित तथा भूमिहीन सुकुम्बासी हो भनी गरेको निर्णय ।

(३) जिल्ला समितिले भूमिहीन दलित तथा भूमिहीन सुकुम्बासीको पहिचान र प्रमाणीकरण गरिएका व्यक्तिहरूको विवरण आयोगलाई उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

५. **अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणका आधार र मापदण्ड:** (१) देहायका आधारमा स्थानीय तहको कार्यपालिकाले अव्यवस्थित बसोबासी हो भनी पहिचान र प्रमाणीकरण गरी जिल्ला समितिसमक्ष पेस गर्नु पर्नेछ

- (क) नेपाली नागरिक,
- (ख) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ को अनुसूची -४ बमोजिमको आफ्नो वा आफ्नो परिवारका

सबै सदस्यको विवरणसहितको निवेदन,

- (ग) भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ५२ख. को उपदफा (४) तथा भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को नियम ४१ख. (४) मा उल्लेखित जग्गाबाहेकको भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ को दफा १३ को उपदफा (१) बमोजिमको जग्गामा बसोबास वा आबाद कमोत गर्ने व्यक्ति वा परिवार
- (घ) भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को आठौँ संशोधन जारी भएको मिति २०७६ माघ २८ गतेभन्दा कम्तीमा १० वर्ष अधिबाट निज वा निजको परिवारले आबाद कमोत गरी आएको हो भनी स्थानीय कार्यपालिकाले गरेको निर्णय र सिफारिस,
- (ङ) अव्यवस्थित बसोबासीले आफ्नो वा आफ्नो परिवारका सदस्यले सरकारी अनुदान वा सहयोगबाट ऐनको दफा ५२ग. बमोजिम नेपाल राज्यभर कुनै पनि सरकारी जग्गा वा जग्गाको स्वामित्वसहितको आवास प्राप्त गरेको छैन भनी गरेको स्वयं घोषणा,
- (च) वडा समितिको बैठकबाट निज अव्यवस्थित बसोबासी हो भनी गरेको निर्णय र सिफारिस,
- (छ) वडाले प्राप्त गरेको निवेदन वा तथ्याङ्क विवरणउपर छानबिन गरी त्यसको जाँचबुझका लागि भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ को अनुसूची- ७(क) बमोजिमको १५ (पन्ध्र) दिने सार्वजनिक सूचना जारी गर्नुपर्नेछ र त्यस सम्बन्धमा कुनै निवेदन वा उजुरी भए सो सम्बन्धमा वडा स्तरीय सहजीकरण समितिले अव्यवस्थित बसोबासी हो भनी गरेको सिफारिसको निर्णय ।

(२) देहायका आधारमा जिल्ला समितिले अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणको पुनर्पुष्टि गर्नुपर्नेछः

- (क) सम्बन्धित स्थानीय तहको कार्यपालिकाको प्रमाणीकरण निर्णय, प्रमाणीकरण गरिएका व्यक्तिको नामावलीसहितको

तोकिएको ढाँचाअनुसारको प्रतिवेदन,

- (ख) स्थानीय तहबाट प्राप्त भएको सिफारिससहितको विवरणको प्रमाणीकरणको पुनर्पुष्टिका लागि कम्तीमा ७ (सात) दिनको म्याद दिई अनुसूची २ बमोजिमको ढाँचामा सार्वजनिक सूचना जारी गरी त्यस सम्बन्धमा प्राप्त उजुरीका सम्बन्धमा जिल्ला समितिले छानविन गरी अव्यवस्थित बसोबासी हो भनी गरेको सिफारिस प्रतिवेदन,
- (ग) खण्ड (ख) बमोजिम कुनै उजुरी परी आवश्यक परेमा विगत दश वर्षदेखि आबाद कमोत गरी घर टहरा बनाई बसेको देखिने Image फोटोको सहयोगसमेतबाट उचित निर्णय गर्न सक्नेछ ।
- (घ) जिल्ला समितिले अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरण गरिएका व्यक्तिहरूको विवरण आयोगलाई उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

६. **परिवार र अंशबण्डासम्बन्धी व्यवस्था:** भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको हकमा भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को आठौँ संशोधन जारी भएको मिति २०७६ माघ २८ गतेभन्दा अगाडि नै मानो छुट्टिई घर र भान्सासमेत छुट्टै प्रयोग गरी आएको परिवारलाई मात्र छुट्टै परिवार मान्न सकिनेछ ।
७. **परिमार्जन र संशोधन:** (१) यस मापदण्डको कार्यान्वयनमा कुनै समस्या देखिएमा आयोगले आवश्यकताअनुसार परिमार्जन तथा संशोधन गर्न सक्नेछ ।
८. **प्रचलित कानूनबमोजिम हुने:** यो मापदण्डमा भएका व्यवस्थाहरू प्रचलित कानूनसँग बाझिन गएमा बाझिएको हदसम्म प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ ।
९. **खारेजी र बचाउ:** (१) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणको आधार र मापदण्ड, २०७७ खारेज गरिएको छ ।
- (२) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान र प्रमाणीकरणको आधार र मापदण्ड, २०७७ बमोजिम भए गरेका कार्यहरू यसै मापदण्डअनुसार भए गरेको मानिनेछ ।

अनुसूची १

(दफा ४ उपदफा (२) खण्ड (ख) को प्रयोजनका लागि)

भूमिहीन दलित/भूमिहीन सुकुम्बासीको हकमा जिल्ला समितिबाट प्रकाशन हुने
सूचनाको ढाँचा
राष्ट्रिय भूमि आयोग
जिल्ला समिति.....

७ (सात) दिने सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरिएको सम्बन्धमा

प्रस्तुत विषयमास्थानीय तहबाट प्रमाणीकरण भइआएका भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीले आफ्नो र आफ्नो परिवारका सदस्यको स्वामित्वमा नेपाल राज्यभित्र जग्गा जमिन नभएको र परिवारको आय आर्जन, स्रोत वा प्रयासबाट जग्गाको प्रबन्ध गर्न असमर्थ भएको, विगतमा आफू र आफ्नो परिवारका सदस्यलाई नेपाल सरकारले कुनै प्रकारले कुनै जग्गा वा जग्गाको स्वामित्वसहितको आवास उपलब्ध नगराएको तथा मिति २०७६ माघ २८ पछि आफ्नो वा परिवारका कुनै सदस्यको नाममा रहेको जग्गा बिक्री वा हक हस्तान्तरण नगरेको भनी आफूलाई भूमिहीन दलित/भूमिहीन सुकुम्बासी दाबी गरी जग्गा आबाद कर्मोत गर्दै आएको स्थानमा वा अन्य कुनै सरकारी जग्गामा तोकिएको क्षेत्रफलको हदमा नबढ्ने गरी निःशुल्क जग्गा पाउन स्थानीय तहमार्फत प्रमाणीकरण भई जिल्ला समितिमा विवरण प्राप्त भएकाले सबैको जानकारीका लागि यो सूचना प्रकाशन गरिएको छ । निवेदनमा उल्लेखित व्यहोरा संशोधन गर्नुपरेमा निवेदक स्वयंले र कुनै उजुरी वा दाबी विरोध भए जोसुकैले ७ (सात) दिनभित्र (२०७.../...../..... सम्म) जिल्ला समितिमा प्रमाणसहित निवेदन दर्ता गराउनु हुन वा उजुर गर्न जानकारी गराइन्छ ।

तपसिल

क्र.सं.	निवेदन फाराम नं.	निवेदन दर्ता (कोड) नं.	परिवारमूर्त्तिको र निजको पति/पत्नीको नाम	परिवारमूर्त्तिको नं.प्र.प.नं.	सरकारी जग्गा आबाद कर्मात गरेको भए जग्गाको		निवेदकको किसिम (भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा दुवै)	कैफियत
					कित्ता कोड	जग्गाको अनुमानित क्षेत्रफल (स्थानीय एकाइ)		

.....

सदस्य सचिव

अनुसूची २

(दफा ५ उपदफा (२) खण्ड (ख) को प्रयोजनका लागि)

अव्यवस्थित बसोबासीका हकमा जिल्ला समितिबाट प्रकाशन हुने सूचनाको

ढाँचा

राष्ट्रिय भूमि आयोग

जिल्ला समिति.....

७ (सात) दिने सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरिएको सम्बन्धमा

प्रस्तुत विषयमास्थानीय तहबाट प्रमाणीकरण भइआएका अव्यवस्थित बसोबासीहरूले सरकारी, ऐलानी, पर्ती वा सरकारी अभिलेखमा वन जनिएको भए तापनि आबादीमा परिणत भएको जग्गामा कम्तीमा १० वर्षदेखि आबाद कमोत गरी घर टहरा बनाई बसोबास गरेका र २०७६ माघ २८ पछि आफू र आफ्नो परिवारका सदस्यलाई नेपाल सरकारले कुनै प्रकारले कुनै जग्गा वा जग्गाको स्वामित्वसहितको आवास उपलब्ध नगराएको भनी आफूलाई अव्यवस्थित बसोबासीको रूपमा दाबी गरी आफूले आबाद कमोत गर्दै आइरहेको जग्गा पाउन स्थानीय तहमार्फत प्रमाणीकरण भई जिल्ला समितिमा विवरण प्राप्त भएकाले सबैको जानकारीका लागि यो सूचना प्रकाशन गरिएको छ । निवेदनमा उल्लेखित व्यहोरा संशोधन गर्नुपरेमा निवेदक स्वयंले र कुनै उजुरी वा दाबी विरोध भए जोसुकैले ७ (सात) दिनभित्र (२०७.../...../.....सम्म) जिल्ला समितिमा प्रमाणसहित निवेदन दर्ता गराउनु हुन वा उजुर गर्न जानकारी गराइन्छ ।

क्र. सं.	निवेदन फाराम नं.	निवेदन दर्ता (कोड) नं	परिवारमूलीको र निजको पति/पत्नीको नाम	परिवारमूलीको ना. प्र. प. नं.	आबाद कमोट वा घरबास गरेको जग्गाको			कैफियत
					वृक्ष	अनुमानित क्षेत्रफल (स्थानीय एकाइमा)	आबाद कमोटको अवधि	

.....

सदस्य सचिव

विगतका आयोग, समिति र कार्यदलका बाँकी काम

सम्पन्न गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८

राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ को दफा २७.क. को उपदफा (१) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी आयोगले देहायको कार्यविधि बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

संक्षिप्त नाम र परिभाषा

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस कार्यविधिको नाम “विगतका आयोग, समिति र कार्यदलका बाँकी काम सम्पन्न गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८” रहेको छ ।
(२) यो कार्यविधि मन्त्रालयबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि लागू हुनेछ ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,
 - (क) "अव्यवस्थित बसोबासी" भन्नाले भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१, को दफा ५२ ग बमोजिम उल्लिखित बसोबासीलाई सम्झनु पर्छ ।
 - (ख) "आयोग" भन्नाले राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ को दफा ३ बमोजिम गठित आयोग सम्झनु पर्छ ।
 - (ग) "ऐन" भन्नाले भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ लाई सम्झनु पर्छ ।
 - (घ) "नियमहरू" भन्नाले भूमिसम्बन्धी नियमहरू, २०२१ लाई सम्झनु पर्दछ ।
 - (ङ) "परिवार" भन्नाले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीको पति, पत्नी, बाबु, आमा र छोराछोरी सम्झनु पर्छ ।

तर सो शब्दले कानूनबमोजिम अंशबन्डा गरी मानो छुट्टिई आ-आफ्नो पेसा व्यवसाय गरी बसेको परिवारको सदस्यलाई जनाउने छैन ।

- (च) "भूमिहीन दलित" भन्नाले नेपाल राज्यभित्र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्वमा जग्गा जमिन नभएको र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको आय आर्जन, स्रोत वा प्रयासबाट जग्गाको प्रबन्ध गर्न असमर्थ राष्ट्रिय दलित आयोगले सूचीकरण गरेका जातिका व्यक्ति सम्झनु पर्दछ र सो शब्दले निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्यहरूलाई समेत जनाउँछ ।
- (छ) "भूमिहीन सुकुम्बासी" भन्नाले नेपाल राज्यभित्र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्वमा जग्गा-जमिन नभएको र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको आय आर्जन, स्रोत वा प्रयासबाट जग्गाको प्रबन्ध गर्न असमर्थ व्यक्ति सम्झनु पर्दछ र सो शब्दले निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्यहरूलाई समेत जनाउँछ ।
- (ज) "मन्त्रालय" भन्नाले भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालयलाई सम्झनु पर्छ ।
- (झ) "जिल्ला समिति" भन्नाले राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ को दफा ८ बमोजिमको जिल्ला समिति सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) "बाँकी काम" भन्नाले राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ को दफा २० र दफा २८ को उपदफा (३) बमोजिमको बाँकी काम सम्झनु पर्छ ।
- (ट) "विगतका आयोग, कार्यदल वा समिति" भन्नाले २०७७/०१/०१ भन्दा अघि नेपाल सरकारले राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी भूमिसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न गठित आयोग, कार्यदल वा समिति र मालपोत ऐन, २०३४ को दफा ७ को उपदफा (१क) बमोजिम गठित (स्वबासी घरजग्गा र बेनिस्सा जग्गा दर्ता समितिबाहेकका) जग्गा दर्ता समितिलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) "स्थानीय तह" भन्नाले गाउँपालिका, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका र महानगरपालिका सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद- २

बाँकी काम सम्पन्न गर्ने गराउनेसम्बन्धी

३. बाँकी कामको पहिचान: राष्ट्रिय भूमि आयोग/जिल्ला समितिले विगतका आयोग, समिति र कार्यदलबाट सम्पन्न हुन बाँकी कामहरू देहायबमोजिम पहिचान गर्नु पर्नेछः-

- (क) जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता र जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा लागू भएका तर नापी नक्सा प्रमाणित नभएका जग्गा,
- (ख) नापी नक्सा, नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक), जग्गाधनी श्रेस्ता/पुर्जा सबै कागजात प्रमाणित भएको तर मालपोत असुल गर्न बाँकी रहेका जग्गा,
- (ग) एउटै किता जग्गाको जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा एकभन्दा बढी व्यक्तिसँग रहेको जग्गा,
- (घ) तत्कालीन आयोग, समिति वा कार्यदलले तोकेको दस्तुरको किस्ता बुझाउन बाँकी रहेको जग्गा,
- (ङ) बुझाउनु पर्ने राजस्वमध्ये किस्ताबन्दीमा बुझाई बाँकी किस्ता नबुझाएको जग्गा,
- (च) जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता तयार भएको तर जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा नबनेका जग्गा,
- (छ) जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता कायम भएको तर जग्गाधनीले भोग नगरी अन्य व्यक्तिले भोग गरेको जग्गा,
- (ज) नापी नक्साबमोजिम भोगमा फरक परेको जग्गा,
- (झ) नापी नक्सा प्रमाणित नभएका कारणले साविकको किता जग्गामध्येबाट तर्फ जनाई खरिद बिक्री भएको जग्गा,
- (ञ) सरकारी प्रकृतिमा नाप नक्सा भई विभिन्न समयमा बिक्री वितरण भएका लगतकट्टा गर्न बाँकी जग्गा,
- (ट) नापी नक्सा प्रमाणित नभएको वा नापी नक्सा नै नभएको तर जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता कायम रहेको जग्गा,
- (ठ) जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा वितरण भएको तर जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता तयार नभएको जग्गा,

- (ड) जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता पुर्जा तयार भएको तर जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा तयार नभएको जग्गा,
- (ढ) जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता पुर्जा तयार भएको तर उक्त श्रेस्ता लागू नभएको जग्गा,
- (ण) अधिल्ला आयोगका निर्णयलाई पछिल्ला आयोगले बदर गरेका तर मालपोत कार्यालयमा रहेका मोठ श्रेस्तामा व्यहोरा जनाउन बाँकी रहेका जग्गा,
- (त) नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक) तयार भएका तर प्रमाणित हुन बाँकी र नापी क्षेत्रीय किताब नै तयार नभएका जग्गा,
- (थ) मालपोत ऐन, २०३४ को दफा ७ को उपदफा (१क) बमोजिम बेनिस्सा र स्वबासी जग्गा दर्ताबाहेकका अन्य क्षेत्रमा गठित समितिले दर्ता गर्न बाँकी रहेका कामहरू,
- (द) जिल्ला समितिले पहिचान गरेका विगतका आयोग, समिति र कार्यदलबाट सम्पन्न गर्न बाँकी अन्य कामहरू ।

४. **सूचना गर्नुपर्ने:** (१) आयोगले पहिचान गरेका बाँकी कामहरू सम्पन्न गर्नका लागि भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को नियम ४१न. को उपनियम (१) बमोजिम ३५ (पैंतीस) दिनभित्र आवश्यक कागज प्रमाणहरूसहित निवेदन दिन राष्ट्रियस्तरको दैनिक पत्रिकामा अनुसूची-१ को ढाँचामा सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नुपर्नेछ । त्यस्तो सूचना सार्वजनिक सञ्चारका माध्यमबाट समेत प्रकाशन गर्न सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सूचनाअनुसार अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा परिवारमूली वा निजको परिवारको सदस्यले वा कानूनबमोजिम अधिकारप्राप्त व्यक्तिले आयोगको जिल्ला समितिको कार्यालयमा आफूसँग भएको प्रमाण तथा कागजात संलग्न गरी तोकिएको म्यादभित्र निवेदन दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(३) बाँकी काम सम्पन्न गर्ने प्रयोजनका लागि विघटित भूमिसम्बन्धी समस्या समाधान आयोगको जिल्ला समितिमा निवेदन दिइसकेको भए सोको विवरण सार्वजनिक गरी त्यस्ता निवेदकहरूबाट आवश्यक थप वा पूरक प्रमाण तथा कागजातहरू पेस गर्न र कुनै दाबीविरोध वा उजुर गर्नुपर्ने भएमा सोका लागि जिल्ला समितिले कम्तीमा ७ (सात) दिनको म्याद दिई

सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

५. **अभिलेख माग गर्ने:** (१) आयोग वा जिल्ला समितिले दफा ४ को उपदफा (२) को निवेदनसँग सम्बन्धित कागजात, विवरण, प्रमाण, जग्गा बिक्री वितरणसम्बन्धी मिसिल, निर्णय, अभिलेख, नक्सा र श्रेस्ता लगायतका कागजातहरू सम्बन्धित कार्यालयहरूबाट माग गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम माग भएका कागजात, लगत अभिलेख रहेका सम्बन्धित कार्यालयले प्रमाणित गरी जिल्ला समितिलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

६. **निवेदनउपर छानबिन र निर्णय:** (१) दफा ३ बमोजिमका बाँकी रहेका कामहरूलाई जिल्ला समितिले छानबिन गरी देहायबमोजिम निर्णय गर्नु पर्नेछ:-

- (क) जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता र जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा लागू भएका तर नापी नक्सा प्रमाणित नभएका जग्गाको चेक जाँच गरी नाप नक्सा प्रमाणित गर्ने,
- (ख) नापी नक्सा, नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक), जग्गाधनी श्रेस्ता/पुर्जा सबै कागजात प्रमाणित भएको तर मालपोत असुली गर्न बाँकी रहेको जग्गाको हकमा मालपोत असुल गर्न सम्बन्धित मालपोत कार्यालय र स्थानीय तहमा लेखी पठाउने,
- (ग) एउटै किता जग्गाको जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा एकभन्दा बढी व्यक्तिसँग रहेको भएमा भोगसम्बन्धी स्थलगत सर्जमिन र प्रमाणका आधारमा निर्णय गर्ने,
- (घ) तत्कालीन आयोग, समिति वा कार्यदलले तोकेको दस्तुरको किस्ता बुझाउन बाँकी रहेको जग्गा भएमा बाँकी किस्ताको रकम दाखिला गराई श्रेस्ता वा जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा लागू गराउनका लागि जिल्ला समितिले निर्णय गरी सम्बन्धित मालपोत कार्यालयलाई लेखी पठाउनु पर्नेछ । बाँकी किस्ताको रकम असुली गर्दा मालपोत कार्यालयले चालू आ.व.को रजिस्ट्रेसन प्रयोजनका लागि निर्धारण गरेको न्यूनतम मूल्याङ्कनलाई आधार मान्नु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण: बाँकी किस्ता भन्नाले तत्कालीन समयमा जम्मा तिर्नुपर्ने रकमलाई शतप्रतिशत मानी तिरेको रकमको प्रतिशत घटाउने र तिर्न बाँकी प्रतिशत हालको न्यूनतम मूल्याङ्कनको आधारमा हुन आउने रकम एकमुष्ट असुल गर्नु पर्नेछ ।

- (ड) जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता तयार भएको तर जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा नबनेका जग्गाको हकमा भोग र प्रमाणका आधारमा जग्गाधनी दर्ता प्रमाणित गरी जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा तयार गर्न निर्णय गर्ने,
- (च) जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता कायम भएको जग्गाधनीले भोग नगरी अन्य व्यक्तिले भोग गरेको जग्गाको हकमा भोग र प्रमाणका आधारमा जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिने निर्णय गर्ने,
- (छ) नापी नक्साबमोजिम भोगमा फरक परेको जग्गाको हकमा भोग र प्रमाणका आधारमा नक्सा संशोधन गरी श्रेस्ता पुर्जामा उल्लिखित क्षेत्रफलमा नबढ्ने गरी जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिने निर्णय गर्ने,
- (ज) नापी नक्सा प्रमाणित नभएका कारणले साविकको कित्ता जग्गामध्येबाट तर्फ जनाई खरिद बिक्री भएको जग्गा भएमा हक भोग र लिखत प्रमाणका आधारमा नक्सा अद्यावधिक गर्ने,
- (झ) सरकारी प्रकृतिका नाप नक्सा भई विभिन्न समयमा बिक्री वितरण भएका लगतकट्टा गर्न बाँकी जग्गा भएमा साविकको जग्गाको लगतकट्टा गर्ने निर्णय गर्ने,
- (ण) नापी नक्सा प्रमाणित नभएको वा नापी नक्सा नै नभएको तर जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता कायम रहेको जग्गाको हकमा भोग र प्रमाणको आधारमा नापी नक्सा तयार गरी प्रमाणित गर्न निर्णय गर्ने,
- (ट) जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा वितरण भएको तर जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता तयार नभएको जग्गाको हकमा भोग र प्रमाणका आधारमा जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता तयार गर्ने निर्णय गर्ने,

- (ठ) जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता पुर्जा तयार भएको तर जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा तयार नभएको जग्गाको हकमा श्रेस्ताबमोजिम जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा तयार गर्ने निर्णय गर्ने,
- (ड) जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता पुर्जा तयार भएको तर उक्त श्रेस्ता लागू नभएको जग्गाको हकमा पूर्वनिर्णय र प्रमाणका आधारमा कानूनसम्मत भएमा लागू गर्ने निर्णय गर्ने,
- (ढ) अधिल्ला आयोगका निर्णयलाई पछिल्ला आयोगले बदर गरेका तर मालपोत कार्यालयमा रहेका मोठ श्रेस्तामा व्यहोरा जनाउन बाँकी रहेका जग्गाको हकमा भोग र प्रमाणको आधारमा निर्णय गरी कार्यान्वयनका लागि मालपोत कार्यालयमा लेखी पठाउने,
- (ण) नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक) तयार भएका तर प्रमाणित हुन बाँकी जग्गाको हकमा नापी नक्सा र जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता र भोगको आधारमा निर्णय गर्ने ।
- (त) नापी क्षेत्रीय किताब नै तयार नभएका जग्गाको हकमा चेकजाँच गरी नापी नक्सा र जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता र भोगको आधारमा निर्णय गर्ने ।
- (थ) मालपोत ऐन, २०३४ को दफा ७ को उपदफा (१क) बमोजिम बेनिस्सा र स्वबासी जग्गा दर्ताबाहेकका अन्य क्षेत्रमा गठित समितिले दर्ता गर्न बाँकी रहेका जग्गाका सम्बन्धमा भोग, नक्सा, नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक), जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता, तत्तत् समितिहरूको निर्णयहरू र अन्य प्रमाणका आधारमा निर्णय गर्ने,
- (द) जिल्ला समितिले पहिचान गरेका विगतका आयोग, समिति र कार्यदलबाट सम्पन्न गर्न बाँकी अन्य कामहरूको सम्बन्धमा भोग, नक्सा, नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक), जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता, तत्तत् समितिहरूको निर्णयहरू र अन्य प्रमाणका आधारमा निर्णय गर्ने ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम भोगसम्बन्धी पुष्टि गर्नका लागि स्थलगत सर्जिमिन गर्नु पर्नेछ ।
- (३) जिल्ला समितिले प्राप्त निवेदनको अध्ययन गरी पूर्वनिर्णय

कार्यान्वयन गर्न बाँकी भए प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी निर्णय कार्यान्वयन वा संशोधन वा खारेज गर्नुपर्ने देखिएमा जिल्ला समितिबाट व्यहोरा खुलाई निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम संशोधन गर्दा जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जालाई आधार मानी नापी तथा मालपोतमा रहेका श्रेस्ता सुधार वा संशोधन वा प्रमाणित गर्नुपर्ने भएमा जिल्ला समितिले निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) र (४) बमोजिमको निर्णय कार्यान्वयन गर्न स्वीकृत भएका नक्सा र क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक) सम्बन्धित जिल्लाको सदरमुकामस्थित नापी कार्यालयको नापी अधिकृत र जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता र जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयको मालपोत अधिकृत वा मालपोत कार्यालय रहेको स्थानमा सो कार्यालयको प्रमुखले प्रमाणित गर्नु पर्नेछ ।

७. **बाँकी कामको निर्णय कार्यान्वयन:** (१) दफा ६ बमोजिमका बाँकी कार्य सम्पन्न गरी जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता र जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) र दफा ६ बमोजिम भएको निर्णयलाई कार्यान्वयन गर्ने गराउने दायित्व जिल्ला समितिको हुनेछ ।

परिच्छेद- ३

विविध

८. खारेजी र बचाउ: (१) अधुरा कार्य सम्पादन कार्यविधि, २०७७ खारेज गरिएको छ।
(२) उपदफा (१) मा उल्लिखित कार्यविधिबमोजिम भए गरेका कार्य यसै कार्यविधिबमोजिम भएको मानिनेछ।
९. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार: यो कार्यविधि कार्यान्वयनका क्रममा अस्पष्टता वा द्विविधा भई बाधा अड्काउ परेमा आवश्यकताअनुसार आयोगले निर्णय गरी फुकाउन सक्नेछ।
१०. प्रचलित कानूनबमोजिम हुने: यस कार्यविधिमा भएका व्यवस्थाहरू प्रचलित कानूनसँग बाझिन गएमा बाझिएको हदसम्म प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ।

अनुसूची –१
(दफा ४ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)
राष्ट्रिय भूमि आयोग

.....
सूचना प्रकाशित मिति :

**विषय:- जग्गाको स्वामित्व, दर्ता श्रेस्ता, फिल्डबुक प्रमाणितलगायतका
विषयमा ३५ (पैंतीस) दिने सूचना प्रकाशित गरिएको ।**

नेपाल सरकारले मिति २०७७/०१/०१ भन्दा अगाडि प्रचलित कानूनबमोजिम गठन गरेका आयोग, कार्यदल, समितिबाट बिक्री/वितरण गरेका जग्गाहरूको स्वामित्व वा दर्ता श्रेस्ता वा नक्सा प्रमाणितसँग सम्बन्धित कुनै समस्या भए आवश्यक प्रमाण कागजातसहित विगतका आयोग, समिति र कार्यदलका बाँकी काम सम्पन्न गर्नेसम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ को अनुसूची २ बमोजिमको ढाँचामा जिल्ला समितिको सचिवालयमा सूचना प्रकाशन भएको मितिले ३५ (पैंतीस) दिनभित्र निवेदन पेस गर्नुहुन सम्बन्धित सबैको जानकारीका लागि यो सूचना प्रकाशित गरिएको छ ।

अनुसूची -२
(दफा ४ को उपदफा (२) सँग सम्बन्धित)
राष्ट्रिय भूमि आयोग
....., जिल्ला समिति

विषय: जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जासम्बन्धी बाँकी काम सम्पन्न गरी
पाउँ ।

श्रीमान् अध्यक्षज्यू
जिल्ला समिति

प्रस्तुत विषयमा विगतको आयोग/कार्यदल/समितिबाट
मिति..... मा भएको निर्णयबमोजिम प्राप्त गरेको वा मैले/
..... ले भोग चलन गरेको जग्गाको देहायबमोजिमको समस्या
भएकोले आवश्यक छानबिन गरी बाँकी काम सम्पन्न गरी समस्या समाधान गरिदिन
तपसिलबमोजिमको विवरण र प्रमाण कागजात राखी यो निवेदन पेस गरेको छु ।

१. जग्गा प्राप्त गर्ने वा भोग चलन गर्नेको नाम थर :
२. जग्गासम्बन्धी विवरण :
जग्गा रहेको साविकको स्थान:
जग्गा रहेको हालको स्थान :
वडा नं. नक्सा नं. : कित्ता नं. : क्षेत्रफल:
३. वितरण गरेका जग्गासँग सम्बन्धित समस्या:
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

४. निवेदनसाथ पेस गरेका कागजातहरू:

- (क) नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि,
- (ख) स्थानीय तहको वडा कार्यालयको सिफारिस,
- (ग) जग्गासम्बन्धी कागज प्रमाणहरू
- (ङ) आवश्यक परे नाता प्रमाणित
- (छ) अन्य

उपरोक्तअनुसारको विवरण ठीक साँचो हो, झुट्टा ठहरे प्रचलित कानूनबमोजिम सजाय भोग्न मञ्जुर छु ।

निवेदकको नाम थर:-

दस्तखत:-

नागरिकता प्र.प.नं : -

सम्पर्क नं. :

**“भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र
अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध
गराउनेसम्बन्धी कार्यविधि, २०७८”**

राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश २०७८ को दफा २७क. को उपदफा (१) को खण्ड (क) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउन राष्ट्रिय भूमि आयोगले यो कार्यविधि बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस कार्यविधिको नाम “भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउनेसम्बन्धी कार्यविधि, २०७८” रहेको छ ।
(२) यो कार्यविधि मन्त्रालयबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि लागू हुनेछ ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा, यस कार्यविधिमा:-
 - (क) “अव्यवस्थित बसोबासी” भन्नाले ऐनको दफा ५२ग. को स्पष्टीकरण खण्डमा उल्लेख भएबमोजिम सरकारी, ऐलानी, पर्ती वा सरकारी अभिलेखमा वन जनिएको भए तापनि लामो समयदेखि आबाद कमोत गरी घर टहरा बनाई बसोबास गरेका ऐनको दफा ५२ग. को उपदफा (३) को आधारमा वर्गीकरण गरिएका व्यक्तिलाई सम्झनुपर्छ र सो शब्दले निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्यसमेतलाई जनाउँछ ।
 - (ख) “आयोग” भन्नाले राष्ट्रिय भूमि आयोग सम्झनुपर्छ ।
 - (ग) “ऐन” भन्नाले भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ सम्झनुपर्छ ।
 - (घ) “जिल्ला समिति” भन्नाले राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश, २०७८ को दफा ८ बमोजिमको जिल्ला समिति सम्झनुपर्छ ।

- (ड) “नियमहरू” भन्नाले भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ सम्झनुपर्छ ।
- (च) “भूमिहीन सुकुम्बासी” भन्नाले ऐनको दफा ५२ख. को स्पष्टीकरण खण्डमा उल्लेख भएबमोजिम नेपाल राज्यभित्र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्वमा जग्गा जमिन नभएको र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको आय आर्जन, स्रोत वा प्रयासबाट जग्गाको प्रबन्ध गर्न असमर्थ व्यक्ति सम्झनु पर्छ र सो शब्दले निजप्रति आश्रित परिवारका सदस्यसमेतलाई बुझाउँछ ।
- (छ) “नाप नक्सा” भन्नाले नापीका लागि नियन्त्रण बिन्दु स्थापना गर्ने, जग्गाको नापी गरी जग्गाको तथ्याङ्क संकलन गर्ने, जग्गाको नक्सा तयार गर्ने, क्षेत्रफल यकिन गर्ने र नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक) तयार गर्ने कार्यलाई सम्झनुपर्छ ।
- (ज) “मन्त्रालय” भन्नाले भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय सम्झनुपर्छ ।
- (झ) “लगत संकलनसम्बन्धी कार्यविधि” भन्नाले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलनसम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ सम्झनुपर्छ ।
- (ञ) “स्थानीय तह” भन्नाले महानगरपालिका, उपमहागरपालिका, नगरपालिका वा गाउँपालिका सम्झनुपर्छ ।
- (ट) “स्थानीय कार्यपालिका” भन्नाले गाउँ कार्यपालिका वा नगर कार्यपालिका भन्ने सम्झनुपर्छ ।

३. जिल्ला समितिले प्राप्त गर्नुपर्ने विवरण तथा कागजातहरू: (१) जिल्ला समितिले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासीलाई र अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउन देहायबमोजिमका कागजात माग गर्नु पर्नेछ:-

- (क) स्थानीय तहको कार्यपालिकाको निर्णयबाट प्रमाणीकरण भएका भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको सिफारिससहितको नामावलीको विवरण,

- (ख) स्थानीय तहबाट भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई उपलब्ध गराउने नियम ४१ख. बमोजिम क्षेत्रफलको जग्गा अनुसूची-१ बमोजिमको ढाँचामा प्रस्ताव गरिएको विवरण,
- (ग) स्थानीय तहबाट अव्यवस्थित बसोबासीको व्यवस्थापन गरिने नियम ४१ग. बमोजिम क्षेत्रफलको जग्गा अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा प्रस्ताव गरी पठाएको विवरण,
- (घ) जग्गाको प्रयोजन यकिन गरी स्थानीय तहमा पेस भएका अनुसूची -३ बमोजिमका निवेदन
- (ङ) खण्ड (ख) र (ग) बमोजिम उपलब्ध गराइने जग्गा र सोबाहेक बढी हुन गई बाँकी रहेको जग्गा र सोसँग जोडिएको सरकारी जग्गालाई सम्भव भएसम्म एक-आपसमा मिलान (merge) गरी एउटै सरकारी कित्ता कायम गरी नक्सा र database अद्यावधिक गरी तयार गरिएको अनुसूची -४ बमोजिमको विवरण
- (च) कुनै जग्गा आबाद कमोत नगरेका वा वितरण गर्न नमिल्ने जग्गामा बसोबास, आबाद कमोत गरेका भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीहरूलाई उपलब्ध गराउन सकिने जग्गाको विवरण स्थानीय तहबाट (वडा समितिमार्फत भएको सिफारिसको आधारमा) गरिएको सिफारिस ।
- (२) जिल्ला समितिले नापी टोलीबाट देहायबमोजिमका कागजात प्राप्त गर्नुपर्नेछः-

- (क) नापी टोलीबाट तयार भएका कित्ता नापी नक्सा ,
- (ख) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत संकलन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ को अनुसूची-९ बमोजिम नापी टोलीबाट तयार भएका कित्ताहरूको विवरण,
- (ग) लगत संकलन सम्बन्धी कार्यविधिको अनुसूची -११ अनुसारको प्रतिवेदन, marking गरिएका भू-उपग्रह चित्र/Drone चित्र, टोटल स्टेसन प्रयोग गर्दाको कित्ताको स्केच, साविकको नापी नक्सा वा डिजिटल डाटा,

(३) उपदफा (१) र (२) अनुसारको विवरण बुझिलिनका लागि जिल्ला समितिले कर्मचारी तोकन सक्नेछ ।

४. **विवरण सार्वजनिक तथा हकदाबीको सूचना:** (१) जिल्ला समितिले दफा ३ बमोजिमको विवरण जाँचबुझ गर्नु पर्नेछ । सोका लागि स्थानीय तहबाट प्रमाणीकरण भई आएका भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको नामावलीसहितको विवरण जिल्ला समितिको सूचनापाटीमा टाँस गरी सार्वजनिक गर्नुपर्नेछ ।

(२) जिल्ला समितिले भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई उपलब्ध गराउने जग्गा यस कार्यविधिको दफा ३ बमोजिम तयार गरिएको विवरणको आधारमा परिवारमूलीको नामथर, जग्गा रहेको स्थानीय तह, वडा नं., नक्सा नं., कित्ता नं., क्षेत्रफल र चारकिल्लासमेत उल्लेख गरी दाबी विरोध तथा उजुर गर्नका लागि अनुसूची -५ को ढाँचामा ७ (सात) दिनको म्याद दिई स्थानीय दैनिक पत्रिकामा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ । सो सूचना जिल्ला समितिको सूचनापाटीमा समेत टाँस गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) अनुसार सार्वजनिक भएको विवरणका सम्बन्धमा कुनै उजुर भए ७ (सात) दिनभित्र जिल्ला समितिमा लिखित उजुरी दिनुपर्नेछ ।

(४) जिल्ला समितिले स्थानीय तहबाट प्रमाणीकरण भएका भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीको परिवारको नाउँमा नेपाल राज्यभर कतै जग्गा दर्ता भए नभएको सम्बन्धमा यकिन गर्न सम्बन्धित भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालय/मालपोत कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ र कार्यालयले ७ (सात) दिनभित्र निज र परिवारको नाउँमा जग्गा भए/नभएको विवरण पठाउनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) अनुसार उजुरी परेमा सोको छानबिनका लागि जिल्ला समितिले विज्ञ सदस्यसमेत रहेको छानबिन उपसमिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(६) उपदफा (३) अनुसार कुनै उजुर नपरेकाको हकमा तोकिएको म्याद समाप्त भएपश्चात् भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासी र निजलाई उपलब्ध गराउने जग्गाको विवरण तयार गरी स्वीकृत गर्नुपर्नेछ ।

(७) उजुर परेकाको हकमा प्रमाणको आधारमा जिल्ला समितिको निर्णयबमोजिमको भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासी र निजलाई उपलब्ध गराउने जग्गाको विवरण तयार गरी स्वीकृत गर्नुपर्नेछ ।

(८) उपदफा (६) र (७) बमोजिम भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासी र निजलाई उपलब्ध गराउने जग्गाको विवरण स्वीकृत भएको लिखित जानकारी आयोगलाई गराउनु पर्नेछ ।

(९) उपदफा (१) र (२) बमोजिमको सूचना एकैपटक सार्वजनिक गर्न बाधा पर्ने छैन ।

(१०) दलित आयोगले दलित भनी सूचीकृत गरेका जातिका, स्थानीय तहको वडाले विवरण सार्वजनिक गरी स्थानीय तहले प्रमाणित गरेका, नापी टोलीबाट भूमिहीन दलितका लागि उपलब्ध गराउने जग्गाको नाप नक्सा भई वितरण गर्न तयार भएका र मालपोत कार्यालयबाट अन्यत्र जग्गा नदेखिएको भनी उल्लेख भई आएका भूमिहीन दलितका हकमा जिल्ला समितिलाई थप छनबिन गर्न आवश्यक छैन भन्ने लागेमा निवेदकलाई अन्यत्र जग्गा छैन भनी स्वघोषणा गराई उपदफा (१) र (२) बमोजिमको सूचना सार्वजनिक नगरी जग्गा दर्ता गर्न सक्नेछ ।

(११) उपदफा (१) बमोजिम सूचना सार्वजनिक नगरी जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता तयार भई पुर्जा वितरण भएपछि पनि कुनै उजुर वा दाबी विरोध भएमा सोउपर जिल्ला समितिले छानबिन गरी निर्णय गर्न सक्नेछ ।

५. **भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा:** (१) जिल्ला समितिले दफा ४ को उपदफा (६) र (७) बमोजिम स्वीकृत भएको मितिले ७ (सात) दिनभित्र भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीका लागि उपलब्ध गराउने जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जग्गा दर्ताको निर्णयपश्चात् नापी नक्सा अद्यावधिक गरी जिल्ला समितिले जग्गा प्राप्त गर्ने भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीहरूको विवरण उल्लेख गरी अनुसूची-६ को ढाँचामा नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक) तयार गर्नु पर्नेछ । नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक)को कैफियत महलमा जग्गाको प्रयोजनसमेत जनाउनु पर्नेछ ।

(३) जिल्ला समितिले जग्गा दर्ताको निर्णयको जानकारी आयोगमा पठाउनु पर्नेछ ।

(४) जिल्ला समितिले जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय भएका भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा दर्ताका लागि १५ (पन्ध्र) दिनभित्र उपस्थित हुन अनुसूची-७ बमोजिमको सूचना प्रकाशन गर्नुपर्नेछ र जिल्ला समितिले आवश्यकताअनुसार पुनः सूचना प्रकाशन गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम सूचना प्रकाशन भएपश्चात् जग्गा दर्ता गर्न आउने भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई उपलब्ध गराउने जग्गा नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक)मा जग्गाधनीको सहीछाप गरी दर्ता गर्नु पर्नेछ । यसरी जग्गा दर्तापश्चात् लगत संकलन कार्यविधिअनुसार भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीले प्राप्त गरेको निवेदन दर्ता तथा नाप नक्साको निस्साको पीठमा निजलाई उपलब्ध गराइने जग्गा रहेको स्थानीय तहको नाम, वडा नं., सिट नं., कित्ता नं. र क्षेत्रफल खुलाई जिल्ला समितिले तोकेको कर्मचारीले प्रमाणित गरी जग्गाधनीलाई फिर्ता दिनुपर्नेछ ।

(६) दफा १० बमोजिम तयार भएका श्रेस्ता र पुर्जा तयार गर्नेले हस्ताक्षर गरी रुजु गर्नका लागि तोकिएको कर्मचारीसमक्ष पेस गर्नुपर्नेछ । रुजु भएपश्चात् जिल्ला समितिको निर्णयबमोजिम जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता तथा जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा जिल्ला समितिका अध्यक्ष र सदस्य-सचिवले प्रमाणित गरी लागू गर्न सम्बन्धित भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालय/मालपोत कार्यालयमा बुझाउनु पर्नेछ ।

(७) मालपोत कार्यालयमा प्राप्त श्रेस्ता अद्यावधिक गरिएको व्यहोरा जनाई मालपोत अधिकृतले दस्तखत गरी लागू गर्नु पर्नेछ ।

६. अव्यवस्थित बसोबासीलाई उपलब्ध गराउने जग्गाको दस्तुर: जिल्ला समितिले अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउन प्रस्ताव गरिएको जग्गाको दस्तुर निर्धारण भूमिसम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को नियम ४१च बमोजिम गर्नुपर्नेछ ।

७. अव्यवस्थित बसोबासीको वर्गीकरण: (१) दफा ४ को उपदफा (६) र (७) बमोजिमको विवरण र दफा ६ बमोजिम दस्तुर निर्धारण भएपश्चात् अव्यवस्थित बसोबासीको वर्गीकरण र राजस्व दस्तुरसम्बन्धी भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को नियम ४१ड. को उपनियम (१) र नियम ४१च. बमोजिम तयार गरिएको विवरण जिल्ला समितिले निर्णय गरी

अनुसूची- १० बमोजिमको ढाँचामा सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) अनुसारको विवरण जिल्ला समितिले १५ (पन्ध्र) दिनको म्याद दिई स्थानीय दैनिक पत्रिकामा प्रकाशन गरी आफ्नो सूचनापाटीमा समेत टाँस गर्नुपर्नेछ । सो सूचना जिल्ला समितिले सम्बन्धित स्थानीय तहमा जानकारीका लागि पठाउनु पर्नेछ । स्थानीय तहले सूचना प्राप्त हुनासाथ सरोकारवालाहरूको जानकारीका लागि आफ्नो सूचनापाटीमा टाँस गरी जिल्ला समितिलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ । साथै सो सूचनाको सङ्क्षिप्त व्यहोरा स्थानीय सञ्चारमाध्यमहरूबाट पनि सार्वजनिक गर्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम सार्वजनिक भएको विवरणमा कुनै त्रुटि भएमा वा सो विवरणमा चित्त नबुझेमा अव्यवस्थित बसोबासीले विवरण सार्वजनिक भएको मितिले १५ (पन्ध्र) दिनभित्र सम्बन्धित स्थानीय तहमाफत जिल्ला समितिसमक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम कुनै अव्यवस्थित बसोबासीले निवेदन दिएमा जिल्ला समितिले सम्बन्धित स्थानीय तहको सिफारिससमेतका आधारमा सोको जाँचबुझ गरी त्यस्तो निवेदन २१ (एक्काइस) दिनभित्र फर्स्योट गर्नुपर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको निवेदनउपर जाँचबुझ गर्दा अव्यवस्थित बसोबासीको वर्गीकरणमा कुनै त्रुटि देखिएमा जिल्ला समितिले त्यस्तो वर्गीकरणमा रहेको त्रुटि सच्याउनु पर्नेछ ।

८. **जग्गा दर्ताको निर्णय:** (१) दफा ७ को उपदफा (२) बमोजिम प्रकाशित सूचनामा निवेदन नपरेको हकमा म्याद समाप्त भएपछि र निवेदन परेको हकमा दफा ७ को उपदफा (४) र (५) बमोजिमको कार्य सम्पन्न गरी जिल्ला समितिले जग्गा दर्ताको निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(२) जग्गा दर्ता भएको निर्णयको जानकारी जिल्ला समितिले आयोगलाई पठाउनु पर्नेछ ।

९. **जग्गा दर्ता गर्न आउने सूचना:** (१) दफा ८ बमोजिम जग्गा दर्ताको निर्णयपश्चात् जिल्ला समितिले जग्गा प्राप्त गर्ने अव्यवस्थित बसोबासीहरूको विवरण उल्लेख गरी जग्गा दर्ता गर्न आउनेसम्बन्धी सूचना अनुसूची-११ बमोजिमको ढाँचामा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) अनुसारको विवरण सार्वजनिक भएको जानकारी सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय, भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयहरू/मालपोत कार्यालयहरू, नापी कार्यालयहरू, डिभिजन वन कार्यालयहरू र स्थानीय तहलाई समेत दिनुपर्नेछ । साथै सो सूचनाको सङ्क्षिप्त व्यहोरा स्थानीय सञ्चारमाध्यमहरूबाट समेत सार्वजनिक गर्न सकिनेछ ।

(३) जग्गा दर्ताको निर्णयपश्चात् जिल्ला समितिले जग्गा प्राप्त गर्ने अव्यवस्थित बसोबासीहरूको विवरण उल्लेख गरी अनुसूची-६ को ढाँचामा नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक) तयार गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको सूचना प्रकाशन भएपश्चात् जग्गा दर्ता गर्न आउने अव्यवस्थित बसोबासीले दफा ६ र ७ बमोजिम निर्धारण गरिएको दस्तुर असुल गरेको प्रमाण (बैंक भौचर)समेत संलग्न गराई नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक)मा जग्गाधनीको सहीछाप गरी जग्गा दर्ता गर्नु पर्नेछ । निवेदन दर्ता तथा नाप नक्साको निस्साको पीठमा जग्गा रहेको स्थानीय तहको नाम, वडा नं., नक्सा सिट नं., कित्ता नं. र क्षेत्रफल खुलाई जिल्ला समितिले तोकेको कर्मचारीले प्रमाणित गरी जग्गाधनीलाई फिर्ता दिनु पर्नेछ ।

१०. **जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता तथा प्रमाण पुर्जा:** (१) दफा ५ को उपदफा (५) र दफा ९ को उपदफा (४) बमोजिम दर्ता भइसकेका जग्गाहरूको अनुसूची -८ बमोजिम जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता र अनुसूची -९ बमोजिम जग्गाधनी दर्ता प्रमाण-पुर्जा जिल्ला समितिले तयार गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तयार भएका श्रेस्ता र पुर्जा तयार गर्ने र रुजु गर्नेले हस्ताक्षर गरी प्रमाणित गर्नका लागि जिल्ला समितिका अध्यक्ष र सदस्य-सचिव समक्ष पेस गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्रमाणित गरिएका जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा जिल्ला समितिले सम्बन्धित जग्गाधनीलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(४) कुनै कारणवश तयार भएको डिजिटल प्रणालीबाट दर्ता श्रेस्ता/पुर्जा तयार हुन नसकेमा हस्तलिखित दर्ता श्रेस्ता/पुर्जा तयार गर्न सकिनेछ ।

११. **नक्सा तथा श्रेस्ताको हस्तान्तरण:** (१) जिल्ला समितिबाट तयार गरिएका नक्सा, फिल्डबुक र प्लट रजिस्टर जिल्ला समितिका अध्यक्ष र सदस्य-सचिवले प्रमाणित गरी सम्बन्धित नापी कार्यालयमा र सोसँग

सम्बन्धित जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता, मिसिल तथा निर्णय पुस्तिका सम्बन्धित भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालय/मालपोत कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ र यसका लागि जिल्ला समितिले निर्णय गर्दा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयको कार्यक्षेत्रभित्रका निर्णयहरू गर्दा छुट्टाछुट्टै निर्णय पुस्तिका तयार गर्नु पर्नेछ ।

१२. दस्तुरसम्बन्धी व्यवस्था: (१) जग्गा दर्ता गर्न आउँदा अव्यवस्थित बसोबासीले दफा ६ को उपदफा (४) बमोजिम जिल्ला समितिले निर्धारण गरेको दस्तुर बापतको रकम राजस्व सङ्केत नम्बर १४२१२ (सरकारी सम्पत्तिको बिक्रीबाट प्राप्त रकम) कार्यालय कोड नम्बर ३३६००३५०३ राष्ट्रिय भूमि आयोगको नाममा राष्ट्रिय बाणिज्य बैंक लिमिटेडमा रहेको खाता नम्बर १०००१००२०००१०००० वा एभरेष्ट बैंक लिमिटेडमा रहेको खाता नम्बर ००१००१०६२००००० मा दाखिला गरी सोको सक्कल भौचर जिल्ला समितिमा पेस गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको दस्तुर आर्थिक रूपले विपन्न भएको कारणले एकमुष्ट बुझाउन नसक्ने कारण खोली जिल्ला समितिसमक्ष निवेदन दिएमा र सो निवेदनउपर छानबिन गर्दा निवेदनमा उल्लिखित कारण विश्वसनीय देखिएमा जिल्ला समितिले त्यस्तो अव्यवस्थित बसोबासीले तीन वर्षभित्र दस्तुर चुक्ता गर्ने कबोल गराई किस्ता तोक्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको दस्तुर चुक्ता नगरेसम्म जिल्ला समितिले अव्यवस्थित बसोबासीको नाममा तयार भएको दर्ता श्रेस्ताबमोजिमको जग्गा रोक्का राख्न भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयलाई लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(४) अव्यवस्थित बसोबासीले उपदफा (२) बमोजिमको बुझाउनु पर्ने सम्पूर्ण दस्तुर बुझाएपछि सम्बन्धित मालपोत कार्यालयले निजको नाउँमा रोक्का रहेको जग्गा फुकुवा गरी जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा जारी गर्नेछ ।

१३. साबिकमा नाप नक्सा भइसकेको जग्गा सम्बन्धमा: भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउँदा साबिकमा नापी भएको जग्गा भए विद्यमान फिल्डबुक तथा प्लट रजिस्टरका आधारमा कित्ता कायम गरी जिल्ला समितिबाट जग्गा दर्ता गर्ने निर्णयबमोजिम नापी नक्सा, जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता र जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा तयार गर्नु पर्नेछ ।

१४. श्रेस्ता अद्यावधिक सम्बन्धमा: (१) भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अब्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जासहित भूमि सुधार तथा मालपोत कार्यालयमा उपस्थित भई आफ्नो जग्गाको बिबरण भू-सूचना प्रणालीमा अद्यावधिक गर्नुपर्नेछ । त्यसरी अद्यावधिक गर्दा सो जग्गा अद्यावधिक गरेको मितिले १० (दश) वर्षसम्म बिक्री वितरण गर्न नपाउने व्यहोरा जनाउनु पर्नेछ ।
- (२) मालपोत कार्यालयमा प्राप्त श्रेस्ता अद्यावधिक गरिएको व्यहोरा जनाई मालपोत अधिकृतले दस्तखत गरी लागू गर्नु पर्नेछ ।
१५. प्रगति प्रतिवेदन: जिल्ला समितिले अनुसूची-१२ को ढाँचामा आयोगमा नियमित रूपमा प्रगति प्रतिवेदन पठाउनुपर्नेछ ।
१६. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार: यो कार्यविधि कार्यान्वयनका क्रममा अस्पष्टता वा द्विविधा भई बाधा अड्काउ परेमा आवश्यकताअनुसार आयोगले निर्णय गरी फुकाउन सक्नेछ ।
१७. प्रचलित कानूनबमोजिम हुने: यस कार्यविधिमा भएका व्यवस्थाहरू प्रचलित कानूनसँग बाझिन गएमा बाझिएको हदसम्म प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ ।

अनुसूची - १

(दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) संग सम्बन्धित)

भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई उपलब्ध गराउने जग्गाको प्रस्तावित विवरण

मिति:.....

स्थानीय तहको नाम :

वडा नं. :

जग्गा रहेको स्थानीय तहको क्षेत्र (सहरी/सहरीबाहेक):

भौगोलिक क्षेत्र (तराई तथा भित्री मधेश/हिमाल तथा पहाड)

क्र. सं.	परिवारसूचीको नाम, थर	नक्सा नं.	किता कोड	भोगचलन गरेको क्षेत्रफल	प्रयोजन	उपलब्ध गराउने अधिकतम क्षेत्रफल (व.मि.)	उपलब्ध गराउने किता (पूर्व वा मध्ये)	उपलब्ध गराउने जग्गा क्षेत्रफल (व.मि.)	किता नं.

तयार गर्ने :

रजु गर्ने :

अनुसूची - २
(दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (ग) सँग सम्बन्धित)

अव्यवस्थित बसोबासीका लागि उपलब्ध गराउने जग्गाको प्रस्तावित विवरण

मिति:.....

स्थानीय तह :

क्र. सं.	पञ्चायत/मौजिको नाम, थर	जग्गा रहेको स्थानीय तह	वडा नं.	नक्सा नं.	कित्ता कोड	क्षेत्रफल	जग्गा रहेको स्थानीय तहको क्षेत्र	प्रयोजन	दिन प्रस्ताव भएको क्षेत्रफल	पूर्व वा मध्ये जग्गाको न्यूनतम मूल्य/इकन निर्धारण भए/नभएको	उपलब्ध गराउने प्रस्तावित बसोबास	क्षेत्रफल (व. मि.)	कित्ता नं.

भौगोलिक क्षेत्र (तराई तथा भित्री मधेश/हिमाल तथा पहाड):

रजु गर्ने

तयार गर्ने :

अनुसूची- ३

(दर्ता माग गरेको जग्गाको प्रयोजन)

(दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (घ) सँग सम्बन्धित)

मिति:

श्रीमान् अध्यक्षज्यू

राष्ट्रिय भूमि आयोग

जिल्ला समिति

मार्फत

अध्यक्ष/नगर प्रमुखज्यू

..... नगरपालिका/गाउँपालिका

.....

विषय : दर्ता माग गरेको जग्गाको प्रयोजन खुलाएको ।

प्रस्तुत विषयमा मर मेरो परिवारले भूमिहीन दलित/भूमिहीन सुकुम्बासी/अव्यवस्थित बसोबासीको रूपमा आबाद कमोत गर्दै आएको जग्गाको दर्ताका लागि साविकमा दिएको निवेदनमा जग्गाको प्रयोजन खुलाउन छुटेकोले देहायबमोजिमको विवरण खुलाई पुनः निवेदन गर्दछु ।

तपसिल

क्र. सं.	गा. पा. /न. पा.	वडा नं	नक्सा/सिट नं.	कित्ता नं	क्षेत्रफल	प्रयोजन	कैफियत

निवेदकको नाम, थर:

हस्ताक्षर:

अनुसूची ४

(दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (ड) सँग सम्बन्धित)

प्रस्तावित स्वामित्वसम्बन्धी विवरण

स्थानीय तहको नाम :

क्र. सं.	बसोबास वा आबाद कमोत गर्ने	सं. प्लॉट	सं. प्लॉट	सं. प्लॉट	क्षेत्रफल	जोडिएको बाटोको प्रकार	नापी भएको मिति	प्रस्तावित स्वामित्व

तयार गर्ने अमिनको नाम, थर :

दस्ताखत:

चेक गर्ने टोली प्रमुख/सर्भेक्षकको नाम, थर :

दस्ताखत:

प्रमाणित गर्ने वडा अध्यक्षको नाम र दस्ताखत:

द्रष्टव्य: जोडिएको बाटोको प्रकार भन्नाले बाटो नभएको वा गोरेटो बाटो वा कच्ची मोटर बाटो वा ग्राबेल मोटर बाटो वा पक्की सडक (६ मिटरसम्म) वा पक्की सडक ६ मि. देखि ८ मि. सम्म) पक्की सडक ८ मि. भन्दा बढी वा राजमार्गमध्ये एक ।

अनुसूची - ५

(दफा ४ को उपदफा (२) सँग सम्बन्धित)

मिति:

हकदाबी गर्नेसम्बन्धी ७ (सात) दिने सार्वजनिक सूचना

प्रस्तुत विषयमान. पा/गा.पा.बाट प्राप्त सिफारिससहितको विवरण र तथ्याङ्कसमेतको आधारमा जिल्ला समितिले देहायबमोजिमका भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई देहायबमोजिमका जग्गा उपलब्ध गराउने तयारी गरेकोले सबैको जानकारीका लागि यो सूचना प्रकाशन गरिएको छ । यस सम्बन्धमा कसैको कुनै हकदाबी वा दाबी विरोध भए वा भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ५ र २ख. को उपदफा (४) र भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को नियम ४१ख को उपनियम (४) मा उल्लिखित जग्गा भए वा सरकारद्वारा गठित कुनै आयोग, कार्यदल वा समितिबाट उपलब्ध गराइएको जग्गा भए सोको प्रमाणसहित जिल्ला समितिको कार्यालयमा ७ (सात) दिनभित्र लिखित निवेदन गर्नुहुन यो सूचना प्रकाशित गरिएको छ । सो अवधिभित्र निवेदन पर्न नआएमा यसैबमोजिम जग्गा उपलब्ध गराइने व्यवहारा सम्बन्धित सबैमा जानकारी गराइन्छ ।

सि. नं.	परिवारमूलीको नाम, थर ना.प्र.नं.	स्थानीय तह	वडा नं.	साविक नक्सा नं. / कित्ता नं.	हालको नक्सा नं. / कित्ता नं.	क्षेत्रफल (ब. मि.)	प्रयोजन	चार किल्ला (कित्ता नं.)				कैफियत	
								पूर्व	पश्चिम	उत्तर	दक्षिण		

मिति :

सदस्य सचिव:

अनुसूची - ६

(दफा ५ को उपदफा (२) र दफा ९ को उपदफा (३) सँग सम्बन्धित)

राष्ट्रिय भूमि आयोग

नापी क्षेत्रीय किताब (फिल्डबुक)

प्रदेश :	जिल्ला :		गाउँपालिका / नगरपालिका :		वडा नं.:			नक्सा नं.:	
	जग्गावालाको नाम, थर, वतन, बाबु र बाजेको नाम	मोहीको नाम, थर, वतन, बाबु र बाजेको नाम	बिरह (घर, बगैँचा, पोखरी आदि)	किसिम	चौहद्दी		नक्सा नं.:		
	नाम, थर, वतन, बाबु र बाजेको नाम	नाम, थर, वतन, बाबु र बाजेको नाम	व्यवस्थित तथा बसोवास क्षेत्र	पू	प	उ	द	दर्ता गर्नेको नाम र दस्तखत	पि

वडा अध्यक्षको नाम हस्ताक्षर अमिनको नाम हस्ताक्षर

सभेक्षकको नाम हस्ताक्षर टोली प्रमुखको नाम हस्ताक्षर

अनुसूची -७

(दफा ५ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

राष्ट्रिय भूमि आयोग

जिल्ला समिति.....

मिति:

भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा दर्ता गर्न आउने बारेको सूचना ।

राष्ट्रिय भूमि आयोग जिल्ला समिति को मिति को निर्णयअनुसार देहायबमोजिमका भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने निर्णय भएकोले देहायबमोजिमको कागजातसहित १५ (पन्ध्र) दिनभित्र जग्गा दर्ता गर्नका लागि जिल्ला समितिको कार्यालयमा परिवारमूली र निजको पति वा पत्नी उपस्थित हुन सूचित गरिन्छ ।

तपसिल:

क्र.सं.	परिवारमूलीको नाम, थर,	ना. प्र. प. नं., जारी मिति र जिल्ला	वितरण गरिने जग्गाको विवरण				कैफियत
			न.पा./गा.पा.	वडा नं.	नक्सा नं.	कित्ता नं.	

आवश्यक कागजात

- परिवारमूली र निजको पति/पत्नीको सक्कल नागरिकता ।
- निवेदन दर्ता तथा नाप नक्साको निम्सा ।
- परिवारमूली र निजको पति/पत्नीको २/२ प्रति पासपोर्ट साइजको हालसालै खिचेको फोटो ।

अनुसूची -८
(दफा १० सँग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय भूमि आयोग
बिजुला समिति

जगाधनी संकेत नं. :
जगाधनी पूर्जा नं. :

जगाधनी दर्ता प्रमाण-पुर्जा

हालसालै खिचेको जगाधनीको फोटो	आँठा छाप
------------------------------	----------

जगाधनीको नाम, थर : जन्म मिति :
वतन : प्रदेश : जिल्ला :
गा. पा./न.पा. : वडा नं. :
ना.प्र.प नं. : जिल्ला : जारी मिति :
बाबुको/पतिको नाम, थर :
बाजेको/ससुराको नाम, थर :

हालसालै खिचेको जगाधनीको फोटो	आँठा छाप
------------------------------	----------

जगाधनीको नाम, थर : जन्म मिति :
वतन : प्रदेश : जिल्ला :
गा. पा./न.पा. : वडा नं. :
ना.प्र.प नं. : जिल्ला : जारी मिति :
बाबुको/पतिको नाम, थर :
बाजेको/ससुराको नाम, थर :

जिल्ला	नगरपालिका/ गाउँपालिका	वडा नं.	नक्सा/ सिट नं.	किसान नं.	मोट नं. पाना नं.	विवाह (थर आश्रमा, पोखरी, पतनी, आदि)	जगा धनीको हक हिस्सा	किसिम		जगाको क्षेत्रफल हेक्टर (य. मि.)	प्रमाण संकेत	कोषियत	प्रमाणित गर्नेको दस्ताखत र मिति		
								कृषि क्षेत्र	व्यावसायिक तथा बसोवास क्षेत्र				सत्य सचिव	अध्यक्ष	

आयोगबाट उपलब्ध गराइएको जगाको अंशबन्डा र अपुतालीको अवस्थामा बाहेक अन्य कुनै प्रक्रियाबाट बश वर्षसम्म कुनै पनि व्यक्तिलाई हक हस्तान्तरण गर्न पाइने छैन र सो अर्वाधि पञ्चायतसमेत त्यस्तो जगा स्वामित्वविहीन हुने गरी कुनै व्यहोरोले हक हस्तान्तरण गर्न पाइने छैन। कृषि प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराइएको जगाको प्रचलित कानूनसमाजिय बाहेक भूउपयोग परिवर्तन गर्न पाइने छैन।
प्रिन्ट/तयार गर्नेको दस्ताखत :
रजु गार्नेको दस्ताखत :

अनुसूची - ९

(दफा १० सँग सम्बन्धित)

नेपाल सरकार

राष्ट्रिय भूमि आयोग

जिल्ला समिति,

जग्गाधनी श्रेस्ता नं. :

जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता

हालसालै खिचिएको जग्गाधनीको फोटो

औंठा छाप

जग्गाधनीको नाम, थर: जन्म मिति:
 वतन : प्रदेश जिल्ला:
 गा. पा./न.पा.: वडा नं.:
 ना.प्र.प.नं.: जिल्ला: जारी मिति:
 बाबुको/पतिको नाम, थर:
 बाजेको/ससुरको नाम, थर:
 जग्गाधनीको दस्ताखत :

हालसालै खिचिएको जग्गाधनीको फोटो

औंठा छाप

जग्गाधनीको नाम, थर: जन्म मिति:
 वतन : प्रदेश जिल्ला:
 गा. पा./न.पा.: वडा नं.:
 ना.प्र.प.नं.: जिल्ला: जारी मिति:
 बाबुको/पतिको नाम, थर:
 बाजेको/ससुरको नाम, थर:
 जग्गाधनीको दस्ताखत :

जिल्ला	नागरपालिका/गाउँपालिका	वडा नं.	नक्सा/सीट नं.	कित्ता नं.	विबर (घर आवादी, पोखरी, पर्ती, आदि)	जग्गा धनीको हक हिस्सा	जग्गा धनीको नाम	जग्गाको क्षेत्रफल हेक्टर (व. मि.)	प्रमाण संकेत	कैफियत	प्रमाणित गर्नेको दस्ताखत र मिति	
											सदस्य सचिव	अध्यक्ष
							किसिम कृषि क्षेत्र व्यावसायिक तथा बसोवास क्षेत्र					
							जम्मा क्षेत्रफल					

आयोगबाट जलबन्ध ग्राहणको जग्गाको अंशबाँडा र अपुगलीको अवस्थामा बाहेक अन्य कुनै प्रक्रियाबाट दया वर्षसम्म कुनै पनि व्यक्तिलाई हक हस्तान्तरण गर्न पाइने छैन ।
 कृषि प्रयोजनका लागि उपलब्ध ग्राहणको जग्गाको प्रचलित कानूनबमोजिम बाहेक भूउपयोग परिवर्तन गर्न पाइने छैन ।

प्रिन्ट/त्थार गर्नेको दस्ताखत :

रजु मानेको दस्ताखत :

अनुसूची-१०

(दफा ७ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

राष्ट्रिय भूमि आयोग

जिल्ला समिति.....

अव्यवस्थित बसोबासीको जग्गाको वर्गीकरण र राजश्वसम्बन्धी विवरण

मिति:

क्र. सं.	परिवार/समूहको नाम	श्रेणी	स्थानीय तह/वडा नं.	नक्सा नं./कित्ता नं.	मापदण्डको आधारको अंकभार	समाप्त भएको मिति	अव्यवस्थित जग्गाको क्षेत्रफल (ब. मी.)	उपलब्ध गराइने जग्गाको क्षेत्रफल		जग्गाको क्षेत्रफल अनुसारको अंकभार	जग्गाको न्यूनतम मूल्यांकन अनुसारको अंकभार	बाटोको पहुँच अनुसारको अंकभार	जग्गा रहेको स्थान अनुसारको अंकभार	सुदूरपश्चिम प्रदेश	पश्चिमाञ्चल प्रदेश
								आवास	कृषि						

तयार/प्रिन्ट गर्ने :

रजु गर्ने:

सदस्य सचिव:

अनुसूची-११

(दफा ९ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

राष्ट्रिय भूमि आयोग

जिल्ला समिति.....

मिति:

अव्यवस्थित बसोबासीहरूलाई जग्गा दर्ता गर्न आउनेसम्बन्धी सूचना

प्रस्तुत विषयमा देहायबमोजिमको अव्यवस्थित बसोबासीहरूको वर्गीकरण भई लागू राजस्वसमेत यकिन भएकोले राष्ट्रिय भूमि आयोग, जिल्ला समितिको मितिको निर्णयले निजहरूलाई जग्गा उपलब्ध गराइने भएकोले आयोगको सूचना प्राप्त गरेको १५ (पन्ध्र) दिनभित्र तोकिएको राजस्व रकमको लागि जिल्ला समितिको कार्यालयमा परिवारमूली उपस्थित हुन सूचित गरिएको छ ।

तपसिल:

क्र.सं.	परिवारमूलीको नाम, थर,	ना. प्र. प. नं., जारी मिति र जिल्ला	वितरण गरिने जग्गाको विवरण				राजस्व दस्तूर रु.
			न.पा./गा.पा.	वडा नं.	नक्सा नं.	कित्ता नं.	

आवश्यक कागजात:

- परिवारमूली र निजको पति/पत्नीको सक्कल नागरिकता
- निवेदन दर्ताको निस्सा
- परिवारमूली र निजको पति/पत्नीको २/२ प्रति पासपोर्ट साइजको हालसालै खिचेको फोटो
- राजश्व बुझाएको २ प्रति बैंक भौचर

अनुसूची १२

(दफा १० सँग सम्बन्धित)

राष्ट्रिय भूमि आयोग

जिल्ला समिति.....

मासिक प्रगति प्रतिवेदन

..... साल महिना

विवरण	गत महिनासम्मको	यस महिनाको	जम्मा	कैफियत
(१) नाप नक्सासम्बन्धी				
(क) नाप नक्सा भएको जम्मा क्षेत्रफल				
(ख) नाप नक्सा भएको जम्मा किता सङ्ख्या				
(ग) डाटाबेस निर्माण भएको जम्मा किता सङ्ख्या				
(घ) नाप नक्सा भएको भूमिहीन दलित परिवार सङ्ख्या				
(ङ) नाप नक्सा भएको भूमिहीन सुकुम्बासी परिवार सङ्ख्या				
(च) नाप नक्सा भएको अव्यवस्थित बसोबासी परिवार सङ्ख्या				
(२) भूमिहीन दलित तथा भूमिहीन सुकुम्बासीसम्बन्धी				
(क) भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीको प्रमाणीकरण भई विवरण प्राप्त भएका स्थानीय तहको सङ्ख्या				

विवरण	गत महिनासम्मको	यस महिनाको	जम्मा	कैफियत
(ख) नाप नक्साको विवरण (नक्सा, फिल्ड बुक, डाटाबेस) प्राप्त भएका स्थानीय तहको सङ्ख्या				
(ग) जिल्ला समितिबाट हकदाबीका लागि सूचना प्रकाशन भएका भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासी सङ्ख्या				
(घ) जिल्ला समितिबाट जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय वा सिफारिस भएका भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासी सङ्ख्या				
(ङ) जग्गाधनी दर्ता प्रमाण-पुर्जा वितरण भई जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता हस्तान्तरण भएका भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासी सङ्ख्या				
(च) भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासीलाई उपलब्ध गराइएको जग्गाको जम्मा क्षेत्रफल				
(३) अव्यवस्थित बसोबासीसम्बन्धी				
(क) अव्यवस्थित बसोबासीको प्रमाणीकरण भई विवरण प्राप्त भएका स्थानीय तहको सङ्ख्या				
(ख) नाप नक्साको विवरण (नक्सा, फिल्डबुक, डाटाबेस) प्राप्त भएका स्थानीय तहको सङ्ख्या				
(ग) जिल्ला समितिबाट हकदाबीका लागि सूचना प्रकाशन भएका अव्यवस्थित बसोबासी सङ्ख्या				

विवरण	गत महिनासम्मको	यस महिनाको	जम्मा	कैफियत
(घ) जिल्ला समितिबाट जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय भएका अव्यवस्थित बसोबासी सङ्ख्या				
(ङ) जग्गाधनी दर्ता प्रमाण-पुर्जा वितरण भई श्रेस्ता हस्तान्तरण भएका अव्यवस्थित बसोबासी सङ्ख्या				
(४) अव्यवस्थित बसोबासीलाई उपलब्ध गराइएको जग्गाको जम्मा क्षेत्रफल				
(५) अव्यवस्थित बसोबासीलाई जग्गा उपलब्ध गराएबापत असुल भएको राजस्व				